Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Міністерство освіти і науки України

Львівський національний університет імені Івана Франка
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ВАКАРЮК РУСЛАН ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК 811.111’373.78

ДИСЕРТАЦІЯ

БІБЛІЙНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ В СУЧАСНІЙ АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: СТРУКТУРНИЙ, СЕМАНТИЧНИЙ ТА КОГНІТИВНИЙ АСПЕКТИ

10.02.04 – германські мови
Галузь знань «035 – філологія»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ Р. В. Вакарюк.

Науковий керівник: **Задорожна Ірина Петрівна,** кандидат філологічних наук, доцент

Львів– 2021

АНОТАЦІЯ

Вакарюк Р. В. Біблійні фразеологізми у сучасній англійській мові: структурний, семантичний та когнітивний аспекти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Чернівці, Львів, 2021.

Дисертацію присвячено вивченню семантико-структурних та когнітивних особливостей функціонування фразеологічних одиниць біблійного походження як цілісної фразеологічної системи в сучасній англійській мові. У дисертації запропоновано комплексну методику аналізу БФ, яка лежить в площині взаємодії лексико-семантичної та когнітивно-лінгвістичної парадигм із залученням методів корпусної лінгвістики та із застосуванням комп’ютерного інструментарію.

На основі аналізу й узагальнення існуючих у лінгвістиці дефініцій, в роботі конкретизовано зміст понять «фразеологізм» та «біблійний фразеологізм» як стійких, відтворюваних у мовленні поєднань слів або пропозицій з частково або повністю переосмисленим значенням, що сформувалося на основі тексту Біблії чи біблійного сюжету. Біблійні фразеологізми/бібліїзми розглядаються в роботі як особливий вид фразеологізмів, що є видовим поняттям по відношенню до фразеологізмів як родового поняття. Цей тип мовних одиниць характеризується образністю та потенціалом до інтертекстуальності, також їм властиві лаконічність, влучність та емоційно-експресивна забарвленість, через що мовцю вдається донести свою оцінку. Лінгвокультурну специфіку біблійних фразеологізмів дисертант вбачає у двоїстості їх природи, що визначається, з одного боку, їх сталістю та узуальністю форми, яка зафіксована в лексикографічних джерелах; із іншого – генетичним зв’язком з текстом Святого Письма. У дисертації узагальнено класифікації фразеологічних одиниць біблійного

походження, систематизовано їх класифікаційні ознаки, окреслено особливості їх вживання в сучасній англійській мові.

Сукупність біблійних фразеологічних одиниць розглядається у дисертації як стабільна підсистема фразеології англійської мови. Особливе значення в процесі дослідження корпусу англійських фразеологізмів біблійного походження надається теорії поля як принципу організації і методу опису семантики цього типу мовних одиниць, а також методу когнітивного-матричного моделювання. Автор дисертації виходить з розуміння біблійних фразеологізмів як засобів вербальної репрезентації фрагменту англомовної картини світу, пов'язаної з морально-етичними цінностями християнського світогляду, що може бути репрезентований у вигляді когнітивної матриці як багатоаспектного і багатозначного смислового кластеру, який об'єднує і реалізує певний набір когнітивних контекстів, що втілюються одночасно. У дисертації також увиразнено зміст поняття «концептуальний домен»; розкрито сутність та узагальнено засадничі принципи розробленого Ю. Болдирєвим методу когнітивно-матричного аналізу; описано алгоритм застосування цього методу щодо аналізу біблійних фразеологізмів. Зазначено, зокрема, що когнітивно-матричний аналіз належить до специфічних методів дослідження концептуально-складних форматів знання і полягає у когнітивному моделюванні у вигляді *матриці* (сітки) *доменів* (matrix-domain). Як матриця доменів, у дисертації ідентифікується ціннісна система християнства, яка вербалізована за посередництва системи БФ американської та британської англійської мов *Алгоритм* здійснення когнітивно-матричного аналізу передбачає послідовність таких основних операцій як: 1) виявлення взаємопов'язаних аспектів єдиного знання про Бога, людину, суспільні взаємини в християнській системі цінностей, яке відображене в британській та американській картині світу; 2) процес когнітивно-матричного моделювання, який передбачає побудову інтеграційного концепту на основі когнітивної сітки; таким інтеграційним концептом у презентовааному

дослідженні є ХРИСТИЯНСЬКА СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ; 3) опис компонентів матриці як системи когнітивних контекстів (базових і небазових доменів), що лежать в основі формування значень мовних одиниць – концептуальні контексти «ЛЮДИНА», «СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ», «ДОБРОБУТ», «САКРАЛЬНЕ»; 4) інвентаризація та опис засобів мовної актуалізації цих контекстів, структурно організованих у відповідні ЛФП / ФСП та ФСГ.

На основі вибірки кодифікованих БФ із залученням методу опису поля і когнітивно-матричного методу у дисертації реконструйовано тематичні групи, лексико-фразеологічні і фразеологічні поля та фразеосемантичні групи. Семантична класифікація мовного матеріалу здійснювалася двома способами:1) на основі аналізу фразеологічної семантики біблійного фразеологізму загалом із поділом масиву біблійних фразеологізмів на лексико-фразеологічні поля і лексико-фразеологічні групи; 2) на основі аналізу семантики одиниць, які належать до семантичного ядра фразеологізму біблійного походження, стрижневих компонентів біблійного фразеологізму із виокремленням фразеологічних (фразеосемантичних) полів і фразеосемантичних груп. У дисертації змодельовано такі лексико-фразеологічні поля (ЛФП): 1) ЛФП «ЛЮДИНА», співвідносне з сегментом базового домену ЛЮДИНА, в межах якого на основі диференційних сем виокремлюються лексико-фразеологічні групи (ЛФГ) «Людина як жива істота», «Людина як розумна істота», «Людина як суспільна істота», «Людина як вірянин»; 2) ЛФП «АБСТРАКТНІ ВІДНОШЕННЯ Й ПОНЯТТЯ» (ЛФГ «Абстрактні поняття», «Виміри та характеристики», «Відношення»); 3) ЛФП «ПРИРОДА» (ЛФГ «Природні явища, флора і фауна», «Речовини й харчові продукти», «Топонімія і простір», «Фізичні об’єкти техногенного походження»); 4) ЛФП «ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОНЯТТЯ» (ЛФГ «Взаємодія з іншими людьми чи істотами»; «Психофізичні стани, інтелектуальні дії»; «Релігійно зумовлені дії»; «Вчинки та поведінка безвідносно до інших осіб»», «Процесуальні ознаки неантропоморфного

суб'єкта»). Виокремлено й розглянуто фразеосемантичні поля (ФСП): 1) «ЛЮДИНА», до складу якого входять фразеосемантичні групи (ФСГ), сформовані на основі диференційних сем: «Гендерні та вікові характеристики»; «Тіло людини»; «Родинні зв'язки та рід діяльності»; кожна з цих груп вербальних засобів організується навколо лексеми, що виступає словом-ідентифікатором відповідного фразеоконцепту; 2) ФСП «ПРИРОДА» (позначення флори, фауни, природних явищ; елементів неживої природи; результатів перетворення природи людиною тощо; 3) ФСП «РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ» (групи «Предмети побуту, гроші, знаряддя, музичні інструменти»; «Продукти харчування і напої»; «Архітектурні форми (їх елементи) й насадження»; «Одяг, взуття, головні убори, релігійні й військові атрибути»; «Країни, міста й населені пункти, зокрема їх власні назви; «Результати інтелектуальної та творчої діяльності»); 4) ФСП «АБСТРАКТНІ ПОНЯТТЯ», (ФСГ «Екзистенційна та суспільна сфери; «Інтелектуальна, мисленнєва сфера»; «Емоції, почуття, бажання»; «Поняття простору та часу»; «Діяльність і поведінка»; «Метафізичні поняття, включно із назвами надприродних істот»; «Стани»; 5) ФСП «ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОЗНАКИ»; 6) ФСП «СТАТИЧНІ ОЗНАКИ».

У дисертації закцентовано кореляцію понять «лексико-семантичне поле», «фразеологічне поле» та «номінативне поле концепту». Наголошено, що ЛФП та ФСП моделюються на основі об'єднання мовних одиниць, що мають спільне генетичне джерело – Біблію і співпадають з номінативним полем концепту в тому своєму сегменті, де засобом виголошення певної ментальної сутності, пов'язаної з християнським світоглядом, є фразеологізми. Це дозволяє розглядати структурно-семантичні типи організації біблійної фразеології з позиції теорії когнітивної матриці – як когнітивні контексти (базові та небазові домени), на тлі яких відбувається формування і розуміння закладених у БФ мовних значень

У дослідженні реконструйовано основні домени, питомі для когнітивної матриці християнської морально-етичної системи цінностей в

англомовній картині світу: «ЛЮДИНА», «СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ», «САКРАЛЬНЕ», «ДОБРОБУТ», а також проаналізовано компонент матриці, що представлений антагоністичними концептами ЖИТТЯ і СМЕРТЬ.

У роботі досліджено біблійні фразеологізми, що актуалізують ці доменів у біблійних текстах і сучасних дискурсивних практиках.

Шляхом застосування методу компонентного аналізу виявлено й схарактеризовано продуктивні тенденції трансформації семантики БФ: скорочення компонентного складу фразеологізму за рахунок вилучення автентичного біблійного компоненту значення та розширення семантики бібліїзму за рахунок появи нових змістових чи конотативних сем при збереженні первісної структури фразеологічної одиниці. Також охарактеризовано такі смислові трансформації БФ в англійській мові як буквалізація фразеологізму, його онімізація та термінологізація внаслідок виходу зі сфери традиційного слововжитку в інші галузі знання. Зміни в структурі БФ пов’язані з появою їх усічених варіантів, що уможливлюється високою прецедентністю одиниць цього типу та загальною тенденцією до економії мовленнєвих зусиль.

У дисертаційній роботі за допомогою Google Books NGram Viewer проведено аналіз частотності уживання англійських фразеологізмів біблійного походження у другій половині XX та на початку XXI століття, який засвідчив, що частотність вживання БФ у різних соціомовленнєвих практиках є величиною змінною і у більшості випадків виявляє тенденцію до поступового зниження як у британському, так і в американському варіантах англійської мови. Вагомими чинниками, що визначили цей процес, автор вбачає у втраті християнством у XX столітті своєї панівної світоглядної ролі, секуляризації суспільства, утвердженні нової системи моральних і духовних цінностей людства.

Ключові слова: *Біблія, бібліїзм, біблійний фразеологізм, домен, концепт, когнітивна матриця, семантичне поле/група.*

ABSTRACT

Vakariuk R.V. Biblical Idiomatic Expressions in Modern English: Structural, Semantic and Cognitive Aspects. – Qualification Research Paper. Manuscript.

The thesis is for a Candidate Degree in Philology (PhD). Speciality 10.02.04 Germanic Languages. – Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University; Ivan Franko National University of Lviv. – Chernivtsi; Lviv, 2021.

The thesis focuses on the study of semantic, structural, and cognitive features of idiomatic units of biblical origin as an integral phraseological system in modern English and their functions. The research provides a comprehensive methodology to be used for the analysis of biblical idiomatic expressions found in the interaction between lexical and semantic and cognitive and linguistic paradigms, involving methods of corpus linguistics and the use of computer tools.

The analysis and synthesis of existing definitions used in linguistics allow to define "idiomatic expression" and "biblical idiomatic expression/idiomatic expression of biblical origin" as stable combinations of words or sentences that are reproduced in speech with partially or completely reinterpreted meaning, and originated based on the Bible text or the biblical story. The research defines biblical idiomatic expressions/biblical expressions as a special type of idiomatic expressions, which are a specific concept compared to idiomatic expressions as a generic concept. This type of linguistic units is characterized by high precedence and their tendency to intertextuality. The author finds the linguistic and cultural features of biblical idiomatic expressions in the duality of their nature, determined, firstly, by their invariability and usuality of their form, which is stated in vocabularies; secondly, by their genetic connection with the text of the Holy Scripture. The thesis summarises the classification of idiomatic units of biblical origin, systematises their classification features, and specifies the characteristics of their use in modern English.

The thesis studies the Corpus of Biblical idiomatic units as a stable subsystem of English phraseology. Emphasis is put on the field theory as a

principle of organisation and a method of describing the semantics of this type of language units, as well as a method of cognitive matrix modelling. The author qualifies biblical idiomatic expressions as a means for verbal representation of a fragment of the English worldview related to the moral values of the Christian ideology, which can be described in terms of a cognitive matrix as a multi-aspect and polysemantic conceptual cluster, uniting and implementing a specific set of cognitive contexts, which are simultaneously expressed. The thesis also defines the meaning of the conceptual domain term, reveals the essence and summarises the basic principles of the method of cognitive matrix analysis developed by Yu. Boldyriev, and describes how to apply this method for analysing biblical idiomatic expressions. It is also mentioned that the cognitive matrix analysis is one of the specific methods for studying conceptually complex knowledge formats, and means cognitive modelling as a *matrix domain*. The thesis identifies the value system of Christianity, expressed through the mediation of the American and British English biblical idiomatic system, as a matrix of domains. The *procedure* to apply a cognitive matrix analysis requires a series of the following basic operations: 1) identification of the interrelated aspects of unified knowledge in the Christian value system about God, human beings, and social relationships as reflected in the British and American worldviews; 2) process of the cognitive matrix modelling that involves the construction of an integrating concept based on a cognitive grid; this integrating concept in the presented research is the CHRISTIAN VALUE SYSTEM; 3) description of the matrix components as a system of cognitive contexts (basic and non-basic domains) forming the meanings of language units in the conceptual contexts as a HUMAN BEING, SOCIAL RELATIONSHIP, WELFARE, and SACRAL NATURE; 4) assessment and description of the speech actualisation means of these contexts structured according to the appropriate lexical and phraseological field/phraseological and semantic field and phraseological and semantic group.

The thesis reconstructs thematic groups, lexical and phraseological fields, and phraseological and semantic groups by sampling codified biblical idiomatic

expressions using the field description method and the cognitive matrix method. The semantic classification of the speech material has been performed in two ways: 1) by analysing the phraseological semantics of biblical phraseology as a whole, dividing the corpus of biblical idiomatic units into lexical and phraseological fields and lexical and phraseological groups; 2) by analysing the semantics of units belonging to the semantic core of biblical idiomatic expressions, their main components dividing them into phraseological (phraseological and semantic) fields and groups. The thesis provides the following lexical and phraseological fields (LPhF): 1) “HUMAN BEING” LPhF relates to the segment of the basic domain HUMAN BEING, which includes such lexical and phraseological groups as “Human as a Living Being”, “Human as a Rational Being”, “Human as a Social Being”, and “Human as a Believer”: 2) “ABSTRACT RELATIONS AND CONCEPTS” LPhF with such lexical and phraseological groups as “Abstract Concepts”, “Parameters and Characteristics”, “Relations”; 3) “NATURE” LPhF including the following lexical and phraseological groups: “Natural Phenomena, Flora and Fauna”, “Substances and Foodstuffs”, “Toponymy and Space”, “Physical Objects of Man-Made Origin”; 4) “PROCEDURAL CONCEPTS” LPhF with such lexical and phraseological groups as “Interaction With Other People or Creatures”, “Psychophysical States, Intellectual Actions”, “Actions That Are Religiously Motivated”, “Deeds and Behaviour That Do Not Relate To Others”, “Procedural Characteristics of a Non-Anthropomorphic Subject”). The following phraseological and semantic fields (PhSF) have been reviewed: 1) “HUMAN BEING” PhSF, which includes phraseological and semantic groups (PhSG) based on such differential semes as “Gender and Age Characteristics”; “Human Body”; “Family Relations and Occupation”; these groups of verbal means are structured according to a lexeme that acts as a word-identifier of a corresponding phraseological concept; 2) “NATURE” PhSF (referring to flora, fauna, natural phenomena; elements of inanimate nature; results of the nature transformation made by human beings, etc.); 3) “RESULTS OF HUMAN ACTIVITIES” PhSF (including such phraseological and semantic groups

as “Household Goods, Money, Implements, and Musical Instruments”, “Foodstuff and Beverages”, “Architectural Forms (Their Elements) and Plantations”, “Clothing, Footwear, Headgear, Religious and Military Items”, “Countries, Cities and Settlements, Including Their Proper Names”, “Results of Intellectual and Creative Activity”; 4) “ABSTRACT CONCEPTS” PhSF (“Existential and Social Spheres”, “Intellectual and Thinking Spheres”, “Emotions, Feelings, and Wishes”, “Concept of Space and Time”, “Activity and Behaviour”, “Metaphysical Concepts, Including Names of Supernatural Beings”, “States”; 5) “PROCEDURAL CONCEPTS” PhSF; 6) “STATIC FEATURES” PhSF.

The thesis emphasises the correlation between the concepts of “lexical and semantic field”, “phraseological field” and “nominative field of a concept”. It is mentioned that lexical and phraseological field and phraseological and semantic field are based on the unification of language units having a common genetic source, the Bible, and coincide with the nominative field of a concept in a segment where idiomatic expressions are a means of expressing a certain mental essence related to the Christian ideology. The above provides an opportunity to consider the structural and semantic types of biblical phraseology organisation according to the cognitive matrix theory as cognitive contexts (basic and non-basic domains) where the formation and understanding of language meanings inherent in biblical idiomatic expressions occurs.

The research reconstructs the main domains typical for the cognitive matrix of the Christian moral and ethical value system in the English language worldview such as “HUMAN BEING”, “SOCIAL RELATIONSHIP”, “SACRAL NATURE”, “WELFARE”, and analyses the matrix component represented by the antagonistic concepts of LIFE and DEATH.

The research explores biblical idiomatic expressions that make these domains relevant in both biblical texts and contemporary discursive practices.

The method of component analysis has been applied to detect and characterise the productive tendencies of biblical idiomatic expression semantics transformation: the reduction of component composition of the idiomatic unit due

to the extraction of original biblical component of meaning and the expansion of biblical semantics due to the presence of new substantive or connotative semes, while the original structure of the idiomatic unit is kept. The research also describes such semantic transformations of biblical idiomatic expressions in English as literalisation of an idiomatic unit, its transformation into a proper name and into a term due to its transfer from the sphere of traditional word usage into other fields of knowledge. The changes in the structure of biblical idiomatic expressions are associated with the occurrence of their truncated variants, which gives a high precedence to units of this type and a general tendency to reduce the linguistic effort.

Google Books NGram Viewer is used to analyse the frequency of English idiomatic expressions of biblical origin in the second half of the 20-th century and at the beginning of the 21st century. The analysis has demonstrated that the frequency of the use of biblical phrases in different socio-linguistic practices is variable and, in most cases, shows a gradual decreasing trend in both British and American English. The author considers the loss of the dominant ideological role of Christianity in the twentieth century, the secularisation of modern society, and the establishment of a new system of moral and spiritual values of mankind as significant factors in this process.

Key words: Bible, biblical idiomatic expression, domain, concept, cognitive matrix, semantic field/group.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці у фахових виданнях України

1. Вакарюк Р. В. Фразеологічні трансформації у структурі біблеїзмів. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. Чернівці, 2015. Вип. 10. Т. 2. С. 11–20.

2. Вакарюк Р. В. Когнітивно-матрична фразеологічна репрезентація домену «соціальна взаємодія» англомовними біблійними фразеологізмами. *Актуальні питання гуманітарних наук = Humanities science current issues :* міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчен. Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка / Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка, Рада молодих вчен. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 29. Т.1. С. 43–47.

3. Вакарюк Р. В. Біблеїзми в українській та англійській мовах: термінологічний і функціонально-семантичний виміри. *Актуальні питання гуманітарних наук = Humanities science current issues :* міжвуз. зб. наук. пр. молодих вчен. Дрогоб. держ. пед. ун-ту ім. Івана Франка / Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка, Рада молодих вчен. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 34. С. 44–49.

4. Вакарюк Р. Концепт КАЯТТЯ у структурі когнітивної матриці «християнські моральні цінності» та його вербалізатори. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини: спільний українсько-румунський науковий журнал.* Чернівці, 2021. Вип. 1(29). С.49-53.

Наукові праці в періодичних виданнях інших держав

5. Vakariuk R. Comparative analysis of the biblicals correlation in the English and the Ukrainian languages. *Znanstvena misel*. Ljubljana, 2020. Issue 48. Vol. 2. C. 45-49.

Наукові праці апробаційного характеру

6. Вакарюк Р. В. Роль фразеологічних трансформацій у структурі біблеїзмів. *Нова філологія* : матеріали V Всеукр. конф. «Нові підходи до

філології у вищ. шк.», м. Запоріжжя, 9-13 верес. 2002 р. Запоріжжя, 2002. С. 238–239.

7. Вакарюк Р. В. Фразеологічні трансформації у структурі біблеїзмів (на матеріалі англійської мови). *Лінгводидактика та лінгвостилістика на зламі століть: питання теорії та практики :* зб. матеріалів учасн. Міжнар. наукової конференції. Львів : 2004, С.47–48.

8. Вакарюк Р. В. Семантична структура онімічних біблеїзмів (на матеріалі української та англійської мов). *Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес* : матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Чернівці, 24-25 листоп. 2004 р.). Чернівці, 2004. С. 24–25.

9. Вакарюк Р. В. Лексико-семантичні типи біблеїзмів англійської мови (у порівняльному аспекті). *Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур* : матеріали III Міжвузівської конф. молодих учених, (м. Донецьк, 15 лют. 2005 р.). Донецьк, 2005. С. 56–57.

10. Вакарюк Р. В. Мовно-функціональна та структурно-семантична модифікації біблеїзмів. *Актуальні проблеми германської філології в Україні та Болонський процес:* матеріали II Міжнар. науково. конф., (м. Чернівці, 20 квіт. 2007 р.). Чернівці, 2007. С. 76–80.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 15
ВСТУП 16
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ БІБЛІЙНОГО25 ПОХОДЖЕННЯ ……...25
1.1. Фразеологізм у терміносистемі сучасного мовознавства ……..25
1.2. Лінгвістична природа фразеологічного значення..... 37
1.3. Бібліїзми як особливий вид фразеологізмів ……..44
1.4. Дослідження бібліїзмів у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці……..... 53
Висновки до розділу 1 ……..57
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ БІБЛІЙНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ 59
2.1. Комплексна методика дослідження біблійних фразеологічних одиниць у сучасній англійській мові …….. 59
2.2. Когнітивно-матричний аналіз біблійних фразеологізмів 64
2.3. Основні етапи дослідження біблійних фразеологізмів ……..72
Висновки до розділу 2 ……..74
РОЗДІЛ 3. БІБЛІЙНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ ……..77
3.1. Словникова репрезентація англійської біблійної фразеології ……..77
3.2.Семантична класифікація англійських бібліїзмів……94
3.3. Структурна класифікація БФ ……..114
3.4. Граматико-семантична класифікація бібліїзмів ……...119
Висновки до розділу 3 ……125
РОЗДІЛ 4. КОГНІТИВНО-МАТРИЧНА СТРУКТУРА СИСТЕМИ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ. 127
4.1. Біблійні фразеологізми як вербальна репрезентація християнської морально-етичної системи ……127
4.2. Репрезентація домену «ЛЮДИНА» у біблійній фразеології британської та американської англійської мови 130

4.3. Репрезентація домену «СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ» в англомовній картині світу ……141
4.3.1. Фразеологічна репрезентація субдомену *«ПОЗИТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ»* засобами англійської мови 142
4.3.2. Фразеологічна репрезентація субдомену «*НЕГАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*» засобами англійської мови 145
4.4. Функціональні особливості домену «ДОБРОБУТ» у ціннісно-етичній матриці англомовних біблійних фразеологізмів 151
4.5. Домен «САКРАЛЬНЕ» у матриці англомовних біблійних фразеологізмів …… 159
4.6. Антонімічні концепти ЖИТТЯ та СМЕРТЬ у біблійній фразеологічній репрезентації 165
Висновки до розділу 4 177
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ …….. 180
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ ……..186
ДОДАТКИ 208

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

БФ – біблійний фразеологізм

ЛО – лексична одиниця

ЛСГ – лексико-семантична група/групи

ЛСП – лексико-семантичне поле /поля

ФО – фразеологічна одиниця

ФСГ – фразеосемантична група

ФСП – фразеосемантичне поле

ФТГ– фразеотематична група

AmE – American English

BrE – British English

BNC – British National Corpus

CCAE – Corpus of Contemporary American English

ВСТУП

Дисертацію присвячено дослідженню семантико-структурних та когнітивних особливостей динаміки функціонування фразеологічних одиниць біблійного походження у британському та американському варіантах англійської мови протягом XX і початку XXI ст.

Сучасній лінгвістичній науці властиві певні характерні мовознавчі традиції – від поєднання загальнонаукових та спеціальних лінгвістичних методів – до прагнення використати різноманітні парадигми для дослідження, що не може не впливати позитивно на розвиток лексикології та фразеології, оскільки різні методи доповнюють один одного, а симбіоз різних методів допомагає краще вивчити таке складне й багатогранне явище мови, як фразеологія.

Дослідженням фразеологізмів займалися чимало відомих вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: В. Л. Архангельський [10], М. Ф Алефіренко [2; 3], В. Гак [31; 32], Ш. Баллі [13], О. Кунін [80; 81], О. Селіванова [110], А. Супрун [119], та ін.

Зважаючи на розвиток нових галузей наукових дисциплін, як-от когнітивістика, корпусна лінгвістика, дослідження текстів, фундаментальних для формування світобачення, менталітету, культури соціуму, видається важливим і перспективним і ставить перед мовознавцями нові амбітні завдання. До числа таких фундаментальних текстів в межах християнського світу належить передусім Біблія, яка справила визначний вплив на цілу низку європейських і християнських культур. Відтак, біблійні тексти були і залишаються у фокусі уваги багатьох дослідників, у тому числі й учених-мовознавців. Так, вивченню біблійної фразеології приділено увагу у значній кількості праць вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема Н. Андрейчук [7], О. Барана [14], Р. Зорівчак [56], І. Карамишева [7], О. Ковач [12], М. Алефіренко [4], В. Гака [31], Ю. Гвоздарьова [34], Н. Іванова [58], А. Корнєєва [69], В. Мойсієнко [92], Л. Степанова [17], І. Харазинської [129], A.Dabaghi [149], E. S. López [173] та інших.

До дослідників, які вивчають та аналізують питання фразеологізмів, і внесли значний здобуток у розвиток теоретичних досліджень фразеологізмів, можна віднести вчених XIX–XX ст., а саме: О.О Потебню [46], Ш. Баллі [13], М.Ф. Алефіренка [4], Н.М. Амосову [6], О.В. Куніна [80], В.М. Мойсієнка [92], Л.Г. Скрипник [112], та багатьох інших вчених-мовознавців.

Біблійна фразеологія є вагомою складовою фразеологічних фондів багатьох мов, однією з детермінант численних національно-мовних картин світу, відображенням особливостей менталітету різних народів і соціумів. Вихідним положенням для нашої роботи є розуміння динамічного характеру лексики, зокрема, її фразеосистеми, що змінюється впродовж усього періоду свого існування під впливом розмаїтих соціокультурних реалій. У лексико-фразеологічних системах національних мов знайшли своє відображення й особливості світового історичного процесу останнього століття, гострота й драматизм суспільно-політичних колізій. Одним з вагомих факторів, що вплинув на процеси в лексико-фразеологічних системах європейських мов стала втрата християнством у XX столітті своєї світоглядної ролі, секуляризація суспільної свідомості. Відчутного впливу процесів секуляризації зазнали й системи біблійних фразеологізмів мов країн західного світу. Так, зокрема, за висновком шведського англіста Д. Мінуг /D. Minugh/, попри те, що США вважаються досить релігійною країною, процеси секуляризації зачепили й американську англійську мову [176, с. 202].

У своєму дослідженні ми спираємося на розуміння Біблії як прецедентного феномену. Святе Письмо має надзвичайне культурологічне значення в багатьох соціумах і величезний потенціал прецедентності: біблійні тексти є одними з найбільш відтворюваних у культурі людства. Потенції інтертекстуальності властиві окремим біблійним текстам, текстовим фрагментам, лексемам, сюжетам тощо. Високо прецедентними є біблійні фразеологізми. Загальна відомість та популярність біблійної фразеології зумовлює високу частотність її відтворюваності у мовленні, що, в свою чергу, впливає на різноманітність і частотність фразеологічних

трансформацій. Система біблійних фразеологізмів вербалізує засновану на християнському віровченні морально-етичну систему, проте, особливості її мовної реперезентації в певні періоди відображають також стан морально-етичної системи суспільства у відповідний час: біблійні сюжети, символи та образи осмислюються по-різному соціумом у різні часи, оскільки змінюється і мораль, і ієрархія цінностей. Таким чином, вивчення фразеологізмів біблійного походження як цілісної системи, в якій вербалізовано морально-ціннісні установки соціуму, під новим кутом зору, з урахуванням історичних змін в середовищі їхнього функціонування, відповідає тенденціям антропоцентричності та культуроцентричності сучасних лінгвістичних розвідок і обумовлює актуальність пропонованого дисертаційного дослідження.

Таким чином, **актуальність** дисертаційної роботи визначається необхідністю дослідження динамічних змін у функціонуванні біблійних фразеологічних одиниць у певних часових проміжках американського і британського варіантів англійської мови. Вивчення особливостей трансформацій фразеологізмів біблійного походження протягом останнього століття є перспективним напрямком вивчення тенденцій змін у фразеологічному корпусі англійської мови та осмислення стану морально-ціннісної системи сучасної англомовної особистості. Водночас у лінгвістичних розвідках сьогодні особливо гострою є потреба у системному вивченні мовних явищ із залученням досягнень когнітивних наук та використанням ресурсів прикладних дисциплін, а отже дослідження особливостей функціонування біблійних фразеологічних одиниць методом когнітивно-матричного моделювання із використанням здобутків корпусної лінгвістики є актуальним та відповідає потребам сучасного мовознавства.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано в межах комплексної науково-дослідної теми факультету іноземних мов Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича «Актуальні проблеми іноземної

філології, перекладознавства та методики викладання германських і романських мов», затвердженої вченою радою факультету іноземних мов Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (номер державної реєстрації 0116U001434). Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні вченої ради Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 1 від 9 лютого 2015 р.).

Мета роботи полягає у виявленні структурно-семантичних та когнітивних характеристик біблійних фразеологізмів та особливостей їх функціонування в британському та американському варіантах сучасної англійської мови.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію наступних **завдань**:

- розробити теоретико-методологічний апарат дослідження біблійних фразеологізмів англійської мови;
- з'ясувати кількість та роль біблійних фразеологізмів у фразеологічному фонді сучасної англійської мови;
- виявити структурні, граматико-семантичні та типологічні характеристики біблійних фразеологізмів англійської мови;
- описати динаміку уживання фразеологічних одиниць біблійного походження в американському і британському варіантах англійської мови середини XX – початку XXI століття;
- визначити характерні трансформації біблійних фразеологічних одиниць в сучасній англійській мові;
- змоделювати когнітивну матрицю біблійних фразеологізмів англійської мови з метою визначення особливостей морально-ціннісної системи носіїв англійської мови на синхронному етапі її розвитку.

Об'єктом дослідження є біблійні фразеологічні одиниці сучасної англійської мови.

Предметом дослідження є структурно-семантичні та когнітивні властивості й особливості динаміки функціонування біблійних фразеологізмів англійської мови протягом XX ст. – на початку XXI ст.

Матеріалом дисертації слугують біблійні фразеологізми сучасної англійської мови, вилучені методом суцільної вибірки з фразеологічних словників англійської мови (М.В. Адамчика [207], О. В. Куніна [208], В.К. Мюлера, М.І. Балли та Лонгмена [215]), а також приклади їх вживання в британських та американських текстах XX – поч. XXI ст. Загальна кількість виявлених і опрацьованих біблійних фразеологізмів становить 511 одиниць.

Методи дослідження. У дисертації застосовано комплекс методів дослідження, релевантних поставленій меті та завданням. *Метод суцільної вибірки* застосовано з метою відбору матеріалу, що у поєднанні з використанням *описового методу, методу спостереження та узагальнення* дало змогу виокремити систему біблійних фразеологічних одиниць сучасної англійської мови. За допомогою *методик корпусної лінгвістики* та *елементів контекстуального аналізу* визначено особливості функціонування досліджуваних фразеологічних одиниць: за допомогою програми *Corpus of Contemporary American English* визначено частотність уживання біблійних фразеологізмів та виявлено особливості їх структурно-семантичних трансформацій із залученням елементів контекстного аналізу; використання програми Google Books N-gram Viewer допомогло визначити динаміку частотності використання фразеологізмів за понад 100 останніх років. *Метод когнітивно-матричного моделювання* використано для систематизації біблійних фразеологічних одиниць у вигляді ціннісно-моральної матриці та визначення змін у морально-ціннісній сфері носіїв англійської мови за останнє століття.

Наукова новизна полягає в тому, що у ньому *вперше* класифіковано й описано англійські біблійні фразеологізми з точки зору їх структурно-семантичних та когнітивних властивостей і окреслено особливості динаміки їх функціонування у другій половині XX ст. та на початку XXI ст. У роботі

уточнено обсяг терміну «біблійний фразеологізм» та *узагальнено* класифікації БФ англійської мови, систематизовано їх класифікаційні ознаки. У дисертаційному дослідженні *вперше запропоновано* комплексну методику вивчення особливостей функціонування біблійних фразеологізмів у синхронії та з урахуванням окремих аспектів діахронії (часовий проміжок від 1950 рр. до перших десятиліть XXI століття). *Уперше* у вітчизняній англістиці *застосовано* когнітивно-матричний аналіз до вивчення біблійних фразеологізмів англійської мови та змодельовано відповідну когнітивну матрицю.

Наукова новизна отриманих результатів узагальнена в **положеннях, які виносяться на захист**:

1. Фразеологічні одиниці біблійного походження (біблійні фразеологізми) – це стійкі моно- та полілексемні утворення з високою прецедентністю і потенціалом до інтертекстуальності, що мають спільне генетичне джерело – Біблію. Система біблійних фразеологічних одиниць є вербальним способом репрезентації фрагменту морально-ціннісної системи суспільства на певному етапі його (суспільства) розвитку. Корпус біблійних фразеологізмів є відносно стабільною підсистемою лексичного складу мови, яка може бути репрезентована у вигляді когнітивної матриці.

2. Продуктивними тенденціями трансформації семантики БФ при збереженні структури є: а) скорочення за рахунок вилучення релігійного компоненту значення; б) розширення – за рахунок додавання нових змістових чи конотативних сем. Також характерними трансформаціями БФ в англійській мові є буквалізація фразеологізму, його онімізація та термінологізація внаслідок виходу зі сфери традиційного слововжитку в інші галузі знання. Зміни в структурі БФ пов’язані з появою їх усічених варіантів, що уможливлюється високою прецедентністю одиниць цього типу та загальною тенденцією до економії мовленнєвих зусиль.

3. Парадигматичні відносини в межах англійської біблійної фразеології реалізуються через низку тематичних груп бібліїзмів, лексико-фразеологічних та фразеосемантичних полів, фразеосемантичних груп.

4. Системні відносини біблійних фразеологічних одиниць становлять когнітивну матрицю – багатоаспектний і багатозначний смисловий кластер, який об'єднує і реалізує певний набір когнітивних контекстів, що втілюються одночасно.

5. У даному дисертаційному дослідженні когнітивна матриця біблійних фразеологізмів англійської мови конструюється як складний формант, «пазлова структура» (термін В. Шаховського) з метою визначення основних складових морально-ціннісної системи носіїв англійської мови на синхронному етапі її розвитку.

5. Когнітивна матриця морально-ціннісної системи християнства, змодельована у даній дисертації на основі аналізу наявних в англійській мові фразеологічних одиниць біблійного походження, включає в себе домени «ЛЮДИНА», «СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ», «САКРАЛЬНЕ», «ДОБРОБУТ», що водночас виступають матрицями загального характеру і передають багатоаспектне знання, структуроване у відповідні субдомени.

6. Частотність уживання фразеологізмів біблійного походження як в британському, так і в американському варіантах англійської мови, починаючи від сер. XX століття, зазнає тенденції до поступового зниження. Виявлена тенденція зумовлена, передусім, процесами секуляризації суспільної свідомості й культури, змінами у морально-ціннісних пріоритетах людства.

Практичне значення отриманих результатів дисертації зумовлюється розширенням існуючих уявлень про парадигматику біблійних фразеологізмів та можливості корпусної лінгвістики щодо вивчення БФ, а також уточненням і конкретизацією понять «бібліїзм», «когнітивна матриця». Практичне значення полягає в тому, що вони можуть бути використані при укладанні фразеологічних словників англійської мови, зокрема, частотного словника

біблійних фразеологізмів; при підготовці та викладанні курсів «Лексикологія англійської мови» (розділи «Складові англійського лексикону», «Варіативність англійського лексикону», «Словниковий склад сучасної англійської мови», «Фразеологія як галузь лексикології»), «Лінгвокраїнознавство країн основної мови» (розділ «Соціокультурне тло історичного розвитку англійської мови»), «Стилістика англійської мови» (розділи «Зміна парадигм у мовознавстві», «Семіотика культури»). Опрацьований матеріал може бути використаний у наукових пошуках, при написанні монографій, підручників, наукових статей. Результати дослідження будуть корисними для стандартизації та термінологічної уніфікації різних мовознавчих концепцій та понять. Основні положення можуть бути впровадженні як в науково-педагогічну (укладання посібників, методичних рекомендацій), так і в навчально-дослідницьку практику (для написання кваліфікаційних робіт різного рівня).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дисертаційного дослідження були представлені на методичних семінарах і засіданнях кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, на факультетському науковому семінарі “Текст. Культура. Соціум" Львівського національного університету імені Івана Франка (28 травня 2021 року). Також результати дисертаційного дослідження були представлені на наукових конференціях: V Всеукраїнська конференція “Нові підходи до філології у вищій школі”, м. Запоріжжя, 9-13 вересня 2002 року; Міжнародній науковій конференції “Лінгводидактика та лінгвостилістика на зламі століть: питання теорії та практики”, м. Львів, 22-24 квітня 2004 року; Міжнародній науковій конференції “Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес”, м. Чернівці, 24-25 листопада 2004 року; III Міжвузівській конференції молодих учених “Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур”, м. Донецьк, 15-16 лютого 2005 року; II Міжнародній науковій конференції

“Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес”, м. Чернівці, 20-21 квітня 2007 року.

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено в 10 наукових працях, серед них 4 статті у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, 5 тез доповідей у матеріалах наукових конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Структура роботи містить: анотації українською та англійською мовами, список опублікованих праць автора, перелік умовних позначень, вступ, чотири розділи з висновками до них, загальні висновки, список використаних джерел (228 позицій, з них 74 – іноземними мовами), перелік лексикографічних джерел (22 позицій), 7 додатків загальним обсягом 61 сторінка (38 таблиць, 14 рисунків; список опублікованих праць автора). Загальний обсяг роботи – 252 сторінки, з них обсяг основного тексту складає 185 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ЗАГАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ БІБЛІЙНОГО ПОХОДЖЕННЯ

1.1. Фразеологізм у терміносистемі сучасного мовознавства

Обрана тема дисертації вимагає уточнення понятійно-термінологічного апарату дослідження. Передусім це стосується поняття «фразеологізм» як базового для нашої дисертаційної роботи.

Фразеологізми, як неодноразово наголошували дослідники [14, с. 102-103], викристалізовуються в мові протягом тривалого часу, формуючись на базі словосполучень і висловлень, які завдяки частому вживанню поступово входять в мовний узус і за своєю природою є образними характеристиками певних понять чи явищ [14, с. 102-103].

Традиційно фразеологізм термінологізується як семантично неподільний комплекс, що містить два або більше повнозначні лексичні компоненти, і якому властиві відтворюваність, цілісність значення, стійкість лексичного складу та граматичної будови. Серед їхніх важливих ознак – семантична цілісність, тобто значення фразеологічних одиниць не може бути витлумачене чи інтерпретоване на основі значень його складників [120, с.227], наприклал: *a round peg in a square hole* –бути не на своєму місці, *to draw the wool over someone's eyes – обманювати когось, to buy a pig in a poke – придбати щось непотрібне або купити кота у мішку, as like as two peas in a poke –дуже схожі* та низка інших.

Згадані ознаки ФО та їх витлумачення відображають традиційний підхід до їх розуміння в лінгвістиці як «надслівної, семантично цілісної, відносно стійкої (з допущенням варіантів), відтворюваної й переважно експресивної одиниці, яка виконує характеризуючо-номінативну функцію» [122, с.26]. Таке розуміння ФО стало узагальненням напрацювань у галузі фразеології, особливі досягнення в якій належать В. Виноградову, Є. Поліванову, Л. Булаховському, В. Архангельському, В. Мокієнку,

В. Жукову, О. Мелерович, В. Гаку, Л. Скрипник, М. Алефіренку, Л. Авксентьєву, М. Демському. О. Смирницькому, О. Куніну, Н. Амосовій, А. Альохіній. Серед іноземних мовознавців слід згадати Ш. Баллі, Л. Сміта, В. Фляйшер, B. Altenberg, H. Burger, R. Gläser, A. P. Cowie, J. Häusermann та ін.

У межах вітчизняних фразеологічних досліджень функціонує низка термінів на позначення стійкої й неподільної лексичної одиниці: «фразеологічна одиниця», «фразеологізм», «фразема», «ідіома», «фразеологічний зворот», «стійке словосполучення» та ін. Стосовно лінгвістики західного світу, передусім англо-американської, слід наголосити, що в ній термін «фразеологізм» не вживається взагалі. Англійський мовознавець Л.П. Сміт використовує слово «idiom», яке вживається в його вузькому значенні, «для визначення таких особливостей мови <…>, які є мовленнєвими аномаліями, що порушують або правила граматики, або закони логіки» [115]. Оксфордський словник визначає «ідіому» як послідовну сукупність зв’язаних між собою слів, що їх необхідно завчити як єдність, загальну семантику яких важко або неможливо зрозуміти шляхом тлумачення змісту кожного слова [217], а у Webster Dictionary подано кілька лексико-семантичних варіантів: “idiom” – мова народу, країни, класу, спільноти чи рідше – особистості; структура звичайних моделей виразів мови; конструкція, вираз тощо, що має значення, відмінне від буквального, або що не відповідає звичайним моделям мови; характерне авторське вживання [224].

У пропонованому дослідженні для позначення семантично пов’язаних полілексемних утворень використано такі синонімічні терміни, як «фразеологізм» і «фразеологічна одиниця».

Поряд із наведеним вище «традиційним»розумінням фразеологізму в сучасних студіях окреслилися й інші підходи, які почасти виводять фразеологізм за межі мовної системи в її класичному розумінні, зокрема, у вимір комунікації. Так, наприклад, М. Телія розглядає ФО як «мікротексти,

що містять у згорнутому вигляді іллокутивні сили, які зближують фразеологізм із мовленнєвими актами» [110, с. 768]. О. Селіванова, наголошуючи на когнітивному характері механізмів утворення ФО, зазначає, що вони (ФО) «є продуктом культурно-гносеологічної здатності етносу фіксувати як стереотипне власне антропометричне відношення до об'єктивного світу, що з часом перетворюється на прототипне в етносвідомості» [110, с. 768].

Ці та інші спостереження та висновки науковців дають підстави говорити про «подвійну знакову природу» ФО, яка є, з одного боку, є явищем мовної системи, а з іншого – «своєрідною етнокультурною рефлексією мовця в комунікативній ситуації, адже він свідомо або підсвідомо співвідносить власне емоційно-оцінне ставлення й ціннісну орієнтацію зі змістом фразеологічного знака, а образний зміст звороту – з еталонами та стереотипами культурно-національного світобачення й розуміння світу» [110, с. 768].

Такі підходи до розуміння сутності ФО виникають із розвитком когнітивної лінгвістики, набуттям популярності етнолінгвістичних та лінгвокультурологічних досліджень. Однак основою пропонованого дослідження стане визначення фразеологічної одиниці, запропоноване М. Алефіренком і зафіксоване у в енциклопедії «Українська мова». Згідно із ним фразеологізм – це «нарізно оформлений, але семантично цілісний і синтаксично неподільний мовний знак, який своїм виникненням і функціонуванням зобов'язаний фраземотворчій взаємодії одиниць лексичного, морфологічного та синтаксичних рівнів» [43].

З плином часу термін «фразеологізм» набув більш широкого тлумачення: до ФО почали зараховувати крилаті вислови (стійкі образні вислови), афоризми, приказки (влучний вислів без повчального компонента) і прислів'я (влучний вислів із повчальним змістом). Відомо чимало крилатих висловів біблійного походження: *Like a thief in the night, Live by the sword, die by the sword, He who does not work, neither shall he eat, Wash your hands of the*

matter, What God has joined together let no man put asunder, There's nothing new under the sun, The Love of Money is the Root of All Evil, For Everything there is a Season та ін.

Основою виникнення і функціонування більшості з них стали спостереження людей за розвитком суспільних відносин, виробничою діяльністю і побутом, морально-етичними нормами і родинними стосунками, довкіллям, флорою і фауною тощо. Такий висновок підтверджують фразеологізми, в основі яких лежать найменуванння:

-сільськогосподарських та інших трудових процесів: *варити воду* (з когось), *all our ducks are in a row, what's good for the goose is good for the gander, buying a pig in a poke, turning a sow's ear into a silk purse, going hog wild* та ін.;

-різних виробництв, ремесел, видів професійної діяльності: *banker's hours, big cheese/gun/wheel, boys in the backroom, by a long shot, close up shop,* crunch *numbers* тощо;

-театрально-музичної діяльності, культури: *one-night stand, agony piler, blue fire, the ghost walks, matinée dog, to play to the gas, culture shock, culture vulture* etc.;

-військової справи: *soldier of fortune, Beat swords into ploughshares, Before you can say knife, Dodge the bullet, Flash in the pan, Long shot, Quick on the trigger, Rise through the ranks* тощо.

Джерелом ФО можуть стати й інші сфери діяльності, зокрема чимало їх прийшло з картярської гри, народних звичаїв і обрядів, вірувань і магічних дій, усталених фольклорних зворотів, спостереження ознак і дій, пов'язаних з фауною тощо.

Безцінним джерелом фразеологізмів стала антична міфологія, з якою пов'язані такі загальновідомі фразеологізовані сполуки слів як *Achilles' heel, beware of greeks bearing gifts, caught between Scylla and Charybdis, Dionysiac frenzy, Elysium fields, the face that launched a thousand ships, food of the gods,*

Gordian knots, Herculean effort, hounds of hell, leave no stone unturned, Midas touch, Pandora's box, Trojan horse.

Оскільки фразеологізм традиційно витлумачуються як окрема одиниця мовної системи, закономірно постає питання про ті диференційні ознаки, які вирізняють його з-поміж лінгвальних одиниць інших рівнів. Так, Г. Євсєєва виокремлює такіосновні ознаки фразеологізму:

1) одиниця мови;

2) може виступати замість слова, словосполучення, речення або бути первинною назвою поняття (тобто може виконувати функцію і первинної, і вторинної номінації);

3) відтворюваний у мовленні, тобто його не комбінують для кожної нової ситуації;

4) може мати експресивно-емотивне або оцінне забарвлення, хоча воно властиве йому не завжди;

5) має різноманітні структурні моделі, тобто може бути репрезентований простим або складним словосполученням, у ширшому розумінні – навіть предикативною одиницею;

6) співвідносний з будь-яким референтом, хоча переважно має не конкретну, а абстрактну семантику. Однією з важливих ознак фразеологізмів є те, що вони є специфічним різновидом номінації (лат. *nominatio* – називання, найменування), сформованим на основі переосмислення первинних лексичних складників [44, с. 68–69].

Ще більш докладний перелік диференційних рис фразеологізмів подає М. Алефіренко. Це, зокрема, такі:

1) своєрідне вираження на фразеологічному рівні загальномовних закономірностей, що зумовлюються місцем фразем у системі мови та характером їх взаємодії з одиницями інших рівнів;

2) наявність у фразем ознак, спільних для всіх одиниць даного класу, які, виражаючи їх внутрішні закономірності, становлять специфіку фразеологічної підсистеми мови;

3) відмінний від інших одиниць (у межах даного класу мовних елементів) розвиток внутрішньої взаємодії фразем, унаслідок чого вони істотно відрізняються від інших класів мовних явищ;

4) генетичне, онтологічне і функціональне відношення фразем до одиниць різних рівнів мовної структури, внаслідок якого виникає не просте збільшення кількості мовних елементів, а створюються нелінійні, притаманні тільки рівневі фразем, інтегральні або кумулятивні ефекти;

5) емерджентність одиниць фразеологічного рівня мови, яка виражається у провідній ролі цілого утворення стосовно його складових частин, коли структурно-семантичні ознаки фраземи не визначаються безпосередньо адитивними властивостями її компонентів – одиниць нижчих рівнів мовної структури;

6) специфічні внутрішньофразеологічні зв’язки і відношення, які, на відміну від інших мовних одиниць, визначають семантичні і граматичні властивості фразем;

7) своєрідні зовнішні фразеологічні відношення фраземних знаків, які служать виявом їх спеціального функціонально комунікативного призначення;

8) інваріантні обмеження мовленнєвих трансформацій фразем, поза якими видозмінена ФО взагалі неможлива, оскільки вона зумовлює їх дефразеологізацію [4, с. 8] .

Ознака відтворюваності фразеологізмів полягає в тому, що «вони не створюються спонтанно подібно до вільних словосполучень, поява яких щоразу мотивована конкретними потребами спілкування, а відтворюються з постійним складом компонентів, позиційно закріплених у певній послідовності» [64, с.109]. Цілісність і відтворюваність зближують фразеологізми зі словами, але не роблять їх тотожними за матеріальним складом і значеннєвою структурою. Кожний фразеологізм складається з кількох компонентів, тобто має розчленовану полілексемну структуру.

ФО функціонально співвідносні зі словами і за цією їхньою властивістю їх ще називають «лексичними ідіомами» (гр. *idiōma* – своєрідний вислів): *кури не клюють* – багато*, побити горщики* – посваритися*, п'яте колесо до воза* – зайвий, *давати драла* – тікати та ін.

Розглядаючи питання про співвідношення фразеологізму зі словом, Т. Битєва зазначає, що він здатен заміняти слово, але водночас фразеологізми «не замінні конкретним словом через властиву їм ознаку абстрактності. [25, с. 25]. Відтак, ФО властивий узагальнений характер.

Таким чином, класичне витлумачення поняття «фразеологізм» передбачає такі диференційні ознаки як формальна нарізнооформленість при семантичній єдності компонентів, що, поєднавшись, утворюють нове значення, яке не може бути виведене із суми значень його компонентів. Крім того, фразеологізм характеризується узагальненим значенням, має атрибутивно-номінативну природу й здебільшого містить емоційно-оцінний конотативний компонент у значенні. Сукупність цих диференційних ознак і визначають місце терміну «фразеологізм» в терміносистемі сучасного мовознавства і лінгвістики.

Окремим аспектом в теорії фразеології є проблема класифікації ФО. Оскільки фразеологічний фонд будь-якої мови це сукупність *різнопланових* (як було наголошено вище) одиниць, цілком закономірно, що в науковій практиці існує чимало спроб рубрикації ФО.

Як відомо, найпершу класифікацію фразеологізмів було запропоновано французьким мовознавцем і лінгвістом Ш. Баллі у праці «Французька стилістика» (1905). Це була класифікація за ступенем семантичної злитності. Вона включала:

- *фразеологічні групи* – ті сполучення, в яких окремі слова ще зберігають відносну самостійність;

- *фразеологічні єдності* – сполучення, в яких спостерігається повна зв'язаність елементів;

- *фразеологічні звороти* – сполучення, які твердо увійшли в мову; [13, с. 90].

Дещо пізніше В. В. Виноградов, який стояв біля витоків виникнення фразеології як окремої дисципліни на східнослов'янських теренах, удосконалив і доповнив класифікацію Ш. Баллі і запропонував розрізняти такі типи ФО:

1) *фразеологічні зрощення*, значення яких не можна вивести із семантики компонентів, на кшталт «точити ляси», «врізати дуба» тощо. В українській мові фразеологічні зрощення часто марковані лексичними або граматичними архаїзмами, однак в англійській мові їх маркерами залишають переважно лексико-семантичні архаїзми з огляду на граматичні особливості мовного коду англійської мови. Наприклад: *the Gospel* (староангл. «хороша новина»), *tre taverne*(вживається у латинській формі), *put words in one's mouth, bite the dust* та ін.;

2) *фразеологічні єдності*, семантика яких частково мотивована значенням слів, що входять до їх складу: *good samaritan, the root of the matter, see eye to eye, sign of the times, itching ears, seven trumpets, root of all evil*. У фразеологічних єдностях, як зазначав В. Виноградов, «зберігається, так би мовити, морфологія застиглих синтаксичних конструкцій, але їхнє функціональне значення різко змінюється. Такою мірою, якою фразеологічні групи цього типу є семантично неподільними одиницями, доводиться вважати їх синтаксично невільними, хоч і подільними, злитими словосполученнями» [28, с. 141];

3) *фразеологічні сполучення* – мовні звороти, де один із компонентів має самостійне значення, яке у сполученні з іншим компонентом конкретизується, як-от: *Armour of God* – обладунки Бога, *King of Kings* – цар Царів, *Light of the World* – Світло світу. У фразеологічних сполученнях хоч синтаксичні зв'язки і є сучасними нормативними, однак вони не формуються кожного разу як вільні, а відтворюються у структурі готових фразеологічних одиниць [90].

Розвиток фразеології як науки і накопичення значної кількості емпіричного матеріалу зумовили необхідність і створили передумови для появи цілої низки класифікаційних схем, що гуртуються на тих чи інших питомих ознаках фразеологізмів і перебувають в активномунауковому обігув сучасній лінгвістиці. Ці класифікації представлені у працях М. Алефіренка, Л. Авксентьєва, М. Демського, М. Жуйкової, Р. Зорівчак, А. Івченка, Г. Їжакевич, Б. Ларіна, Ю. Прадіда, Л. Скрипник, Г. Удовиченка, В. Ужченка та Д. Ужченка, М. Шанського та ін. Вивчення різних способів рубрикації одиниць фразеологічного арсеналу будь-якої мови допомагає з'ясувати природу фразеологізмів як особливого типу лінгвальниходиниць, краще усвідомити їхню роль і функціональний статус у мовній системі.

Узагальнюючи наявні на сьогодні напрацювання у цій сфері, українська дослідниця Ж. Краснобаєва-Чорна виокремлює такі системи категоризації фразеологізмів:

1) семантична класифікація фразеологічних одиниць;

2) семантико-граматична класифікація ФО;

3) структурно-семантична класифікація ФО;

4) структурна класифікація ФО;

5) експресивно-стилістична класифікація ФО;

6) генетична класифікація ФО;

7) когнітивно-генетична класифікація ФО;

8) ідеографічна класифікація ФО;

9) класифікація ФО з погляду переосмислення їх компонентів;

10) класифікація ФО за дериваційною базою;

11) перекладознавча класифікація ФО;

12) класифікація ФО за сферою вживання;

13) класифікація ФО за лексичним складом;

14) функціональна класифікація ФО;

15) класифікація ФО на основі методу фразеологічної аплікації;

16) класифікація ФО за оточенням [73, с. 156–157].

У контексті нашого дослідження актуальним є не лише поділ фразеологізмів на класи з огляду на ступінь семантичної злитності, але й у відповідності до їх граматичної структури. При цьому зазначимо, що структурна класифікація фразеологічного матеріалу за своєю природою є багатоярусною і вимагає орієнтування не тільки на виключно граматичні показники, а й на семантичну складову. Навіть у класичному розумінні фразеологізму як семантично неподільного поєднання слів з різним ступенем семантичної спаяності компонентів, фразеологізми чітко поділяються на такі, що можуть бути репрезентовані різними синтаксичними одиницями – словосполученнями або реченнями. Так, наприклад, на структурній характеристиці фразеологічних одиниць (або фразеологічних зворотів) наголошує у своїй дефініції Л. Скрипник, трактуючи їх як «лексико-граматичну єдність двох і більше нарізнооформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, які, маючи цілісне значення, відтворюються в мові за традицією, автоматично» [112, с. 11]. При цьому варто одразу наголосити, що хоча фразеологічне словосполучення слів генетично і пов’язано зі словосполученням, але відрізняється від нього за низкою ознак, зокрема цілісністю семантики, і належить до якісно відмінних одиниць мовної системи. Б. Ларін щодо цього зауважує: «Їх [фразеологізми – Р.В.] можна розкласти на складові лише етимологічно, тобто поза системою сучасної мови, в історичному плані» [85, 202]. Цими складовими є слова, які у фразеологічному звороті формально залишаються нарізноформленими, однак семантично утворюють цілісність, втрачаючи семантичну і синтаксичну самостійність.

У зв’язку з цим постає питання про те, який статус мають компоненти фразеологічної одиниці – слова чи десемантизованої одиниці. На думку В. та Д. Ужченків, «слівність» виділених компонентів фразеологічних словосполучень чи прислів’їв або багатьох крилатих висловів, тобто розгорнутих синтаксично й розчленованих семантично висловлювань, що передають самостійне судження і які базуються на семантичній спеціалізації

їх загального змісту, а іноді й на образному переосмисленні компонентів, - поза всяким сумнівом» [122, с. 65–66]. Прихильники вузького підходу до розуміння фразеологізмів наголошують на тому, що генетично компонент фразеологічного звороту є словом, однак унаслідок фразеологізації первинного словосполучення відбувається таке собі «розчинення» первинних слів, втрата ними первинного значення й категоріальних ознак. При цьому десемантизація компонентів відбувається різною мірою. Менше її зазнає центральний, смислоутворюючий компонент ФО [112, с. 79]. Проте доречним видається твердження, згідно з яким «відсутність у компонента ФО певної риси слова (деяких сем, певних комбінацій сем як наслідок їх транспозиції, властивих лексемі вільного вжитку) не може бути підставою для позбавлення його статусу слова», адже «подібні «словесні ознаки» характеризують далеко не кожне слово» [122, с. 67].

Більшість дослідників, серед яких О. Ахманова, В. Мокієнко, Л. Ройзензон, А. Чепасова та ін., називають конкретним мовним втіленням структурної моделі фразеологізму не конкретно словосполучення, а синтаксичну конструкцію (під структурною фразеологічною моделлю, слідом за З. Павловою, ми розуміємо тип вихідної синтаксичної конструкції, за якою утворюються фразеологізми). Такий підхід до визначення моделі фразеологічної одиниці пов’язаний із потребою вирішити питання про можливість репрезентації ФО реченням.

Це питання найгостріше постає у контексті віднесення до фразеологічних одиниць різного типу паремій (приказок, прислів’їв), афоризмів, крилатих висловів тощо.

Питання про встановлення структурних меж фразеологічного масиву та зокрема про співвідношення фразеологізмів із одиницями, що структурно співвідносні з реченням, зокрема прислів’ями, крилатими словам, належить до дискусійних у сучасному мовознавстві. Оскільки уявленню про номінативну природу фразеологічних одиниць, згідно з яким до ФО відносяться тільки ФО, співвідносні із словосполученнями, суперечить

віднесення до них предикативних одиниць, то розрізняють так званий вузький підхід до розуміння фразеологізмів, за яким паремії відокремлюють від власне фразеологізмів, а в межах фразеології пропонують виділити окрему галузь – пареміологію. На думку О. Селіванової, таке відмежування є невиправданим і штучним, «оскільки паремії та фразеологізми об'єднують ознаки відтворюваності, стійкості, культурної маркованості, а також високий рівень кумулятивності та трансляторності» [110, с. 645]. Відомий радянський лінгвіст О. Кунін, який дотримується широкого розуміння обсягу фразеології, вважає, що прислів'я і приказки слід витлумачувати як своєрідні фразеологізми комунікативного типу, «наділені своєрідними семантичними, стилістичними і структурними особливостями» [80, с. 17]. Основними відмінностями, наприклад, прислів'їв є те, що вони виражають судження, узагальнену думку, мораль, хоча власне фразеологічні одиниці, зазвичай позначають якесь явище, поняття чи предмет.

Загалом у пропонованому дослідженні за основу взято класифікацію, яку наводить Л. Скрипник. Подаючи синхронний аналіз фразеологічних одиниць, вона виділяє серед них два «граматико-структурні класи»:

1) фразеологічні одиниці, що організовані за моделлю словосполучення або речення, семантико-структурною особливістю яких є співвіднесеність із окремим словом і функціонування як одного члена речення;

2) фразеологічні одиниці, які є фразами, тобто організовані як прості або складні словосполучення [112, с. 23].

Таким чином, фразеологізми, що є основним об'єктом дослідницького інтересу в даній дисертації, назагал розрізняються за джерелом походження, ступенем семантичної злитності компонентів, граматичними характеристиками, зокрема, за частиномовною приналежністю стрижневого слова та структурою (співвідносні зі словосполученням чи реченням). Ці відмінності враховані нами як при відборі матеріалу дослідження, так і безпосередньо в процесі його аналізу.

1.2. Лінгвістична природа фразеологічного значення

Кожен знак системи мови існує у двох вимірах: має план змісту й план вираження. Про його своєрідність і відокремленість від одиниць інших типів говорять у випадку, якщо він має свої особливості на обох рівнях. Формально фразеологізм характеризується нарізно оформленістю компонентів. На рівні змісту йому властивий особливий тип семантики. «Семіотична (знакова) природа фразеологізмів має подвійну спрямованість: з одного боку, фразеологізми мають свій підрівень у мовній системі і перебувають у зв'язках з іншими мовними одиницями, а з іншого – вони є специфічними комунікативними одиницями, що у мовленнєвому процесі ніби з'являються з іншого рівня тексту», – зауважує О. Мацько [93, с. 132].

Традиційне для вітчизняних мовознавчих студій визначення терміну «фразеологічне значення» знаходимо в енциклопедії «Українська мова». За визначенням В. Білоноженка, «фразеологічне значення – притаманне фразеологічній одиниці категоріальне значення, своєрідність якого полягає у його цілісності та переосмисленості і випливає зі специфіки, компонентності складу та способу утворення фразеологізму» [43]. Його питомими рисами є узагальнено-цілісний характер і компонентний склад. Попри те, що формально фразеологізм складається з двох або більше повнозначних слів, його значення не мотивоване їхньою семантикою. «При переосмисленні компоненти такого словосполучення втрачають своє значення. Наприклад, у фразеологізмі «раз плюнути», що має значення «дуже легко», компоненти «раз» і «плюнути» втрачають семантичний зв'язок з відповідними словами вільного вжитку» [18]. В. Ужченко та Д. Ужченко стверджують, що така семантична трансформація пов'язана із тим, що сѐми слів-складників зазнають транспозиції: «У складі фразеологічної одиниці семи слів-компонентів зазнають фразеологічної транспозиції: колишні архісеми згасають або повністю зникають, диференційні семи трансплантуються в ядерні, а потенційні семи<…>можуть актуалізуватися, займаючи передній

план фразеологічного значення. Власне, думка про провідну роль латентних (периферійних, імпліцитних) сем у процесі фразеотворення стала майже аксіомою» [122, с. 60].

Порівнюючи семантику слова і фразеологізму, науковці відзначають, що лексичне й фразеологічне значення мають чимало відмінного. При «зіставленні фразеологічного і лексичного значень виявляється, що семантичний об'єм фразеологічного значення набагато ширший від лексичного значення відповідного слова-синоніма. Причиною цього є сама природа фразеологізмів, що, на відміну від звичайних слів, не означають, а описують об'єкт на основі якоїсь асоціації, виражаючи певне ставлення мовця» [18]. Спільне та відмінне між цими типами семантики представлено нижче у таблиці (див. табл. 1.1.)

Таблиця 1.1.

Спільне та відмінне у поняттях «слово» та «фразеологізм»*

Спільне	Відмінне
1) Фразеологізми і слова мають закріплене в мові усталене значення; 2) і фразеологізмам, і словам властиві співвіднесеність з частинами мови і певні функції в реченні; 3) і фразеологізмам, і словам притаманна полісемія; f 4) у значенні обох можлива наявність додаткової конотації, можливість співіснування у змісті, крім основного, додаткового відтінку.	1) фразеологізми, на відміну від слів, мають цілісне або частково цілісне значення і певний компонентний характер; 2) змістовий обсяг фразеологізмів передбачає емоційно-експресивне забарвлення; 3) у смисловій структурі фразеологізмів можуть співіснувати семеми, змістовно різнопланові з предметно-логічного погляду

Примітка*. Джерело: [18]

Відмінність між лексичною та фразеологічною семантикою В. Ужченко та Д. Ужченко розглядають у контексті з'ясування диференційних рис слова та фразеологізму. Так, учені наголошують, що фразеологізм, як і слово, також виконує номінативну функцію, може виступати фразеологічною дериваційною базою, може вступати у різні парадигматичні відношення (синонімічні, антонімічні). Водночас між ними існує суттєва відмінність, яка

полягає у тому, шо основними функціями фразеологізму передусім є зображувальна і характерологічна, тоді як первинна для слова номінативна функція відходить у них на другий план. «Яскраво виражена конотація, відчутна експресивність, ускладнена семантична структура фразеологічної одиниці, певна дифузність фразеологічного значення потребують і адекватної, часом багатослівної, розгорнутої передачі семантико-стилістичних обертонів вторинних найменувань» [122, с. 61].

Проте іноді семантика фразеологізму не настільки цілісна, аби в ній не побачити значеннєвого тяжіння до лексем вільної семантики, наприклад: *tolead a dog's life* – вести нужденне життя, *itching palm*s – руки, що сверблять (про корумповану людину) тощо.

Досліджувати семантику можливо за допомогою інструментального підходу, коли адресант використовує мовні конструкції з метою досягнення іронічного ефекту. Реципієнт, відповідно, сприймає висловлювання у завершеному вигляді. На противагу цьому, у сучасному науковому середовищі є інший погляд на природу фразеологізмів, який розглядає продукування семантики фразеологізму та розкриття смислового наповнення в результаті взаємодії співрозмовників.

В. Білоноженко зауважує, що питання ступеня цілісності фразеологічної семантики тісно повязане з поняттям внутрішньої форми фразеологізму – «це ніби внутрішній образ його, який утворюється взаємодією вільного словосполучення з переосмисленим на його основі фразеологізмом. Це ніби етимологічний образ, прототип фразеологізму, який живе в його семантичній структурі і передбачає його семантичний розвиток». Наприклад, спільним змістом для фразеологізму *smoke and mirrors* є порівняння неможливості щось розгледіти у дзеркалі через дим із неможливістю розгледіти правду через завісу брехні або пустослів'я, – така собі прихована внутрішня метонімія [18].

Сам термін «внутрішня форма» первинно стосувався не фразеологізму, а слова і розумівся як спосіб поєднання звука й думки в слові. В

українському мовознавстві одним із перших це поняття розробляв О. Потебня, який вважав, що внутрішня форма – це знак значення попереднього слова, тобто той елемент, що є відображенням мотивувального слова в мотивованому [103, с. 193]. У контексті ФО внутрішню форму пов'язують з поняттям «знаку значення», семою, що поєднує прототип і фразеологічну одиницю [123, с. 63]. «Такою семою для ФО «(прибути) на розбір шапок», тобто «під кінець» і відповідного прототипу-словосполучення є сема «пізній», оскільки шапки розбирають останніми. Культурно детермінованим образом з виразно зневажливо оцінкою для фразеологізму «сіра свита» («бідний селянин у дореволюційній Україні») є омонімічна назва-символ, метонімічна ознака, яка найвиразніше репрезентує його майновий і соціальний стан» [123, с. 63].

Про внутрішню форму доцільно говорити тільки щодо тих фразеологізмів, які мають мотивовану цілісну семантику. «Фразеологізми, які мають частково цілісне значення, позбавлені внутрішньої форми. Значення фраземи в них частково виводиться з ослабленого значення якогось одного компонента, що стає смислоутворюючим» [18, с. 71].

Внутрішня форма фразеологізму може бути живою, або актуальною, і втраченою. У першому випадку мовцеві майже очевидним є перехід від семантичного наповнення базових утворень (вільних словосполучень або стійких словосполучень, фраз тощо), тобто прототипів, до метафоризованого значення фразеологічної одиниці (*cut to the chase* – перейти до суті справи, *backseat driver* – непрошений порадник, *give a wide berth* – давати простір для маневру, триматися на відстані). У випадку втраченої внутрішньої форми етимон визначити уже набагато важче. Наприклад, фразеологізм *loose canon* буквально перекладаємо як «неприв'язана гармата». Зрозуміти, чому так називали ненадійну людину можна тільки за умови наявності знаньтак званих «фонових знань», зокрема, з історії військової справи. У XVII–XIX століттях основною зброєю кораблів були гармати. Оскільки віддача від них була сильною, їх прив'язували; якщо ж ці кріплення слабшали, то

неприв'язана гармата становила серйозну загрозу для життя команди корабля при переміщенні палубою. Ще один яскравий приклад становить БФО *to cast pearls before swine*. Дослівний її переклад – «розкидати перли перед свинями», але тільки за умови знання ширшого біблійного контексту може бути з'ясоване метафоризоване значення цього вислову – «висловлювати почуття або думки тому, хто неспроможний їх зрозуміти» чи про безуспішні спроби переконати когось у чомусь. Також ця стала словосполука вживається на позначення ситуації, коли інтелектуальні можливості промовця і аудиторія не збігаються.

Становлення внутрішньої форми ФО, згідно з твердженнями О. Потебні, відбувається у напрямі редукції – від більш широкого до вужчого, а тому фразеологіми можна розглядати як «уламки» текстів [103]. За Б. Ларіним цей процес мав зворотній напрям – творення фразеологізму шляхом розгортання, а не редукції, коли «давні утиснені лаконічні формули ідіоматичного плану розгортаються, розкриваються у більш повний зрозумілий образ» [110, с. 769].

Щодо найзагальнішого категорійного семантичного навантаження, то фразеологізми поділяють на такі, що мають семантику предметності, дії, ознаки, ознаки дії та релятивні фразеологізми. Предметні: *bad hair pay* – невдалий день, *black eye*–зле око; дієслівні: *put someone's nose out of joint*– ошукати когось, *put one's hand to the plow*– взятися за складну справу, *sit on one's hands*– сидіти без діла, байдикувати, *feel blue* – сумувати; атрибутивні: *good sport* – той, хто вміє програвати, *pain in the neck* – набридливий, *bleeding heart* – співчутливий; прислівникові: *blue in face* – до посиніння та вигукові: *Good grief!* – О, горе! та ін.

З урахуванням наведених точок зору на природу фразеологічного значення, надалі у своєму дисертаційному дослідженні ми розумітимемо його як особливий тип семантики, притаманний ФО, що суттєво різниться від семантики лексичної. Відмінність полягає насамперед у номінативній природі лексеми й атрибутивно-характеризаційній природі ФО, якій також

властива емотивно-оцінна конотація. Семантика фразеологізму не випливає з суми значень його компонентів і базується на внутрішній формі фразеологізму, яка може бути живою, тобто зрозумілою на сьогодні, або ж втраченою, у результаті чого мовець не відчуває семантичного тяжіння або близькості значення між словосполученням, на основі якого утворилася фразема, та самою ФО.

З погляду семантики увесь фразеологічний масив мови або зараховують до *лексико-фразеологічних полів* (ЛФП) або поділяють на фразеосемантичні поля (ФСП) – на цьому неодноразово наголошувала ціла низка лінгвістів лінгвісти (М. Алефіренко, А. Білоусова, Ю. Гвоздарьов, О. Єфімов, В. Жуков, В. Лавер, В. Мокієнко, Ю. Прадід, П. Редін, Ю. Солодуб, В. Телія, І. Тимченко, А. Чорна, Н. Щербакова та ін.). У першому випадку йдеться про поділ слів і ФО на основі виокремлення спільної семи в семемній структурі фразеологічного значення аналізованих ідіом та лексичних значень слів. У другому випадку ФСП йдеться про групування тільки фразеологізмів на основі перетину їхньої семантики, що можна простежити у працях сучасних дослідників А. Євчука і Т. Тоненчук (2015)та ін. .

Фразеосемантичним полем називають сукупність фразеологічних одиниць, що перебувають у системних відношеннях, об’єднані спільністю семантичної теми і вираженням того самого поняття [61, с. 57], а під *фразеосемантичною групою* розуміють певну сукупність ФО, об’єднаних загальною семою, для якої характерні внутрішньо системні парадигматичні відношення, що має інтегральні елементи й певний набір диференційних сем, що утворює підсистему в самому фразеосемантичному полі.

Отже, віднесення до фразеосемантичного поля відбувається на основі виділення спільної семи за допомогою семного аналізу фразеологічного значення. Згідно з І. М. Кукліною, шляхом компонентного аналізу виокремлені семи можуть бути двох категорій:інтегральними та диференційними; «інтегральними, – як наголошує дослідниця, – називаються

такі семантичні ознаки, які повторюються хоча б у двох із аналізованих ФО, об'єднуючи їх, таким чином, під цим загальним значенням» [79, с. 142]. Натомість диференційні семантичні ознаки – це ті, «які не повторюються в аналізованих одиницях, відокремлюючи їх одну від іншої. Одна й та сама сема може бути диференційною для фразеологічно-семантичної групи (ФСГ) в межах ФСП, водночас вона ж інтегральна для конституентів, що об'єднані в цю ФСГ» [79, с. 142]. Таким чином, виділення фразеосемантичних груп відбувається на основі протиставлення сем, а отже, використовуються метод опозиції, що передбачає «лінгвістично (семіологічно) істотну різницю між одиницями плану вираження, якому відповідає різниця між одиницями плану змісту (і навпаки), як специфічного виду парадигматичне відношення (кореляція) [79, с. 142].

Фразеосемантичні поля є системними ієрархічними утвореннями. Вони структуровані на основі таких принципів як: «1) семантична спільність елементів; 2) наявність як однорідних, так і різнорідних компонентів; 3) системні відношення всередині групи: антонімія, синонімія, полісемія; 4) поділ на мікрополя і підгрупи; 5) чітка структурна організація: ядерна зона, периферійні області; 6) поля накладаються одне на одне (утворення перехідних зон)» [41, с. 68]. Фразеосемантичні поля мають центр (або ядро) і периферію. Ядро становить синонімічний ряд ФО, об'єднаних загальним для них інваріантом. «Одиниці поля групуються навколо семеми, що найбільш повно виражає його загальне значення. Незважаючи на повноту вираження, це значення знаходиться в позиції мінімальної обумовленості від оточення й утворює ядро фразеосемантичного поля. Тому ФО, що утворюють ядро, повинні бути нейтральними, тобто стилістично немаркованими, і мати найбільшу об'єднаність. Розташування мовних одиниць у фразеосемантичному поле залежить від ступеня смислової близькості слів до загального значення чи від ступеня кількісного виявлення основної ознаки» [79, с. 86]. Водночас варто відзначити, що у фразеосемантичних полях, на відміну від лексико-семантичних, неможливо визначити домінанту, оскільки

ФОне мають семантично нейтрального значення, вони обов’язково мають конотативні семи, які унеможливлюють виділення основи.

Також у роботі надалі йтиметься не виключно про фразеологічні парадигми, а про лексико-фразеологічні утворення, які є «системою слів і фразеологічних одиниць, об’єднаних загальною семантичною ознакою» [79, с. 86]. Як і у випадку фразеосемантичних полів, в ієрархічній організації лексико-фразеологічного поля виділяємо лексико-фразеологічні групи, і факультативно – лексико-фразеологічні мікрополя та лексико-фразеологічні мікрогрупи.

Слід зазначити, що не усі мовознавці дотримуються саме такого погляду на гіпо-гіперонімічні відношення в межах фразеологічного масиву. В. та Д. Ужченки пропонують виділяти одиницею найвищого рівня ономасіологічної ієрархії фразеології фразеотематичні групи, у межах яких виокремлюють фразеотематичні поля. «У межах названих полів виділяються варіантно-синонімічні групи (ВСГ), а останні представлені фразеосемантичними рядами (синонімічні й варіантні ряди), вписаними в структурно-семантичні й мотиваційні моделі» [122, с. 53]. Однак у дослідженні дотримуємося традиційного підходу, за яким група є підпорядкованою полю одиницею нижчого рівня класифікаційного поділу. Тож підхід до виокремлення лексико-фразеологічних полів різними мовознавцями може суттєво відрізнятися залежно від обраної базової семи класифікації. У пропонованій дисертаційній роботі за основу семантичної класифікація бібліїзмів узято ономасіологічну схему фразеології, яку запропонували В. та Д. Ужченки [122, с. 53].

1.3. Бібліїзми як особливий вид фразеологізмів

Фразеологічний фонд англійської мови являє собою складну систему, що включає цілу низку мікросистем, позначених власною специфікою. Одну з таких мікросистем фразеології утворюють БФ, об’єднані спільним генетичним джерелом – Біблією [69, с. 3]. У цьому сенсі поняття

«фразеологізм» у пропонованому дослідженні визначається як родове стосовно біблійного фразеологізму.

Біблія – це текст, що став знаковим для християнської культури, визначивши підвалини світобачення і світосприйняття значної частини людства на тривалий період. Вона й досі залишається потужним чинником впливу на людину, емотивним і когнітивним подразником, джерелом алюзій і ремінісценцій, що посилюють прагматичну насиченість дискурсу, в який вони уведені. Змістове багатство й естетична довершеність біблійних текстів сприялипроцесу фразеологизації їх окремих фрагментів [69, с. 3]. Лаконічність форми й експресивна насиченість біблійних фразеологізмів дають можливість їх переосмислення і подальшого змістового збагачення. Писання є найголовнішим літературним джерелом фразеологічних одиниць [130, с. 5].

Із дослідженням біблійної фразеології пов’язаний один з перспективних напрямків у сучасній лінгвістичній науці. Тексти Святого Письма послужили найважливішим джерелом ідіоматичного матеріалу для англійської мови. Входженню бібліїзмів у мовну норму англійців, а також жителів нинішніх Сполучених Штатів сприяли переклади Біблії, що створювалися протягом кількох століть, та її широка цитація в англійській і американській художній літературі, публіцистиці тощо. А.П. Корнєєва відзначає з цієї нагоди, що «протягом тривалого історичного періоду Біблія була найбільш широко читаною і цитованою в Англії книжкою, а біблійна символіка закріплювалася у свідомості людей» [69, с. 3]. Будучи елементом загальної картини світу, Біблія впливає на формування менталітету, моральних ідеалів і цінностей, а біблійна мова і система біблійних образів здійснюють моделюючий вплив на мову і стиль художніх творів. Особливого значення в цьому процесі дослідниця надає «Біблії короля Якова» (King James Bible), або так званій «Авторизованій Версії» (Authorised Version, 1611), яка протягом вже більше трьох століть справляє величезний вплив на розвиток англійської мови. Суголосну думку щодо значення «Біблії короля

Якова» висловлює й Л. Полубіченко: «Це безумовно один з найважливіших класичних творів англійської літератури, який впливав і продовжує впливати на весь хід її формування та розвитку. Завдяки цьому Біблія зуміла встояти в умовах поступового занепаду інтересу до релігії в сучасну епоху» [101, с. 18].

Лексеми, сталі вирази й цитати, що прямо або опосередковано пов'язані з Біблією, в царині мовознавчих студій позначаються терміном «*бібліїзм*».

З погляду лінгвістики бібліїзми належать до лексико-фразеологічної підсистеми мови. У її межах вони формують окремий клас одиниць, що, з одного боку, мають низку особливостей (у функційно-семантичному аспекті – це належність до релігійного дискурсу, у граматичному – можлива наявність архаїчних форм, у лексичному – застарілих лексичних компонентів чи стертих сьогодні лексико-семантичних варіантів), а з іншого мають ті самі родові класифікаційні ознаки, що й решта одиниць фразеологічної підсистеми, адже належать до фразеологізмів. На *двоїстості* як особливості лінгвістичної природифразеологізмів біблійного походження в англійській мові наголошує Р.П. Зорівчак: з одного боку, БФО мають всі властивості фразеологічних одиниць, а з іншого, являють собою фразеологічну мікросистему, підставою для об'єднання в яку є Біблія як загальне генетичне джерело [57].

Виходячи з окреслених у попередніх підрозділах і прийнятих в дисертації постулатів сучасної фразеології, «біблійний фразеологізм» можна витлумачити як «стійке, відтворюване в мові поєднання слів або пропозицій з частково або повністю переосмисленим значенням, що виникло на основі тексту Біблії або біблійного сюжету» [58]. А.П. Корнєєва визначає БФ англійської мови як «стійкі мовні одиниці, що виникли на базі тексту Біблії (тобто через пряму цитацію) або біблійного сюжету (тобто через алюзію), регулярно відтворювані в мовленні, що складаються не менше ніж з двох роздільно оформлених елементів (тобто нижня межа представлена

двослівним мовним знаком), в яких значення цілого не може бути однозначно виведено з суми значень складових компонентів» [69, с. 3].

За справедливим висновком Н.Є. Іванової, до відмінних рис біблійних фразеологізмів належать, по-перше, яскрава внутрішня форма з художнім образом, завдяки чому вираз являє собою згорнутий мікротекст; по-друге, наявність у семантичній структурі етимологічної конотації, що зв'язує фразеологізм з первинним джерелом; по-третє, приналежність багатьох БФ до книжкового стилю і здатність змінювати стилістичне забарвлення [58].

Українська мовознавиця Р. Зорівчак розглядає бібліїзми передусім з точки зору семантики і структури, наголошуючи, що бібліїзми – «це окремі слова та фразеологізми (в широкому розумінні цього терміна [56], включно з прислів'ями та приказками), які, відірвавшись від біблійного тексту, широко вживаються в мовленні, побутовому та літературному» [57, с. 55]. Тому поряд із терміном «біблеїзм» подекуди можна натрапити на терміни «біблійний фразеологізм» або ж «біблійна ідіома». Н. Андрейчук та І. Карамишева зводять бібліїзми тільки до фразеологічних одиниць: «Бібліїзм – це зафіксована у тексті Біблії фразеологічна одиниця, що має синтаксичну структуру словосполуки, де семантична єдність домінує над структурною роздільністю компонентів, які утворюють цілісність» [57, с. 56; 7].

Таким чином, бібліїзмом може бути як окреме слово, так і ціле речення, однак за своєю синтаксичною структурою біблеїзми здебільшого співвіднесені зі словосполученням, а на функційно-семантичному рівні виступають як фразеологізми.

У якості робочого визначення біблійного фразеологізма ми приймаємо дефініцію Н.В. Черкас як максимально змістовну, чітку й ощадливу: біблійний фразеологізм – це стала мовна одиниця, узуальна форма якої зафіксована у словнику. Біблійні фразеологізми мають смислову цілісність, структурну сталість, експресивно-емоційну образність [131, с. 9]. Окрім цього, з метою заощадження мовленнєвих зусиль надалі у своєму

дослідженні ми використовуватимемо термін «бібліїзм» у звуженому значенні – як синонімічний до терміну «біблійний фразеологізм».

З огляду на спільність генетичного джерела, біблійна фразеологія є частиною інтернаціонального фразеологічного фонду, а відтак широко представлена в багатьох європейських мовах. На основі біблійних текстів у них утворилися й національно-марковані фразеологічні одиниці біблійного походження [56], які надалі в роботі ми будемо позначати як БФ.

У розумінні внутрішньої форми БФ у пропонованій дисертації поєднано окреслені вище підходи О. Потебні та Б. Ларіна. З одного боку, бібліїзм, тобто фразеологізм біблійного походження, є водночас і фрагментом, і репрезентантом певного біблійного тексту, що дає підстави стверджувати, що у БФО відбувається концентрація, згущення смислу через редукцію форми. З іншого боку, семантика цього «фрагменту» часто розширюється і навіть виходить за межі суто релігійного дискурсу. Наприклад, ідіома *flesh and blood* має біблійне коріння. Так говорять про рідних людей – «це моя плоть і кров». Однак поступово значення цього фразеологізму розширилося і на синхронному етапі він вживається також на позначення явищ, близьких людині по духу, а не лише на тілесному рівні.

Вживання бібліїзмів в англійській мові характеризується такими особливостями:

1) трансформування й нетрадиційне вживання. Наприклад, в англійській мові набули популярності такі біблійні ідіоми, що зазнали не стільки вербальної, скільки семантичної трансформації й фактично були абстраговані від релігійного дискурсу: *Am I my brother's keeper?* (Genesis 4:9); *Let us now praise famous men* (Ecclesiasticus 44:1); *What is truth?* (John 8:32); *Be sure your sins will find you out* (Numbers 32:33);

2) коментування автором (*Those who set out to serve both God and Mammon soon discover that there is no God* (L. P. Smith);

3) цитування, наприклад, з Євангелія від Матвія 12:25 (*Every* [*city or*] *house divided against itself shall not stand*).

Відтак однією з проблем щодо біблійних фразеологізмів є їхня класифікація. Не заглиблюючись у проблему, оскільки це не є темою даного дослідження, зупинимось лише на деяких з них. Зокрема, це класифікації біблеїзмів Н.П. Матвєєвої, в основу якої покладено семантичний та етимологічний критерії. У відповідності до них усі фразеологізми біблійного походження дослідниця поділяє на:

1) добіблійні (на кшталт *the root of evil, the salt of the earth*) – тобто такі, які вже в Біблії вживалися як метафоричні узагальнено-образні звороти; до даної групи дотичні власне біблійні метафоричні звороти, які зустрічаються в проповідях Ісуса Христа, пророків, євангелістів (на кшталт *a mote in smb's eye*);

2) постбіблійні, що вбирають у себе:

- біблійні ФО, щоутворені в результаті метафоризації вільних біблійних словосполучень (*to hide one's light under a bushel –зарити талант в землю*) і містять багато фразеологізмів-інтернаціоналізмів;

- біблійні ФО, які взагалі не зустрічаються в Біблії ні в прямому, ні в переносному значенні, а утворюються в мові на основі тих чи інших біблійних сюжетів. (*To cast one's bread upon the waters*) [91, с. 17]. Такі ФО, як уважає Н.П. Матвєєва, тяжіють до однієї мови, не зустрічаються в інших мовах і можуть називатися національно запозиченими [91, с. 17]. Натомість наші спостереження дають підстави стверджувати наявність БФ такого типу, що репрезентують інтернаціональне культурно-мистецьке явище. Йдеться, зокрема, про такий БФ як *the Way of the Cross*, що виник під впливом опису останніх годин життя Іісуса Хреста та його скорботного шляху на Голгофу. Практично в усіх лексикографічних джерелах він подаєтьсяз поміткою? оо вказує на зв’язок цієї усталеної словосполуки з християнством. Так, наприклад, у Collins Dictionary це примітка“*Christian Church*” [211], у The Free Dictionary – це ще більш деталізована заувага “*Roman Catholic Church*” [221]. За визначенням, зокрема, онлайнового The Free Dictionary, усталена словосполука *the Way of the Cross* (або *Stations of the Cross*) вживається як

назва “a series of 14 representations of successive incidents from the Passion of Christ, set up in a church or outdoors and visited in sequence for prayer or meditation” [221]. Цей фразеологізм, зобов’язаний своєю появою біблійній оповіді про страждання Ісуса, представлений, насамперед, у різних європейських лінгвокультурах,що відображають цінності і дух саме християнського віросповідання, пор.: *Way of the Cross* (англ.); *Via Dolorosa* (італ.); *Strada Dolorosa* (ісп.); Хресний шлях (укр.); *Droga krzyżowa* (польськ.) тощо.

У своїй дисертації ми спиралися на більш докладну класифікацію А.К. Біріх і В.М. Мокієнка, які з точки зору етимології розрізняють 3 групи біблійних ідіом:

1) вирази, які в тексті Біблії характеризуються цілісністю значення (*alpha and omega–альфа іомега, to keep as an apple of smb's eye – зберігати як зіницю ока*);

2) фразеологізми, утворені на базі вільних словосполучень з Біблії, які фразеологізації (*to hide one's light under a bushel – заривати талант у землю*);

3) фразеологічні одиниці, не представлені лексичним складом в Біблії, але семантично пов’язані з її текстами (*forbidden fruit – заборонений плід*) [17, с.12–14].

Чимало лінгвістів-фразеологів зверталися до проблеми інвентаризації біблійних фразеологічних одиниць. При цьому кількісні оцінки досліджуваного матеріалу істотно відрізнялися [61;127; 132]. Список БФ, наведений Л.П. Смітом [115], значний, але не вичерпний. Уже у великому англо-російському фразеологічному словнику А. Куніна [208] (слід зауважити, що цей словник є однією із найфундаментальніших праць у сфері фразеології англійської мови) зафіксовано понад 70 бібліїзмів (які не знаходимо у списку Л. Сміта), вихідним матеріалом для яких є Біблія, біблійні й/або апокрифічні тексти. Згадка про найповніший список фразеологічних бібліїзмів, який є результатом інвентаризації біблійних ідіом Л.Г. Мягковою, проведено за допомогою сучасних фразеологічних словників

та довідників, і, який містить 460 одиниць. У даному дисертаційному дослідженні на основі кодифікованих фразеографічних джерел англійської мови інвентаризовано 511 біблійних фразеологізмів як полілексемних утворень, нижню межу яких становить двослівний мовний знак, верхню – речення.

Здатність біблійних фразеологізмів повноцінно функціонувати й поза межами оригінальних текстів зумовлює доцільність їх розгляду в контексті явищ інтертекстуальності і прецедентності – як міжмовні запозичення, вербальні одиниці, марковані зв’язком із текстом Святого Письма як прецедентним текстом, завдяки чому залишаються «впізнаваними й емоційно та когнітивно вартісними» й поза межами відповідного вербального комплексу [59, с. 217]. У цьому сенсі Біблія є одним з найпродуктивніших прецедентних феноменів у світовій культурі.

Унаслідок «реінтерпретації» (переосмислення) «уламки» тексту Писання перестають сприйматися як суто його фрагменти й перетворюються на «факти культури». Такими фактами культури стають, наприклад, біблійні «тридцять срібників» (*thirty pieces of silver*), за які Іуда зрадив Ісуса Христа, «заборонений плід з дерева пізнання» зі Старого Заповіту (*forbidden fruit*) тощо. На когнітивному рівні такі вербальні «сколи» біблійних текстів виступають ключами до розуміння певної ситуації, моделі поведінки, риси характеру тощо. Так, наприклад, отримані Іудою тридцять срібних монет за те, що він видав свого Учителя первосвященникам, набуло загального значення «ціна зради», стереотипізувалось в культурній свідомості, легко ідентифікується в будь-якому контекстне,а відтак не потребує власне біблійного контексту для його розуміння. Отож, ужиті як елементи інтертексту, БФ є концептуальними структурами представлення ситуацій, «свердловинами змісту» – знаками, за якими стоїть культурно значуща або енциклопедична інформація [110, с. 492].

З плином часу лінгвальні одиниці такого типу повністю асимілювалися новими європейськими мовами, у тому числі й англійською в її і

британському, і американському варіантах. За слушним висновком Т. Н. Федуленкової, в сучасному світі носії мови, зокрема англійської, використовуючи біблійні вирази в повсякденному мовленні чи зустрічаючи їх у зовнішніх джерелах, часто навіть не підозрюють про їх походження [127, с. 257].

Потужний вплив біблійного дискурсу відчули на собі практично усі європейські мови, а їхні лексико-фразеологічні підсистеми збагатилися чималою кількість одиниць, джерелом яких стала саме Біблія. При цьому варто наголосити, що фонди бібліїзмів цих мов мають універсальний та національно зумовлений складники, що визначає інтернаціональність біблійної фразеології. Наприклад, в українській та в англійській мовах наявна чимала кількість БФ, що мають схожий лексичний склад і зміст, як-от :*блудний син – prodigal son*; *манна небесна – manna from heaven*; *розкидати (метати) бісер перед свинями – to cast pearls before swine*;*вдовина лепта – the widow's mite, кинути перший камінь – cast the first stone*; *око за око, зуб за зуб – eye for eye, tooth for tooth*; *заборонений плід –forbidden fruit*; *добрий самарянин – good samaritan*; *нехай буде світло – let there be light, цап-відбувайло–scapegoat*; *немає нічого нового під сонцем – there's nothing new under the sun*; *вовки в овечій шкурі – wolves in sheep's clothing*.

Поряд з цим, деякі ФО, зберігаючи тотожність лексичного складу, набувають в цих мовах семантичної своєрідності. Наприклад, фразеологізм *Содом і Гомора (Sodom and Gomorrah)* в українській мові має значення «безладдя; метушня, гамір», а в англійській – місце розпусти, оскільки, згідно з Біблією, мешканці цих міст провадили розпусне життям.

Можливий також й інший випадок – коли та сама семантика в обох мовах передана різними вербальними одиницями, оскільки мотивована різними ситуаціями. Наприклад, в українській мові є біблеїзм *божа (небесна) пташка* для позначення людини, яка веде безтурботне життя, не відчуває жодних труднощів. Відповідник у англійській мові – *lilies of the field*(дослівний переклад – «лілія полів»). Або, наприклад, англійський

бібліїзм *theleopard cannot change his spots (леопард не може змінити своїх цяток)* зі значенням «людина не може змінити своєї природи», не має відповідника біблійного походження в українській мові. Так само не знає український фразеологічний фонд і відповідника біблійного походження до англійської біблійної ідіоми *pride comes before a fall*(дослівно «гордість приходить перед падінням») або *by the skin of your teeth* (за значенням «ледве, насилу, якимось дивом»).

1.4. Дослідження бібліїзмів у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці

Оскільки в межах християнського світу Біблія стала вагомим світоглядо-орієнтуючим та культуротворчим чинником, певним «пратекстом» для багатьох літературних творів [22].

Тому цілком закономірно, що вербальні запозичення з неї (бібліїзми) як потужні художньо-виражальні, комунікативно-прагматичні засоби, інкорпоровані багатьма мовами світу, вже традиційно привертають увагу численних дослідників – філологів і лінгвістів – попри деякі очевидні відмінності, питомі для різних національних наукових традицій щодо розуміння сутності та термінологізації таких запозичень.

Фразеологізми біблійного походження так чи інакше перебували у фокусі уваги багатьох дослідників [106; 141]. Однак аж до 90-х рр. минулого століття, за винятком дисертації І. Харазіньскі (1987), практично не було присвячених вивченню бібліїзмів розвідок системного характеру [129].

Ситуація змінилася в останні два десятиліття, що збагатили фразеологію новими науковими публікаціями та окремими дослідженнями.Численні лінгвісти, філософи, психологи запропонували різнопланові теорії стосовно розуміння і вживання фразеологізмів. Ці теорії зосереджуються на когнітивних, прагматичних, лінгвістичних, перекладознавчих аспектах фразеологізмів, проте кожна наукова школа пропонує власний підхід.

У процесі аналізу наявного теоретичного матеріалу було виявлено, що питання, пов'язані з БФ, розроблялися у двох напрямках. Перший з них пролягав у річищі розв'язання загальних проблем фразеології, у тому числі йбіблійного походження; другий – у розвідках вітчизняних й зарубіжних фахівців у галузі англістики. Перший з вказаних напрямків представлений дослідженнями термінологічнологічних аспектів проблеми (Ж. Краснобаєва-Чорна, С. Стоффел, Л. Сміт та ін.); висвітленням питань наукової методології (С. Жаботинська, І. Колеснікова, І. Купіна, Л. Мойсеєнко та ін.); розвідками в галузі системно-функціональних характеристик біблійних ідіом в різних мовах (Л. Антропова, А. Біріх, В. Гак і Є. Ройзенбліт, Л. Гільмутдінова, І. Дубровська, Й. Матешіч, Є. Солодухо, О. Солошенко, І. Хостай та ін.).

Другий напрямок– праці в галузі англістики М. Болдирєва та В. Алпатова, Н. Іванової, А. Корнеевої, О. Куніна та ін. Актуальними також є аспекти перекладу бібліїзмів (Т. Малютіна, Р. Зорівчак).

Одне з дискутивних питань сучасних фразеознавчих студій – сутність терміна «бібліїзм» у розвідках вітчизняних науковців та його кореляція з відповідними термінами в розвідках зарубіжних лінгвістів.

У межах вітчизняної наукової парадигми цей термінтрадиційно розуміється як «слова або вислови зі Святого Письма (Біблії), що увійшли в загальну мову, наприклад: «берегти, як зіницю ока»; «блудний син»; «Вавилонська вежа»; «випити чашу до дна»; «вовк в овечій шкурі»; «всесвітній потоп»; «долина печалі»; «допотопний»; «знамення часу»; «ловці душ»; «нести свій хрест»; «фарисеї» [124, с. 48]. В. Жайворонок, який став автором цього терміну, інтерпретує бібліїзм як потужний стилістичний засіб, широко вживаний у художньому та публіцистичному стилях для підкреслення урочистості й піднесеності [124, с. 48].

У межах англомовної наукової традиції термін *Biblicism* не є тотожним українському «бібліїзм». Як зазначено у "Collins English Dictionary", *Biblicism - an adherence to the literal sense of the Bible*, що українською означає «дотримання буквального сенсу Біблії» [211], тоді як в літературознавчих

дослідженнях цей термін вживається для позначення посилань на Біблію у вигляді алюзій, цитат або ремінісценцій [29, с. 68; 63, с. 126–127]. Отже, щодо явища, досліджуваного у межах пропонованої роботи, в англомовній науковій практиці прийнято вживати не термін “Biblicism”, а термінологічну сполуку “biblical idiom”, “biblical allusion”, “biblical quotation”.

Як уже було зазначено вище, бібліїзми в усіх мовах загалом походять з одного джерела – Святого Письма або апокрифічних текстів. Водночас у кожній мові вони мають низку відмінних рис, що, як зазначає Р. Зорівчак, тісно пов’язано з традицією перекладу Святого Письма на мову певного народу та з його культурними особливостями. До таких національно зумовлених диференційних рис належить зокрема семантична наповненість, яка дає змогу виразно простежити як моральні-етичні настанови відповідного соціуму, так і характерні риси мовної інтерпретації ним дійсності. Відповідно неможливою є й універсальна їх класифікація. Тому ця проблема продовжує перебувати в фокусі уваги науковців і дослідників (праці А. Біріх і В. Мокієнка, Ю. Гвоздарьова,О. Дзери, Н. Матвеєвої та ін.).

Біблію як джерело поповнення фразеологічного фонду різних мов, зокрема, української та англійської, вивчає у своїх розвідках О. Дзера [155]. Дослідниця наголошує, що часто зв’язок із першоджерелом може мати різні прояви та залежить від того, наскільки він є прозорим. Відповідно до цього критерію дослідниця виокремлює три типи біблійних ідіом:

1) «прозорі» біблійні ідіоми, зв’язок яких зі Святим Письмом закріплений у мовній свідомості носіїв мови. Наприклад: *усьому свій час – for everything there is a season*,*заборонений плід – forbidden fruit*, *лише шкіра й кістки – nothing, but skin and bones*, *сліпий поводир – the blind leading the blind*;

2) полігенетичні бібліїзми, пов’язані, наприклад, з мистецькими творами, де фрагменти Біблії набули нового значення або звучання. Так, наприклад, в американському політичному дискурсі нового звучання набув біблійний фразеологізм *the shining city on the hill*, який став символом

Америки. Екс-президент України Петро Порошенко, наголошуючи в одній зі своїх промов 2018 року на трагічних наслідках, які можуть мати для держави сепаратистські настрої, вжив біблеїзм *царства, розділені в собі, загинуть*, пов'язавши таким чином біблійний текст з актуальною ситуацією в Україні;

3) нейтралізовані біблійні ідіоми, які втратили прозорий зв'язок із Біблією через часте вживання їх у народному середовищі, наприклад, в англійській лінгвокультурі це такі ФО як *in the twinkling of an eye, eat, drink and be merry, feet of clay, a fly in the ointment, he that toucheth pitch, the land of milk and honey, a millstone around your neck, to move mountains, the writing on the wall*.

Біблійні ідіоми можуть виникати різними шляхами. Так, вони можуть бути безпосередніми цитатами з Біблії, або бути мотивованими певним біблійним персонажем, ситуацією або сюжетом. До першого типу належать, наприклад, фразеологічні одиниці *as a thief in the night* або *burning bush*. Щодо біблійних фразеологізмів, які вербально не представлені в Біблії, а утворені шляхом її осмислення та інтерпретації, то такими прикладами є ФО *Methusalah's age s*(*Мафусаїлів вік*, тобто довголіття) або *raise Cain* (сердито або жорстко протестувати).

Отже, Біблія є потужним джерелом фразеологізмів, що запозичені різними (лінгво)культурами. Вплив Біблії як потужного культурно-релігійного феномена відчули на собі всі національні культури християнського світу, а відтак і їх мовні системи. Однак попри те, що всі вони містять універсальний спільний компонент, фонд бібліїзмів кожної мови має й свою своєрідність, що зумовлено як національною специфікою перекладу та інтерпретації біблійного тексту, так і ментальними особливостями носіїв певної мови. Разом із тим відмінність простежується не тільки у складі чи семантиці наявних бібліїзмів, а й у самому науковому витлумаченні їх. Найвиразніше ця відмінність виявляється на прикладі самого терміну «бібліїзм», який у вітчизняній традиції розуміється як слово

або фразеологічна одиниця біблійного походження, тоді як в англомовній традиції цей термін передбачає лише дослівне запозичення з Біблії.

Висновки до Розділу 1

Викладені у розділі спостереження і висновки науковців стосовно походження, природи, функціональних особливостей фразеологізмів-бібліїзмів, дозволяють зробити такі висновки.

1. Наявність у лексико-фразеологічній підсистемі європейських мов особливого типу фразеологічних одиниць, що генетично пов'язані зі Святим Письмом, зумовлена прецедентністю Біблії для культури християнського світу. Прецедентність цього тексту визначається його ціннісною значущістю, надособистісною природою, широким використанням в комунікативній практиці. Прецедентність Біблії може проявлятися на референційному (представлена ситуацією або сукупністю ситуацій, реальних чи ірреальних), когнітивному (існує як концептуальна структура представлення ситуації – пропозиція, фрейм, ментальна модель) та вербальному (прецедентне ім'я, прецедентна сполука, прецедентне висловлення, прецедентний текст чи його фрагмент) рівнях.

2. У пропонованому дисертаційному дослідженні під фразеологізмом розуміється слово або вербальний комплекс, якому властиві відтворюваність, цілісність значення, стійкість лексичного складу та граматичної будови. Терміни «фразеологізм» і «фразеологічна одиниця» вживаються у роботі як синонімічні, поняття «фразеологізм» мислиться як родове стосовно біблійного фразеологізму.

3. У пропонованій дисертації фразеологічні одиниці, що генетично пов'язані з Біблією відповідно до усталеної традиції ідентифікуються як бібліїзми. Подібно до інших видів стійких утворень, фразеологізми біблійного походження мають узагальнене значення й атрибутивно-номінативну природу, а також здебільшого містять у своєму значенні емоційно-оцінний конотативний компонент. Проаналізовані праці

вітчизняних та зарубіжних засвідчили певні розбіжності щодо термінологічного обсягу понять «бібліїзм» у вітчизняній (ширше – східнослов'янській) і західній науковій традиції. У вітчизняному мовознавстві бібліїзм розуміють як слова або вислови зі Святого Письма, що увійшли до загального вжитку. Переважно, це ФО, пов'язані з текстом Біблії як безпосередньо (включаючи крилаті вислови, афоризми, прислів'я та приказки), так і опосередковано (на рівні образів, ситуацій, мікросюжетів). Натомість англомовний термін *Biblicism* передбачає суто дослівне відтворення фрагмента тексту Біблії. У роботі термін «бібліїзм» використовується в його звуженому значенні – як синонім фразеологізму біблійного походження.

4. Особливості лінгвістичної природи фразеологізмів, у тому числі й біблійного походження, полягають у першорядності питомої для них зображувальної та характерологічної функцій, тоді як номінативна функція (першочергова для слова) відходить у них на другий план.

5. Система фразеологічних одиниць, у тому числі й фразеологічних одиниць біблійного походження, об'єднаних спільною семантичною ознакою, ідентифікується у дисертації як лексико-фразеологічне / фразеосемантичне поле, у межах якого виокремлюються лексико-фразеологічні / фразеосемантичні групи, і вибірково чи необов'язково – мікрополя і мікрогрупи відповідного типу.

6. У сучасному мовознавстві наявні кілька класифікацій ФО – відповідно до їхнього походження, ступеня семантичної злитності, граматичної структури. Усі вони є релевантними для аналізу бібліїзмів.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ БІБЛІЙНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

2.1 Комплексна методика дослідження біблійних фразеологічних одиниць у сучасній англійській мові

Викладені у попередньому розділі спостереження й висновки науковців переконливо свідчать, що фразеологічна система будь-якої мови, у тому числі й англійської, є явищем складним і багатогранним і вимагає застосування цілого комплексу методів, релевантних меті і завданням дисертаційної роботи і має комплексний характер. Для комплексного дослідження біблійних фразеологічних одиниць, що передбачає виявлення структурно-граматичних, лексико-семантичних, фразеотематичних особливостей досліджуваних одиниць та їх компонентів, які беруть участь у формуванні цілісного фразеологічного значення, та аналізу функціювання БФ в сучасних BrE та AmE і вербалізованих ними синхронних картинах світу ми використовуємо різноманітні методи аналізу мовних явищ.

Передусім це стосується методів, що виформовують структурно-семантичну парадигму дослідження.

Метою ***структурного методу*** є вивчення певного явища в мові як цілісній системі, елементи і частини якої поєднані відповідними зв’язками. Методологічною базою структурного методу є поєднання системного, семіотичного та логічного підходів, на основі яких сформувалася мова, а також лінгвістичного структуралізму та структурної лінгвістики. Структурний метод, що запропонували Ф. де Соссюр та Бодуен де Куртене, було використано в пропонованій роботі для синхронного аналізу мовних явищ на основі зв’язків між елементами мови. Дослідження структурного складу БФ має істотне значення для вивчення їхньої семантики.

Структурно-семантичний метод ґрунтується на єдності значень і засобів, служить для виявлення змін в структурно-семантичній організації фразеологічних одиниць.

У дисертації в якості одного з основних було використано ***семантичний аналіз***, що у даному випадку передбачав протиставлення і ототожнення біблійних фразеологічних одиниць за семами. Семи відбиралися шляхом аналізу словникових дефініцій через виокремлення ознак, що утворюють його значення. Таким чином, сема в нашому дослідженні – основна одиниця ***компонентного*** аналізу. Сутність методу компонентного аналізу дослідники вбачають в описі структурної організації значення як набору мінімальних семантичних компонентів, кожний з яких виконує свою функцію і пов'язаний з іншими певними ієрархічними відношеннями [72, с. 230]. Для компонентного аналізу важливим є «встановлення не тільки сем, а й їхньої структурної організації, тобто місця і ваги кожної семи в компонентній (семній) структурі значення, оскільки компонентний склад значення розглядається не як проста сукупність елементів, а організована структура, репрезентована за допомогою певної метамови» [92, с. 161]. У пропонованій дисертації компонентний аналіз здійснювався на основі словникових дефініцій і полягав у розкладанні значення слова на диференційні семантичні ознаки (семантичні множники).

Семантичний і компонентний аналіз в дисертації проходили на *синхронному* та *діахронному* рівнях. На синхронному рівні головною метою було з'ясування особливостей вживання БФ в американській та британській лінгвокультурах; на діахронному – виявлення особливостей трансформаційних процесів в царині БФ англійської мови. На синхронному рівні було виявлено відмінності передусім щодо місця певної семи в компонентній структурі значення одного і того ж БФ в американській і британській лінгвокультурних традиціях. На діахронному рівні відзначено такі тенденції щодо трансформацій семантики БФ англійської мови, як, зокрема:

- втрата первісного компонента значення при незмінності форми в наслідок, у тому числі, й тенденцій до секуляризації суспільної свідомості;

- розширення первісного значення при незмінності форми, як, наприклад, у випадку з БФ *(one's) (own) flesh and blood*;

- поява нових конотативно-оцінних сем, невластивих для автентичного тексту, як наприклад, у випадку з БФ *Scarlet woman*.

У дисертації було використано ***описовий метод (лінгвістичний опис)***, який передбачає спостереження і класифікацію емпіричного матеріалу. Це планомірне дослідження та інвентаризація одиниць аналізу з наступним поясненням особливостей їхньої будови та функціонування на певному етапі розвитку мови, у нашому випадку – в синхронії. У пропонованій роботі даний метод використано як для опису одиниць аналізу, так і для вивчення їхніх функційних особливостей.

Оскільки BrE та AmE презентують два різних варіанти англійської мови і вербалізують дві різні мовні картини світу, релевантним для нашого дослідження стало використання елементів ***порівняльного (крос-культурного)*** аналізу, за допомогою якого виявляються схожість і відмінності британського та американського бібліофразеологічного фонду, що позиціонуються як «генетично близькі» на основі спільності першоджерела, мовного коду, провідних світоглядних та культурних традицій (релігійне світобачення та християнські моральні цінності). Проведене зіставлення фактів, зафіксованих, зокрема, в кодифікованих фразеографічних джерелах, дозволило виявити збіги та розбіжності в американському та британському варіанті англійської мови щодо власне факту представленості конкретної БФ в американській та британській лінгвокультурах, рівня їх актуальності (кількість вживань), семного складу конкретних біблійних фразеологізмів у BrE та AmE. Такий метод аналізу допомагає відобразити специфіку сприйняття того чи іншого концепту представниками різних лінгвокультур.

Для забезпечення системного опису відібраного фразеологічного матеріалу застосовується ***польовий метод***, який передбачає розподіл лінгвальних одиниць – у даному випадку фразеологізмів біблійного походження – за класами. Базовим в контексті застосування цього методу є поняття «поля», яке (поле), з одного боку, є ментальним утворенням, з іншого – структурною одиницею ідеографічного словника, що об'єднує безліч лексичних елементів. При цьому поле (семантичне, лексико-семантичне, фразеосемантичне тощо) розуміється не як мовне явище, а як спосіб комплексного подання мовного матеріалу. Метод польової організації лексики і фраземіки мови використовується в сучасних лінгвістичних студіях як такий, що найбільшою мірою корелює з особливостям людського мислення.

Попри строкатість і неузгодженість термінологічного апарату сучасної лексикології, найбільш всеосяжною смисловою парадигмою, яка об’єднує слова різних частин мови, значення яких мають одну загальну семантичну ознаку, визнається *семантичне поле*. Базовими для даної дисертації є поняття *лексико-семантичного* і *фразеосемантичного поля*, що виокремлюються на основі теорії про польову структуру мови з використанням *дистрибутивного методу* і елементів *лінгвокультурологічного аналізу*. ЛСП ідентифікується як парадигмальне об’єднання ЛО певної частини мови за спільністю інтегрального компонента значення [88, с. 281], що виокремлюється на основі спільної семантичної ознаки, яка об’єднує всі одиниці поля та виражається зазвичай лексемою з узагальнюючим значенням [88, с. 380]. Поняття ФС розуміється як «сукупність лексичних одиниць і стійких словесних комплексів, що об'єднані спільною ідеєю і є стилістично неоднозначними» [9, с. 25]; це сукупність лексичних і фразеологічних одиниць, які об’єднані семантично і представляють в мові будь-яке явище дійсності. З урахуванням когнітивної парадигми знання ФСП становить сукупність ФО, об’єднаних за концептуальним принципом навколо (фразео)концепту.

При виборі одиниць аналізу використовувалася *систематична вибірка*, яка, за твердженням В.В. Левицького, є найбільш придатною для лінгвістичного аналізу [86, с. 37]. При цьому класифікація БФ відбувалася у відповідності до закцентованого В.В. Левицьким [86, с. 49] *інтуїтивного принципу*, тобто залежно від конкретного емпіричного матеріалу.

У пропонованій дисертації систематизація БФ відбувалася у відповідності до основних рівнів ієрархії, окреслених відеографічних класифікаціях, що були розроблені Ю.Ф. Прадідом, В.Д. та Д.В. Ужченками: *фразеологічна одиниця →фразеосемантична група → фразеосемантичне поле → фразеотематична група* [122, с. 9].

При цьому ФСП виокремлюється за наявності двох або більше ФСГ як сукупностей ФО і стійких словесних комплексів, кожна з яких має загальну інтегральну сему й певний набір диференційних ознак [82, с.58]; ФТГ є об’єднанням двох або більше ФСП, що називають видові різновиди одного і того ж ряду предметів [66, с. 7]. Так, наприклад, у роботі дискретні різної форми БФ на основі спільного значення об’єднуються у групи «Природні явища, флора і фауна», «Харчові продукти», «Топоніми», «Фізичні об’єкти техногенного походження», які, своєю чергою, виформовують семантичне поле «ПРИРОДА».

Для увиразнення і унаочнення результатів дослідження було використано ***статистичні*** методи, зокрема графічний метод статистичних даних щодо частотності вживання, тож використання їх у лінгвістиці дозволяє краще зрозуміти явища мови і мовлення, а також підвищити точність та об’єктивність отримуваних даних. Такі методи почали активно активно використовуватися в лінгвістиці понад тридцять років тому у зв’язку із розвитком машинного (комп’ютерного) перекладу. Вони допомагають правильно організувати та провести лінгвістичне спостереження, забезпечують отримання об’єктивних і переконливих результатів [55, с. 296]. Зокрема, у дисертації було застосовано *кількісний* метод для організації лінгвістичних спостережень для підрахунку частотності вживання

лінгвальних одиниць. З цією метою було використано дані корпусів AmE та BrE, на підставі чого *методом рівняння* вираховувалося процентне співвідношення представленості того чи іншого БФ у межах відповідного ФСП чи ФСГ. Результати кількісних підрахунків оформлено за допомогою *графічної презентації* у вигляді таблиць та діаграм і подано у Додатках.

Отже, вибір методики лінгвістичного аналізу зумовлений специфікою об'єкта і конкретними завданнями роботи та має комплексний характер, а методологічна основа дослідження ґрунтується на поєднанні структурної та функційної парадигми із залученням методів аналізу, питомих для сучасних когнітивних студій.

2.2. Когнітивно-матричний аналіз біблійних фразеологізмів

Система англомовних фразеологічних біблійних одиниць як вербальна репрезентація ціннісно-етичних уявлень, питомих для англомовних соціумів, є досить складним предметом для дослідження. Розмаїття смислів і багатоаспектність відображеного, зокрема, у біблійних фразеологізмах знання про світ і людину в ньому, дозволяє говорити про особливий формат цього знання, яке неможливо описати простим набором обов'язкових і факультативних елементів чи характеристик. Тому логічним видається для увиразнення закарбованого в біблійних фразеологізмах морально-духовного досвіду людства використати надбання сучасної когнітивістики.

Надзвичайно поширеним у сучасних лінгвістичних студіях є ***концептуальный аналіз*** – це процедура, яка дозволяє через дослідження мовних об'єктивацій концепту, що вивчається, встановити зв'язок явища, що стоїть за ним, із знаннями про навколишню дійсність. Концептуальний аналіз є, фактично, цілим арсеналом дослідницьких прийомів, що використовуються для опису і з'ясування специфіки досліджуваного концепту / концептів.

У площині когнітивної лінгвістики лежить ***метод когнітивно-матричного аналізу***, що видається доволі перспективним для вивчення БФ з

огляду на складність даного явища. Свою назву цей метод отримав від ключового терміну «матриця доменів», впровадженого М.М. Болдирєвим у широкий науковий обіг на східнослов’янських теренах.

Когнітивна матриця в сучасній лінгвістиці визначається як «система взаємопов’язаних когнітивних контекстів або областей концептуалізації об'єкта» [20, с. 40], як «набір доменів, який концентрується навколо певного концепту» [23, с. 11], а домен розуміється як «широкий концепт, на тлі якого ідентифікується інший концепт, більш вузький в інформаційному плані» [45, с. 256].

Узагальнюючи наявні на сьогодні праці щодо теоретичних аспектів когнітивно-матричного аналізу слід наголосити, що когнітивна матриця – як ключове поняття – має такі властивості: 1) для її структури нехарактерна будь-яка ієрархія: жодна концептуальна область не є обов'язковою або домінуючою по відношенню до інших; 2) знання, відображене у матричному форматі, є багатоаспектним; 3) зміст компонентів матриці може різнитися від буденного до експертного знання; 4) інтегративність; 5) опціональність компонентів, тобто наявність того чи іншого компонента є факультативною (проте обов'язковою є наявність хоча б двох компонентів).

Структура когнітивної матриці залежить від способу репрезентації - вона може бути загальною і частковою. Слова на кшталт «культура», «суспільство», «природа» є прикладами матриці загального характеру, оскільки вони вже самі по собі транслюють багатоаспектне знання. Своєю чергою, часткова когнітивна матриця являє систему осмислення конкретного об'єкта думки в різних когнітивних контекстах. Таким чином, загальна і часткова когнітивні матриці є багатовимірними системами взаємопов'язаних когнітивних контекстів, які транслюють багатоаспектне знання певної галузі або багатоаспектне осмислення того чи іншого явища.

Будучи особливим форматом знання, когнітивна матриця виступає як «система різних когнітивних контекстів, представлених її компонентами інтегративно в рамках єдиного складного концепту» [20, с. 42] і «об'єднує в

собі кілька когнітивних контекстів, на тлі яких відбувається формування і розуміння відповідних мовних значень, проявляється їх культурна, в тому числі, специфіка» [20, с. 41].

Сутність когнітивно-матричного методу полягає у когнітивному моделюванні у вигляді *матриці доменів* [23, с. 9], запропонований М. Болдирєвим, який вважав, що чимало концептів є «багатоаспектним знанням, що об’єднують в собі безліч різних контекстів осмислення» [19, с. 5], а «багатоаспектність цього знання дозволяє говорити про його особливий формат, який неможливо описати простим набором обов’язкових і факультативних елементів або характеристик» [19, с. 5].

Когнітивно-матричний аналіз відноситься до специфічних методів дослідження концептуально-складних форматів знання. Він являє собою систему методів дослідження, що включають:

1) виявлення за допомогою концептуального аналізу взаємопов’язаних аспектів єдиного знання інтеграційного характеру (інтегративного концепту);

2) побудову на цій основі когнітивної матриці інтеграційного концепту (когнітивно-матричне моделювання);

3) опис компонентів матриці як системи когнітивних контекстів або концептуальних областей, що лежать в основі формування значень одиниць мови, а також засобів мовної актуалізації цих контекстів;

4) увиразнення за допомогою концептуального аналізу основних характеристик об'єкта, що інтерпретуються в рамках конкретних когнітивних контекстів;

5) вивчення взаємозв'язків об’єкта з цими контекстами на основі виділених характеристик;

6) опис когнітивних механізмів формування відповідних мовних значень;

7) аналіз мовних механізмів і конкретних засобів актуалізації цих значень на функціональному рівні [20].

Когнітивно-матричний аналіз біблійних фразеологізмів здійснюється із застосуванням таких прийомів як:

1) виявлення за допомогою концептуального аналізу взаємопов'язаних аспектів єдиного знання інтеграційного характеру, що лежить в основі семантики певної сукупності дискретних БФ;

2) побудова на цій основі когнітивної матриці інтеграційного концепту;

3) опис компонентів матриці як системи когнітивних контекстів, необхідних для формування значень більш широкої семантики.

На думку М. Болдирєва «як формат знання, когнітивна матриця <…> об’єднує в собі кілька когнітивних контекстів, на тлі яких відбувається формування і розуміння відповідних мовних значень, проявляється їхня культурна <…> специфіка» [19, с. 6]. Водночас когнітивна матриця «зводить воєдино знання про різні аспекти одного явища» [19, с. 5]. Основними характеристиками матричного знання є його багатоаспектність, різні рівні складності, опціональність його елементів [20].

Спираючись на розроблену М. Болдирєвим методику, як матрицю доменів ідентифікуємо вербалізовану за посередництва системи БФ американської та британської англійської мов ціннісну систему християнства. *Алгоритм* здійснення когнітивно-матричного аналізу передбачає послідовність таких основних операцій як:

1) виявлення взаємопов'язаних аспектів єдиного знання про Бога, людину, суспільні взаємини в християнській системі цінностей, яке відображене в британській та американській картині світу;

2) процес когнітивно-матричного моделювання, який передбачає побудову інтеграційного концепту на основі когнітивної сітки; таким інтеграційним концептом в даному дисертаційному дослідженні є ХРИСТИЯНСЬКА СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ;

3) опис компонентів матриці як системи когнітивних контекстів (базових і небазових доменів), що лежать в основі формування значень мовних одиниць (див. Рис. 2.1);

4) інвентаризація та опис засобів мовної актуалізації цих контекстів, структурно організованих у відповідні ЛФП / ФСП та ФСГ.

Застосування описаного алгоритму когнітивно-матричного аналізу дозволило змоделювати основні когнітивні контексти, що формують інтеграційний концепт ХРИСТИЯНСЬКА СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ. До належать:

1. **Домен «ЛЮДИНА»**, який включає субдомени «*ЛЮДИНА БУДЬ-ЯКОГО ГЕНДЕРУ*» та «*ЛЮДИНА БУДЬ-ЯКОГО ВІКУ*» з концептами ЧОЛОВІК, ЖІНКА, ДИТИНА:

Рис. 2.2.1

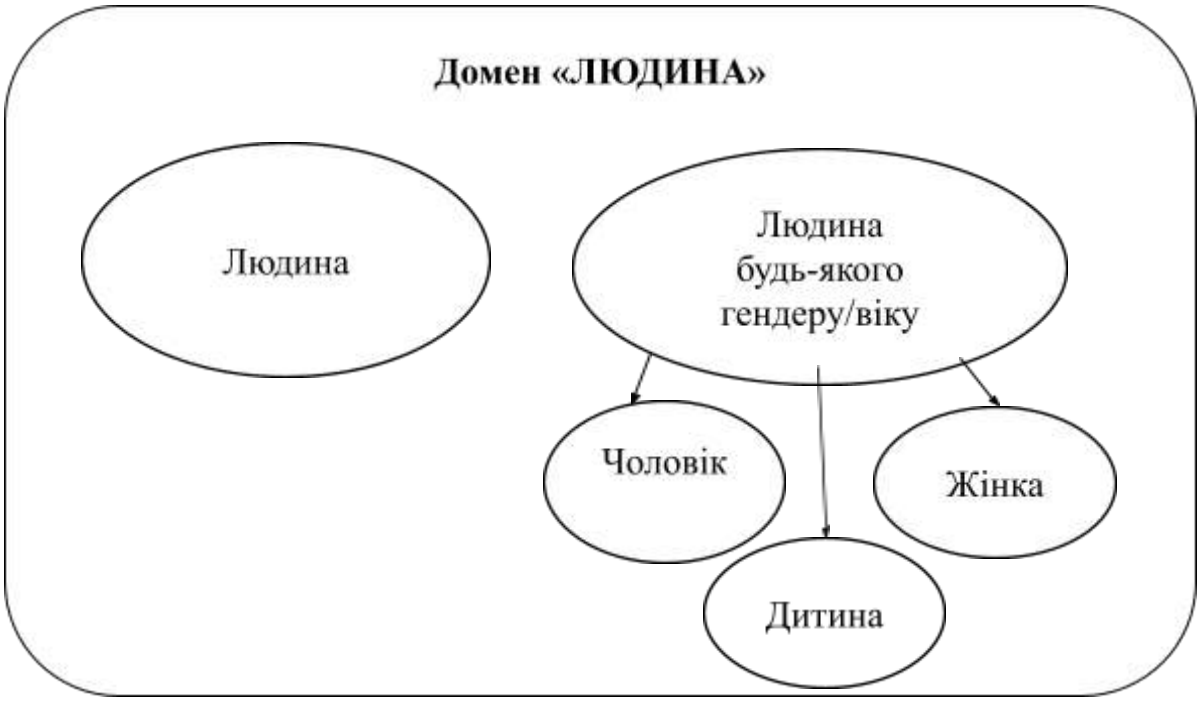

2. **Домен «СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ»**, який включає в себе субдомени «*ПОЗИТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*», який, в свою чергу, містить концепти ДОПОМОГА, ПРИХИЛЬНІСТЬ, та субдомен «*НЕГАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*», який охоплює концепти ЗРАДА та КОНФЛІКТ. Відзначимо, що субдомен «*ВЛАДА*» є дихотомічним утворенням – він одночасно відноситься до субдоменів «*ПОЗИТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*» та «*НЕГАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*»:

Рис. 2.2.2

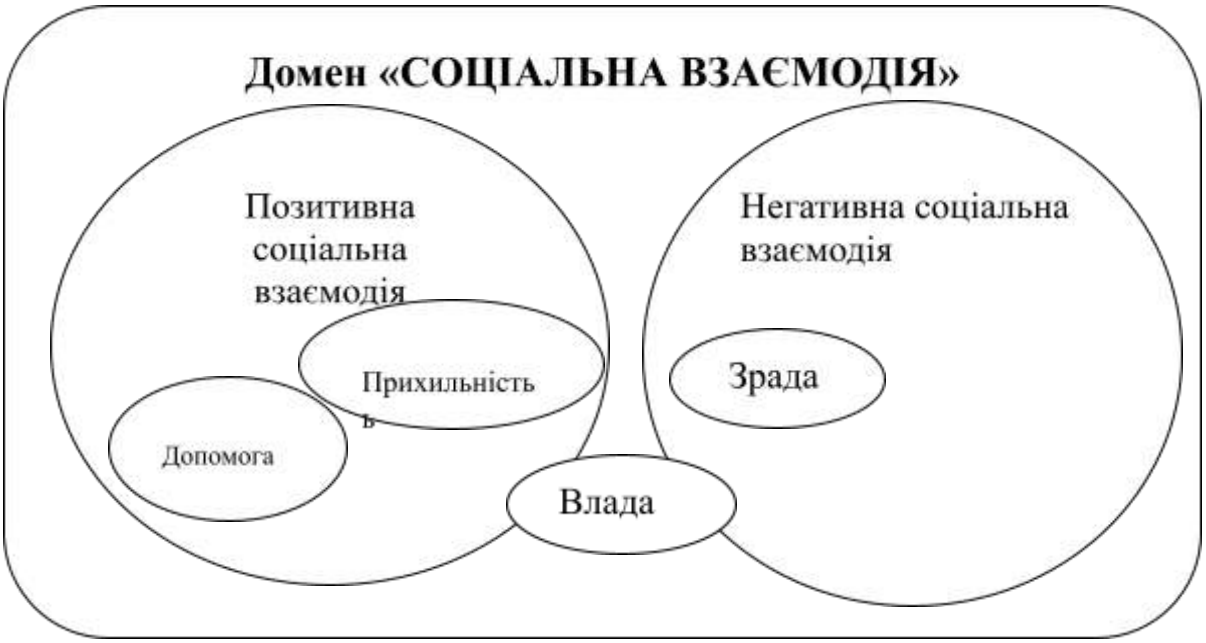

3. **Домен «ДОБРОБУТ»** включає в себе два основні субдомени: «*БАГАТСТВО*» та «*БІДНІСТЬ*», на тлі яких ідентифікується більш вузький в інформаційному плані концепт ГРОШІ:

Рис. 2.2.3

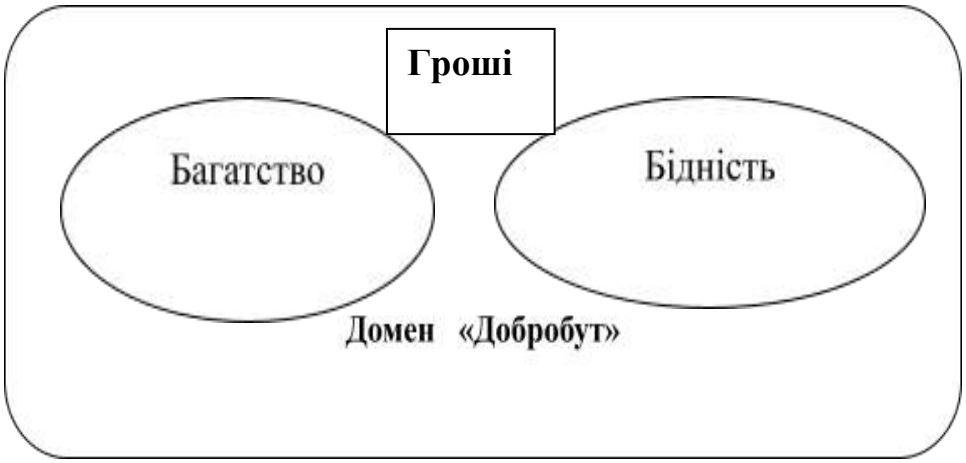

4. **Домен «САКРАЛЬНЕ»** об’єднує два основні субдомени – «*СВЯТИНЯ*», на тлі якого моделюється концепт БОГ, та когнітивний контекст, що формується на основі двох антонімічних концептів ЖИТТЯ/СМЕРТЬ. У межах концепту БОГ виокремлюємо субконцепт ІМ’Я БОГА (Рис. 2.2.4).

Рис. 2.2.4

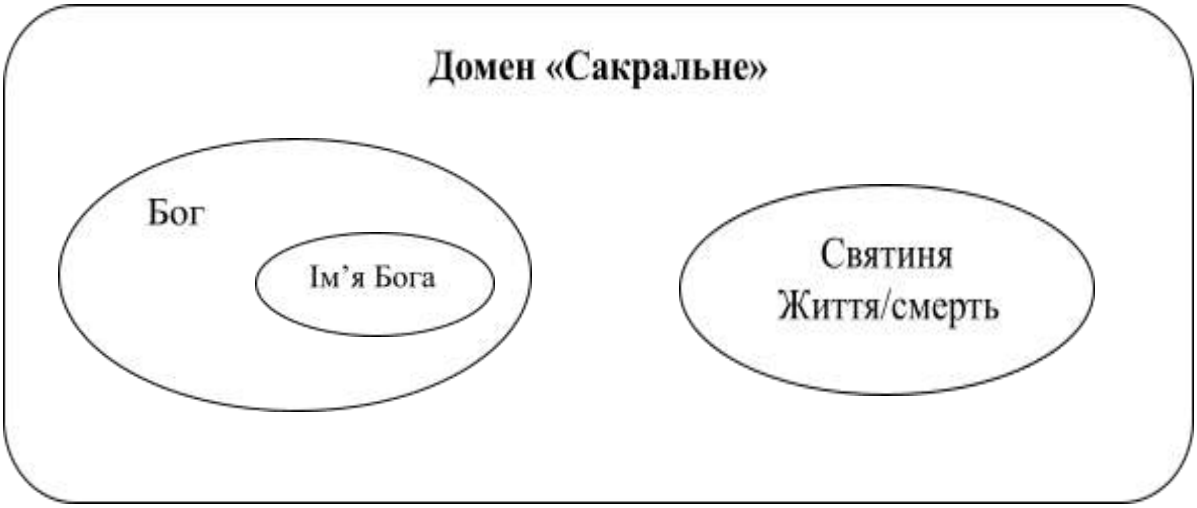

На Рис. 2.1. представлено когнітивну матрицю християнсько-ціннісних уявлень в сучасній англійській мові в повному обсязі:

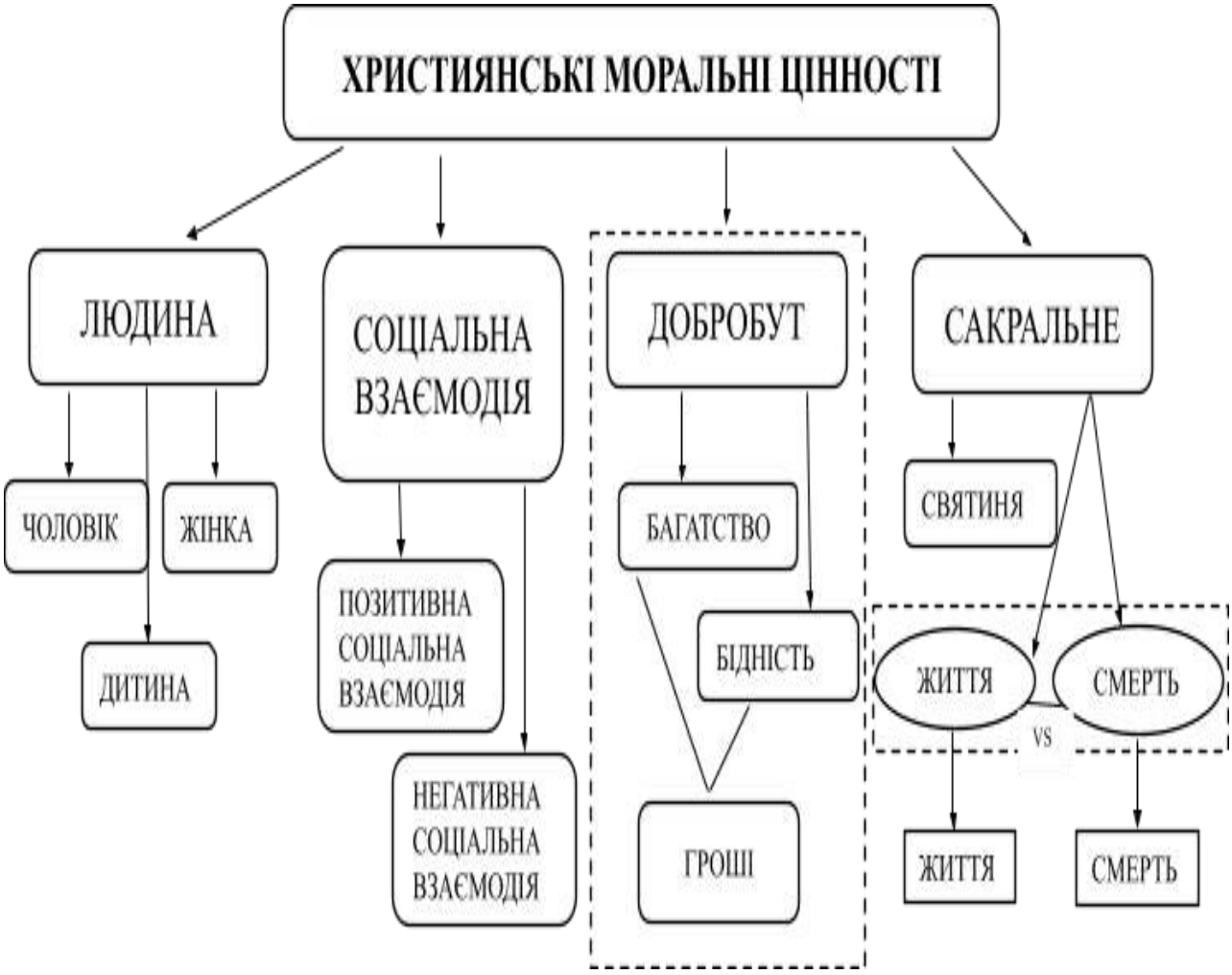

Таблиця 2.1 дає уявлення про когнітивну сітку інтегрованого концепту (когнітивної матриці) ХРИСТИЯНСЬКО-МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ

Таблиця 2.1

Сакральні цінності людини

концепт-матриця ХРИСТИЯНСЬКІ МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ	**Домен**	**Субдомен**	**Концепт**
	ЛЮДИНА	ЛЮДИНА БУДЬ-ЯКОГО ГЕНДЕРУ	ЧОЛОВІК
			ЖІНКА
			ДИТИНА
	СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ	ПОЗИТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ	ДОПОМОГА ПРИХИЛЬНІСТЬ ВЛАДА ЗРАДА КОНФЛІКТ
		НЕГАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ	
	ДОБРОБУТ	БАГАТСТВО	ГРОШІ
		БІДНІСТЬ	
	САКРАЛЬНЕ	СВЯТИНЯ	БОГ ІМ’Я БОГА
			ЖИТТЯ, СМЕРТЬ
		ЖИТТЯ/СМЕРТЬ	

Дослідження БФ як когнітивної матриці доменів здійснюється із залученням корпусів англійської мови British National Corpus (BNC) та Corpus of Contemporary American English (COCA). Зауважимо, що, говорячи про тексти корпусів, зважаємо на той факт, що мова йде про невідредаговані тексти, «мова представлена в тому вигляді, в якому вона виявила себе в мовленні (є то мова усна або письмова)» [65, с. 80]. Серед корпусів англійської мови British National Corpus є одним з найбільш використовуваних, він «був створений зусиллями декількох британських університетів та видавництв» [84, с. 130]. Його загальний обсяг складає близько 100 000 000 слововживань [84, с. 131].

Corpus of Contemporary American English (COCA) створено у 2008 році М. Девісом (Brigham Young University, США). У цьому корпусі представлені різні типи текстів: письмове і усне мовлення різних жанрів з 1990 року по теперішній час, кількість слововживань складає близько 445 млн. [87, с. 52]

Для виявлення динаміки зміни частотності вживання біблійних фразеологізмів у сучасній британській та американській англійській мовах було використано NGram Viewer, який є інформаційною системою, що включає корпуси текстів книг дев’ятьма мовами

Наприкінці 2012 року обсяг бази даних цієї системи складав близько восьми мільйонів книг, що орієнтовно дорівнює 6% всіх будь-коли опублікованих друкованих книг [152].

Система здійснює пошук заданої N-грами в масиві корпусу і вибудовує графік її частотності по роках за період часу, визначений пошукачем [54, с. 48].

2.3. Основні етапи дослідження біблійних фразеологізмів

Окреслений у попередніх підрозділах комплекс методів, релевантних меті і завданням дисертації, було застосовано у дослідженні особливостей біблійних фразеологічних одиниць у сучасній англійській мові, яке відбувалося у чотири етапи.

На *першому* етапі було застосовано загальнонаукові методи індукції та дедукції, емпірико-теоретичні методи аналізу і синтезу з метою узагальнення теоретичних напрацювань вітчизняних і закордонних науковців щодо природи фразеологічного значення, принципів класифікації ФО, сутності біблійної фразеології як підсистеми в межах лексичного фонду англійської мови та специфіки БФ як особливого виду фразеологізмів, а також конкретизації кореляції змісту понять «бібліїзм» та «фразеологізм біблійного походження».Осмислення теоретичних положень визначило підґрунтя вивчення біблійних фразеологізмів в американському й британському варіантах англійської мови.

На *другому* етапі із застосуванням описового методу, методів індукції та дедукції було обґрунтовано вибір науково-теоретичних підходів, методів дослідження, описано методику вивчення БФ як «одиниць аналізу» (тобто, за висновком, В.В. Левицького, тих лінгвальних одиниць, що підлягають лінгвістичному аналізу [86**]**), а також визначено етапи дослідження.

Зміст *третього* етапу дослідження становила робота з пошуку, опрацювання і осмислення емпіричного матеріалу. Цей етап передбачає кілька послідовних операцій обробки й аналізу отриманої інформації.

А. *Ідентифікація та інвентаризація БФ*.

Даний етап є початковим щодо обробки фактографічного матеріалу. Шляхом суцільної вибірки з лексикографічних джерел, зокрема фразеологічних словників, було відібрано лінгвальні одиниці, що ідентифікуються нами як БФ на основі теоретичних положень, розглянутих у Розділі 1, уточнено їх значення і структурно-семантичні особливості й укладено картотеку біблійних фразеологізмів, яка об’єднує 511 одиниць.

В. *Виявлення особливостей функціонування БФ за даними COCA і BNC*

Цей етап передбачав роботу з корпусами сучасної американської і британської англійської мови (відповідно COCA і BNC) і включав кілька дослідницьких процедур, в результаті яких було:

- встановлено і проаналізовано основні варіанти уживання досліджуваних ФО;

- простежено трансформації їхніх значень залежно від контексту та виявлено характер актуалізованих значень;

- здійснено інтерпретацію характерних особливостей уживання БФО.

-за допомогою програми Google Books N-gram Viewer виявлено та інтерпретовано особливості динаміки частотності уживання біблійних фразеологізмів протягом останніх десятиліть XX – початку XXI століття.

С. *Когнітивно-матричне моделювання*

На цьому етапі БФ змодельовано у когнітивну матрицю ціннісно-моральної системи соціуму, визначено основні домени, субдомени та концепти.

На *четвертому етапі* дослідження було систематизовано, узагальнено та інтерпретовано отримані результати. Для підтвердження вірогідності результатів і висновків проведеного дослідження на цьому етапі було застосовано *кількісний аналіз*, результати якого були презентовані із застосуванням методу графічної презентації

Висновки до Розділу 2

Викладені у розділі положення дозволяють зробити низку висновків щодо теоретико-методологічних засад та методики дослідження біблійних фразеологічних одиниць.

1. Релевантними для дослідження БФ як лінгвістичного феномену є комплекс методів, що включає структурно-семантичний і компонентний методи, метод лінгвістичного опису, елементи крос-культурного методу, метод поля, статистичний метод, а також когнітивні / концептуальні методи аналізу, зокрема, когнітивно-матричний аналіз, що полягає у когнітивному моделюванні у вигляді матриці (сітки) доменів.

2. Окреслений алгоритм когнітивно-матричного аналізу включає низку послідовних операцій: 1) виявлення взаємопов’язаних аспектів

відображеного в британській та американській картині світу єдиного знання про Бога, людину, суспільні взаємини в християнській системі цінностей; 2) побудова інтеграційного концепту на основі когнітивної сітки; таким інтеграційним концептом в даній дисертації є ХРИСТИЯНСЬКА СИСТЕМА ЦІННОСТЕЙ; 3) опис компонентів матриці як системи когнітивних контекстів, що лежать в основі формування значень мовних одиниць – концептуальні контексти «ЛЮДИНА», «СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ», «ДОБРОБУТ», «САКРАЛЬНЕ»; 4) інвентаризація та опис засобів мовної актуалізації цих контекстів, структурно організованих у відповідні ЛФП / ФСП та ФСГ.

3. Дослідження проводилося у чотири етапи з використанням релевантних їм методів аналізу. На *першому* етапі було застосовано загальнонаукові методи індукції та дедукції, емпірико-теоретичні методи аналізу і синтезу для узагальнення теоретичних напрацювань вітчизняних і закордонних науковців щодо природи фразеологічного значення, принципів класифікації ФО, сутності біблійної фразеології як підсистеми в межах лексичного фонду англійської мови та специфіки БФ як особливого виду фразеологізмів, а також конкретизації кореляції змісту понять «бібліїзм» та «фразеологізм біблійного походження». На *другому* етапі, з застосуванням описового методу, методів індукції та дедукції було обґрунтовано вибір науково-теоретичних підходів, методів дослідження, описано методику вивчення БФ як «одиниць аналізу», а також визначено етапи дослідження. Зміст *третього* етапу становила робота з пошуку, опрацювання й осмислення емпіричного матеріалу, що передбачало такі стадії обробки й аналізу фактографічної інформації як ідентифікація та інвентаризація БФ; виявлення частотності функціонування БФ за даними корпусів сучасної американської і британської англійської мови (відповідно COCA і BNC) і особливостей трансформації їхніх значень залежно від контексту; когнітивно-матричне моделювання ціннісно-моральної системи соціуму, визначення основних доменів, субдоменів та концептів. На

четвертому етапі дослідження було систематизовано, узагальнено та інтерпретовано отримані результати. Для підтвердження вірогідності результатів і висновків проведеного дослідження на цьому етапі було застосовано *кількісний аналіз*, результати якого були презентовані із застосуванням методу графічної презентації.

РОЗДІЛ 3
БІБЛІЙНІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІЙ ПАРАДИГМІ

3.1. Словникова репрезентація англійської біблійної фразеології

Лексичний фонд будь-якої мови становить складну поліаспектну сукупність слів, що об'єднуються в певні угруповання на основі тієї або іншої спільної ознаки, подібності семантичного, формального, стилістичного, функціонального, генетичного чи іншого плану і водночас розрізняються, протиставляються в межах цих угруповань за вужчими, диференційними ознаками [71, с. 272].

Системний характер словникового складу передбачає поділ слів на *лексико-семантичні парадигми*, які в сучасній мовознавчій традиції розуміються як ряд протиставлених лінгвістичних одиниць, об'єднаних за наявністю в них спільної ознаки і водночас групування одиниць однієї мовної системи чи підсистеми в класи на основі їхніх різних опозицій [71, с. 422].

Процес систематизації масиву лексики національної мови, у тому числі й її фразеофонду, у будь-якому випадку попередньо вимагає *інвентаризації* одиниць, що входять до складу того чи іншого об'єднання, й укладання їх *реєстру.*

У цьому сенсі зазначимо, що потужний вплив християнського віровчення і Біблії як його основного тексту на культуру англомовних країнах зумовив цілком зрозумілий інтерес філологів Британії і США [199; 190; 184; 175;176, та ін.) до вивчення біблійних текстів як безцінної частини культурної спадщини, у тому числі й в аспекті виявлення й фіксації одиниць біблійної фразеології. Завдяки пошукам науковців, протягом останніх трьох десятиліть було видано цілу низку фразеографічних праць різного типу. Це, зокрема довідники, що подають ідіоми й крилаті вислови різних мов, які мають своїм джерелом Біблію [48; 138]. До опису англомовних бібліїзмів

зверталися М. Загот [48] та Н. Іванова [58]. Так, наприклад, у дисертаційній роботі Н. Іванової об’єктом аналізу стали 360 одиниць-біблеїзмів. Їх реєстр був складений головним чином на підставі аналізу словників Longman Dictionary of English Language and Culture [215] та Oxford Dictionary of English Idioms (Oxford) [212].

Прикметно, що двомовні англо-російські та англо-українські словники подають більшу кількість ФО біблійного походження, ніж власне англомовні словники ідіом. Так, наприклад, у McGraw American Idiom Dictionary [215], біблійних одиниць майже не зафіксовано. У праці «Фразеологія англійської мови» [115, с.110–120] мовознавець Логан Перл Сміт наводить 150 ідіоматичних одиниць англійської мови, що увійшли в неї з великої кількості біблійних текстів, і подає їх тлумачення. Вчений-дослідник зробив спробу розбити фразеологізми на тематичні групи на основі їхніх змінних прототипів, але він не ставив перед собою завдання розгляду специфіки фразеологізмів. У випадку з біблійними фразеологізмами цей дослідник наводить кілька значень, але не зазначає, з якої саме книги Біблії чи апокрифу походить вираз.

У лексикографічній праці О.В. Куніна нараховано 342 одиниці біблійного походження [80]. Решта проаналізованих у дослідженні словників містять їх значно менше: у Longman American Idioms Dictionary їх нараховано 134 [215], в англо-українському словнику, укладачем якого є М. Балла, – 101 одиниця [13].

У східнослов’янському мовознавстві лексикографічною працею перекладного типу, що присвячена виключно бібліїзмам, є глосарій М. Загота «Шукайте і знайдете, або Англо-російський словник біблеїзмів для всіх і кожного» [48]. Словникові статті вибудувані в ньому так, що спочатку наведено англомовний вираз, потім указане його джерело, російськомовний відповідник і коротко – значення. Далі подано докладне пояснення бібліїзму з наведенням контексту. У передмові укладач зауважує, що «в окремих випадках наведені бібліїзми не збігаються з точною біблійною цитатою через

те, що вираз міцно увійшов у мову саме в такому вигляді» [48, с.4]. При цьому укладач не вказує точне число одиниць фразеографічного реєстру, оскільки часом проблемним стає розмежування бібліїзмів та їх варіантів.

Оскільки фразеографія, як слушно наголошує, зокрема, А.М. Бушуй, не може обмежуватися лише рамками спеціальних фразеографічних словників, а повинна вивчати кодифікацію ФО в словниках будь-якого типу і призначення (тлумачних, перекладних, фразеологічних, повних, коротких, навчальних тощо) [24], у своєму дослідженні ми використовували фразеографічні ресурси, існування яких стало можливим із розвитком цифрових технологій, – онлайн-словники англійської мови такі, як видавництва Лонгмена (www.ldoceonline.com), Free Dictionary (Farlex.Inc), Dictionary.com.

З неперекладних лексикографічних видань англійської мови найповніше масив біблеїзмів представлений у “Collins English Dictionary” [211]. Це інтегроване онлайн-видання, яке дає змогу простежити фіксацію одиниці не тільки у “Collins English Dictionary”, а й в інших виданнях, зокрема, “Webster’s New World College Dictionary”. Такий спосіб подачі фразеографічного матеріалу, доповнений біблійними контекстами функціонування тієї чи іншої ФО з вказівкою на джерело, дає багатий матеріал також для крос-культурного аналізу, оскільки дозволяє виявити рівень представленості і семантику БФ в BrE та AmE як у різних варіантах англійської мови, як-от:

Burning bush (noun.)in British

1.a rutaceous shrub, Dictamnus fraxinella, of S Europe and Asia, whose glands release a volatile inflammable oil that can burn without harming the plant: identified as the bush from which God spoke to Moses (Exodus 3:2–4)

2. any of several shrubs or trees, esp the wahoo, that have bright red fruits or seeds

3. another name for gas plant

4. any of several plants, esp kochia, with a bright red autumn foliage

5. Old Testament: the bush that burned without being consumed, from which God spoke to Moses (Exodus 3:2–4) [211].

Burning bush in American

1. any of several American shrubs (genus Euonymus) of the staff-tree family, having brilliantred fruits or leaves

2. gas plant [Webster’s New World College Dictionary, 4-th Edition].

Представлені у словнику дані щодо бібліїзму *burning bush*дозволяють зробити висновок про звуження й «обмирщення» семантики цього БФ в американській мовній картині світу.

Схоже звуження семантики спостерігаємо й щодо, наприклад, БФ *good Samaritan*. У BrE цей фразеологізм має два значення, пор.:

good samaritan(noun)

1. New Testament: a figure in one of Christ's parables (Luke 10:30–37) who is an example of compassion towards those in distress

2. a kindly person who helps another in difficulty or distress [211].

Тобто перше з наведених значень реферує до Доброго самарянина як біблійного персонажу (Євангеліє від Луки, гл. 10), тоді як друге витлумачує його як загальне ім’я, алегорично-символічне втілення образу доброї, чуйної людини, яка допомагає нужденним. Водночас для AmE і відображеної у ній мовній картині світу, згідно з даними Collins Dictionary і Webster’s Dictionary, питомим є саме загальне значення антропонімної номінації *good samaritan*, пор.:

- a person who pities and helps another or others unselfishly: see Luke 10:30-37 [211];

- a person who pities and helps another or others unselfishly: see Luke 10:30-37[224].

Натомість у компонентному складі БФ *forbidden fruit* у BrE фіксується лише одне значення, тоді як в AmE – два, пор.:

forbidden fruit in British English

any pleasure or enjoyment regarded as illicit, esp sexual indulgence[211];

forbidden fruit in American English

1. the fruit of the tree of knowledge of good and evil, forbidden to Adam and Eve: Gen. 2:17; 3:3

2. any sinful or forbidden pleasure [224].

У інших випадках наведені у “Collins English Dictionary” тлумачення засвідчують практично повне співпадіння семантики БФ в американській і британській лінгвокультурах, як, наприклад, щодо бібліїзму *Garden of Eden (Eden)*. Пор.:

Eden(noun) in British English

1. Also called: Garden of Eden; Old Testament: the garden in which Adam and Eve were placed at the Creation

2. a delightful place, region, dwelling, etc; paradise

3. a state of great delight, happiness, or contentment; bliss;

Eden(noun) in American English

1. Bible: the garden where Adam and Eve first lived; Paradise: Gen. 2:8

2. any delightful place or state; a paradise [211].

Іноді таке співпадіння поєднується з певними відмінностями. Вони можуть стосуватися ***функціонального потенціалу*** конкретного бібліїзму. Так, наприклад, семантика біблійного фразеологізму *Prince of Peace* як іменника у BrE визначається як “the future Messiah (Isaiah 9:6): held by Christians to be Christ”, в AmE– як “Jesus Christ, regarded by Christians as the Messiah. Isa. 9:6” [Collinsdictionary]. При цьому на підставі даних “Webster’s New World College Dictionary” (4-те вид.) фіксується використання даного БФ також як епітету (“Epithet Jesus Christ” [211]).

Поряд з цим відмінності можуть бути спричинені наявністю ***додаткових конотативних сем*** (оцінних, стилістичних) у структурі значення однієї й тієї ж БФ в лінгвокультурах різних країн англомовного світу. Так, наприклад, бібліїзм *Scarlet woman* в AmE фіксується у двох значеннях, пор.:

Scarlet woman(noun) in British English

1. New Testament: a sinful woman described in Revelation 17, interpreted as a figure either of pagan Rome or of the Roman Catholic Church regarded as typifying vice overlaid with gaudy pageantry

2. old-fashioned, sometimes humorousa sexually promiscuous woman [211].

Scarlet woman (noun) in American English

1. a sexually promiscuous woman, esp. a prostitute or a woman who commits adultery

2. a symbol of pagan Rome or, opprobriously, of the church of Rome. Rev. 17:1–6 [211].

При цьому перше із значень у BrE фіксує даний бібліїзм як антропонімічну номінацію та культурологічний символ – уособлення язичницького Риму і католицької церкви; друге – додаткові відтінки значення (old-fashioned) та оцінні конотації (humorous), питомі для використання даного біблеїзму у повсякденному мовленні, тоді як в AmE на перше місце виноситься значення саме у повсякденному вжитку.

У деяких випадках у “Collins English Dictionary” подано інформацію, яка засвідчує сам факт ***присутності/відсутності*** того чи іншого біблійного фразеологізму в мовній свідомості конкретного регіону (Англії чи США). Так, наприклад, БФ *fisher of men* у значенні “anevangelist”[211], *dust and ashes* (“something that is very disappointing” [211]), а також чимало інших фразеологізмів біблійного походження зафіксовано лише як притаманні для BrE.

Натомість деякі фразеологічні бібліїзми фіксуються як представлені лише в AmE і, відповідно мовній свідомості американської лінгвокультурної спільноти, як, наприклад, *prodigal son* (“Bible: a wastrel son who was welcomed back warmly on his homecoming in repentance: Luke 15:11-32”[211]).

У деяких випадках словник-тезаурус Колінза подає діаграми, що відображають ***частотність вживання*** того чи іншого біблійного фразеологізму протягом певного проміжку часу (починаючи приблизно від 1700-х років). Так, наприклад, подана нижче діаграма (Рис. 3.1) містить

характеристики частотності використання БФ *burning bush* в британському варіанті за понад 250 років:

Рис. 3.1

Частотність вживання БФ “burning bush”

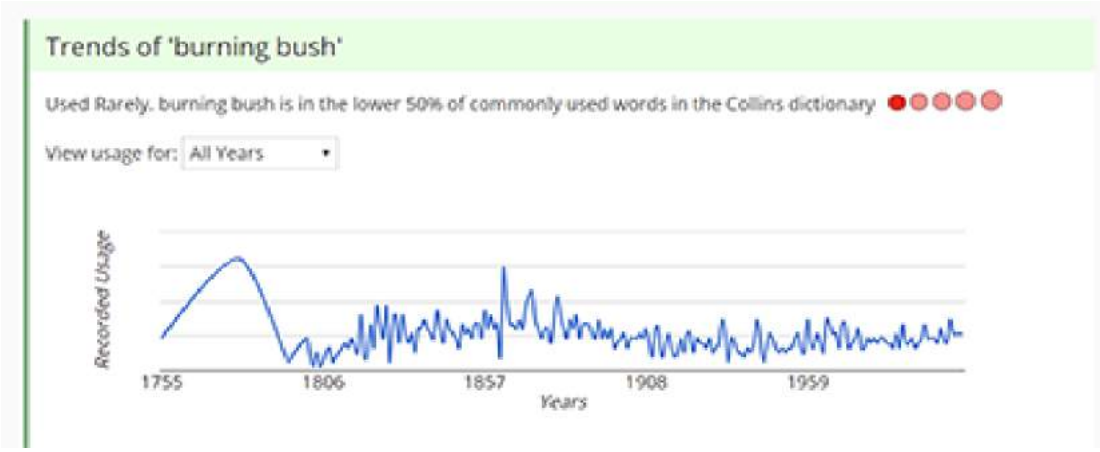

(подається за: [211])

Представлені у таблиці дані дозволяють зробити висновок про те, що БФ *burning bush* найбільш активно вживалася у другій половині XVIII ст., після чого поступово виходила з активного ужитку відповідно до загальної тенденції до секуляризації свідомості і культури західного світу.

Аналогічна загальна тенденція зниження використання у вжитку протягом 300 років засвідчена й щодо частотності фразеологічного бібліїзму *good samaritan* (Рис. 3.2).

Рис. 3.2.

Частотність вживання БФ “*Good samaritan*”

(подається за: [211])

Певне зростання (з незначними коливаннями) вживання БФ *good samaritan* у BrE наприкінці Нового часу, у Новітню й Найновішу епоху

пов’язане, на нашу думку, передусім з розвитком нових культурно-мистецьких і мовних практик, що апелюють головним чином до алегорично-символічного змісту цього прецедентного образу.

Яскравим свідченням загальної тенденції до зниження використання біблійних фразеологізмів є й динаміка вживання БФ *forbidden fruit* (Рис.3.3). Цей сталий вираз, що пов’язаний з одним з найбільш знакових біблійних сюжетів, сьогодні сприймається і вживається у буденному мовленні поза будь-яким зв’язком з Писанням як позначення забороненої насолоди, пор.:

Forbidden fruit is a source of pleasure that involves breaking a rule or doing something that you are not supposed to do (the forbidden fruit of an illicit romance) [211]. Наприклад, в одному з романів сучасної американської авторки Джудіт Енн Джанс зустрічаємо:

He advised the younger man to do what he could to keep his flock in line, but not to turn the dances into forbidden fruit.He advised the younger man to do what he could to keep his flock in line, but not to turn the dances into ***forbiddenfruit****.*

Рис. 3.3.

Частотність вживання БФ “forbidden fruit”

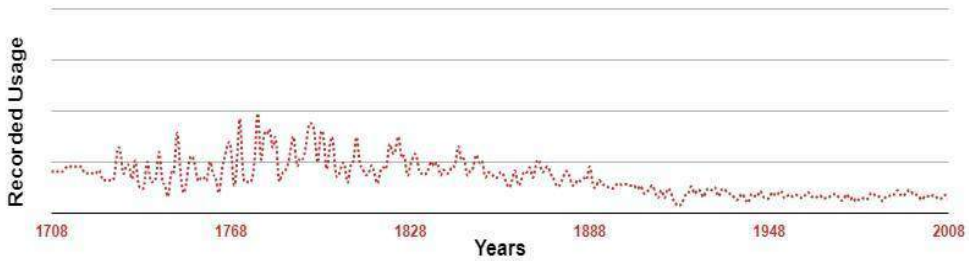

(подається за: [211]).

Таке різке зниження вживання в процесі культурно-історичного розвитку ідіоми, що виразно транслює ідею заборони, можна із значною долею упевненості пояснити обмирщенням суспільної свідомості й небаченим досі рівнем моральної й поведінкової розкріпаченості, яка залишає обмаль можливостей для будь-яких заборон щодо цього.

Водночас подані у тезаурусі Collins діаграми дозволяють зробити висновки щодо ***актуальності*** того чи іншого БФ для свідомості

англомовного світу та ***активності*** його використання в конкретній лінгвокультурі як засобу моделювання концептуального контексту.

Так, БФ *(The Gardens of) Eden* демонструє високу активність слововжитку протягом усього періоду фіксації (понад 300 років) з піками у XVIII та у другій половині XX – на початку XXI століття (Рис. 3.4), що може свідчити про значущість змістових домінант даного біблійного фразеологізму для системи ціннісних орієнтацій англомовного соціуму.

Рис. 3.4

Частотність вживання БФ “(The Gardens of) Eden”

(подається за: [211]).

Схожа тенденція відзначається й щодо фразеологізму біблійного походження *Promised Land*. У Collins English Dictionary цей бібліїзм витлумачується як полісемантичне утворення, що зберегло і своє первинне біблійно-релігійне значення (“the land of Canaan, promised by God to Abraham and his descendants as their heritage (Genesis 12:7); heaven, esp when considered as the goal towards which Christians journey in their earthly lives” [211]) і в процесі соціально-історичної та світоглядної еволюції набуло загальнокультурного значення як “any longed-for place where one expects to find greater happiness or fulfilment” [211]. Більше того, на сучасній стадії розвитку англійської мови, БФ *Promised Land* набув смисливоих конотацій, що пов’язують його не лише з географічним, але й з соціальним простором, внаслідок чого дана усталена словосполука біблійного походження прочитується більш широко – як “a place, destination, or goal eagerly sought under the belief that it will bring success, happiness, or fulfilment; a place or

situation in which people expect to find happiness, wealth, freedom etc” [221], пор.:

America represents a ***promised land*** *of freedom and social mobility /…/ “Everyone,” he concluded, “believed that America was* ***the Promised Land****, a true paradise.”* (New York Time, Nov. 14, 2015);

Jordan has repeatedly led his team to the ***Promised Land*** *of the NBA Finals.*

Putuo Area is ***the Promised Land*** *for harmonized development of economics and society ...*

Поява цих нових загальнокультурних смислів у біблійного виразу *Promised Land*, вочевидь, і зумовлює зростання частотності вживання даного БФ на синхронному етапі розвитку англійської мови в обох її основних варіантах (див. Рис. 3.5).

Рис. 3.5.

Частотність вживання БФ “ Promised Land”

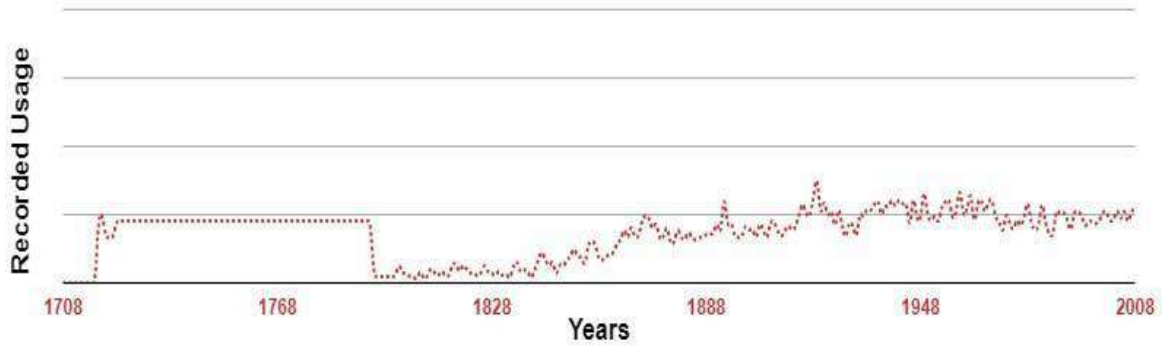

(подається за: [211]).

Натомість відображені в діаграмі (Рис. 3.6) характеристики частотності вживання БФ *Scarlet woman* засвідчують надзвичайно низьку активність використання даної фразеологічної одиниці, що може бути спричинено засуджуваністю й табуйованістю уособлюваного образом *Scarlet woman* типу побутової поведінки, неприйнятної для християнського світогляду і системи цінностей.

Рис. 3.6

Частотність вживання БФ “*Scarlet woman*”

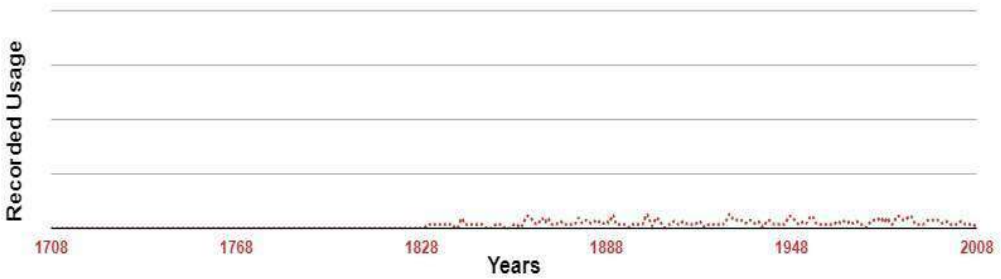

(подається за: [211]).

Аналогічні тенденції до поступової мінімалізації вжитку в мовленнєвих практиках англомовного соціуму демонструє й біблійний фразеологізм *widow's mite*. У BrE даний фразеологізм витлумачується як “a small contribution given by a person who has very little” [211]; в AmE – як “a small gift or contribution freely given by one who can scarcely afford it” [211]. В обох лінгвокультурах даний БФ функціонує як алюзія до тексту Біблії, зокрема, Євангелія від Марка (12:41–44). Соціокультурологічним та історичним підгрунтям виникнення даного усталеного виразу можна вважати устрій античного патріархатного суспільства, де вдови були однією з найбільш соціально й матеріально вразливих верств населення. З настанням нових часів, розвитком процесів жіночої емансипації, нинішнім долученням жінок практично до усіх сфер соціальної і професійної діяльності, феномен вдовства в розвинених суспільствах не є таким болючим, оскільки в даний час закони регламентують права вдовиць на отримання спадщини, пенсій і компенсацій від держави через втрату годувальника тощо. Тому в сучасній культурній і мовній свідомості «лепта вдовиці» (*widow's mite*) вживається, головним чином, у двох значеннях:

1) як (іронічно) метафоричне позначення пожертви кількісно малої, але великої за своєю духовної цінністю, пор.:

My publisher weighed in with its ***widow's mite*** *contribution of pounds 250 and I managed to attract sponsors whose products would stimulate the most jaded* (Independent, Oct 23 2011);

2) у своєму буквальному значенні – «дуже мало» (лепта (λεπτα) – найдрібніша мідна монета в Давній і сучасній Греції), пор.:

The number of restaurants engaged in saving fish is ***a widow's mite*** *compared to Britain's 8,600 fish and chip shops* (Independent, Sept 17 2011) тощо (див. Рис. 3.6)

Рис. 3.7.

Частотність вживання БФО "*a widow's mite*"

(подається за: [211]).

Цікавий приклад становить і БФ *The Golden Calf*. Ця міфологема кілька разів з'являється на сторінках Старого Заповіту як предмет культу тих, хто відступив від Бога Ізраїлю. Оповідь про першого золотого ідола людства докладно викладено в 32-му розділі книги Вихід (Вих. 32: 4).

Аналіз фразеографічних джерел, що кодифікують даний БФ, дозволяє стверджувати, що в сучасній англійській мові – і у її британському, і в американському варіантах актуальними є два основні значення даної фразеологічної одиниці біблійного походження.

У BrE це:

1. *Old Testament*

a. an idol made by Aaron and set up for the Israelites to worship (Exodus 32);

b. either of two similar idols set up by Jeroboam I at Dan and Bethel in the northern kingdom (I Kings 12:28–30);

2. *informal* the pursuit or idolization of material wealth [221].

В AmE:

1. a golden idol set up by Aaron and worshiped by the Israelites. Ex. 32;

2. either of the two similar idols set up by Jeroboam. I Kings 12:28, 29;

3. money or material goods as an object of worship or pursuit [221]

Наведені тлумачення засвідчують передусім певні відмінності оцінних конотацій, що відображають особливості системи цінностей британської і американської культур, що відобразилися, зокрема, у ставленні до моральних якостей людини (прагнення наживи, влади, грошей, багатства, жадібності), символічно уособлюваних образом золотого тільця. Негативне ставлення з боку британської – більш традиційної, пуританської культури – знайшло відображення у помітці *informal*, яка вказує на те, що поза релігійним дискурсом даний БФ не увійшов до узусу британського варіанту англійської мови. Натомість відсутність такої позначки щодо AmE свідчить про більш толерантне ставлення американців до уособлених в образі золотого ідола моральних і соціальних явищ, особливо якщо взяти до уваги що прагнення до матеріального збагачення як запоруки соціального успіху є практично національною ідеєю Америки, що знайшла своє відображення у концепції так званої «американської мрії». Однак, незважаючи на окреслені відмінності, обидві аналізовані лінгвокультури позначені тенденцією до мінімалізації частотності вживання у мовленні БФ *Golden Calf* через деактуалізацію закладених у даному ФО ціннісних пріоритетів або ж заміни його в мовленнєвих практиках англомовних соціумів іншими, більш модерними міфологемами та ідеологемами (див. Рис. 3.8).

Рис. 3.8.

Частотність вживання БФО “*A Golden Calf*”

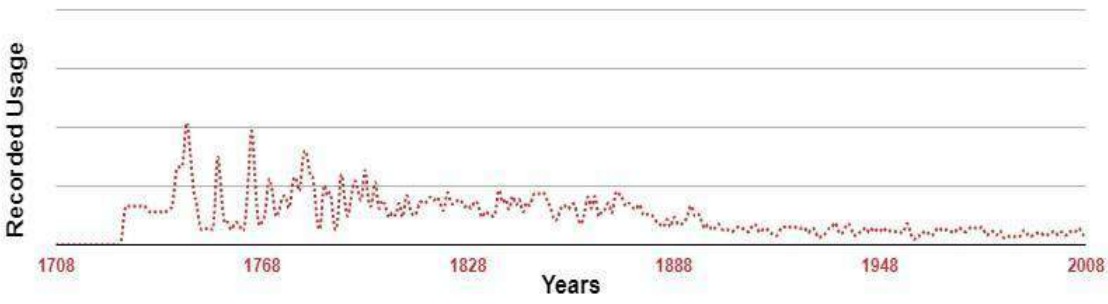

(подається за: [211]).

Ідентифікація та інвентаризація англійських бібліїзмів відбувалася в дисертації також із залученням корпусів англійської мови, зокрема, British National Corpus та Corpus of Contemporary American English, які дослідники вважають «новою своєрідною формою життя мови» [84, с. 123]. Лінгвістичний (чи мовний) корпус – це інформаційно-довідкова система, що заснована на зібранні текстів певною мовою в електронній формі, що представляєдану мову на певному етапі (або етапах) її існування і у всьому різноманітті жанрів, стилів, територіальних і соціальних варіантів тощо. У сучасній науці корпус розуміється як великий, представлений у доступному для машинного прочитання вигляді, уніфікований, структурований, розмічений, філологічно компетентний масив мовних даних, призначений для вирішення конкретних лінгвістичних завдань [54, с. 5]. На сьогоднішній день найбільша кількість корпусів створена саме на основі англійської мови, що пояснюється її поширеністю, а також високим рівнем розвитку корпусної лінгвістики в США і Великобританії.

Значення залучення корпусів англійської мови для формування вибірки БФ у нашому дослідженні полягає у тому, що вміщені у них дані дозволяють ідентифікувати в якості бібліїзмів не лише словесні комплекси з тексту Святого письма, але й ФО (згідно з класифікацією А.К. Бирих та В.М. Мокієнка), не представлені лексичним складом в Біблії, але семантично пов'язані з її текстами як номінації алюзивно-ремінісцентного типу.

У пропонованому дослідженні зібрано 511 кодифікованих ФБ, що дають уявлення про характер мовної практики протягом певного періоду часу та її загальні тенденції і змінюваність. Власне аналіз засвідчених лексикографічними джерелами бібліїзмів проводився у дисертації для того, щоб визначити когнітивні механізми, на яких базується їх семантична інтерпретація, тож інвентаризованих на підставі словникових даних можемо стверджувати, що до їх числа входять як біблійні ідіоми, так і слова, що позначають поняття, нерозривно пов’язані із біблійним дискурсом, або є символізованими антропонімами чи топонімами. ФБ становлять важливий

лексичний шар у мовах християнських країн і, відповідно, кодифікуються у різних словниках, перш за все ідеоматичних.

Аналіз вибірки кодифікованих ФО дає можливість окреслити характер ***змістових трансформацій*** БФО, яких вони зазнають у процесі культурно-історичного розвитку. На загал, дослідники виокремлюють такі загальні моделі семантично-змістової трансформації:

1) повна зміна форми зі збереженням змісту;

2) повністю змінена форма без збереження змісту;

3) часткова зміна зі збереженням змісту – як, наприклад, у відомій приказці *an eye for an eye* (*and a tooth for a tooth*), що бере свій початок з вірша у Торі *We prescribed for them a life for a life, an eye for an eye, a nose for a nose, an ear for an ear, a tooth for a tooth, an equal wound for a wound* (Exod.:23-24); у процесі культурно-історичного розвитку відбулося істотне усічення цього БФ – у лінгвокультурі залишилася лише найбільш яскраві прояви ідеї відплати «подібним за подібне», редуковані до одного з компонентів, найчастіше, *an eye for an eye* або *a tooth for a tooth*, як наприклад *Trump's favorite Bible verse: '**Eye for an eye**'* (Politico Aprr 14 2016); така ж сама модель властива і для БФ *turn the other cheek* (to decide not to take any action against someone who harms or insults you [221]);

4) часткова зміна без збереження змісту;

5) незмінна форма зі збереженням змісту;

6) незмінна форма без збереження змісту, як, наприклад, *Scarlet woman*.

На підставі аналізу вибірки з фразеографічних джерел та вказаних корпусів англійської мови, можемо стверджувати, що в сучасному англомовному ареалі БФ найчастіше функціонують у *незмінній* формі – власне, насамперед саме вона дозволяє ідентифікувати фразеологізм як приналежний до системи біблійної фразеології. При цьому значення кожної конкретного БФ – як видно навіть з наведених вище прикладів, може:

а) залишатися незмінним;

б) скорочуватися;

в) розширюватися

- за рахунок додавання нових змістових чи конотативних сем;

-за рахунок виходу зі сфери традиційного слововжитку в інші галузі знання і суспільної комунікації.

Щодо останньої тенденції для прикладу розглянемо БФ *the Rock of Ages*, буквальне значення якої «вічна твердиня» – перифрастична номінація Ісуса Христа. (Isaiah XXVI, 4), наприклад:

Church sanctuaries, built on the ***Rock of Ages****, tumbled into random piles of brick. Houses, echoing with the footfalls of generations, came apart, and blew away like paper* (2011, MAG, SouthernLiv).

Також даний БФ може вживатися як онім, наприклад, назва церкви, як-от:

/.../ puppetry by Norma Hornady. 2:30 p.m. Jan. 20. Free. ***Rock of Ages Lutheran Church****, 5135 Memorial Drive, Stone Mountain. 404-292-7888, www.rock -of-ages.org.* (2008, NEWS, Atlanta).

Поряд з цим, як онімізований прецедентний текст, який втратив смисловий зв’язок з першоджерелом – Біблією, БФ *Rock of Ages* увійшов в обіг у різні сфери як назва:

- популярної комп’ютерної гри та музичного комедійно-драматичного фільму, як-от:

/.../ But most summer movies offer more active fantasies - "Snow White and the Huntsman, "say, or "Abraham Lincoln: Vampire Hunter "or a film version of Broadway's power rock, big hair musical ***“Rock of Ages”*** (2012, MAG, Harpers Bazaar);

- мюзиклу: */.../ Now, in* ***«Rock of Ages»*** *the musical about rock' n roll on the Sunset Strip in the/.../* (2011, NEWS, SanFranChron);

- книги: */.../ of our higher ethical yearnings. Those of you who read* ***the book Rock of Ages by Steven Jay Gould****, who argued that religion and science could co-exist comfortably/.../ (2006, ACAD, Humanist)*,

- топографічної реалії – маяка: *heavenly wilderness to Isle Royale, and on its western tip stands the* ***Rock of Ages Light****, an automated, solar-powered beacon visible from 20 miles out, perched /.../* (2011, MAG, MotorBoating);

- позначення рок-музики: */.../ Fetching $57.5 million, Oppenheimer Blue is* ***rock of ages***(2016, NEWS, Arizona Daily Star) тощо.

Таким чином, спостерігається використання фразеологізму як оніму в результаті зміни значення його окремих компонентів: актуалізація у лексемі *rock* значення «скала» зумовлює появу уживання його у значенні «неприступний об'єкт», що свідчить про його буквалізацію, пор.:

/.../ himself up there six storeys tall, falling through that door, the Rock of Ages cleft from the other side: the slow endless drop into blank whiteness. (2001, FIC, Analog).

При цьому актуалізація значення «рок-музика» у поєднанні з буквалізацією другого компонента *ages* зумовлює сучасне функціонування даного біблеїзма як позначення гарної рок-музики.

Фразеологізм *the Rock of Ages* також зустрічається у значенні «надзвичайно крутий», наприклад:

/.../trophy than Sinatra was just a lounge act. It's hockey's ***rock of ages****, the tie that binds generations of icemen who have cometh to those who have/.../*(2001, NEWS, Denver).

Інший яскравий приклад становить бібліїзм *fallen angel.* Початково даний БФ позначав янгола, який повстав проти Бога і був скинутий з небес, далі – диявола. У поезії європейського романтизму (зокрема, в поемах Д.Г. Байрона) образ цього біблійного персонажа інтерпретувався як образ героя, який повстає проти Авторитета та/чи авторитарної влади, а на рівні буденної свідомості та звичаєвого права згодом стереотипізувався як перифрастична номінація передусім жінки легкої поведінки чи повії, а також будь-якої (зазвичай зовнішньо привабливої) людини, яка позбавлена грошей або моралі.

Поряд з цим розширення змісту і збагачення семного складу даної фразеологічної єдності відбувається за рахунок її входження до такої невластивої для неї галузі знання та суспільної практики як економіка, в межах якої БФ *fallen angel* функціонує як елемент *терміносистеми* на позначення облігації, вартість якої знизилася внаслідок погіршення кредитування, і вона перетворилася на непотрібну облігацію.(A bond that has declined in value due to credit deterioration to become a junk bond).

Таким чином, кодифікація англійських фразеологізмів у словниках, а також фіксація їхніх особливостей та частотності їх ужитку в корпусах британського та американського варіантів англійської мови, не лише презентує емпіричний матеріал для дослідження, але й засвідчує граматичні характеристики й структурно-змістові трансформації англійських БФ як основи для системного вивчення усталених словесних комплексів біблійного походження.

3.2. Семантична класифікація англійських біблійних фразеологізмів

Лексична система будь-якої мови апріорі становить єдність лексичних і фразеологічних лінгвальних засобів. При цьому, як слушно наголошують З.Д. Попова та І.А. Стернін, спостерігається досить чіткий розподіл цих засобів – одні з них репрезентовані переважно словами, інші – словами і фразеологічними одиницями, а деякі – переважно або виключно фразеологічними одиницями [102, с.105]. Відповідно в межах лексичної системи мови розрізняються об’єднання, що включають 1) тільки лексичні одиниці, 2) лексичні та фразеологічні одиниці, 3) переважно фразеологічні одиниці. У відповідності до поширеної у мовознавстві концепції польової організації лексики, ці систематизовані об’єднання ідентифікуються відповідно як лексичні (лексико-семантичні), лексико-фразеологічні, фразеологічні (фразеосемантичні) поля.

З огляду на складність лексичної системи мови загалом та її фразеологічної підсистеми зокрема, в дисертації використовуються й інші

моделі членування масиву лексики і виокремлення різних угруповань в одному і тому ж словниковому матеріалі. Зокрема, актуальним для нашого дослідження є поняття *тематичної (фразеотематичної)* група (поля) як сукупності значної кількості лінгвальних одиниць – слів, стійких словосполучень і фразеологізмів, одиниць різних частин мови, що відносяться до однієї сфері дійсності [102, с.97].

У своїй дисертаційній роботі при семантичній класифікації англомовних біблеїзмів, ми спираємося на ономасіологічну схему, запропоновану В. та Д. Ужченками [122, с. 53], щодо фразеології східнослов'янських і східностепових говірок. Названі науковці виокремлюють три фразеотематичні групи – «ЛЮДИНА», «АБСТРАКТНІ ВІДНОШЕННЯ І ПОНЯТТЯ», «ПРИРОДА», – які, у свою чергу, поділяються на фразеотематичні мікрогрупи та фразеосемантичні поля.

Покликуючись до цієї схеми, у пропонованій дисертації в межах корпусу біблійних ФО англійської мови ми виокремлюємо три одноіменні лексико-фразеологічні поля, що є одиницями найвищого рівня в актуальній для нашої роботи класифікації і поділені на групи. У випадку полісемії бібліїзмів вони можуть бути віднесені до різних груп залежно від обраного фразеосемантичного варіанта значення.

У процесі моделювання структури масиву англійських БФ доречним видається врахування деяких засадничих принципів когнітивно-лінгвістичної парадигми сучасного мовознавства, зокрема щодо того, що вербальні знакі є засобами ословлення – об'єктивації – озовнішнювання понять і ментальних схем, що існують у свідомості носія мови. Такий підхід зумовлює поглиблення традиційних уявлень про семантику шляхом використання семантичних моделей більш високого, «схемного» (schematic) рівня узагальнення. За висновками сучасних лінгвістів, значення (як основа систематизації лексичного складу мови) є концепт, схоплений знаком [98], або квант інформацій, підведений під тіло знака [20].

З цих міркувань видається доцільним застосування в процесі семантичної класифікації біблійних фразеологізмів англійської мови окресленого у попередньому розділі методу моделювання матриці доменів (domainmatrices), як такого, що дозволяє розглянути комплекс англомовних біблійних фразеологізмів як певну когнітивну систему, функціональні та смислові характеристики якої детермінуються культурно-історичними та національними умовами суспільства, адже «матриця може застосовуватися для позначення елементів, що становлять або об'єднані в певну систему» [76, с. 30].

Відповідно до термінологічного інструментарію та методології пропонованої дисертаційної роботи, ці тематичні сукупності БФ можуть розглядатися як *домени* «ЛЮДИНА», «ПРИРОДА», «АБСТРАКТНІ ВІДНОШЕННЯ І ПОНЯТТЯ»[1]. При цьому, згідно з висновками С.А. Жаботинської, кожен з цих доменів може розглядатися як мережа концептів, а кожен з концептів є мережею ознак, що його характеризують[45].

Матрична модель видається у даному випадку дієвою, як така, що дозволяє системно проаналізувати мовний матеріал, що відображає присутню в свідомості, зокрема, носіїв англійської мови картину світу і має широку понятійну основу.

Згідно з концепцією Р. Леннекера про *базові* (*basic domains*) і *небазові* (*derived domains*) домени, домени «ЛЮДИНА», «ПРИРОДА», «АБСТРАКТНІ ВІДНОШЕННЯ І ПОНЯТТЯ» слід віднести до першого типу, оскільки у них немає «фону», вони самі слугують початковим, найбільш узагальненим (схемним) фоном для розуміння інших концептів, які організують структуру названих полів. Для підтвердження правомірності такої класифікації пошлемося на авторитетну думку Ю.М. Караулова, який серед найглобальніших класів понять виокремлює всесвіт (небо і небесні тіла, земля, рослини, тварини); людина (людина як жива істота, душа і розум,

[1]Увідповідності до існуючої традиції надалі в роботі назви доменів і концептів подаються великими літерами, назви субдоменів – великими літерами і курсивом. Нази полів задля полегшення візуального сприйняття тексту дисертації подаються великими літерами у лапках

людина як суспільна істота, соціальна організація та інститути); людина і всесвіт (буття і руйнування, якості і стани, простір, час, рух, зміна, наука і техніка) [102, с. 95].

Розглянемо виокремлені поля докладніше, попередньо закцентувавши ще одне принципове положення. Експлікуючи на масив англійських фразеологічних бібліїзмів окреслені у Розділі 1 структурні моделі організації лексичного матеріалу (ЛФП, ФСП, а також поняття «номінативне поле концепта»), зазначимо, що вони передбачають різні принципи об'єднання лінгвальних одиниць. ЛФП та ФСП моделюються на основі одиниць, що мають спільне генетичне джерело – Біблію, тоді як номінативне поле реконструюється з використанням усього масиву наявних у лінгвокультурі вербалізацій конкретного ментального конструкту. Відтак номінативне поле концепту співпадає з ЛФП та ФСП лише у тому своєму сегменті, де засобом вираження певної ментальної сутності, пов'язаної з християнським світоглядом, є фразеологізми. Тому надалі в дослідженні ми будемо використовувати поняття ФСП для позначення ієрирархізованої сукупності для об'єктивації певного значення.

Лексико-фразеологічне поле «ЛЮДИНА»

Базовий домен «ЛЮДИНА», що організує простір одноіменного ЛФП, є основою для розуміння вербально об'єктивованих мисленнєвих конструктів, що відображають специфіку сприйняття людини в християнсько-світоглядній парадигмі. З огляду на специфіку аналізованого фразеографічного матеріалу на основі диференційних сем виокремлюються чотири ФСГ: «Людина як жива істота», «Людина як розумна істота», «Людина як суспільна істота», «Людина як вірянин». Розглянемо докладніше сукупність та частотність уживання БФ, на основі яких формуються відповідні значення.

«Людина як жива істота». До ЛФГ зараховані не лише БФ, що позначають власне особу, а й ті, які стосуються її морально-психологічних і поведінкових характеристик:*a man born of woman* (народжений жінкою,

смертний), *a living soul* (жива душа, жива людина), *the weaker vessel* (слабка посудина, жінка). Усього – 4 одиниці, 11%.

«Людина як розумна істота»: 1) інтелектуальні здібності: *Balaam's ass* (Валаамова ослиця; про мовчазну людину, яка несподівано заговорила або ж про дурня, який заговорив), *the children (man) of this world* (про навчених досвідом людей); 2) характер, поведінка: *clay in smb. hands* (глина в чиїхось руках; піддатлива людина), *a Job's comforter* (розрадник Йова), *the crackling of thorns under a pot* (дурнуватий сміх), *greater lights* (видатні світила), *a broken reed* (ненадійна людина), *a reed shaken by(in або with) the wind* (людина, яка легко піддається впливам), *The prodigal son* (блудний син), *A doubting Thomas* (Фома невіруючий; людина, яка в усьому сумнівається). Усього – 10 одиниць, 29%.

«Людина як суспільна істота». До цієї групи увійшли ФО, що використовуються на позначення різних типів поведінки людини в суспільстві і характеру сприйняття суспільством вчинків і поведінки окремої особи, як-от: *A good Samaritan* (добрий самаритянин, про добру й співчутливу людину, відображає поведінку людини стосовно інших людей), *an angel of light* (янгол світла; про дорогу для всіх людину), *fallen angel* (грішний янгол), *bone and flesh of one's* (плоть від плоті; про рідну людину), *David and Jonathan* (Давид та Йонатан, нерозлучні друзі), *a dead dog* (про людину, від якої немає користі), *Job's post* (лихий вісник), *the powers that be* (можновладці, сильні світу цього), *the salt of the earth* (сіль землі, найкращі представники), *Scarlet whore*(або woman) (блудниця), *a stranger within smb.'s gates* (чужинець), *a wolf in sheep's clothing* (про таємного ворога), *a whited sepulcher* (ханжа, лицемір). Усього – 13 одиниць, 37%.

«Людина як вірянин»: *the old Adam* (про гріховність людської натури), *the children of light* (діти світла, про просвітлених християн), *Spiritual father* (духовний батько), *a fisher of men* (ловець людей, місіонер), *a lost sheep* (заблудла вівця, людина, яка збилася зі шляху). Усього – 8 одиниць, 23%.

Поряд з цим виокремлюється також ЛФГ**«Позначення Ісуса Христа як боголюдини»**: *The Man of Sorrows* (Чоловік скорботи, Ісус Христос), *The Prince of Peace* (Князь Миру, Ісус).

Оскільки окремим ФО властива полісемія, то віднесення їх до певного ЛФП відбувається на основі базового семантичного значення. При цьому один фразеологізм може входити до складу кількох семантичних полів. Наприклад, БФ *fallen angel* позначає первинно янгола, який повстав проти Бога, згодом – інфернальну сутність (диявола), а тому може бути віднесене до групи «Людина як вірянин», або ж до окремої групи «Назви надприродних створінь».

Лексико-фразеологічне поле «АБСТРАКТНІ ВІДНОШЕННЯ Й ПОНЯТТЯ» включає такі ЛФГ як «Абстрактні поняття», «Виміри та характеристики», «Відношення».

ЛФГ **«Абстрактні поняття»** включає такі ФО: *the abomination of desolation* (мерзенність запустіння), *the Alpha and Omega* (Альфа й Омега, найсуттєвіше), *the bowels of compassion* (глибини співчуття), *sounding brass* (слова, які нічого не варті); *the breath of (one's) life (тж. the breath of one's* чи *the nostrils)* (життєва необхідність), *heap coals of fire on smb.'s head* (відплачувати добром за зло), *a counsel of perfection* (хороша порада, яку неможливо виконати), *the curse (brand) of Cain* (прокляття Каїна), *Egyptian darkness* (тьма єгипетська), *a drop in the bucket (in the ocean)* (крапля в морі, дрібниця), *dust and ashes* (порох і марнота), *the last enemy* (останній ворог, смерть), *The fat of the land* (достаток), *Fire and brimstone* (пекельні муки), *All flesh* (все живе), *The flesh-pots* (*абоfleshpots) of Egypt* (матеріальні блага, благоденство), *A fly in the ointment* (ложка дьогтю в бочці меду), *feet of clay* (глиняні ноги; про слабкість того, хто здавався невразливим), *Garden of Eden* (земний Рай), *The king of terrors* (смерть), *A Judas kiss* (юдин поцілунок), *A labour of love* (безкорисна праця), *One's ewe lamb* (безцінний скарб), *the law of the Medes and Persians* (вічний закон), *Light shining in the darkness* (світло у темряві, проблиск надії), *The lusts of the flesh* (поклик плоті), *the mammon of*

unrighteousness (мамона неправедності), *The inner man* (внутрішнє «я», розум, душа), *Manna from heaven* (манна небесна), *Tender mercies* (милосердя, співчуття), *Job's news* (сумні новини), *The (straight and) narrow path* (стезя доброчесності), *The power(s) of darkness* (сили темряви), *The pride of life* (марнославство), *The root of all evil* (корінь зла), *The root of the mater* (корінь справи), *The golden rule* (мудре правило), *Old wives' tale(s)* (небилиці, плітки). Усього – 38, одиниць, 43%.

До ЛФГ**«Символізовані предмети або зовнішні ознаки»** відносимо*: the brand (mark) of Cain* (Каїнова печать), *the golden calf* (золотий тілець), *crown of glory* (вінок переможця, лавровий вінець), *a crown of thorns* (терновий вінок, вінець мученика), *a dead letter* (те, що втратило значення), *a forbidden fruit* (про заборонені речі), *a grain of mustard seed* (гірчичне зерно; символ успіху), *clean hands* (чисті руки; символ чесності), *Jacob's ladder* (драбина Якоба, те, що підносить людину), *loaves and fishes* (земні блага), *Strong meat* (міцний горішок; щось міцне для розуміння), *a millstone about(або round, амер. around) smb.'s neck* (камінь на шиї, важка відповідальність), *a mote in one's (або the) eye* (чужий недолік), *the lion's mouth* (небезпека), *a stiff neck* (впертість), *thirty pieces of silver* (тридцять срібників, ціна зради). Усього – 18, одиниць, 21%.

ЛФГ **«Виміри та характеристики»** представлена такими одиницями**:** *done in a corner* (зроблено нишком), *as clear as crystal* (чистий, як кришталь), *of the earth(,) earthy* (земний, приземлений), *enough and to spare* (більше ніж досить*), set one's face like a flint* (бути невблаганним*), like a giant refreshed* (відсвіжений, з новими силами), *With both hands* (обома руками), *(As) hard as flint (as (a) stone або as the nether millstone)* (твердий як камінь), *Harden one's heart* (ставати жорстким, безсердечним), *With all one's heart* (всім серцем), *Not a jot*(також not one jot or tittle) (ні на йоту), *By unworthy to loose (або to unloose) smb.'s shoe latchet* (бути недостойним розв'язати ремінець чийогось взуття), *As one man (одноголосно), An unruly member* (язик без кісток), (*as) old as Methuselah* (старий як Мафусаїл), *The nakedness of the land* (беззахисність),

As an ox goes to the slaughter (як бик на забій, слухняно), *Root and branch* (докорінно), *In sackcloth and ashes* (посипаючи голову попелом), *Safe and sound* (цілий і неушкоджений), *By* (*або with) the skin of one's teeth* (ледве), *As the sparks fly upward* (невідворотно, обов'язково), *By (або with) a (або the) strong arm (або hand)* (твердою рукою, рішуче). Усього – 23, одиниць, 18 %.

ЛФГ **«Відношення»** (темпоральні, просторові, міри й ступеня, умови тощо):*all in all* (у цілому), *from Dan to Beersheba* (від Дана до Версавії, в усі кінці країни), *to the bitter end* (до самого кінця), *an eye for an eye and a tooth for a tooth* (око за око і зуб за зуб), *Before smb.'s face* (перед обличчям), *On the face of the earth* (на цьому світі),*with a high hand* (жорстко, тиранічно), *In the flesh* (власною персоною), *at the eleventh hour* (в останню хвилину), *In the land of the living* (на цьому світі), *(through) the length and breadth of...* (вздовж і впоперек), *Their name is legion* (ім'я їм легіон, дуже багато), *When the sea gives up its dead* (коли море поверне всіх у ньому загиблих), *In season and out of season* (постійно, незважаючи ні на що), *By (або in) the sweat of one's brow* (у поті лиця), *On the wind(g)s of the wind* (на крилах вітру, дуже швидко). Усього – 23, одиниць, 18 %.

Таким чином, як засвідчують дані, узагальнені на найбільш презентативною ЛФГ в межах ЛФП «Абстрактні відношення й поняття», є група БФ, що позначають абстрактні поняття (43%). На нашу думку, це пов'язано із тим, що прагнення до найвищого ступеня узагальнення є однією з найхарактерніших рис фразеологічних одиниць.

Лексико-фразеологічне поле «ПРИРОДА»

У межах цього ЛФП виділяємо такі ЛФГ: «Природні явища, флора і фауна», «Речовини й харчові продукти», «Топоніми», «Фізичні об'єкти техногенного походження». До цієї групи фразеологічні одиниці віднесені на підставі того, що зберігають виразний зв'язок із відповідним конкретним предметним поняттям Біблії, яке проте було символізоване й на найвищому рівні узагальнення тепер позначає абстрактні поняття. Так, наприклад, якщо йдеться про вираз *"the tree of theknowledge"*, то в Біблії розповідається

справді про дерево, з якого Єва зірвала заборонений плід. Однак уже фразеологічна одиниця *“a broken reed”* не входитиме до цієї групи, бо була метафорою у самій Біблії.

«Природні явища, флора і фауна»: *The Flood* (Потоп), *the tree of the knowledge* (дерево пізнання), *the tree of life* (дерево життя), *burning bush* (неопалима купина; символ божественної присутності), *sycamine* (шовковиця), *creeping things* (рептилії). Усього – 6 одиниць, 32 %.

«Речовини й харчові продукти»: *daily bread* (хліб насущний, засіб до існування), *the fatted calf* (щедре частування). Усього – 2 одиниці, 10 %.

«Топонімія та простір»: *the four corners of the earth/world* (чотири кінці світу), *A land flowing with milk and honey* (країна достатку), *The land of promise* (земля обіцяна), *Sodom and Gomorrah* (Содом і Гоморра, місце гріха), *The valley of the shadow* (долина смерті), *Howling wilderness* (пустельна місцевість), *Canaan* (Ханаан, Земля обіцяна), *Beulah* (земля радості). Усього – 8 одиниць, 40 %.

«Фізичні об’єкти техногенного походження»: *Filthy lucre* (нікчемний метал, гроші), *Stocks and stone* (істукани), *Ark* (ковчег). Усього – 3 одиниці, 16%.

Запропонований В. та Д. Ужченками семантичний поділ, що був узятий за основу нашої рубрикації біблійного фразеологічного фонду англійської мови, видається доцільним доповнити ще одним лексико-фразеологічним полем, яке утворюватимуть БФ, що позначають процесуальні поняття. До цього ЛФП входять одиниці з найзагальнішим значенням дії, процесу або стану, тобто з процесуальною (дієслівною) семантикою, оскільки попередні три ЛФП переважно орієнтовані на субстантивні, ад’єктивні й адвербіальні одиниці.

Лексико-фразеологічне поле «ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОНЯТТЯ»

Включення біблійних фразеологічних одиниць до однієї з лексико-фразеологічних груп цього ЛФП базується на таких принципах:

1) процесуальному значенні, що виявляється через базовий дієслівний компонент (сюди ж відносимо й комунікативні фразеологічні одиниці на підставі наявності в них предикативного значення);

2) переважно дії, які чинить людина. Вони поділені на групи на підставі протиставлення «індивідуальні стани – міжособистісна взаємодія – взаємодія у суспільстві».

Однак є й процесуальні ознаки, що стосуються не людини або й неістот, але їх обмаль.

«Взаємодія з іншими людьми чи істотами»: *entertain an angel unawares* (Приймати людину, не знаючи про її високу посаду, великі заслуги чи достоїнства), *have smb.'s blood on one's hands* (мати кров на руках), *break bread with smb* (розділити трапезу з кимось), *lay smth. to smb.'s charge* (звинувачувати когось у чомусь), *chastise smb. with scorpions* (жорстоко карати когось), *turn the other cheek* (підставити іншу щоку), *add a cubit to one's stature* (додавати собі ваги), *make the cup run over* (переповнити чашу), *one's cup is filled* (чаша переповнилась), *shake the dust from (off) one's feet* (стерти порох з ніг), *bend an ear to(give ear to, lend an ear або ears to, open one's ears, incline one's ear або ears)* (прислуховуватися), *close (shut) one's ears to smth. (seal чи stop one's ears, turn a deaf ear to smth.)* (пропускати щось повз вуха), *find favour in smb.'s eyes* (заслужити чиюсь прихильність), *pull (або Snatch) smb. (або smth.) out of the fire* (врятувати когось), *answer a fool according to his folly* (відповідати дурневі як він того заслуговує), *have (put або set) one's foot one smb.'s neck (або on the neck of smb.)* (підпорядковувати собі когось), *bring smb.'s gray hairs (with sorrow) to the grave* (звести когось у могилу, зганьбивши), *bind (або tie) smb. hand and foot* (зв'язати по руках і ногах), *strengthen smb.'s hand(s)* (допомагати), *smite hip and thigh* (знищити, завдати страшного удару), *cast (in) one's lot with smb. (throw in one's lot with smb.)* (пов'язати своє життя з кимось), *be of the same mind* (дотримуватися тієї самої думки), *spread one's net for smb.* (розставити комусь сіті), *dig a pit for smb.* (копати комусь яму), *smite smb. under the fifth rib* (нанести смертельний

удар), *pass smb. by on the other side* (не надати підтримки), *cast the first stone at smb.* (кинути перший камінь); *sow tares among smb.'s wheat* (сіяти кукіль у пшениці, таємно комусь шкодити), *lay the ax(e) to the root of smth*(рубати під корінь), *pluck (take) by the beard* (рішуче діяти), *If the blind lead the blind, both shall fall into the ditch* (якщо сліпий веде сліпого, обоє впадуть у яму), *cast one's bread upon the waters* (робити добрі справи, не очікуючи вдячності), *ask for bread and be given (receive) a stone* (просити хліба, а отримати камінь), *eat the bread of idleness* (даремно їсти хліб), *appeal to Caesar* (звернутися до найвищого авторитету), *render Into Caesar the things that are Caesar's* (віддати кесареві кесареве; віддати належне), *grind the faces of the poor* (безжалісно експлуатувати), *eat* (*live on, Live off*) *the fat of the land* (жити приспівуючи), *every fool (fools) will be meddling* (дурні люблять у все втручатися), *cumber the ground* (даремно топтати землю), *wash one's hands of smb.* (зняти з себе відповідальність), *bow down in the house of Rimmon* (поступитися принципами), *cry (declare, proclaim або shout) from (або proclaim upon) the house-top* (кричати на всіх перехрестях), *have no (або neither) part nor lot in smth.* (не брати участі в чомусь), *cast pearls before swine* (кидати бісер перед свинями), *rear where one has not sown* (пожинати плоди чужої праці). Усього 46 одиниць, 54 %. Більшість цих одиниць – повністю метафоризовані дієслівні словосполучення.

Окрему мікрогрупу в межах ФСГ «Взаємодія з іншими людьми чи істотами» утворюють **назви символізованих обрядових дій**: *kill the fatted calf* (забити вгодованого тільця), *worship the golden calf* (поклонятися золотому тільцеві). Усього – 2 одиниці, 2 %.

«Психофізичні стани, інтелектуальні дії»: *the golden bowl is broken* (про зникнення ілюзій), *eat the bread of affliction* (їсти гіркий хліб приниження), *sift the grain (wheat) from the chaff* (відсівати зерна від плевел), *bear (carry) one's (the) cross* (нести свій хрест), *Let this cup pass from me* (Нехай омине мене ця чаша), *cast into outer darkness* (викреслити з життя), *walk in darkness* (блукати в темряві), *curse the day...* (проклинати день…), *the*

dog returns to his vomit (про людину, яка повертається до колишніх гріхів), *one's countenance (face) fell* (втратити обличчя), *be gathered to one's fathers* (відправитися до праотців, померти), *go through fire and water* (мати величезний досвід, пройти вогонь і воду), *act (play) the fool* (вдавати дурника), *give up the ghost* (померти), *see through a glass darkly* (нечітко розрізняти), *strain at a gnat and swallow a camel* (звертати увагу на дрібниці і пропускати основне), *hang (up) one's harps on the willows* (перейти від радості до відчаю), *search one's heart* (заглянути собі в душу), *take heart* (набиратися мужності), *the iron entered into his soul* (про зазнання важких страждань), *hide one's light under a bushel* (заривати талант у землю), *somebody's days (або hours) are numbered (дні злічені), bring (або call) into question* (ставити під сумнів), *rise from the dead* (воскреснути), *the scales fell from smb.'s eyes* (пелена спала з очей). Усього – 25 одиниць, 29%.

«Релігійно зумовлені дії»: *fall from grace* (відійти від віри), *serve God and Mammon* (служити Богові й мамоні), *take the name of God in vain* (даремно згадувати ім'я Боже), *make broad one's phylactery* (виставляти набожність на показ).Усього – 4 одиниці, 6 %.

«Вчинки та поведінка безвідносно до інших осіб»: *Build one's house upon a rock* (будувати дім на скелі; робити щось на міцному ґрунті); *Build one's house upon the sand* (робити щось, не маючи міцною основи), *Give (або lay down) one's life* (віддати своє життя), *Remove mountains* (звернути гори, докласти величезних зусиль), *Beat swords into ploughshares* (перекувати меч на рало, перейти до мирної праці), *Look on the wine when it is red* (випити).Усього – 25 одиниць, 29%.

Процесуальні ознаки неантропоморфного суб'єкта: *lie at smb.'s door* (лежати на чиїйсь совісті), *Fall on stony ground* (впасти на неплідний ґрунт), *one's hour has come* (прийшов час). Усього – 3 одиниці, 5,6%.

Найчисельнішою групою виявилася ЛСГ «Взаємодія з іншими людьми та істотами», що підтверджує той факт, що людина в англомовній картині

світу мислиться передусім як соціальна істота, а християнство вказує шлях спасіння для людини саме через її комунікацію в соціумі.

Таким чином, окреслені ЛСП в якості доменів слугують тлом для реалізаціїзначень, питомих не лише для словесно оформлених виразів з Писання, але й для фразеологізованих номінацій алюзивно-ремінісцентного типу, які не представлені у Святому Писанні як вербальний комплекс, а апелюють до окремої деталі чи персонажу біблійної оповіді, перетворюючи їх на факти культури.

Тепер розглянемо наступний масив англійських бібліїзмів, семантична класифікація яких ґрунтується на врахуванні семантики вихідної синтаксичної конструкції, що становить словесний комплекс, репрезентований словосполученнями або реченнями безпосередньо з тексту Біблії. Тобто у даному випадку йдеться про ***фразеосемантичні*** поля як такі, що співвідносні за структурою з синтаксичними конструкціями.

Оскільки – з позицій когнітивної лінгвістики – мовні репрезентації є вираженням ментальних схем, що стоять за ними, уважаємо за доцільне увести в роботу поняття *фразеоконцепту*. О.В. Федіна пропонує визначати фразеоконцепт як дискретне ментальне утворення, що має відносно впорядковану структуру відповідно до законів упорядкування та гармонізації елементів реального світу, яка формується на засадах почуттєвого та раціонального сприйняття світу представниками відповідної культури. Фразеоконцепт об’єктивується ФО під час взаємодії семіотичних засобів мови, когніції та культури. Він утворюється за допомогою мікроконцептів, вербалізованих фразеологічними одиницями, які згруповуються на основі єдності поняття, що відображає ту чи ту рису характеру людини, і єдності відображуваних семантичних ознак [125, с.111].

Фразеосемантичне поле«ЛЮДИНА»

Оскільки понятійна сфера «ЛЮДИНА» вже сама по собі є складним форматом знання матричного характеру і виражає поняття у найбільш загальному, недиференційованому вигляді, вона конкретизується

структурами нижчого рівня ієрархії. Відтак до ФСП «ЛЮДИНА» входять ФСГ, сформованіна основі БФ, які виступають засобами вербальноїрепрезентації понять, співвідносних з диференційними семами щодо поняття «людина». Це такі семи як як «Гендерні та вікові характеристики»; «Тіло людини»; «Родинні зв'язки та рід діяльності» (див. Додаток 3.4.). Кожна з цих груп вербальних засобів організується навколо лексеми, що виступає словом-ідентифікатором відповідного фразеоконцепта. Це такі фразеосемантичні групи:

1. Організовані навколо ЛО ***man/woman, person, child***: *Be all things to all men, Every man's hand against one, As one man, The inner man, A man born of woman, The Man of Sorrows, Scarlet whore (*або *woman), Without respect of persons, the children of light, the children (man) of this world, Out of the mouth(s) of babes and sucklings.* Численну підгрупу тут становлять біблеїзми, побудовані на антропонімічних одиницях: *the old Adam, Balaam's ass, the brand (или mark) of Cain, a Job's comforter, David and Jonathan, A Judas kiss, (as) old as Methuselah, A doubting Thomas.*

2. Організовані навколо ЛО на позначення **тіла** і його частин.

2.1.Організовані навколо ЛО***face, cheek:*** *Before smb.'s face; Grind the faces of the poor; On the face of the earth; Set (turn) one's face to (towards) smth.; One's face fell, turn the other cheek.*

2.2.Організовані навколо ЛО***eye(s):*** *Find favour in somebody's eyes (рідше sight; тж. find favor in the eyes або sight of smb., find favor with smb.), an eye for an eye and a tooth for a tooth, A mote in one's (або the) eye, The scales fell from smb.'s eyes*

2.3.Організовані навколо ЛО ***hand, arm, shoulder:*** *Bind (або tie) smb. hand and foot; Clean hands; Every man's hand against one; Not to let one's left hand know whot one's rigte hand does; Put (або set) one's hand to the plough; Wash one's hands of smb.; With a high hand; With both hands; One's little finger is thicker then another's loins, Shorten the arm (або the hand) of smb., Take on (або upon) one's own shoulders.*

2.4.Організовані навколо ЛО ***body/flesh:*** *All flesh, All flesh is grass, Be one flesh, In the flesh, The flesh-pots (або fleshpots) of Egypt, The spirit is willing, but the flesh is weak, A thorn in smb.'s flesh (або side; тж. a thorn in the flesh або side of smb.), Go the way of all flesh, bone of one's (или the) bone and flesh of one's (или the) flesh.*

2.5.Організовані навколо ЛО ***foot, knee:*** *Have (put або set) one's foot one smb.'s neck (або on the neck of smb.), Bind (або tie) smb. hand and foot, Bend (або bow) the knee to smb.*

2.6.Організовані навколо ЛО ***heart:*** *Harden one's heart, Search one's heart, Take heart(тж. Книжн. life up one's heart, take heart of grace), Take (редк. lay) smth. to heart, With all one's heart (and soul).*

2.7.Організовані навколо ЛО ***tooth:*** *an eye for an eye and a tooth for a tooth, By (або with) the skin of one's teeth.*

2.8.Організовані навколо ЛО ***hair:*** *Bring smb.'s gray hairs (with sorrow) to the grave.*

2.9.Організовані навколо ЛО ***neck:*** *A millstone about (або round, амер. around) smb.'s neck, A stiff neck, Have (put або set) one's foot one smb.'s neck (або on the neck of smb.).*

2.10. Організовані навколо ЛО ***loins:****Sprung from smb.'s loins, One's little finger is thicker then another's loins книжн., Gird up one's loins.*

2.11. Організовані навколо ЛО ***head:*** *have smb.'s blood on one's head.*

2.12. Організовані навколо ЛО ***ear:****bend an ear to.., close (или shut) one's ears to smth, who hath ears to hear, let him hear.*

2.13. Організовані навколо ЛО ***mouth:****Condemn oneself out of one's own mouth, the lion's mouth, Out of the mouth(s) of babes and sucklings.*

2.14. Організовані навколо ЛО ***nostrils:****Stink in smb.'s nostrils.*

2.15. Організовані навколо ЛО ***rib***: *Smite smb. under the fifth rib.*

3. Організовані навколо ЛО ***soul*** та ***mind:***

3.1.Організовані навколо ЛО ***soul:*** *a fisher of souls, with all one's heart and soul, the iron entered into his soul, a living soul, possess one's soul in patience.*

3.2.Організовані навколо лексичної одиниці ***mind:*** *be of the same mind.*

4. Організовані навколо ЛО, що позначають людей за родинними зв'язками або суспільним статусом: *be gathered to one's fathers, the prodigal son, the king of terrors, labourers on smb.'s (або the) vineyard, the widow's mite, old wives' tale(s), like a thief in the night.*

Найчисельнішою виявилась група, БФ якої організовані навколо стрижневого компонента ***body/flesh*** (12 %).

Фразеосемантичне поле «ПРИРОДА»

Цей базовий домен об'єднує фразеоконцепти, що репрезентуються первинними біблійними синтаксемами, що містять компоненти на позначення представників флори, фауни, природних явищ, елементів неживої природи, результатів перетворення природи людиною тощо.

1. Флора: *A broken reed, a reed shaken by (in або with) the wind, flourish like a (або the) (green) bay tree, the tree is known by its fruit, the tree of life, the tree of the knowledge (of good and evil), under one's vine and fig-tree, all flesh is grass, a grain of mustard seed, sow tares among smb.'s wheat, sift the grain (или wheat) from the chaff, burning bush, a forbidden fruit, lay the ax(e) to the root of smth, root and branch, the root of all evil, the root of the mater, a crown of thorns, gall and wormwood, Jonah's (або the Prophet's) gourd, hang (up) one's harps on the willows.* Усього – 21 одиниця. 30 %.

2. Фауна. Сюди належать одиниці на позначення звірів (зокрема чимало недорослих істот), а також птахів і комах*: As an ox goes to the slaughter, Balaam's ass, the fatted calf, the golden calf, kill the fatted calf, one's ewe lamb, like a lamb (або sheep) (led) tothe slaughter, is easier for a camel to go (to pass) through the eye of a needle than..., strain at a gnat and swallow a camel, chastise smb. with scorpions (whips), divide (або separate) the sheep from the goats, a lost sheep, serpent tempter, the pigeon of peace, a dead dog, the dog*

returns to his vomit, a living dog is better than a dead lion, a great lion the path (або in the way), loaves and fishes, fall of a sparrow, a fly in the ointment, can the leopard change his spots, the mark of the beast, cast pearls before swine, poor as a church mouse, a sting in its (або the) tail. Усього – 25 одиниць, 36 %.

3. Нежива природа: *Fire and brimstone, (as) hard as flint (as (a) stone або as the nether millstone), a stone about (або round, амер. around) smb.'s neck, stocks and stone, cast the first stone at smb., the stone will cry out, ask for bread and be given [или receive) a stone (no), build one's house upon a rock, build one's house upon the sand, the Rock of Ages, feet of clay, clay in smb. s hands (или in the hands of smb.), dust and ashes, shake the dust from (или off) one's feet, The iron entered into his soul, Cumber the ground.* Усього – 15 одиниць,21 %.

4. Природні, фізичні явища та об'єкти: *A reed shaken by (in або with) the wind, When the sea gives up its dead, a drop in the bucket (или in the ocean), Remove mountains, Sermon on the Mount, a cloud of witnesses, Howling wilderness, cast into outer darkness, Egyptian darkness, (There is) nothing new under the sun, One's guiding star.* Усього – 9 одиниць,13 %.

Найчисельнішою виявилась ФСГ, БФ якої організовані навколо стрижневого компонента ***фауна***(36%).

Фразеосемантичне поле «РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ»

Сюди входять такі групи:

1. Предмети побуту, гроші, знаряддя, музичні інструменти тощо: *the golden bowl is broken, Let this cup pass from me, make the cup run over, one's cup is filled (full, full to the brim, overflowing або running over), The silver cord is loosed, Thirty pieces of silver, Money answers all things, Jacob's ladder, Put new wine into old bottles, Beat swords into ploughshares, A double-edged (або two-edged) sword, A flaming sword, They that take the sword shall perish with the sword, the bowels of compassion, one's bowels yearned, is easier for a camel to go (to pass) through the eye of a needle than, the crackling of thorns under a pot, the crumbs which fell from the rich man's table, a tinkling cymbal, one's worldly goods, Hang (up) one's harps on the willows, Hide (keep, lay up або wrap up) in a*

napkin, Spread one's net for smb., The pitcher is broken at the fountain. Усього – 24 одиниці, 33%.

2. Продукти харчування і напої: *break bread with smb., Loaves and fishes, cast one's bread upon the waters, ask for bread and be given [или receive) a stone (no), eat the bread of affliction, daily bread, eat the bread of idleness, A land flowing with milk and honey, Strong meat, The salt of the earth.* Усього – 9 одиниць, 12 %.

3. Архітектурні форми (їх елементи) й насадження: *Garden of Eden, Labourers on smb.'s (або the) vineyard, Naboth's vineyard, Garden of Gethsemane, The tower of Babel, the enemy at the gate, A stranger within smb.'s gates, Bow down in the house of Rimmon, Build one's house upon a rock, A house divided against itself, Put (або set) one's (own) house in order, lie at smb.'s door, open the door(s) to smth, The parting of the ways, The (straight and) narrow path, The pitcher is broken at the fountain, Poor as a church mouse, A whited sepulcher, Pitch one's tent.* Усього – 19 одиниць, 26 %.

4. Одяг, взуття, головні убори, релігійні й військові атрибути та ін.: *A wolf in sheep's clothing, By unworthy to loose (або to unloose) smb.'s shoe latchet, crown of glory, a crown of thorns, bear (carry) one's (или the) cross, Make broad one's phylactery, Be shield and buckler.* Усього – 7 одиниць, 10 %.

5. Країни, міста й населені пункти, зокрема їх власні назви: *the tower of Babel, the fleshpots of Egypt, from Dan to Beersheba, go to Jericho, Sodom and Gomorrah.* Усього – 5 одиниць, 7 %.

6. Результати інтелектуальної та творчої діяльності: *Sing a new song, a dead letter, Sermon on the Mount, in word and (in) deed, put (the) words in (або into) smb.'s mouth (або the mouth of smb.), a word in season, chapter and verse, the Alpha and Omega, A tale that is told.* Усього – 9 одиниць, 7 %.

Найчисельнішою виявилася група, БФ якої організовані навколо стрижневого компонента «Предмети побуту, гроші, знаряддя, музичні інструменти тощо» (33 %).

Фразеосемантичне поле «АБСТРАКТНІ ПОНЯТТЯ»

У це поле входять такі трупи:

1. Екзистенційна та суспільна сфери: *the abomination of desolation, the breath of (one's) life, crown of glory, the curse (brand) of Cain, to the bitter end, Find favour in smb.'s eyes, Be a law into (to або unto) oneself, Give (або lay down) one's life, the mammon of unrighteousness, The Man of Sorrows, Man shall not live by bread alone, Tender mercies, The pride of life, There is safety in numbers, Be a Scorn to smb. (be the scorn of smb.).* Усього – 15 одиниць, 33%.

2. Інтелектуальна, мислительна сфера: *Hope deffered maketh (або makes) the heart sick, A soft answer turneth away wrath, a counsel of perfection, Answer a fool according to his folly, Be of the same mind.* Усього – 5 одиниць, 11 %.

3. Емоції, почуття, бажання: *A labour of love, A soft answer turneth away wrath, eat the bread of affliction, The lusts of the flesh.* Усього – 4 одиниці, 9 %.

4. Поняття простору й часу: *The land of promise,the four corners of the earth/world, of the earth(,) earthy, at the eleventh hour, one's hour has come, Smb.'s days (або hours) are numbered, In season and out of season, The signs of the times.*Усього – 8 одиниць, 17 %.

5. Діяльність і поведінка: *A labour of love, eat the bread of idleness, Serve God and Mammon.*Усього – 3 одиниці, 6 %.

6. Метафізичні поняття, включно із назвами надприродних істот: *an angel of light, entertain an angel unawares, fall from grace, The Holy of Holies, Hope deffered maketh (або makes) the heart sick, The letter and the spirit of smth, Manna from heaven, Take the name of God in vain, The root of all evil.* Усього – 9 одиниць, 20 %.

7. Стани: *the land of Nod, the nakedness of the land* – 2 одиниці, 4 %.

Найбільш чисельною, як засвідчують підрахунки, виявилась група БФ БФО із стрижневим компонентом «екзистенційна та суспільна сфери» (33 %).

Фразеосемантичне поле «ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОЗНАКИ»

Сюди належать такі групи:

1. Мовлення й інтелектуальна діяльність:*Tell it not in Gath, fallen angel, Cry (declare, proclaim або shout) from (або proclaim upon) the house-tops, Not to let one's left hand know whot one's rigte hand does, Search one's heart, Work out one's own salvation, The stone will cry out.* Усього – 4 одиниці, 10 %.

2. Способи взаємодії: *Serve God and Mammon, entertain an angel unawares, appeal to Caesar, worship the golden calf, chastise smb. with scorpions, Answer a fool according to his folly.* Усього – 6 одиниць, 15 %.

3. Переміщення й рух: *bear (carry) one's (the) cross, Let this cup pass from me, walk in darkness, Go through fire and water, Drive like Jehu, As the sparks fly upward.* Усього – 6 одиниць,15 %.

4. Сприйняття органами чуття: *who hath ears to hear, let him hear, see through a glass darkly.* Усього – 3 одиниці, 7 %.

5. Конкретні фізичні дії, спрямовані на певні об'єкти: *lay the ax(e) to the root of smth, take by the beard, kill the fatted calf, heap coals of fire on smb.'s head, open the door(s) to smth, shake the dust from (или off) one's feet, eat (live on,* рідше*live off) the fat of the land, Pull (або Snatch) smb. (або smth.) out of the fire, Strain at a gnat and swallow a camel, Bind (або tie) smb. hand and foot, Wash one's hands of smb., Take (редк. lay) smth. to heart, Lift up (або raise) one's (або the) heel against smb., Bow down in the house of Rimmon, Build one's house upon a rock, Hide one's light under a bushel, Remove mountains, Dig a pit for smb, One sows and another reaps.* Усього – 17 одиниць. 43%.

6. Стани: *one's cup is filled, a dead dog, dead and buried (dead and gone).* Усього – 4 одиниці, 10 %.

Найбільш чисельною виявилась група БФ із стрижневого компонентом «конкретні фізичні дії» – 43 %.

Фразеосемантичне поле «СТАТИЧНІ ОЗНАКИ»

У це поле входять такі трупи:

1. Зовнішні та внутрішні характеристики предмета: *clear as crystal, to the bitter end, One's little finger is thicker then another's loins, clean hands, hard as flint (as (a) stone або as the nether millstone), the old leaven, the (straight and)*

narrow path, rule with a heavy (high або an iron) hand, safe and sound,the spirit is willing, but the flesh is weak.(41%);

2. Інтелектуальні, духовні та соціальні характеристики людини: *spiritual father, a good Samaritan, every fool (или fools) will be meddling, the blind leading the blind, act (или play) the fool, a stiff neck.*(27%);

3. Ознака за функцією: *Leading (або shining) light, the golden calf.*(9%);

4. Соціальні характеристики особи: *Grind the faces of the poor, greater lights.*(9%);

5. Ознаки явищ і предметів з погляду їх моральної оцінки: *evil communications corrupt good manners, see through a glass darkly, filthy lucre.*(14%).

Отже, у роботі подані два типи семантичної класифікації біблеїзмів: на основі спільності сем фразеологічного значення та спільності семантики елементів, навколо яких організована біблійна ідіома. Порівняння цих класифікацій засвідчує, що якщо у першому випадку основний масив БФ має абстрактну семантику, то аналіз стрижневих компонентів підтверджує, що стрижневими компонентами майже всіх фразеологічних одинииць-біблеїзмів є конкретні поняття.

3.3. Структурна класифікація БФ

У розділі 1 уже було наголошено на відмінностях між уживанням терміну «бібліїзм» у вітчизняній та англомовній науковій традиції. З огляду на те, що у другому випадку під бібліїзмом розуміють не тільки біблійні фразеологізми, а й окремі слова, генетично поєднані із Біблійним текстом, то в пропонованій роботі серед структурних різновидів фразеологічних одиниць розглянуто і бібліїзми-слова.

Отже, серед БФ англійської мови, що мають відповідну маркованість у лексикографічних працях, виділяємо такі основні типи:

1. Співвідносні з окремим словом (38 %): *Enoch* (Єнох, праведник), *the Christ* (Месія), *Canaan* (Ханаан, земля обітованна), *Canticles*

(Пісня пісень), *Calvary* (Голгофа), *Ark* (ковчег), *The Flood* (всесвітній потоп), *Moses* (Мойсей), *Testimony* (скрижалі); *Adam* (Адам; перший чоловік), *Babel* (Вавилон), *Belial* (Беліал, нечестивець), *Cain* (Каїн, братовбивця), *Jehovah* (Єгова), *Jericho* (Єрихон), *Solomon* (Соломон, утілення мудрості).

2. Співвідносні зі словосполученням (48 %):*the old Adam* (старий Адам); *the abomination of desolation* (Мерзенність запустіння), *Balaam's ass* (Валаамова ослиця), *lay the ax(e) to the root of smth* (рубати під корінь); *bone of one's bone and flesh of one's* (кістка від кістки і плоть від плоті); *the bowels of compassion* (надра співчуття); *break bread with smb* (переломити хліб з кимось); *cast one's bread upon the waters* (відпустити хліб за водою; робити добро не очікуючи нічого натомість), *sounding brass* (звучання латуні, слова, які нічого не значать); *kill the fatted calf* (віддати на заклання вгодованого тільця); *sift the grain (wheat) from the chaff* (просіяти пшеницю від плевал), *lay smth. to smb.'s charge* (ставити комусь щось у провину); *clay in smb. s hands* (глина в чиїхось руках); *the four corners of the earth/world* (чотири сторони землі/світу); *to the bitter end* (до самого кінця); *with a high hand* (владно); *On the face of the earth* (на землі); *set one's face like a flint* (бути невблаганним); *like a giant refreshed* (повен сил), *See through a glass darkly* (нечітко бачити).

3. **Співвідносні з реченням** (14%): *A soft answer turneth away wrath* (м’яка відповідь відвертає гнів); *one's bowels yearned* (він томився бажанням); *the golden bowl is broken* (чаша розбита, ілюзії зникли), *render into Caesarthe things that are Caesar's* (віддайте кесареві кесареве), *it is easier for a camel to go (to pass) through the eye of a needle than…* (легше верблюду пройти крізь вушко голки, ніж…); *evil communications corrupt good manners* (погані зв’язки –це згуба для хорошого норову).

Особливу групу в цій класифікації утворюють бібліїзми, що з формального погляду є поєднанням прийменника як службового слова та повнозначного слова: *of the earth* (приземлений, мирський), *Before smb.’s face* (під носом); *In the flesh* (у плоті).

Бібліїзми, співвідносні за структурою зі словосполученням, становлять найбільший масив, але за своєю природою вони також є неоднорідними. Насамперед, залежно від природи синтаксичного зв'язку між компонентами базового словосполучення, можна виокремити серед них такі дві групи:

1. **Організовані за моделлю сурядного словосполучення**(30 %):*the Alpha and Omega* (Альфа і Омега), *David and Jonathan* (Давид та Іонатан, нерозлучні друзі), *dead and buried* (мертвий і похований), *dust and ashes* (пил та попіл); *gall and wormwood* (щось ненависне), *enough and to spare* (навіть більше, ніж досить), *Strain at a gnat and swallow a camel* (відціджувати комара і ковтати верблюда).

2. **Організовані за моделлю підрядного словосполучення** (70 %): *appeal to Caesar* (звернутися до кесаря), *worship the golden calf* (поклоніння золотому тільцю); *confusion of tongues* (змішання мов), *curse the day* (проклинати день); *bend an ear to* (прислухатися до…), *close (shut) one's ears to smth* (пропускати повз вуха); *Grind the faces of the poor* (експлуатувати бідняків); *Be one flesh* (бути однією плоттю); *give up the ghost* (спустити дух, померти), *A grain of mustard seed* (гірчичне зерно), *Cumber the ground* (топтати землю), *Wash one's hands of smb.* (вмити руки), *With a high hand* (жорстко, твердо), *With both hands* (обома руками, посилено); *Hang (up) one's harps on the willows* (перейти від радості до відчаю), *With all one's heart* (всією душею).

Окрім того, бібліїзми, співвідносні за структурою зі словосполученням, можуть бути утворені:

1. За моделлю простого словосполучення (52%): *daily bread* (хліб насущний), *the curse* (brand) *of Cain* (Каїнове прокляття), *tinkling cymbal* (брязкання тарілок), *a dropin the bucket* (крапля в морі); *the fat of the land* (достаток), *Spiritual father* (духовний батько); *all flesh* (все живе); *feet of clay* (глиняні ноги); *a forbidden fruit* (заборонений плід), *fall from grace* (втратити благодать), *clean hands* (чисті руки), *strengthen smb.'s hand(s)* (давати допомогу), *harden one's heart* (скріпити серце), *search one's heart* (заглянути в

серце), *take heart* (зібратися з духом), *take (рідк. lay) smth. to heart* (брати до серця).

2. За моделлю складного словосполучення (48%): *have smb.'s blood on one's head (hands)* (мати чиюсь кров на собі); *ask for bread and be given (receive) a stone* (просити хліба, а отримати камінь), *eat the bread of affliction* (їсти гіркий хліб приниження); *eat the bread of idleness* (ледарювати); *heap coals of fire on smb.'s head* (присоромлювати когось); *the crackling of thorns under a pot* (про дурнуватий сміх); *add a cubit to one's stature* (додавати собі ваги); *make the cup run over* (переповнити чашу); *a living dog is better than a dead lion* (живий собака кращий за мертвого лева), *an eye for an eye and a tooth for a tooth* (око за око, зуб за зуб*); find favour in smb.'s eyes* (заслужити чиюсь прихильність*); answer a fool according to his folly* (відповідати дурневі як він того заслуговує); *have (put або set) one's foot one smb.'s neck* (букв. класти ноги на шию; підкоряти або поневолювати), *bring smb.'s gray hairs (with sorrow) to the grave* (звести в могилу), *put (або set) one's hand to the plough* (покласти руку на плуг; почати щось).

За типом семантико-синтаксичних відношень у базовому словосполученні БФ можна поділити на ФО:

1) **з об'єктними відношеннями:** *turn the other cheek* (підставити іншу щоку); *a cloud of witnesses* (тьма свідків); *darken counsel* (затемнювати пораду); *bear (carry) one's (the) cross* (нести хрест), *lie at smb.'s door* (лежати на чиїйсь совісті); *open the door(s) to smth* (відкрити двері чомусь / дати можливість); *shake the dust from (off) one's feet* (змітати пил з ніг); *eat (live on, live off) the fat of the land* (жити приспівуючи); *go through fire and water* (пройти вогонь і воду), *pull (Snatch) smb. (smth.) out of the fire* (витягти з вогню/біди); *a fisher of men* (місіонер);*serve God and Mammon* (служити Богові і мамоні), *bind (або tie) smb. hand and foot* (зв'язати руки й ноги).

2) **з атрибутивними відношеннями:** *an angel of light* (янгол світла), *fallen angel* (грішний янгол), *the brand (mark) of Cain* (Каїнова печать), *the golden calf* (золоте теля); the children of light (діти світла; просвітлені

християни), *the children (man) of this world* (діти (люди), навчені життєвим досвідом); *a Job's comforter* (розрадник Іова, горе-розрадник); *crown of glory* (вінець слави); *a crown of thorns* (вінець мученика); *crumbs from the table* (крихти зі столу), *Egyptian darkness* (тьма Єгипетська), *a dead dog* (людина чи річ, від якої нема користі), *the great (the last) enemy* (смерть); *a dead letter* (щось, що втратило значення); *Garden of Eden* (райські сади); *Jonah's (або the Prophet's) gourd* (Йонів гарбуз; те, що швидко зацвітає і швидко в'яне).

3) **з адвербіальними відношеннями:** *done in a corner* (зроблено крадькома); *clear as crystal* (прозорий як кришталь), *from Dan to Beersheba* (від Дана до Версавії), *cast into outer darkness* (викреслити з життя), *walk in darkness* (блукати в темряві); *Be gathered to one's fathers* (померти, відправитися до праотців); *act (play) the fool* (грати дурня); *Fall on stony ground* (падати на безплідний ґрунт); *(As) hard as flint (as (a) stone або as the nether millstone)* (твердий як камінь).

Бібліїзми, співвідносні із реченням (близько 5 %), можуть бути організовані як за моделлю простого речення, так і складного, наприклад:

1) **за моделлю простого речення**: *The silver cord is loosed* (срібний шнур розпущено; смерть близько); *Let this cup pass from me* (Хай омине мене чаша ця); *one's cup is filled* (чаша (терпіння) переповнена); *the dog returns to his vomit* (собака повертається до свого блювотиння; людина віддається колишнім порокам); *the enemy at the gate* (ворог у воріт); *can the Ethiopian change his skin?* (Чи може ефіопець змінити свою шкіру?); *One's countenance (face) fell* (втратити обличчя); *One's little finger is thicker then another's loins* (не вартує і мізинця); *All flesh is grass* (життя тлінне); *A fly in the ointment* (муха в олії); *every fool (fools) will be meddling* (кожен дурень втручатиметься).

2) **за моделлю складного речення:** *If the blind lead the blind, both shall fall into the ditch* (якщо сліпий веде сліпого, обоє впадуть у яму), *who hath ears to hear, let him hear* (хто має вуха аби чути, нехай почує); *Not to let*

one's left hand know whot one's rigte hand does (ліва рука не знає, що права робить).

3.4. Граматико-семантична класифікація біблійних фразеологізмів

Хоча деякі лінгвісти вважають, що слово зазнає у складі фразеологізованої одиниці не тільки десемантизації, а й втрати категорійних ознак, однак однією з найпродуктивніших у мовознавстві залишається класифікація ФО за частиномовною належністю стрижневого слова – граматико-семантична.

Так, намагання вписати фразеологічні одиниці у межі певних граматичних класів можна знайти у працях Л. Авксентьєва, В. Архангельського, М. Демського, В. Жукова, О. Куніна, І. Лепешева, О. Молоткова, О. Федорова та ін. Однак порівняно з окремими словами, у випадку фразеологізмів здійснення такої класифікації є значно важчим через їхні структурно-семантичні особливості. Тому загалом можна визначити кілька основних підходів до визначення граматичної природи й граматичних класів фразеологізмів: 1) заперечення наявності граматичних категорій у фразеологізмах; 2) здійснення граматичної класифікації за граматичними показниками стрижневого слова; 3) співвіднесення фразеологізмів у цілому зі словами певних лексико-граматичних класів.

Також Ф. Янковський наголошує, що фразеологізми не належать до частин мови, але з погляду семантики й особливостей синтаксичного функціонування можуть бути з ними співвіднесені [134, с.33-34]. На думку М. Алефіренка, фразеологічні одиниці можна об'єднувати у семантико-граматичні розряди, які не є відповідниками лексико-граматичних класів слів, але в окремих випадках можуть з ними співвідноситися, при цьому кожен із розрядів має певні категорійні властивості, «зумовлені їх міжрівневими зв'язками в мові, а також особливостями функціонування у мовленні» [4, с. 45].

Власне, кожен із зазначених підходів не дає вичерпної відповіді на питання про граматичну сутність фразеологічної одиниці. Заперечення

граматичної сутності компонентів фразеологізмів видається недоречним, адже хоча вони й утворюють семантичну єдність, проте залишаються нарізнооформленим утворенням, що етимологічно пов’язане зі словосполученням (реченням), синтаксичні і семантико-синтаксичні особливості поєднання компонентів якого пов’язані саме із граматичними особливостями вихідних слів. Неможливість покласифікувати всі фразеологічні одиниці спираючись виключно на граматичні властивості стрижневого слова зумовлена тим, що не завжди у фразеологізмі можна виокремити це головне слово. Що ж до співвіднесення фразеологізмів із певними лексико-граматичними класами на підставі їх семантики та синтаксичного функціонування, то навіть у межах поділу окремих слів на ці класи часто неможливо обійтися без власне морфологічного критерію. Таким чином, видається виправданим твердження про те, що «є велика група ФО, категорійні властивості яких визначаються порівняно легко за граматично опорним компонентом: «перша ластівка», «молодий та ранній», «бити байдики», «брати бика за роги», «стояти кілком в горлі». Іншу групу становлять ФО, «які мають категорійні ознаки двох і більше частин мови, унаслідок чого їм властива розмитість меж» [122, с. 131].

Отже, визначення граматичної сутності фразеологізму має гуртуватися на поєднанні семантичного, морфологічного й синтаксичного підходів. З погляду синтаксичного функціонування дієслівні фразеологічні одиниці, наприклад, найчастіше виконують функцію присудка, прислівникові – обставини або вільного детермінатива, іменникові – підмета або додатка. З погляду семантики прикметникові фразелогізми мають атрибутивне значення, дієслівні – процесуальне, іменникові – субстантивне, предметне тощо. Для визначення морфологічної сутності фразеологізму використовують цілу низку критеріїв: «характер фразеологічного значення фраземи, ступінь десемантизації та ідіоматизації її компонентів; морфологічні властивості граматично стрижневого компонента; тип структурно-граматичної моделі вільного словосполучення-прототипу;

граматичні значення службових частин мови в структурі фразеологічної одиниці; ступінь її граматичної ідіоматизації (ступінь і характер деформації синтаксичних відношень і зв'язків); синтаксичні властивості фразеологічних одиниць, зокрема специфіка їх синтаксичної дистрибуції й синтаксичних функцій у реченні» [122, с. 132].

З огляду на зазначене вище усі фразеологічні одиниці, співвідносні за моделлю із словосполученням, поділяємо на субстантивні, ад'єктивні, адвербіальні, дієслівні і вигукові. Ті ж бібліїзми, що мають у своїй структурі предикативні відношення, віднесемо до окремого типу одиниць – комунікативних за своєю природою.

1. **Субстантивні бібліїзми.** О. Кунін наголошує, що «до складу субстантивної ідіоматики входять частково і повністю переосмислені фразеологічні одиниці зі структурою словосполучення і повністю переосмислені фразеологічні одиниці з частково предикативною структурою. Основними типами переосмислення є метафоричне й метонімічне переосмислення» [80, с.126]. У тексті Святого Письма цей граматико-семантичний тип представлений такими БФ: *the Holy of Holies* (святая святих), *A house divided against itself* (про розбрат у домі), *The massacre (або slaughter) of the innocents* (побиття немовлят), *The king of terrors* (цар жахіть, смерть), *A Judas kiss* (Юдин поцілунок), *A labour of love* (безкорисна праця), *The labour of one's hands* (справа чиїхось рук), *Labourers on smb.'s(або the) vineyard* (товариші по роботі), *Jacob's ladder* (драбина Якова), *One's ewe lamb* (безцінний скарб, єдине дитя), *A land flowing with milk and honey(також a land of milk and honey)* (країна достатку), *The land of promise(також the promised land)* (земля обітованна), *the land of Nod* (царство сну), *the law of the Medes and Persians* (закон мидян і персів), *The old leaven* (стара закваска), *The letter and the spirit of smth.* (дух і буква чогось), *Greater lights* (видатні світила), *Leading (або shining) light* (провідне світло), *Light shining in the darkness* (світло в темряві), *Filthy lucre* (нікчемний метал, гроші), *The lusts of*

the flesh (бажання плоті), *the mammon of unrighteousness* (мамона неправедності). Усього – 24 одиниці, 28 %.

2. **Ад'єктивні бібліїзми.** Вони «відрізняються від слів-прикметників тим, що позначають не ознаку взагалі (безвідносно до об'єкта), а ознаку стосовно людини» [122, с.133]. Як зазначає О. Кунін, ад'єктивним (або прикметниковим) фразеологізмам властива особлива семантична організація, заснована на переважній їх компаративності [80, с.139], тому часто вони побудовані з повторюваним сполучником -*as*-. У таких випадках «перший компонент ад'єктивних порівнянь зазвичай вживається у своєму основному буквальному значенні. Функція другого компонента завжди підсилювальна, оскільки він позначає ступінь ознаки, яка виражена першим компонентом. Перший компонент називається основою порівняння, а другий – об'єктом порівняння» [80, с.139]. При цьому образність ідіоми базується на тому, що в мовленні порівняння стосується іншого класу предметів, ніж той, якого стосується другий компонент: *as an ox goes to the slaughter* (як віл, який іде на забій; покірний),*(as) old as Methuselah* (старий як Мафусаїл), *dead and buried* (мертвий і похований), *Poor as a church mouse(as a rat або as Job*, амер. розм. *as a bandicoot, as a fowl, as wood)* (бідний як церковна миша), *(as) unstable as water* (плинний, як вода), *(as) weak as water* (слабкий як вода, слабосилий). Усього – 6 одиниць, 8%.

3. **Адвербіальні бібліїзми**. Такого типу одиниці передають просторову або темпоральну характеристику, виражають інтенсивність дії або характеризують психофізичний стан людини чи її поведінку, позначають кількісні параметри, повноту дії, якісні характеристики тощо. «Багато з таких фразеологічних одиниць починаються прийменниками *at, by, on, under, with* та ін. У більшості фразеологізмів цього структурного типу, за винятком деяких зворотів, які починаються прийменником *from*, є препозитивне або постпозитивне означення, а початковий прийменник втрачає своє граматичне значення – здійснювати підрядний зв'язок іменників, займенників або числівників. Сполучна функція початкового прийменника, який по суті є

напівприйменником, відновлюється у складі речення, у якому буде використана фразеологічна одиниця» [81, с.147–148]: *at the eleventh hour* (в останній момент); *not a jot (також not one jot or tittle)* (ні на йоту), *in the land of the living* (на цьому світі), *the length and breadth of* (вздовж і впоперек), *a great lion in the path(або in the way)* (зі значними перешкодами); *as one man* (одноголосно), *in sackcloth and ashes* (у волосяниці й попелі), *enough and to spare* (навіть більше, ніж досить), *like a thief in the night* (як нічний злодій), *like a lamb*(або sheep) *(led) tothe slaughter* (як ягня, яке ведуть на заклання), *with a high hand* (жорстко, тиранічно), *before smb.'s face* (під носом у когось), *with both hands* (обома руками), *with all one's heart (and soul)* (з усією душею), *without respect of persons* (не рахуючись з чинами і званнями), *in sackcloth and ashes* (у волосяниці й попелі), *by (або with) the skin of one's teeth* (ледве-ледве), *by (або with) a (або the) strong arm (або hand)* (рішуче, твердою рукою), *beyond (або within) the veil* (на тому світі), *in the twinkling of an eye (bedpost)* (в одну мить), *in word and (in) deed* (словом і ділом), *under smb.'s wing (тж. under the wind of smb.)* (під чиїмось крилом), *on the wind(g)s of the wind* (на крилах вітру). Усього – 24 одиниці, 29%.

4. **Дієслівні бібліїзми.** Це найчисельніший розряд бібліїзмів, що, з одного боку, пов'язано з високим потенціалом метафоризації дієслівних лексем, а з іншого – варіативністю лексемного складу цих одиниць. «Дієслівні ФО можуть бути повністю або частково переосмисленими мотивованими або немотивованими зворотами. Основними типами переосмислення є метафора, метонімія і порівняння» [80, с.157]. Метафоричні ФО часто бувають гіперболічними або евфемічними. «Більшість дієслівних ФО стосуються людини, дій, які вона вчиняє, або стану, в якому вона перебуває. ФО, що стосуються не людини, трапляються значно рідше» [81]: *lift up (або raise) one's (або the) heel against smb.* (бути готовим роздавити, розтрощити кого-небудь; образливо обходитися з ким-небудь); *Smite hip and thigh* (нещадно бити); *Bow down in the house of Rimmon* (зрадити принципам), *Build one's house upon a rock* (будувати дім на скелі),

Build one's house upon the sand (будувати дім на піску); *Put (або set) one's (own) house in order* (навести порядок у домі), *Cry (declare, proclaim* або *shout) from (або proclaim upon) the house-tops* (кричати на всіх перехрестях); *Drive like Jehu* (мчати як божевільний); *Bend (або bow) the knee to smb* (прихилити коліна), *Spy out the land* (вивідувати), *Be unworthy to loose (або to unloose) smb.'s shoe latchet* (бути негідним чийогось чобота), *Be a law into (to або unto) oneself* (бути вірним собі); *Give (або lay down) one's life* (покласти життя), *Hide one's light under a bushel* (зарити талант у землю*), Make light of smb.* (ставитися несерйозно), *Gird up one's loins* (підперезати рамена, зібратися в дорогу), *Cast (in) one's lot with smb. (тж. throw in one's lot with smb.)* (зв'язати свою долю з кимось), *Eat (swallow або take back) one's world* (взяти свої слова назад), *Put new wine into old bottles* (вливати молоде вино в старі міхи).

До ФО комунікативного типу О. В. Кунін пропонує зараховувати такі, що організовані за моделями речення, але не частково предикативного типу, наприклад:

Hope deffered maketh (або makes) the heart sick (надія, що довго не збувається, томить серце); *one's hour has come* (прийшов час), *The iron entered into his soul* (досл. Залізо увійшло в його душу; він зазнав тяжких страждань), *Am I my brother's keeper?(також I am not my brother's keeper)* (хіба я сторож братові своєму? Або я не сторож братові своєму), *The labourer is worthy of his hire* (Працівник вартий своєї платні); *Can the leopard change his spots?* (Чи може леопард змінити свої цятки? – Чи може людина змінити свою природу?), *The lines have fallen to me in pleasant places* (Доля прихильна до мене); *No man can serve two masters* (жоден не може служити двом господарям водночас), *Money answers all things* (гроші можуть усе), *There is safety in numbers* (в єдності сила). Усього – 11 одиниць, 12%.

Отже, основний масив бібліїзмів представлений ФО, організованими за моделями підрядних і сурядних, переважно складних, словосполучень з об'єктними й атрибутивними відношеннями. Крім того, серед них є

комунікативні одиниці: ідеться про бібліїзми, організовані за моделями предикативних або частково предикативних одиниць (простих речень і предикативних частин складнопідрядних речень). На периферії масиву бібліїзмів знаходяться одиниці, співвідносні зі словом, що позначають біблійні поняття або конкретних біблійних персонажів, імена яких були символізовані, чи міста, назви яких також стали символічними.

Висновки до Розділу 3

Представлений у розділі аналіз структурних і семантичних типів БФ, зібраних шляхом суцільної вибірки із лексикографічних і фразеографічних джерел, дозволяє зробити такі висновки.

1. Однією з найбільш актуальних на сьогодні проблем фразеології є проблема кодифікації фонду бібліїзмів англійської мови. На даному етапі найповніше мовний матеріал досліджуваного типу репрезентовано в онлайн-словнику Колінза. Важливими для укладання реєстру англійських БФ та їх подальшої категоризації стали дані British National Corpus та Corpus of Contemporary American English.

2. Трансформація БФ найчастіше спричинена чинниками позамовного характеру, зокрема, секуляризацією суспільної свідомості і культури західного світу і характеризується незмінністю форми БФ, тоді як значення може залишатися або незмінним, або скорочуватися, або розширюватися за рахунок додавання нових змістових чи конотативних сем; а також за рахунок виходу зі сфери традиційного слововжитку в інші галузі знання і суспільної комунікації.

3. Структурна класифікація БФ здійснена на основі аналізу моделі організації вихідної одиниці, яка зазнала фразеологізації. Відповідно до цього бібліїзми поділені на одиниці, репрезентовані словом або організовані за зразком словосполучення (сурядного чи підрядного, простого чи складного) або речення (предикативної або частково предикативної структури різного типу модальності: як розповідної, так і питальної та

спонукальної). Найбільший масив становлять бібліїзми, організовані за моделлю словосполучень. При цьому виразно переважають такі, що співвідносні з підрядними складними словосполученнями. Аналіз семантико-синтаксичних відношень первинного словосполучення показує, що в них переважають об’єктні відношення. При цьому словосполучення може зазнавати або часткової, або повної метафоризації. Щодо граматико-семантичної класифікації бібліїзмів – переважають одиниці субстантивного і дієслівного типу.

4. Семантична класифікація зібраного мовного матеріалу здійснена з використанням елементів когнітивно-матричного аналізу на основі двох відмінних підходів: на основі аналізу фразеологічної семантики БФ загалом та на основі аналізу семантики стрижневого компонента БФ. У першому випадку масив біблеїзмів розділений на лексико-фразеологічні поля і лексико-фразеологічні групи, оскільки серед них є як одиниці, організовані за типом синтаксичних конструкцій, так і співвідносні з окремою лексемою. У другому випадку виділено фразеосемантичні поля і фразеосемантичні групи. Також уведено поняття фразеоконцепту

5. Результати здійснених класифікацій виявили, що найбільша кількість БФ входить до лексико-фразеологічного поля та лексико-фразеологічної групи – згідно з класифікаціцією 1 та до фразеологічного поля фразеологічної групи згідно з класифікацією 2.

6. Зіставлення двох наведених семантичних класифікацій засвідчує, що більшість БФ позначають абстрактні поняття, характеристики й відношення, що відповідає загальним особливостям фразеологічних одиниць як елементів мовної системи. При цьому такі БФ утворені переважно на основі сполучення одиниць із конкретним значенням, яке було частково або повністю метафоризовано.

РОЗДІЛ 4
КОГНІТИВНО-МАТРИЧНА СТРУКТУРА СИСТЕМИ ХРИСТИЯНСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ В АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ

4.1. Біблійні фразеологізми як вербальна репрезентація християнської морально-етичної системи

Система фразеологізмів біблійного походження склалася у процесі становлення й існування християнства та є динамічним утворенням, яке постійно змінюється в процесі функціонування, взаємодіючи з історичним контекстом, отримуючи нові і втрачаючи старі значення. Одні БФ стають більш уживаними, тоді як частотність уживань в інших падає. Система БФ репрезентує морально-етичну систему, яка базується на християнстві, але характер її мовної реперезентації в певний період часу відображає наявну морально-етичну систему сучасного їй суспільства: «цінності в опосередкованому вигляді фіксуються в змісті мовних одиниць» [68, с. 81]. Ціннісна, морально-етична система, яка в той чи інший проміжок часу регулює життя суспільства, не може залишатися незмінною: кожна епоха і «кожна історично конкретна суспільна форма характеризується специфічним набором та ієрархією цінностей, система яких виступає як найбільш високий рівень соціальної регуляції» [68, с. 86], а самі «ціннісні системи формуються і трансформуються в історичному розвитку суспільства» [68, с. 86], що зумовлюється постійним процесом розвитку культури, який «пов'язаний з переоцінкою цінностей, що починається з висування нового зразка, з позицій якого розглядаються предмети, що володіють раніше встановленими ціннісними характеристиками» [68, с. 87]. На думку М. Гартмана, «немає діючої моралі, яка не мала б тенденції стати мораллю абсолютною,/…/ *діюча мораль має «значимість» лише до тих пір, поки живе віра в неї як в абсолютну мораль»* [33, с. 116].

Таким чином, біблійні фразеологізми, становлення системи яких відбувалося в іншу епоху, в сучасному мовленні можуть виявляти тенденції до трансформацій (про це йшлося у підрозділі 3.1), що покликані вербально репрезентувати зміни в ціннісній системі суспільства.

Саме на морально-ціннісній системі базується аксіологічна сфера суспільства, адже «здійснюване в процесі діяльності людини «проникнення» тієї чи іншої системи цінностей в явища і процеси, що утворюють соціокультурний простір, робить можливим проведення аксіологічного аналізу найрізноманітніших феноменів цього простору (аксіології праці, політики, релігії, освіти, побуту тощо)» [68, с. 82]. Таким чином, «культурологічне знання постає як знання аксіологичне і в контексті інтерпретацій культури як регулятивно-нормативної сфери людської життєдіяльності, де цінності, поряд з нормами, зразками, ідеалами є найважливішими компонентами цієї регулятивної системи» [68, с. 82]. Отже, християнська система цінностей, вербалізована у фразеологічних одиницях біблійного походження, виступає способом трансляції християнської морально-ціннісної системи – «релігійна громада вкладає свої моральні вимоги в рамки ширшого бачення реальності та життя людини і очікує, що її члени своїм життям відповідатимуть такому баченню, певне поняття «моральної правди», мабуть, передбачається у кожній такій громаді». [139, с. 23]. Зауважимо однак, що в процесі існування ця система не лише виформувала культури Америки та Великобританії, а й сама зазнавала впливу. Отже, погоджуючись із думкою про те, що «соціально-групові цінності не завжди збігаються в багатополюсному людському світі» [109, с. 110], підкреслимо, що соціум в обох англомовних країнах не міг бути однорідним, а отже й християнська ціннісна система не могла існувати у вакуумі і залишатися абсолютно незмінною, що, у свою чергу, не могло не відобразитися на характері і особливостях функціонування біблійної фразеологічної системи.

Слід також взяти до уваги, що морально-ціннісна система християнства є однією з багатьох етичних систем, що існували в історії людства. Водночас, вона ніколи не існувала у вакуумі, а наслідувала морально-ціннісні системи минулого і асимілювала сучасні, зазнаючи певних змін, у процесі чого одні ціннісні домени виходили на перший план, інші, навпаки, відходили на задній, що, в свою чергу знайшло своє відображення у мові.

У роботі ми розглядаємо морально-етичну та ціннісну сфери як одну систему, зважаючи на їх тісний взаємозв'язок, оскільки «етична дійсність <…> включає в себе дійсність моральної свідомості» [33, с. 132].

Морально-етичний комплекс, заснований на християнському віровченні, у процесі функціонування майже постійно перебуває у стані взаємодії з культурою, зберігаючи особливості, обумовлені релігійним напрямком. Кожне релігійне вчення, релігійна традиція пропонує вірянину або члену соціуму, в якому вона існує, певний вказівник щодо життя згідно з християнськими моральними цінностями [139, с. 19]. Беручи на себе роль морального керманича, релігія може транслювати свої цінністі різними способами, і насамперед – через мову.

Таким чином, морально-ціннісна система є однією з багатьох морально-ціннісних систем і перебуває у відносинах взаємодії та взаємодетермінації з іншими системами. Будь-яка морально-ціннісна система має організуючий, ієрархізуючий та прескриптивний (директивний) характер і повинна бути репрезентована в мові. Дослідження, у тому числі синхронічне і діахронічне зіставлення репрезентованої у вербальних системах морально-ціннісної сфери, може бути перспективним для виявлення змін у морально-ціннісному корпусі соціуму. Відтак, у даному розділі досліджується характер функціонування морально-ціннісної християнської культури, утіленої у системі біблійних фразеологізмів американської та британської англійської мов наприкінці XX – початку XXI століття.

4.2. Репрезентація домену «ЛЮДИНА» у біблійній фразеології британської та американської англійської мови

У попередньому розділі, розглядаючи структурно-семантичні типи англійських БФ, ми уже зазначили, що домен «ЛЮДИНА» є складним смисловим формантом, оскільки вміщує низку значеннєво-смислових структур, які у вигляді ФСГ організуються навколо слів-ідентифікаторів фразеоконцептів різного рівня і вербалізують різні ознаки/характеристики презентованого фрагменту дійсності. При цьому не всі фразеологізовані словосполуки і синтаксеми біблійного походження мають однакові показники частотності уживання. Тому у межах даного підрозділу ми розглянемо БФ з цієї точки зору, послуговуючись даними корпусів британської та американської англійської мови.

Так, біблійний фразеологізм *The labourer is worthy of his hire* має низьку частотність в обох корпусах, а пошук у GoogleBooksNgramViewer не виявив жодного результату в обох варіантах англійської мови. Виявлено вживання даного БФ в таких контекстах:

/.../ orphan and the other (pause) is defrauding the labourer of his hire (pause) because ***the labourer is worthy of his hire*** *(pause) that's a sin that (pause) cries to heaven /.../* (KBFS_convABC, BNC);

/.../ the bare receiving hire, which denominates a man a hireling: (for ***the labourer is worthy of his hire****; Jesus Christ himself being the Judge: yea/.../...*(2012 WEB bible.cc ABC, CCAE).

Не є частотним в обох корпусах і фразеологізм *broken reed*, що має два значення “1. An unreliable or unsupportive person. 2. A weak or unreliable support” [221]. За твердженням онлайнового The Free Dictionary, ідея, що лежить в основі цієї ідіоми, була вперше зафіксована 1593 року як вже існуюча у перекладі латиномовного трактату середини XV століття "Trust not nor lean not upon a windy reed." У своєму першому значенні даний БФ вживається, зокрема, у таких контекстах:

/.../ electrical repair man.' The superintendent of this building appears to be ***a broken reed****, and unless I spend the next twenty-four hours on the telephone it looks as /.../*(JXX W_fict_prose ABC, BNC);

/.../ was too wide, his mind too lively for him ever to seem ***a broken reed****. He knew how to take pleasure from the everyday delights life provided: good /.../* (1995 ACAD Amer Scholar ABC, CCAE) та ін.

Відповідно до даних Google Books Ngram Viewer, біблійний фразеологізм *broken reed* незмінно показує тенденцію до зниження частотності, за винятком невеликого підйому після 2000 року як у британському, так і в американському варіанті англійської мови (див. табл. 4.1 і 4.2):

Таблиця 4.1

Репрезентація БФ домену «ЛЮДИНА» у корпусах британської та американської англійської мови

БФ	The labourer is worthy of his hire	Labourers on smb.'s (або the) vineyard	A broken reed	A reed shaken by (in або with) the wind	No respecter of persons	A good Samaritan	Is Saul also among the prophets?
BNC	2	-	3	1	8	46	1
CCAE	4	-	8	5	48	48	3

У британському національному корпусі зафіксовано ідіоматичний вираз *a reed shaken by (in або with) the wind*, використано лише один раз як онім – назва книги, пор.:

/.../ In 1878 she published a novel Change upon Change (American title, ***A Reed Shaken by the Wind****, 1873) and in 1872-3 made her first visit to North /.../* (GTD W_biography ABC, BNC)

/.../ yard from buttress to buttress, leaning and clinging to the stone, ***a reed shaken in the wind****. He found his way to the choir and knelt to pray/.../* (2012 WEB davar.net ABC, CCAE)

Таблиця 4.2

Репрезентація БФ домену «ЛЮДИНА» у корпусах британської та американської англійської мови

БФ	A lost sheep	(Sheep that have) no shepherd	Be shield and buckler	The prodigal son	One's guiding star	Stocks and stone	A stranger within smb.'s gates
BNC	22	1	1	36	5	5	1
CCAE	164	5	4	457	44	4	1

В обох варіантах англійської мови спостерігається зниження частотності використання даного ідіоматичного виразу із невеликим підвищенням після 1998 року, меншого – у британському корпусі.

Наступний біблійний фразеологізм, який маркує тип людини, співвідносний з моральними ціннстями християнського світогляду, увиразнено у БФ *no respecter of persons*, що має значення "a person whose attitude and behaviour is uninfluenced by consideration of another's rank, power, wealth, etc" [211]. З огляду на приклади його використання, наявні як в американському, так і в британському корпусах сучасної англійської мови, даний бібліїзм може бути віднесений як до домену «ЛЮДИНА» (концепти ЧОЛОВІК і ЖІНКА), так і до домену «ЯВИЩА», оскільки він використовується і на позначення людини, якій впритаманні чи не притаманні певні моральні чесноти, і на позначення феномену, вищої істоти тощо, як-от:

/.../ small cheerful Cockney girl who was definitely in awe of no-one. She was no ***respecter of persons*** *and never thought before she spoke. She was always slightly scruffy /.../* (B3F W_biography ABC, BNC);

/.../ But one thing could be said for Charles Aberdeen... he'd not been ***a respecter of persons*** *when it came to taking advantage of someone. In that regard /.../ (*2012FICBk:Whisper Her Name ABC, CCAE);

/.../ gradually raising health standards. Even so, dark areas remained. Death was a ***respecter of persons****, and chances of survival were better in the upper and middle-classes than /.../* (ACA W_non_ac_humanities_arts ABC, BNC).

Протягом XX ст. цей фразеологізм постійно демонстрував тенденцію до зниження частотності, з невеликим підвищенням після 2002 року у британському варіанті, і після 1998 року в американському.

Вербалізатором концепту ЧОЛОВІК, що входить до домену «ЛЮДИНА» є біблійний фразеологізм *a good Samaritan*, який уже бу згаданий нами. Даний бібліїзм характеризується високою частотністю вживання в обох варіантах англійської мови. Відповідно до Google Books NgramViewer цей фразеологізм у XX ст. виявляв тенденцію до зниження частотності, з невеликим підвищенням після 2001 року в британському варіанті, і після 1998 – в американському варіанті англійської мови.

До когнітивного контексту «ЛЮДИНА» віднесено також ідіому біблійного походження *Is Saul also among the prophets?*, яка використовується, коли хтось, відомий своїми недобрими вдачею чи вчинками, раптом робить щось дуже добре. Даний фразеологізм представлений одним випадком вживання у корпусі сучасної британської англійської мови та трьома у корпусі американської англійської мови, пор.:

/.../ this that has happened to the son of Kish? ***Is Saul also among the prophets?*** *" 1 Kings 20:35 By the word of the LORD one of the sons /.../* (2012 WEB bible.cc ABC, CCAE).

Відповідно до Google Books Ngram Viewer, частотність використання цього фразеологізму у XX ст. істотно знизилася, з невеликим піком після 1993 для американської англійської мови і з незначним піком після 2005 та наступним падінням для британської англійської мови.

В обох корпусах, за нашими спостереженнями, достатньо широко представлений біблійний фразеологізм *lost sheep*. Образ «заблукалої вівці» походить з притчі, яку розповідає Ісус, про пастуха, який, маючи коло себе отару з 99 овець, покинув їх і пішов шукати єдину вівцю, яка заблукала. Ця Іісусова притча переповідаєтья у двох Євагіліях – від Матвія (Matthew 18:12–14) і від Луки (Luke 15:3–7). Ця притча стала основою для переосмислення біблійного образу «заблукалої вівці» в сучасній культурі, де даний бібліїзм витлумачується як “A disadvantaged or marginalized person who can be "brought back into the fold" with a little effort”[227]. наприклад:

/.../ bringing up particularly in this first separable here, the parable of the ***lost sheep****, is that he is concerned for that individual, for that one person /.../* (J90 S_sermon ABC, BNC);

/.../ should have come to his aid sooner, but I was distracted by ***a lost sheep****" I remembered that I had merely thrown words at Joseph, as if /.../* (2017 FIC Bk:LandSilence ABC, CCAE).

Фразеологізм проявляв стійку тенденцію до зниження частотності, однак після 2000 року у британському корпусі, і після 1996 – в американському спостерігається її незначне підвищення.

До цієї ж біблійний притчі тяжіє фразеологізм *sheep that have no shepherd* У Британському національному корпусі він представлений лише у трансформованому (усіченому) варіанті, пор.:

/.../ and pretty as a Chelsea china figure. But his sad little face had ***no shepherd's*** *jollity about it. " And how's the little dog? " he /.../* (H7H W_fict_prose ABC, BNC).

Водночас у корпусі американської англійської мови даний бібліїзм зустрічається як у трансформованому, так і в нетрансформованому варіанті:

/.../ stuck in these two discourses, we're leaving ***a lot of sheep with no shepherd****. I can talk for days to the super Catholic students who want to talk…*(2012 MAG USCatholic ABC, CCAE)

/.../ gone in the path which we chose. We were like ***sheep which have no shepherd****, and which wander where they please, with no one to collect, defend /.../* (2012 WEB bible.cc ABC, CCAE)

За даними Google Books NgramViewer, частотність використання цього фразеологізму у XX ст. постійно знижувалася, з невеликим піком після 1999 для американської англійської мови і з незначним піком після 2001 для британської англійської мови [152].

Фразеологізм *shield and buckler*, що пов'язаний з текстом Псалому 94 (91:4: "He shall cover thee with his feathers, and under his wings shalt thou trust: his truth [shall be thy] shield and buckler") має низьку частотність використання в обох корпусах. Він уживається у таких характерних контекстах:

/.../ That relative truth must, meanwhile, be my beacon, my ***shield and buckler****... Even my Himalayan blunders have seemed trifling to me because I have kept strictly /.../* (C9B W_non_ac_polit_law_edu ABC, BNC)

/.../ and under his wings shalt thou trust: his truth shall be thy ***shield and buckler****. Thou shalt not be afraid for the terror by night; nor for the /.../* (012 WEB...ontoday.blogspot.com A ABC, CCAE).

Відповідно до Google Books Ngram Viewer, наведений біблійний фразеологізм невпинно показував тенденцію до зниження частотності, проте після 2002 року як у британському, та після 2000-го – в американському варіанті англійської мови спостерігається невелике підвищення частотності його вживання.

Біблійний фразеологізм *prodigal son*, про який уже йшлося вище, набагато ширше представлений у корпусі сучасної американської мови: 36 випадків використання у BrE проти 457 в AmE, пор. характерні контексти вживання даного БФ:

/.../ So we now have erm, reference to the bible and the erm, ***prodigal son****. The prodigal son was a black sheep to his father, and to /.../* (KGP S_unclassified ABC, BNC);

/.../ Grimsson! The fifth Milgrim boy. Shunned, abandoned, black sheep, ***prodigal son****. Lying fucking eyes. Huh. Dad never told you. He said/.../* (2018 TV Maniac ABC, CCAE).

Відповідно до GoogleBooksNgramViewer, вказаний вище фразеологізм виявляв тенденцію до зниження частотності, проте після 1989 року спостерігається незначне підвищення його вживання в британському, та після 1972 року досить значне підвищення частотності в американському варіанті англійської мови.

Фразеологізм *guiding light/hand/star*, що входить до номінативного поля / концептуального домену «ЛЮДИНА», в корпусі сучасної американської англійської мови характеризується достатньо високою частотністю уживання. При цьому виявлено, що в обох корпусах він може використовуватися як в характеристики людини, так і для характеристики явища, подій, тощо, як-от:

/.../ then, very quietly, he added,' You will always ***be*** *my* ***guiding star****.' A lump rose in Sophie's throat. She reached out to /.../* (JYE W_fict_prose ABC, BNC);

/.../ by a few transient incidents, and these afford but partial satisfaction. Like a ***guiding star*** *on a stormy night, he is seen through the parted clouds /.../* (2016 FIC Bk: Heroic Slave ABC, CCAE).

Відповідно до GoogleBooksNgramViewer, частотність використання цього фразеологізму знижувалась протягом минулого століття, однак у корпусі американської англійської спостерігається невелике підвищення частотності його вживання після 1998-го року, у британській англійській – після 2000-го.

До концептуального домену «ЛЮДИНА» входить також ідіома *stocks and stones* В американському корпусі зафіксовано її уживання лише у буквальному, неідіоматичному значенні, пор.:

/.../ both for the hardness of their hearts, and their idolatry in worshipping ***stocks and stones****; of and among whom God was able to raise, and has raised up /.../* (2012 WEB bible.cc ABC, CCAE);

У британському варіанті англійської мови виявлено одне вживання даного бібліїзму як ідіоми, проте в якості цитати:

*Like Bilbo's and Shakespeare's winter songs, the' breaking of the Gate' would take little rewriting to seem comprehensible and even colloquial at any time over the last half-millennium. The power of the passage lies not in mots justes but in the evocation of ideas at once old and new, familiar in outline but strongly redefined in context: like '****stocks and stones****'. The way this works has been once more illuminated by Mr Frye, who notes that though the line from Charles Kingsley's ballad about the' cruel, crawling foam* (CDV W_non_ac_humanities_arts ABC, BNC).

В обох корпусах крива частотності вживання біблійного фразеологізму *'stocks and stones'* нерівномірна, характеризується піками і падіннями, проте у британському корпусі спостерігається незначне підвищення після 2005-го року.

Наступний БФ *stranger within the gates* представлений нечисленними прикладами в обох мовах, пор.:

/.../ to the point, the closing of ranks took precedence over the wellbeing of the ***stranger within the gates****. At that moment Camille came home.' Darling,' /.../* (G1D W_fict_prose ABC, BNC).

/.../ unknown to the man himself, simply on principle, because that man was ***the stranger within our gates****. Well, I have had very different relations with foreigners in /.../* (2012 FIC AntiochRev ABC, CCAE).

Відповідно до даних, отриманих за допомогою Google Books Ngram Viewer, в обох корпусах крива частотності вживання БФ *stranger within the gates* демонструє тенденцію до зниження протягом останніх десятиліть XX ст. з незначним підвищенням на початку XXI століття.

Концепт ЧОЛОВІК представлений одним прикладом БФ *“a whited sepulchre”* в британському варіанті та чотирма – в американському у нетрансформованому вигляді, пор.:

*/.../ Since Rosie came along I've been lily-white. The idea! ''**A whited sepulchre**, Mallachy grunted, Whatever one of them might be”/.../* (HTS W_fict_prose ABC, BNC);

*/.../ you will find it, to use an expression of holy writ, "a **whited sepulchre**" for burying your lives, liberty, and property. # Your judges /.../* (2012 WEB ushistory.org ABC, CCAE).

У Google Books Ngram Viewer відображена тенденція до зниження частотності в обох варіантах англійської мови, з невеликим підвищенням у 1997 р. в американському варіанті та після 2000 р. у британському і падінням частотності вживання після 2005 року (див. табл. 4.3):

Таблиця 4.3

Кількісна репрезентація концепту ЧОЛОВІК у британському та американському англомовних корпусах

БФ	Spiritual father
BNC	4
CCAE	61

Фразеологізм *spiritual father* (“A religious teacher or guide, esp. one instrumental in leading a soul to God” [221]) зустрічається у британському та американському корпусі в нетрансформованому вигляді, пор.:

*/.../ he was not the captain, nor the navigator; he was the canoe's **spiritual father** and guardian angel. Eddie was their good luck charm. The wind and/.../* (ASV W_misc ABC, BNC).

*/.../ driver, assistants, sure. But this is just a haircut for RZA, **spiritual father** of the ethereal and unending Wu-Tang Clan, in his own backyard /.../* (2014, MAG Esquire ABC, CCAE).

В обох корпусах англійської мови спостерігається зниження частотності використання даного ідіоматичного виразу протягом XX ст. із

невеликим підвищенням після 1995 року в американській англійській, після 1999 року – у британському корпусі із наступним зниженням після 2006 року.

Концепт ЖІНКА в обох корпусах представлений ідіоматичним виразом *Scarlet whore*, який може вживатися, як уже було наголошено, а) на позначення жінкилегкої поведінки, б) як емоційно марковане, презирливе позначення католицької церкви, папізму, пор.:

/.../ bulk of her films would be between 1924 and 1927. # Anita Berber, ***scarlet whore*** *of kinky Berlin... Her performances broke boundaries with their androgyny and total nudity /.../* (2012 WEB pinterest.com ABC, CCAE).

Пошук за базами Google Books Ngram Viewer не виявив результатів ані в британській, ані в американській англійській мовах (див. табл. 4.4):

Таблиця 4.4.

Кількісна репрезентація концепту ЖІНКА у британському та американському англомовних корпусах

БФ	Scarlet whore
BNC	-
CCAE	3

Концепт ДІТИ представлений двома ідіоматичними виразами (див. табл. 4.5):

Таблиця 4.5

Кількісна репрезентація концепту ДІТИ у британському та американському англомовних корпусах

БФ	A quiver full (або quiverful) of children	Spare the rod and spoil the child
BNC	1 (трансформований у *quiverful of kiddies*)	5 (1 в усіченому варіанті)
CCAE	1 (трансформований у *quiverful of terrific kids)*	61 (10 в усіченому варіанті *spare a rod*, 1 у трансформованому – заміна одного компоненту)

У ході дослідження було виявлено по одному випадку вживання вказаного фразеологізму в кожному корпусі у трансформованому вигляді з заміною одного компонента в британському корпусі та у трансформованому вигляді з заміною одного компонента та додаванням компонента в американському корпусі, пор.:

/.../ a salacious scenario starring herself and Riva. The news about the lady's ***quiverful of kiddies*** *does not seem to have been any more than a very temporary dose /.../* (HGN W_fict_prose ABC, BNC);

/.../ turns out that " they " don't know all. You can raise a ***quiverful of terrific kids*** *without overspending. # Image by The Simple Homemaker Here are /.../* (2012 BLOG stacymakescents.com ABC, CCAE).

Відповідно до отриманих даних з Google Books NgramViewer, в обох корпусах крива частотності є нерівномірною з різкими піками і падіннями та демонструє тенденцію до зниження протягом XX ст. з незначним підвищенням після 2000 року і зниженням після і зниженням після 2005 року.

БФ *Spare the rod and spoil the child* представлено 5 прикладами у британському корпусі та 61 прикладом у американському:

/.../ with this traditional matter went another, equally traditional:' ***Spare the rod and spoil the child****,' though in Leonard's case it was not' the rod'but /.../ (*A0P W_biography ABC, BNC).

/.../ kids. It's good lor them. " # " ***Spare the rod and spoil the child****, " she said with disgust. " Has anyone suggested there are /.../* (2012 FIC Analog ABC, CCAE)

В американському корпусі фразеологізм *Spare the rod and spoil the child* зустрічається у трансформованому вигляді, 10 разів в усіченому варіанті *Spare the rod* , пор.:

/.../ should spoil your fun. Go to your room! (whimpers) ***Spare the rod and spoil the monkey****. (whimpering) Dubrow alert. – Dubrow alert? /.../* (1996 MOV Dunston Checks In Analog ABC, CCAE).

У британському корпусі згаданий вище фразеологізм зустрічається у трансформованому вигляді (в усіченому варіанті) 1 раз, пор.:

/.../ was very harsh towards the native chiefs /.../ really, ***he did not spare the rod*** *as far as efficient administration was concerned*;

/.../ he was bad-tempered... He was /.../ (C.90 W_non_ac_humanities_arts ABC, BNC).

За даними Google Books Ngram Viewer в обох корпусах крива частотності є нерівномірною, демонструє тенденцію до зниження протягом XX ст. з незначним підвищенням після 2000 року у британській літературі, та досить значним підвищенням після 1986 року у американській і зниженням після 2005 в обох корпусах.

4.3. Репрезентація домену «СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ» в англомовній картині світу

У досліджуваному корпусі БФ як базовий виділяємо домен «СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ», який, на наш погляд, є одним з ключових у морально-ціннісній системі християнства.

Зазначимо, що домен здебільшого вкладається у дихотомію «позитивне-негативне». Особливої уваги заслуговує істотна асиметрія у взаєминах «позитивне»-«негативне» на користь «негативного»: більшість розглянутих БФ англійської мови відображають негативні сторони людських взаємин. Оскільки, як слушно наголошує М.В Заполовський, негативне викликає більш сильні емоції, і є більш важливим для виживання і розвитку, і, відповідно, частіше і яскравіше знаходить своє відображення у мові, мовленні, і, особливо, фразеології [49, с. 61].

4.3.1. Фразеологічна репрезентація субдомену «*ПОЗИТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*» засобами англійської мови

Одним з субдоменів в межах домену «СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ» є субдомен «*ПОЗИТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*». Він представлений низкою біблійних фразеологізмів (див. табл. 4.6):

Таблиця 4.6

Репрезентація субдомену «*ПОЗИТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*»

БФО	*Find favour in smb.'s eyes*	*Pull (*або *Snatch) smb. (*або *smth.) out of the fire*	*Not to let one's left hand know what one's right hand does*
CCAE	1	16 + 1 (*way out of the fire*)	24
BNC	8	6	-

Бібліїзм *pull* (або *snatch*) *smb.* (або *smth.*) *out of the fire* в Корпусі Сучасної Американської мови майже в усіх випадках знайдено з дієсловом *pull*, як-от:

Marks would be able ***to pull himself out of the fire*** *one more time, but the school board would have none of it* (1995 NEWS);

Henry would be proud of the way you've ***pulled this deal out of the fire****. " Don looked surprised. He glanced down at her. " I was* (1991 FIC).

Цей БФ у деяких випадках зазнає структурних змін шляхом включення до фразеологічного виразу ще однієї постійної лексичної одиниці, набуваючи більш розмовного характеру та емоційної виразності:

pull out of the fire → someone's ass
pull out of the fire → someone's fat
pull out of the fire → someone's bacon

Варіації даного БФ мають значення «витягти чиюсь дупу з неприємностей», пор.:

/.../ was Richardson who had ***pulled our fat out of the fire****, but even I was caught up in the illusion. I felt grateful* (1995 FIC);

/.../ Look, we ***pull Ben's ass out of the fire****, I'll get you a whole damn crate of Snickers bars.* (1993 FIC);

/.../ strikingly similar and disturbing script that finds ***Bush pulling Baker's fat out of the fire by*** *sending in troops. And in both cases, Baker and his aides subsequently* (1991 MAG);

He ***pull the War Department's bacon out of the fire****, after the way they'd left the regiment to rot and die in* (2009 FIC).

Отже, спостерігається огрубіння, дисфемізація фразеологізму, «стягнення» його до розмовно-побутового стилю мовлення.

Зауважимо, що *pull (snatch) smb. (smth.) out of the fire*, основним значенням якого є «врятувати» у пафосному, «високому» сенсі, може, як засвідчують фразеографічні джерела, зазнавати трансформацій. Так, наприклад, у поданому нижче контексті задля посилення емоційного ефекту використовується контраст між високим та розмовним стилями, що створюється шляхом включення до даного фразеологізму біблійного походження негативно конотативаної лексеми *lump*:

Either we'd ***pull this lump out of the fire*** *or we'd all be singing the Oscar Meyer wiener anthem.*(2007 FIC),

або у поєднанні з лексемою *engram*, яка більше використовується у науковому дискурсі в значенні «оживити пам'ять, нагадати» для створення комічного ефекту, пор.:

"You definitely pulled my engrams out of the fire"-"Guy, "said Nadine meekly," your ducky suit (2007 FIC).

На базі вже згаданого фразеологічного виразу виникла нова фразеологічна одиниця *a way out of the fire* зі значенням «вихід із складного становища», пор.:

/.../ and be certain he had a way out of the fire (1998 FIC).

У своєму прямому значенні із конотаціями піднесеності цей БФ використовується в релігійному контексті, проте у Корпусі Сучасної Американської мови це лише один варіант уживання*: of purpose:*

/.../ Christ got me out of the fire. In him not taking me, that means I have a mission to (2001 MAG).

У Британському Національному Корпусі даний БФ зустрічається 6 разів + 1 раз у формі *fetch smb. (smth.) out of the fire:*

/.../ blessings of academical education', save what he had' fetched out of the fire' in his laboratory, and virtually nothing is known of his origins. His (W_biography).

Біблійний фразеологічний вираз *don't let your left hand know what your right hand is doing* (найчастіше вживається в усіченому вигляді *left hand know what your right hand is doing*) може вживатися у своєму прямому значенні («творити добро потайки»), в тому числі з прямим посиланням на Біблію, пор.:

/.../ like the Bible says: ***don't let your left hand know what your right hand is doing****. I mean it, Katherine*.(2010 FIC),

але у багатьох випадках цей БФ використовується у видозміненому (шляхом буквалізації компонентів) вигляді, набуваючи значення «не мати ладу, узгодженості»:

National Committee: That's right KOPPEL Does the left hand know what the right is doing here? (1990 SPOK).

Ця БФ може функціонувати у структурно зміненій формі, коли компоненті міняються місцями: ***left*** *hand know what one's* ***right*** *hand does* ***right*** *hand know what one's* ***left*** *hand does.*

Оригінальна форма БФ з дієсловом *do* у формі Present Progressive змінюється на дієслово у формі Present Simple.

Ця БФ у зміненому вигляді шляхом заміни одного з компонентів може використовуватися як елемент мовної гри задля створення комічного ефекту і навіть ставати самостійною ФО на певний період, пор.:

Reagan line is when he joked once that, " In my administration ***the right hand doesn't know what the far right hand is doing****. " And what you (NBC_MeetPress, 2000*) (CCAE);

Once again in the Republican Party, the right hand doesn't know ***what the far-right hand is doing*** (CNN_Politics, 1999);

Well, in the Republican Party today, I think it's obvious the right hand doesn't I've been (CBS_FaceNation, 1999).

Аналіз фіксації ФО біблійного походження у Корпусі сучасної американської мови та у Британському національному корпусі виявив вищу частотність біблійних фразеологізмів у американському корпусі (CCAE), фразеологічні трансформації представлені заміною одного з компонентів фразеологізму, зафіксовано також варіативність замінених компонентів.

4.3.2. Фразеологічна репрезентація субдомену «*НЕГАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*» засобами англійської мови

Негативні риси у людських взаєминах у субдомені «*НЕГАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*» представлені у системі БФ набагато ширше (див. табл. 4.7):

Таблиця 4.7

«*НЕГАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*», представлена у системі БФ

БФ	Every man's hand against one	With a high hand	(As) hard as flint (as (a) stone або as the nether millstone)	A Judas kiss	Answer a fool according to his folly	Bring smb.'s gray hairs (with sorrow) to the grave		Bind (*або* tie) smb. hand and foot	Wash one's hands of smb.
CCAE		2	4	9 / 29	11	-	-	4	83
BNC		-	2	2 / 2	1	2	-		28

Таблиця 4.8

БФ із значенням «Важливість соціальних контактів у сучасному світі»

БФ	Bend (або bow) the knee to smb.	Be a law into (to або unto) oneself	Give (або lay down) one's life	Make light of smb. (або smth.)	Cast (in) one's lot with smb. (тж. throw in one's lot with smb.)	A mote in one's (або the) eye
CCAE	15 (з них 1 варіант 1– bow the knee)	0	211	204	65	4
BNC	3	1	20	36	3	-

Наведемо деякі характерні контексти.

CCAE

He'd lived like a stray dog, ***every man's hand against him****, yet something had always saved him from death. Even when a weary judiciary sentenced him to Tuamotu Penal Colony for life as a habitual criminal*. (FIC, 2013);

And he will be a wild man; his hand will be against every man, and ***every man 's hand against him****; and he shall dwell in the presence of all his brethren, " says the author of Genesis*.(ACAD: American Indian Quarterly, 1998).

CCAE

"As a creative artist, M. Liszt must have felt his life to have been a failure, and may therefore be not unwilling to retire from further feverish strugge after the unattainable. He has carried it ***with a high hand****, supported by his transcendental powers as a poetical executant, the like of which, we conceive, have never been approached; but twenty years of ceaseless production of works on the most ambitious scale, under the encouragement of a congregation of devoted patrons, friends, and believers, have not yielded one solitary composition which has laid hold on the world* (FIC, 2011).

BNC

When one political interest was dominant in a county, the politician could attempt to carry matters ***with a high hand****, as Colonel John Campbell of Mamore did in 1727, when a dispute arose over the collectorship of Dunbartonshire.* (Patronage and politics in Scotland 1707–1832. Sunter, R M. Edinburgh: John Donald Pubs, 1986, pp. 1-100. 956 s-units., (1985-1994).

Одне із зафіксованих слововикористань у релігійному контексті є прямою цитатою з Біблії, пор.:

On the Day of Atonement the high priest confessed the sins of the whole community before the scapegoat was released (Leviticus 16:21). Furthermore the law provides no sacrifice for sin " ***with a high hand*** *", i.e. wilful and deliberate sin (Numbers 15:27-31). Each sacrifice, upheld by God's promise and power had real effect and potency, but this was not a power that could be manipulated by man*.(The Lion concise Bible handbook. Alexander, David & Alexander, Pat (eds.) Tring, Herts: Lion Pub. plc, 1990, pp. 8-83. 2355 s-units.).

БФ *hard as flint* функціонує як усталений вираз і має варіацію ***hard as stone***. У *CCAE* частіше зустрічається у варіанті *hard as stone* (кількість уживань 9/29), у BNC представлені порівну, зокрема, у таких контекстах:

... grin on Chance's face didn't budge, but his eyes turned ***hard as flint.*** *"I think everybody here knows this game has been dealt fair and square…* (FIC, 2015).;

BNC hard to believe,' he said stiffly. His face had grown ***hard as flint****, the skin taut and bloodless. He signalled to the waiter; during the* (Fic prose,)

БФ *a Judas kiss* має семантику «зрада» і в обох корпусах використовується у значенні «an act appearing to be an act of friendship, which is in fact harmful to the recipient» [221], пор.:

... Ken Salazar and Wayne Allard voting for the Military Commissions Act is the ultimate ***Judas kiss*** *against American democratic principles written in the U.S. Constitution. Bush can now declare… (2006, NEWS, Denver), CCAE;*

honesty and art were on the agenda, along with Wilde, " ***The Judas Kiss****, " movies, the current rash of young talent in British and Irish* (1998, NEWS), *CCAE*

Зацікавлення викликає й частотність уживання БФ *answer not a fool according to his folly*. Це прислів’я не представлене в американському корпусі, що не є характерним для біблійних англомовних фразеологізмів загалом, оскільки більшість демонструють вищу частотність саме у CCAE. Пор. у BNC:

***Answer not a fool according to his folly**, lest thou be like unto him. **Answer a fool according to his folly**, lest he be wise in his own conceit."* (Hand in glove. Goddard, Robert. London: Corgi Books, 1993, pp. 267-404. 4139 s-units.), BNC.

БФ *a law into itself* (“A phrase used to describe someone who acts independently of what is normal or expected” [221]) також наявний лише в британському корпусі, тоді як в американському він практично не представлений і трансформацій цього фразеологізму не виявлено, пор.:

/…/*shortcomings in range and turn-round time. The third gas - Hydrogen - is **a law into itself**. Using it as fuel deletes transport's contribution to the greenhouse problem* (Farmers' Weekly. Haywards Heath, Sussex: Reed Business Pub. Group, 1991, pp. 99. 3416 s-units.).

БФ *cast one’s lot with smb. (smth.)* є високочастотним в корпусі американської англійської і низькочастотною у корпусі британської англійської: 65 та 3 випадки використання відповідно. Цей БФ є варіативним і, в залежності від об’єкту, входить як до субдомену «*ПОЗИТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*», так і до субдомену «*НЕГАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*», пор.:

*...establishment opposition, Gingrich now sees little choice but to **cast his lot with** the Tea Party movement and style himself as an insurgent battling …* (2012, SPOK), CCAE.

БФ *bind (або tie) smb. hand and foo,* що фіксується в лексикографічних джерелах у двох значеннях – “ 1. Literally, to tie one's hands and feet together. 2. By extension, to cause one to feel trapped in a daunting situation” [221] – в обох корпусах використовується як ідіоматичний вираз:

... Gorekci, when he announced that the army would "not allow itself to be ***bound hand and foot*** *by democracy and human rights."* (2000, ACAD, ForeignAffairs), CCAE;

... us to make what we can of an omniscient author who is ***bound hand and foot to*** *a far from omniscient protagonist. That he succeeds in having it both ways… (W_ac_humanities_arts),* BNC,

так і в буквальному значенні:

... his " nuts " getting the drop on her; their ***binding her hand and foot*** *and tossing away her gun; Marston fulminating in paranoid fashion against NSA for the…*(2017, FIC, Analog, CCAE);

... told them that Wulfe was extremely dangerous. He would have urged the soldiers to ***bind him hand and foot*** *and lock him in the hold. Raegar was not there…*(2010, FIC, Bk:SecretDragon, CCAE);

... to make herself comfortable. Not easy to do when she was ***bound hand and foot****. Not tightly enough to restrict the blood flow, but sufficient to make her…* (W_fict_prose, BNC).

При цьому, виявлена кількість використань даного БФ у буквальному значенні істотно вища за ідіоматичне використання – пор.: 3 з 38 використань у CCAE та 2 з 13 у BNC. У цьому випадку складно говорити про буквалізацію саме біблійного фразеологізму, швидше мова йде про фразеологічну омонімію, коли вираз є частотним неідіоматичним мовним зворотом і збігається з фразеологізмом. Зазначимо, що даний вираз досить рідко уживається в якості саме фразеологізму.

Низькою частотністю уживання в обох корпусах (4 у CCAE і 5 у BNC) вирізняється бібліїзм *a mote in one's eye*, що походить з Євангелія від Матвія (7:3–5) 'Why beholdest thou the mote that is in thy brother's eye, but considerest not the beam that is in thine own eye?': . За даними Cambridge Dictionary, цей БФ має два значення:

1. A minor flaw or indiscretion.

2. A trivial fault in someone which is less serious than one in someone else who is being critical» [221].

І в американському, і в британському корпусах англійської мови даний бібліїзм фіксується в обидвох своїх значеннях, пор.:

/.../ be said for Lansbury's pacifism was that it was consistent. He saw the ***mote in the eye*** *of others, as well as our own. /.../* (2015, MAG, New Statesman), *CCAE*;

/.../ would blink, and blink, but the blur couldn't be displaced like ***a mote in the eye****. Her right ear was nearly deaf, and as she'd /.../* (1997, FIC, Arkansas Rev), CCAE;

/.../ strong and pressing blue of the outer air. I shook my head. ***The mote in my eye****, that dead spot where no light lives, wiggled its black /.../* (W_fict_prose), BNC;

/.../ The cobbled forecourt has been defiled with intimidating NO PARKING notices, ***a mote in the eye*** *of the Abbey's red calm. Inside, peace reigns /.../* (W_religion), BNC.

Вторинне значення біблійного фразеологізму *a mote in the eye* (“A minor flaw or indiscretion” [210]) поєднується у цьому біблійному фразеологізмі з його первинним значенням (“a trivial fault in someone which is less serious than one in someone else who is being critical» [210]) в обох корпусах англійської мови. Шляхом редукції первинного значення фразеологізму було утворене друге значення, яке функціонує паралельно з першим; у другому значенні БФ спостерігається втрата саме морально-етичного компоненту: актуалізована у первинному значенні конотація «людина критична до інших більше, ніж треба, і не критична до себе» втрачається у другому значенні фразеологізму і набуває смислу «незначний недолік».

Таким чином, дослідження домену «СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ» виявило істотну кількісну асиметрію на користь субдомену «*НЕГАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*». Основними трансформаціями біблійних фразеологізмів виявилися буквалізація та заміна одного з компонентів.

Більшість БФ є більш частотними у корпусі AmE, але трапляються і в корпусі BrE.

4.4. Функціональні особливості домену «ДОБРОБУТ» у ціннісно-етичній матриці англомовних біблійних фразеологізмів

Наступним досліджуваним доменом, який є одним із значних у людській ментальності, є концептуальний домен «ДОБРОБУТ». Особливості осмислення сучасною людиною блага та добробуту обумовлюються, в тому числі й тим, що «з сучасної точки зору благо можна інтерпретувати як вищу цінність, а чесноти як підлеглі їй цінності та форми їх реалізації у вчинках людини» [65]. До цього домену входить концепт ГРОШІ. Дослідники зазначають, що взаємозв'язок між добробутом та грошима зумовлений тим, що «дохід дозволяє людям задовольняти свої фізичні потреби в їжі та притулку і, можливо, в цьому, певною мірою, їх психологічні потреби, наприклад, у повазі» [151, с. 2].

ФСП, організоване на основі інтегративної семи, репрезентованої словом-іменем відповідного концептуально-матричного утворення «ДОБРОБУТ», представлене 8-ма БФ з семантикою «добробут», двома із семантикою «гроші» та двома із семантикою «бідність». БФ на позначення поняття «бідність» вважаємо за доцільне розглядати як семантичну опозицію БФ із семантикою «добробут». Звернемо увагу на асиметрію у кількості БФ на позначення понять «багатство» та «бідність».

У корпусі сучасної американської англійської мови біблійні фразеологізми представлені набагато ширше. В корпусі сучасної американської англійської мови БФО *the fat of the land* використовується у формі *live off the* ***fat of the land*** в 11 випадках, *live on* ***the fat of the land*** – 3 випадки використання, *turn into* ***the fat of the land*** – 1 випадок використання, та у формі *live off the* ***fat of th eland*** у 5 випадках у Британському національному корпусі (див. табл. 4.9*)*:

Таблиця 4.9

Функціональні особливості домену «ДОБРОБУТ»

БФО	Eat (live on, *рідше* Live off) the fat of the land	The flesh-pots (*або* flesh-pots) of Egypt	Serve God and Mam mon	A land flowing with milk and honey	The land of promi-se	Loaves and Fishes	Man shall not live by bread alone	Manna from heaven	the mam-mon of unrighte-ousness	The staff of life
CCAE	28	3	5	14	33	65	13	88	1	19
BNC	7	2	1	5	1	7	4	10	0	3

Загалом кількість біблійних фразеологізмів з семантикою «Добробут», який включає в себе також бібліїзми зі значенням «Гроші» становить 15 фразеологічних одиниць і є досить численною групою біблійних фразеологізмів. Найчастотнішими БФ у даній групі є *manna from heaven* (манна небесна)та *loaves and fishes* (хліби та риби, тобто блага земні блага).

БФ *manna from heaven* використовується в обох корпусах здебільшого у значенні «help that you get when you need it but are not expecting it»[210], пор.:

*…of the few students he wanted to interview. Rauner remembers the letter as "**manna from heaven**". Within a few short years, he had become wildly successful…* (MAG, 2003) CCAE;

*… had happened. But last night a senior SAS source described the bungle as' **manna from Heaven** for the IRA.' It is the second royal security scandal revealed…* (W_newsp_tabloid), BNC.

Залежно від контексту, може бути актуалізована та чи інша конотація фразеологізму, наприклад, у наступному прикладі (приклад з BNC) актуалізована конотація «щось несподіване, у великій кількості», а сама

фразеологічна одиниця використовується для позначення проблем, негативу, пор.:

... good or bad – the troubles she endured during this period were mass circulation ***manna from heaven****. Even if the stories weren't true. In October 1988 stories…* (W_biography), BNC;

... in the context of developing energy technology, " Innovation does not fall ***like manna from heaven****: it is a result of investment. " 26 Government policies …* (Environmant, 2002) CCAE.

У CCAE біблійний фразеологізм *manna from heaven* використовується як номінація та як усталене порівняння, може уживатися з дієсловами *fall* та *shower*:

... Entitlements which are sort of addictive, you call them, which ***shower like manna from heaven*** *on rich and poor alike. In other words, you don't…*(SPOK, NPR_America, 1993), CCAE;

... President play the media like a harp. They pluck the strings and, ***like manna from heaven****, the trivialization of a campaign* ***falls*** *upon the heads of the citizens…* (1992, SPOK, ABC_Nightline) CCAE;

у BNC сполучень з цими дієсловами не виявлено, натомість використовується дієслово *come*:

... Arab supremacy, but an English Classic success after a five-year gap would ***come like manna from heaven****. Silk Slippers certainly looks the part, being a staying filly with… (W_newsp_brdsht_nat_sports), BNC*

БФ *Loaves and Fishes* в обох корпусах використовується у значенні «Tangible benefits or rewards, especially when they serve as one's motivation for action» [221], апелює до прецедентної біблійної події: «The phrase refers to the Bible story in which Jesus blesses a small amount of fish and loaves of bread, resulting in the disciples having enough food to distribute to thousands of people» [221]. У CCAE БФО *Loaves and Fishes* виступає також у якості оніму – назви установи:

…Church of the Multiplication # A view of ***the Church of the Multiplication of the Loaves and Fishes in Tabgha,*** *Israel and the Sea of Galilee…*(2017, MAG, Huffington Post);

The group, which shares the building with ***a homeless services center called Loaves and Fishes****, sits at the center of an intricate regional community-organizing Venn diagram…* (2015, MAG, NewRepublic);

… get started in other cities. Another ***local organization*** *that accepts excess food is* ***Mobile Loaves and Fishes****, which sends out nine trucks daily in the Austin area to distribute…*(2014, NEWS, Austin);

та **назва книги**:

…vision. Day values work that truly benefits needy human beings. In her book ***Loaves and Fishes*** *Day writes about the quiet commitment of a woman named Marie who each…*(2002, ACAD, TheologStud).

У BNC наведена фразеологічна одиниця як онім не функціонує.

Наступним за частотністю є БФ *The land of promise.* За даними фразеографічних джерел, зокрема, Collins English Dictionary, дана стала словосполука має кілька значень: “1. *Old Testament*: the land of Canaan, promised by God to Abraham and his descendants as their heritage (Genesis 12:7); 2. heaven, esp when considered as the goal towards which Christians journey in their earthly lives; 3. any longed-for place where one expects to find greater happiness or fulfilment” [211]. У CCAE представлена 33-ма випадками використаннями, у BNC – 1 випадком.

У CCAE зустрічається використання як **онім** (частина електронної адреси, назва організації/проекту – з контексту незрозуміло):

… to complete the picture. # BOB O'BRIEN # San Francisco # ' ***LAND OF PROMISE'*** *# Editor -- The reopening of Ellis Island in New York has occasioned a…*(1990, NEWS, SanFranChron).

У BNC зустрічається у релігійному контексті:

…the way to the Reed Sea'. From the borders of ***the Land of Promise*** *they must go back almost to where they came from. They said it would…* (W_religion).

Наступною за частотністю виявився БФ *fat of the land*, що має знаення “1. The hypothetical surplus that one can access in order to live comfortably without working very hard. Often used in the phrase "live off the fat of the land." 2. The best of something” [221]. У CCAE . частотність складає 28, у BNC – 7. У CCAE зустрічається переважно у складі ідіоми у сполученні з дієсловами *live off* / *live on*, пор.*:*

...didn't march us all the way up just to let us ***live off the fat of the land*** *and scare Dutch girls. No, sir, he didn't…*(2012, FIC, Bk:CainAtGettysburg), CCAE;

... together so long that most everybody thinks we Medicare recipients are ***living on the fat of the land****. If the government deposited the money collected from FICA, Medicare …*(2012, NEWS, STLouis), CCAE;

... would rather live on bread and water in that north country scenery than on ***the fat of the land*** *in London. On 7th April 1799 their daughter Elizabeth was born…* (W_biography), BNC.

Також виявлено функціонування фразеологізму як оніму в американській англійській мові:

...Author of ***Fat of the Land****, Langdon Cook tells us how to hunt for dinner in oceans…* (2011, MAG, EEnvironmental).

Одним із концептів у структурі домену «ДОБРОБУТ», як біло наголошено вище, є концепт ГРОШІ. Цей фрагмент дійсності ословлюється за посередництва трьох БФ, частотність яких у CCAE є досить високою і структурно концепт ГРОШІ представлений усталеними словосполученнями та усталеним виразом (див. табл. 4.10*)*:

Таблиця 4.10

Кількісні показники уживань БФО домену «ДОБРОБУТ»

БФО	Money answers all things	The nakedness of the land	Thirty pieces of silver	Filthy lucre	The widow’s mite
CCAE	1	-	13	19	8
BNC	-	-	5	5	1

Фразеологізм *Money answers all things* як елемент ФСП «ГРОШІ» зустрічається найрідше у ССАЕ і жодного разу у BNC. БФ *Thirty pieces of silver* зустрічається у ССАЕ 13 разів, а у BNC – 5.

Зауважимо, що цей БФ має в обох корпусах семантику «зрада», пор.:

Wasn't your father required to turn over the chit in exchange for his ***thirty pieces of silver****? " Rocco asked.* (FIC, 2010) ССАЕ;

"Shall the temporary false glory of a basketball team be our ***thirty pieces of silver*** *for our honorable heritage and race integrity?"*(MAG, 2000) ССАЕ;

Let the kid off with a fine. Say ***thirty pieces of silver****. I can get that off Judas, he's come into some cash lately* (WFictionprose) BNC

Stubbly would never need ***thirty pieces of silver****; he'd take a cheque.* (WFictionprose) BNC.

В обох корпусах БФ *thirty pieces of silver* використовується з метою увиразнення мовлення, в останньому прикладі створює комічний ефект завдяки контрасту стилістичного забарвлення фразеологізму та лексеми *cheque* і ефекту несподіваності.

Досить частотним репрезентантом концепта ГРОШІ і словом-ідентифікатором для одноіменного ФСП є БФ *filthy lucre*, у ССАЕ представлений 19 використаннями, у BNC – 5. В обох корпусах цей бібліїзм функціонує у значенні «Money, in the sense of being a product or source of greed» [221] і характеризується наявністю незначних негативних конотацій, пор.:

*<…> belief that money is bad (e.g., "****filthy lucre****" or "it is easier for a camel to pass through the eye"<…>* (2006, MAG), ССАЕ;

<…>over his chest. "Dinero. Cash. ***Filthy lucre****. My family didn't have any? or rather, they had just<…>*(1992, FIC), ССАЕ;

<…> leant back, smiling at him. "Of course, with all that ***filthy lucre*** *behind you you can afford to treat her like bone china.' His mouth <…>*(W_fict_prose), BNC.

БФ *the staff of life* (Some critical necessity or basic staple. Said especially of staple foods like bread or rice. [214]) є порівняно нейтральною, її вживання виконує функцію увиразнення мовлення, пор.:

<…>least at the start. "She believed that comfort, not bread, was ***the staff of life****. Maybe eventually she would be able to find some for herself"<…>*(2007, FIC, Esquire), CCAE;

<…>bread strike offers a good example. Long queues for that symbolic food, ***the staff of life****, will immediately materialise, despite the ready availability of many alternatives<…>*(W_non_ac_soc_science), BNC.

За семантичною складовою "mite", як БФ *"the widow's mite"*, в обох корпусах представлена у значенні"a small contribution made by one who has little" [214]:

<…> build a new hospital, slipped through her mind. But like ***the widow 's mite****, her family gave what they had-and made sure no one went hungry<…>*(2010, FIC, Bk:NoDistanceTooFar), CCAE;

3 приклада з 8 у CCAE належать до релігійного дискурсу:

<…> meant garment. A widow's peak is a receding hairline. ***The widow 's mite*** *implies the generosity of those who can no longer afford to be generous<…>*(2012, MAG, USCatholic), CCAE.

У BNC цей біблійний фразеологізм представлений лише одним використанням в художній літературі, як-от:

<…> up between his thumb and index finger.' This is indeed ***the widow 's mite****." It's a whole shilling I'm giving you, sir<…>. (W_fict_prose)*

ФО із семантикою «Бідність» є набагато менш численними і менш частотними в обох корпусах(див. табл. 4.11):

Таблиця 4.11

Кількісна репрезентація БФО субдомену «*БІДНІСТЬ*»

БФ	Grind the faces of the poor	Poor as a church mouse
CCAE	3	2
BNC	2	3

БФ *grind the faces of the poor* в обох корпусах має значення «to treat poor people very badly, often to get money from them» [210]і як така входить до субдоменів «*БІДНІСТЬ*» та «*НЕГАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*», пор.:

<…> conservatives, we still believe that, given half a chance, the rich will ***grind the faces of the poor*** *and that Republican capital-gains, income-tax and budget priorities are<…>* (1991, NEWS, WashPost), CCAE;

<…> some way of destroying their magazine. "Covetous persons and extortioners and them that ***grind the faces of the poor****, God shall judge. " " Amen. Lord…* (W_fict_prose).

БФ *poor as a church mouse* є малочастотною в обох корпусах, використовується у своєму словниковому значенні – «Very poor; having little or no money» [221] і не зазнала трансформацій:

<…> what's so great about it, you can be ***as poor as a church mouse****, you can be 11 years old, you can -- you know, anyone <…>*(2006, SPOK, NBC_Today), CCAE;

<…> ways, that I had become a marine and was ***as poor as a church mouse*** *while McIllvanney had become a rich man; the stench of privilege still clung to<…>*(W_fict_prose), BNC.

Пошук по корпусах CCAE та BNC БФ *the nakedness of the land* не виявив жодного використання цієї фразеологічної одиниці, отже функціонування її в обох значеннях: актуальної для субдомену «*БІДНІСТЬ*» – «Крайня убогість, убога обстановка» та значення, яке дозволяє включити її до субдомену «*НЕГАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*» – «вразливість для нападу, беззахисність, незахищеність»

Таким чином, домен «ДОБРОБУТ» представлений у обох варіантах англійської мови як дихотомія субдоменів «*БАГАТСТВО*»-«*БІДНІСТЬ*», з відчутною асиметрією в бік субдомену «*БАГАТСТВО*». Частотність фразеологічних одиниць в обох субдоменах є порівняно низькою, наявні фразеологізми не представлені в жодному корпусі. Найбільш частотними виявилися ФО *thirty pieces of silver, filthy lucre, the widow's mite*. В

аналізованих БФ не виявлено трансформацій, приклади з обох корпусів свідчать про використання фразеологізмів у їх основному ідіоматичному значенні.

4.5. Домен «САКРАЛЬНЕ» у матриці англомовних біблійних фразеологізмів

Вагоме місце з огляду на кількісну представленість у матриці біблійних фразеологізмів посідає домен «САКРАЛЬНЕ», один з компонентів якого можна представити як субдомен «*СВЯТИНЯ*» з концептами БОГ та ІМ'Я БОГА (див. рис. 4.1):

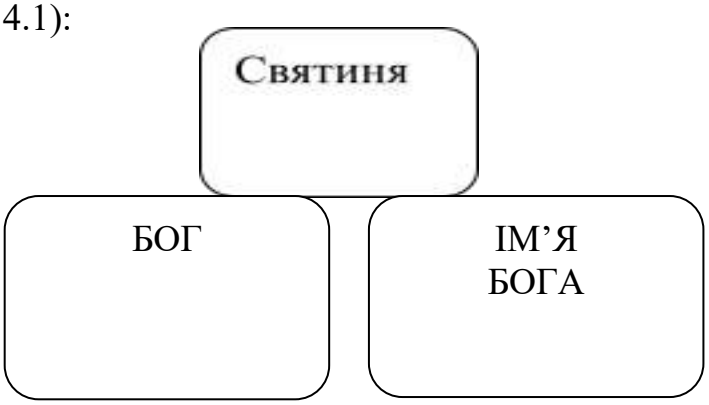

Рис. 4.1. Структура субдомену «*СВЯТИНЯ*»

Дослідження сакрального як окремого феномену актуально здійснювати враховуючи його структуру та характерні особливості, оскільки сакральне є «філософським концептом, який передбачає певні онтологію, антропологію та соціологію» [107, с. 113]. Феномен сакрального, який відноситься до фундаментальних понять релігії, прямо стосується відмінностей, через які визначається культура [100, с. 262]. Саме через особливості промовляння сакрального виявляються національно-культурні особливості: «сакральність завжди має соціальний сенс» [69, с. 9]. Для нашої роботи це спосіб встановити характерні риси уживання БФ на позначення сакральних понять.

Сакральне може розглядатися як «крізь призму бінарних опозицій, /…/ протиставлення сакрального профанованому» [100, с. 262], так і відповідно до наявної традиції дослідження сакрального з позиції концепції

амбівалентності, висвітленої у працях Е. Дюркгейма, М. Мосса, А. Юбера та ін.) [69].

Одним з найбільш частотних засобів актуалізації концепту СВЯТИНЯ в англомовній картині світу є БФ *the Holy of Holies*, яка може уживатися у прямому значенні: “the sanctuary inside the tabernacle in the Temple of Jerusalem, in which the Ark of the Covenant was kept” [221], у вузькому: “the bema or sanctuary in a church” [221], та у широкому сенсі: “any place of special sanctity” [221].

У американському корпусі даний біблійний фразеологізм представлений 73 прикладами, в усіх значеннях, пор.:

…When we arrived on the Temple Mount, I blew the shofar, fell on the ground and prostrated myself in the direction of ***the Holy of Holies****, as was customary in the days when the Temple still stood.?* (2013, ACAD,Middle East Q);

... hand and sniffed it greedily. Then, like a worshipper entering ***the holy of holies****, he stepped into her bedroom. # A white armoire with gold unicorns for…*(2002, FIC, Fantasy SciFi);

... The New York Times. She had dared to enter ***Wall Street's holy of holies****, the first woman to buy a seat -- a license to trade – on…*(1999, SPOK, CBS_SunMorn).

У британському корпусі ця БФ представлена 20 випадками вживання, 9 з яких спостережено урелігійному дискурсі (див. табл. 4.12).

Таблиця 4.12

Кількісна репрезентація концепту СВЯТИНЯ

БФ	the Holy of Holies
CCAE	73
BNC	20

Відповідно до Google Books Ngram Viewer, у корпусах книг обох мов спостерігається зниження частотності фразеологізму після 1970-х років та незначне підвищення частотності в 1990-х та після 2000-х в британському, і значне підвищення після 1980-х в американському.

Фразеологічне поле концепта БОГ, за даними корпусів, виформовують стійкі вирази двох типів:

- *take the name of God in vain*, у структурі та тлумаченні якого наявна лексема-ім’я концепту;

- БФ-парафрази: *The Man of Sorrows*, *The Prince of Peace*, The Rock of Ages(див. табл. 4.13):

Таблиця 4.13

Кількісна репрезентація концепту БОГ

БФ	Take the name of God in vain	The Man of Sorrows	The Prince of Peace	The Rock of Ages
CCAE	93	60	65	107
BNC	14	3	13	6

БФ *take the name of God in vain* у англомовному корпусі американської мови представлений 10 варіантами у прямому значенні; у варіанті *take Lord’s name in vain* 48 разів, *take God’s name in vain* – 10, *take His/ Your/ my name in vain* – 7, *take Savior’s name in vain* – 1, *use the name of Christ in vain* – 1, *take the name of God in vain* – 1, у варіанті *take You-Know-Who's name in vain* – 1, *the name of Jonah 's Lord in vain* – 1 раз, *to take the name of our Lord God in vain* – 1 раз(див. табл. 4.14):

Звернемо увагу, що у прямому значенні наведений без скорочення в оригінальній формі цей фразеологізм в американському корпусі зустрічається лише один раз, пор.:

<…> make quite clear that he was no self-willed man ***taking the name of God in vain*** *to fortify his wishes. But this is the minor point of the charge*(1996, MAG, Christ Century), CCAE;

у варіанті без скорочень – 8 разів, пор.:

<…> that I cursed too much, that I ***took the name of the Lord in vain****, that I was an idolater, a heathen and nonbeliever<…> (1995, ACAD, AmerScholar)*.

Повна варіативна форма також представлена в корпусі одним прикладом:

I say to you there will be chastisement for ***using the name of Christ in vain****. My position is to listen to the groaning of the prisoners, to release* (2000, MAG, TIME), CCAE.

Таблиця 4.14

Варіативність БФ *take the name of God in vain* у британському та американському корпусах та англійської мов

БФ	take the name of God in vain							
варіанти	take Lord’s name in vain/ take the nameof the L ordinvain / to take the name of our Lord God in vain/ take the name of the Lord thy God in vain	take God’s name in vain / take the na me of God in vain	the nam e of Jona h 's Lor d in vain /	take His/ Your / my na me in vain	take Savior ’s name in vain	use the nam e of Chri st in vain	take You-Kno w-Who' s name in vain	використа ння у непрямому значенні
CCAE	50 / 8 / 1 / 1	13 / 1	1	7	1	1	1	10
BNC	4	-	-	2	-	-	-	8

Водночас зафіксовано використання форми *to take the name of our Lord God in vain* з двома ядерними компонентами *Lord* та *God* одразу, пор.:

<…> comment: You are an asshole ***to take the name of our lord God in vain****!!!* (1999, FIC, SouthernRev);

а також одна пряма біблійна цитата: *<…>replacing "Thou shalt not* ***take the name of the Lord thy God in vain*** *"with a commandment unique to the Samaritan sect, which formed as an offshoot<…>*(2016, NEWS,Washington Post).

Варіанти фразеологізму трапилися в прикладах корпусу американської англійської зі зміною значення, зміна значення відбувається шляхом заміни ядерного компоненту ***God***:

<…> because Branko Vukelic had told me that one shouldn't ***use Tito's name in vain****, for Comrade Tito had TV monitors at his palace in Belgrade, on which<…>*(1996, FIC, Triquarterly), CCAE;

<…> let me ask Dr. Gray to react because ***I've used your name in vain*** *a couple of times in the last -- speaking for you. If you'd<…>*(2001, SPOK, NPR_Science);

У BNC БФ *take the name of God in vain* без зміни смислу присутні лише у варіанті*take the name of Lord in vain* із заміною ядерного компоненту ***God***, пор.:

<…> wasn't like that -- and don't take the name of the Lord in vain." Well, what was it like?" <…>(W_fict_prose).

Уживаються варіанти *take His /Your name in vain, take the Lord's name in vain*:

<…> for God's sake!" You dare to ***take His name in vain****?' Eb's voice had an underlying note of hysteria.' Are you<…> (W_fict_prose), BNC;*

… tower over his son.' How dare you ***take the Lord's name in vain?*** *How dare you blaspheme before your own father?… (W_fict_prose), BNC;*

До позначень Ісуса Христа належить фразеологізм *the Man of Sorrows*, у корпусі американської англійської налічується 60 випадків його уживань, у корпусі британської англійської – 3.

У корпусах знайдено два варіанта значення виразу: пряме та переносне. У першому випадку БФ позначає власне Христа:

…With books the same. The truest of all men was ***the Man of Sorrows****, and the truest of all books is Solomon's, and Ecclesiastes is the…* (2009, FIC, RecContempFic).

У другому випадку БФ *the Man of Sorrows* використовується як найменування канону зображення Христа «/…/an iconic devotional image that shows Christ, usually naked above the waist, with the wounds of his Passion prominently displayed on his hands and side /…/ often crowned with the Crown of Thorns and sometimes attended by angels.» [221], наприклад:

... as if in mocking imitation (before the fact) of ***the Man of Sorrows****. He also bears on his leg a visible wound encased in a glass container*…(2001, ACAD, Art Bulletin);

або у значенні «людина, яка страждає», але з прямим посиланням на біблійну історію:

... Erendil is, not a Redeemer, but an Intercessor, unlike the true Messiah in that it is not his own sacrifice which persuades the Valar to change the sad history of Middle-earth, but still' ***a man of sorrows****, and acquainted with grief', hailed by Enw* … (W_non_ac_humanities_arts).

Проте, наприклад, на сайті ReversoContext наведено приклад, де фразеологічний зворот зазнав більшої буквалізації, і прямого посилання на християнську історію не містить: *Soccer is but a game and you are* ***a man of sorrows*** [219].

В американському корпусі знайдено уживання у його основному фразеологічному значенні: Ісус Христос та трансформованих значеннях: 1) релігійної тематики –зображення Христа, назва релігійного гімну, назва церква, присвяченої стражданням Христа; 2) непрямі назви нерелігійної тематики: власна географічна назва, назва мюзиклу, фільму, книги, «щось круте», у британському (частотність БФ тут набагато нижча) – у двох непрямих значеннях. Сучасні словники також фіксують трансформації зазначеного фразеологізму [217; 223].

Цей фразеологізм у прямому значенні уживається в американському корпусі 1 раз, на позначення релігійних об’єктів – 3, решта (103) приходяться на трансформоване значення фразеологізму. Питома вага припадає на використання якості назви популярного мюзиклу, що пояснює високу частотність фразеологізму: відповідно до Google Ngram Viewer, у корпусі AmEта BrEспостерігається значне падіння уживання цього фразеологізму в період з 1960-х та 1990-х років та зростання в американському корпусі з 1995 року, у британському – з 1998, що свідчить про істотну втрату першого, прямого значення БФ поза релігійним дискурсом та набуття

трансформованого значення. Це також пов’язане з багатозначністю буквального смислу слів, які входять до складу БФ.

Біблійний фразеологізм *the Prince of Peace* представлений 65 уживаннями в американському корпусі та 13 у британському. В американському корпусі більшість уживань у прямому значенні, але є приклади вживання як складової оніму, наприклад:

…Hanley allegedly assaulted the Rev. Margaret McMurren in Salem while he visited her congregation, ***Prince of Peace Episcopal Church****, three years ago...* (2017, NEWS,OregonLive.com).

Також наявні приклади непрямого вжитку, де актуалізовано буквалізований смисл, пор.:

/.../war victors reunion, have begun bombing Qaddafi forces. Once seen as ***the new prince of peace****, President Obama recently gave a speech that could have been written by*/…/ (2011, NEWS, CSMonitor).

Усі приклади з британського корпусу вжито у прямому значенні в усіх дискурсах (10 прикладів належать до релігійного, 2 до музичного і один до історичного):

/…/*God of peace, we pray for our nation, in the name of* ***the Prince of Peace****. Amen. # Father God, We pray for Peace within Your /.../* (W_religion).

У корпусі GoogleBooksNGramViewer американської англійської мови зафіксовано значний спад частотності з 1950-х років та підвищення після 2000-х, у книгах британської англійської з 1970-х та підвищення після 2000-х років.

4.6. Антонімічні концепти ЖИТТЯ та СМЕРТЬ у біблійній фразеологічній репрезентації

Концепти ЖИТТЯ та СМЕРТЬ є універсальними в культурі людства, біблійна фразеологічна репрезентація цих концептів відбиває християнські есхатологічні уявлення та осмислення земного життя. «Концепт «смерть» є

складним багатовимірним комплексом, що увібрав у себе різноманітні поняття світогляду та світобудови» [126, с. 7], що, на нашу думку, є цілком справедливим і для концепту ЖИТТЯ, а «ознаки, покладені в основу номінації концепту/…/ вказують на первинні уявлення про досліджуване явище» [126, с. 7].

Християнські есхатологічні уявлення свідчать про те, що «християни сподіваються не на перевтілення і не просто на безсмертя душі. Смерть мислиться як рубікон: зникає звичний образ взаємин і реальності» [99, с. 79] (див. табл. 4.15):

Таблиця 4.15

Фразеологічна репрезентація концепту СМЕРТЬ

БФ	Be gathered to one’ s fathers	Bring smb.’ s gray hairs (with sorrow) to the grave	The massacre of the innocents /The slaughter of the innocents	The king of terrors	Give (або lay down) one’ s life	Smb.’ s days are numbered /Smb.’ s hours are numbered	The pitcher is broken at the fountain	Rise from the dead/ Rise from the dead grave	The valley of the shadow (of death)	Beyond the veil /within the veil	The wages of sin is death	Go the way of all flesh
CCAE	1	-	13/17	4	283	116/1	-	110/ 13	76	42 / 17	13	21
BNC	1	-	7/4	2	28	12 / 1	-	17/4	6	1/-	3	7

БФ *be gathered to one’s fathers* виявився малочастотним в обох корпусах, Google Ngram Viewer також показує падіння частотності цього фразеологізму: в американській англійській початок падіння частотності спостерігається з 1930-х років, і сягає мінімуму з початку до кінця 1990-х із невеликим підвищенням після 2000-х, у британській англійській падіння починається з середини 1930-х років, після чого істотно підвищується у 50-х, потім істотно знижується і підвищується після 2000-х. Звернемо увагу, що у британській англійській найчастотнішим варіантом є використання звороту з прийменником **its**: *be gathered to* ***its*** *fathers*, що на нашу думку, свідчить про

певну стилістичну трансформацію фразеологізму, його використання відносно неживого предмету, вірогідно пафосність виразу у поєднанні з неживою істотою (у якої немає праотців ***its*** *fathers*) створює комічний ефект. В американській англійській найвищу частотність зафіксовано для цього варіанту.

У прикладах в обох корпусах, CCAE та BNC, біблійний фразеологізм використовується у прямому значенні, пор.:

/.../ people in previous generations used to go to Eretz Israel ***to be gathered to their fathers,*** *and you're going to be gathered to your sons./.../*(1993, FIC, Bk:BonetoBone), CCAE;

After this Diego being full of years fell asleep and was gathered to his fathers. And the Moors entered Castille, in great power, for there came with /.../ (W_non_ac_humanities_arts), BNC.

БФ у CCAE та BNC жодного прикладу не виявивлено, Google Ngram Viewer вказує на дуже низьку уживаність фразеологізму (пошук дав результати лише по усіченому варіанту *gray hairs to the grave*, що також може свідчити про втрату частини фразеологізму *with sorrow*), в британській англійській не виявлено прикладів з 1941-го року по 1950-ті, після чого спостерігається невелике підвищення, жодного уживання з 1970-х по 2003 рік, після чого йде невелике підвищення.В американській англійській, навпаки, є підвищення між 1940-ми та 1950-ми роками, підвищення між 1970-ми та 1980-ми та після 2000-х, жодного використання у 1980-81рр., що свідчить про загальну низьку уживаність фразеологізму та різницю у його функціонуванні в американському та британському варіантах англійської мови.

БФ *the massacre (або slaughter) of the innocents*в американському варіанті англійської мові уживається у прямому значенні, пор.:

/.../ can they hope to save the world from its afflictions-to stop the massacre of the innocents in Africa and Asia, preserve the Brazilian rain forest, uplift the multitudes in /.../ (2005, MAG, HarpersMag),

а також як онім – назва витвору мистецтва, пор.: *He woke before dawn one morning, thinking of Rubens'* ***Massacre of the Innocents****. He'd been obsessed with the painting when he was younger, viewing it* (2014, FIC, LiteraryRev).

У BNC наявні лише приклади ФО у буквальному значенні на кшталт:

/.../ frescos of Sandweg, the frescos that interpreted the story of ***the Massacre of the Innocents****–the slaughter of the male children of Bethlehem at the behest of Herod. (W_fict_prose, BNC).*

Частотність відповідно до даних Google Ngram Viewer у американській англійській підвищується у 1970-их роках, після чого лише знижується, у британській англійській також спостерігається незначне підвищення у 1970-их роках та поступове зниження.

Інший варіант БФ з компонентом *slaughter*виявився більш частотним у CCAE та менш частотним у BNC; у CCAE цей варіант майже в усіх випадках використовується у прямому значенні фразеологізму, наявний лише один приклад буквального використання, у BNC усі приклади – вживання фразеологізму у прямому значенні, жодного прикладу у буквальному. Частотність вживання відповідно до даних Google Ngram Viewer у британській англійській має підвищення між 1950-ми та 1960-ми роками з наступним поступовим зниженням, у американській – між 1940-ми та 1950ми роками та у період з 1970-х по 1980-ті роки.

БФО *the king of terrors* у CCAE представлений чотирма випадками використання, всі у прямому значенні, як-от:

/.../ clay, That clay, where once such animation beam'd; ***The King of Terrors*** *seized her as his prey, Not worth, nor beauty, have her life* (2016, FIC, Bk:RiotMostUncouth), CCAE.

У BNC зафіксовано два випадки вживання, одне з яких у функції оніма, пор.:

He made his first stage appearance as an actor at Wigan in ***The King of Terrors*** *in 1900, taking fourteen more years to make his way into the West End*(W_biography).

Пошук за GNV виявив невеликий пік у 1970-ті роки та істотне підвищення після 2000-х в американській англійській і незначне у британській.

БФ *the pitcher is broken at the fountain* не представлений у CCAE та BNC. Пошук за GoogleBooksNGramViewer виявив у британській англійській високий пік частотності вживання цієї БФ у 1930-х роках та піки на початку 1950-х, у середині 1970-х, з наступним поступовим зменшенням та підвищенням з 2001 року в американській – піки у середині 1930-х, середині 1950-х та у 1970-му році та підвищення після 2000-х.

БФ *rise from the dead / rise from the grave* зустрічається у CCAE 53 рази, у BNC – 41. Може вживатися у фразеологічному значенні, як наприклад:

/.../ questions that could shape Five Points development for years: # Can an inner-city neighborhood ***rise from the dead*** *without simply pushing its poverty and crime elsewhere?* /…/(1994, NEWS, Denver), CCAE;

So it's ironic that as enterprise and liberty ***rise from the dead*** *ashes of state control, the Labour Party here is still,* BNC тощо

та в буквальному значенні в обох корпусах, як-от:

/.../ in order to birth a human sacrifice who would ***rise from the dead*** *and redeem the world, and whose resurrection would then inspire /.../*(2015, MAG, Levant), CCAE;

/.../ the Messiah who must suffer and die in order to ***rise from the dead*** *and return to establish God's kingdom on earth. Suffering,* BNC.

У британському корпусі більш частотним є саме використання в буквальному значенні.

У GNV для варіанта БФ *rise from the grave* американської англійської виявлено підвищення частотності у 1936 році та після 2000-х, а для британської–різке падіння у 1940-х, пік у 1956 та невелике підвищення після 2000-х; для *rise from the dead*в американській англійській – підвищення після 1990-х, для британської – пік у 1950-х, зростання частотності після 1980-х та невелике падіння після 2006 р.

БФ *valley of the shadow of death* може вживатися у значенні «смерть» та у значенні «дуже небезпечне місце» [222] в повному та усіченому варіанті: *valley of the shadow*. У BNC наявні 6 прикладів лише у повному варіанті, у CCAE 54 приклади є повними варіантами, 22 усіченими. У британському корпусі усі приклади мають значення «смерть», пор.:

... though I walk through ***the valley of the shadow of death****, I shall fear no evil. I shall do no evil*…(W_fict_prose).

В американському корпусі наявні також приклади використання цієї ФО у значенні «дуже небезпечне місце», пор.:

Around fourth or fifth grade, "you go into ***the valley of the shadow****, "where pupils turn off to science and math unless they've experienced good* (2002, NEWS, AssocPress).

Виявлено також приклади функціонування даного фразеологізму в якості оніму, як-от:

/…/ *1990s, he created an iconic digital-? history project,* ***The Valley of the Shadow****, an online archive of records from two communities during the Civil War era*/…/(2016, ACAD, Chronicle of Higher Education).

Спостерігаються також приклади розширення фразеологізму додатковими компонентами з метою надання нового смислу:

<…> *through a tough time like that and sort of* ***go through the valley of the shadow of political death*** *and then come back out of it and emerge victorious, the*<…>(1990, SPOK, PBS_Newshour);

<…> *country and yours and not yours or hers, and* ***in the valley of the shadow of dullness****, nothing and no one has names and nobody hears. Nancy*<…>(2013, FIC, AntiochRev).

Пошук за GoogleBooksNgramViewer виявив і в американській, і в британській англійській невеликий пік у середині 1940-х років та підвищення після 1990-х в американській англійській і незначне після 2000-х – у британській. У британській англійській спостерігається пік частотності у 1909 році.

Біблійний фразеологізм має значення «In the spiritual world or the mystical state after death» [221], тобто мова йде про загробне існування. Пошук по GoogleBooksNgramViewer виявив, що частотність БФ *beyond the veil / within the veil* значно зросла наприкінці 1990-х років в американській англійській та засвідчив невелике зростання частотності після 2002 року у британській англійській.

БФО *beyond the veil / within the veil*, представлений у ССАЕ відповідно 42/17 варіантами, у BNC 1/-. Приклад з BNC виявив буквальне вживання БФО, пор.:

<…> over him. The dwarf wanted to move on.' I see ***beyond the veil of illusion****,' Chopra said.' No,' Swarf replied.'<…>* (W_fict_prose).

У ССАЕ наявні приклади функціонування вище згаданого БФ

а) в прямому ідіоматичному значенні, пор.:

<…> from him. This was an empty shell. His spirit was now ***beyond the veil****in the underworld, being dragged down into eternal night by the demons of the…<…>*(2016, FIC, Bk:Warheart),

б)в буквальному значенні, як-от:

<…> push the limits of understanding. We always want to know what lies ***beyond the veil*** *separating the known from the unknown*. (2009,MAG, Astronomy);

в) у буквальному значенні як оніма, на кшталт:

*<…> Muslim Women's Research and Resource Institute (AMWRRI) to host "****Beyond the Veil,****" an exhibit showcasing the dress of Muslim women from the Milwaukee area and<…>*(2014, MAG, NaturalHist);

БФ *go the way of all flesh* представлений у ССАЕ 21 прикладами, у BNC – 7, як-от:

<…> life was going to be.. I could have ***gone the way of all flesh****. but I knew there had to be more to life than that <…>*(2006, ACAD, GeographRev), ССАЕ.

В американському корпусі трапляються приклади уживання зазначеного фразеологізму в якості оніму, напр.:

<...> My favorite novel used to be Samuel Butler's***The Way of All Flesh****, and I still love it and reread it, but its place in my <...>*(2010, ACAD, Writer).

Пошук за GNV виявив майже непомітне підвищення вживання даного БФ після 2000-го року з наступним зниженням частотності у CCAE та невелике підвищення згідно даних BNC; CCAE фіксує піки у 1930-му, 1950-му, середині 1960-х, у БА – у 1918, 1934, 1989 роках.

БФ *the wages of sin is death* представлений у CCAE і як БФО

1) у прямому ідіоматичному значенні, пор.:

<...> here as an exit counselor. "You know, preacher been teaching that ***the wages of sin is death****," she says. "Not many of them know* (2014,MAG, Esquire);

2) у буквальному значенні – як посилання на біблійну історію, як-от:

<...> not, Joe. And the tsunami is not punishment for sin. The Bible says ***the wages of sin is death****, meaning spiritual death, separation from God now and an <...>*(2005, SPOK, MSNBC_Scarb);

3) як онім:

<...>as gay love story be "tragic" in the first place. # ***The Wages of Sin is Death*** ** Philadelphia? # * That AIDS movie. # **(2012, ACAD, JournalAmerican).

Пошук за GoogleBooksNgramViewer у CCAE виявив значне різке підвищення БФ *the wages of sin is death* після 2000 з піками частотності у 1913, 1936, 1955 та найвищим піком у 2007, у британському варіанті – пік у 1917, з наступними піками і падіннями протягом 1919-1962 рр. і падінням і невеликим підвищенням після 2003 року.

БФ *go the way of all flesh* (використовується як евфемізм «To die; to follow a course leading to death or extinction» [227] трапляється у CCAE і BNC у прямому ідіоматичному значенні, як-от:

<...> ago I was sniffing the bright buds of spring and forswearing ***the way of all flesh****, and now I am once again up on point and eager to slay-but this <...>*(2010, FIC, Bk:DexterIsDelicious), CCAE;

<…> barman took the dive for cover as half the bar-counter ***went the way of all flesh****, only faster. There was a hell of a lot of smoke about and* <…>(W_fict_prose);

Наведений фразеологізм у редукованому варіанті зустрічається також в якості оніму:

-назва книги, фільму, музичного альбому у CCAE), пор.:

<…>order to pull it off. (Samuel Butler succeeds in ***The Way of All Flesh****, as does Marilynne Robinson in Gilead.) O'Connor's fiction doesn't care* (2015, MAG, NewRepublic);

-назва книги (у BNC), як-от:

of a short extract from Chapter 17 of Samuel Butler's ***The Way of All Flesh*** *(changes of wording have been italicized) The extract concerns the birth of the*…(W_ac_soc_science).

Зазначимо, що як онім вживається значно частіше, ніж у прямому значенні: 14 вживань з 21 у CCAE і 3 з 7 у BNC. Згідно GoogleBooksNgramViewer у CCAE виявлено піки частотності у 1924, 1929, 1951, 1965, 1985, після чого реєструється поступове падіння, у BNC у 1918, 1932-1934, 1967-1972, 1989 з наступним падінням, і невелике підвищення після 2001.

Наявні три БФ зі спільним ядерним компонентом *all flesh*, одна з яких входить до числа вербалізаторів концепту СМЕРТЬ, а дві інші об’єктивують зміст концепту ЖИТТЯ (див. рис. 4.2):

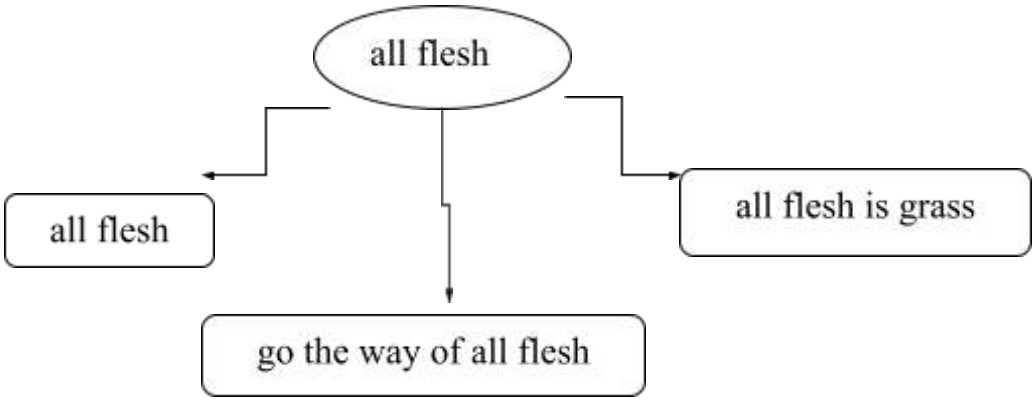

Рис. 4.2. БФО зі спільним ядерним компонентом *all flesh*

Концепт ЖИТТЯ представлений меншою кількістю біблійних фразеологізмів, порівняно з концептом СМЕРТЬ (див. табл. 4.16):

Таблиця 4.16

Фразеологічна репрезентація концепту ЖИТТЯ

БФ	*All flesh*	*A man born of woman*	*All flesh is grass*	*In the land of the living*	*A living soul*
CCAE	32	22	8	18	118
BNC	11	4	3	7	19

БФ *all flesh* у корпусі американської англійської може мати значення «усе живе»:

<…> spiritual life abstain from it: they say that meat must be avoided because ***all flesh*** *is born of coition, and therefore they think it unclean." …(2000, ACAD, AmerScholar);* у складі виразу *be in all flesh* «у плоті, власною персоною»: *…he painted reflected his discomfort by a kind of ugliness?* ***The women were all flesh****, especially breasts, and the faces of men, women and children were notably…*(2017, FIC, mplete Madame Realism Other Stories).

БФ *all flesh is grass* знайдено в обох корпусах у прямому значенні фразеологізму «уся плоть – трава; життя тлінне»: *means by which our arts and crafts transcribed the story of Creation. If* ***all flesh was grass****, as the Bible told us, then the warning could also be …* (2007, ACAD, AmerScholar), *CCAE*, в тому числі і у якості оніму:

/…/ David Schafer Rural Renaissance, By John Ivanko and Lisa Kivirist Food and Farming ***All Flesh is Grass****, by Gene Logsdon Barnyard in your Backyard, by Gail Damerow The /…/* (2006, MAG, MotherEarth), CCAE.

БФО *"a manborn of woman"* у CCAE ужито 7, 4 рази у BNC.

Пошук по Google Books Ngram Viewer виявив у книгах BNC падіння частотності після 1908, піки на початку30-х, у 40-х, 70-х, середині 90-х, падіння і ріст після 2002 року, у CCAE падіння з 1901 і до 1930-х років, далі коливання зростання до 1960-х років, плавне зниження і ріст після 2001 році.

БФ *“a man born of woman”* має 22 приклади у CCAE та 4 у BNC. У BNC фразеологічна одиниця вживається у прямому значенні:

He had seen himself as the ultimate sophisticate, as experienced as any man born of woman could ever hope to be. He had assumed that the world held/.../(1992,FIC, Bk:Hideaway);

та зазнає трансформації внаслідок буквалізації: *...think such a sight strikes fear in our hearts?" "Were you* ***not born of woman****?" "Have not we women given birth to you men?* (2004, FIC, SouthernRev)

та трансформований шляхом заміни компонента фразеологізм:

/.../ skirt flying wide and high, my feet effortlessly matching his, for what ***woman born of woman*** *could resist the lead of Fred Astaire? Many young actors are proclaimed /.../* (2002, MAG, TownCountry).

У BNC цей фразеологізм функціонує лише у буквальному значенні. Пошук по GNV виявив у книгах CCAE пік у 1911, падіння і зростання вживання із коливаннями до середини 1930-х, коли спостерігається нехарактерне для жодного фразеологізма падіння, пік у 1960-х, падіння у 1971 р., досить рівномірна частотність до 2008 з невеликим підвищенням з 2002 по 2006 р. У BNC пік у 1918 році, різке падіння у 1946 році, пік у 1958 р. з наступним різким падінням до 1965 року та стабільний низький рівень вживання до 2008 року.

БФ *in the land of the living* у обох корпусах зустрічається в первинному ідіоматичному значенні:

/.../ injunction of the text. Bobby's wife and son are no longer ***in the land of the living****, however. They are “ still stuck on the other side/.../* (2016, ACAD, Modern Fiction Studies), CCAE;

У BNC виявлено трансформований варіант БФ, де фразеологізм *in the land of the living* використано не у значенні «в реальності», тобто спостерігається нарощування нових конотацій, а згодом і значень, пор.:

/.../ face beaming with an almost childlike pleasure.' Back ***in the land of the living****! I think you were trying to say something, Inspector?" No/.../* (W_fict_prose).

У Google Books NgramViewer виявлено такий результат вживання цього БФ у кожному з варіантів англійської мови: У BNC після найвищої точки у 1900, ріст із коливаннями 1910, 1958, 1982, підвищення після 1995 р, відсутність між 1943-1949 рр. У CCAE найвища точка у 1925, піки у 1942, 1956-1957 рр, падіння у період у 1960-1967, стабільна частотність по 1993 рік та подальший поступовий ріст.

БФ у обох корпусах вживається у прямому значенні:

/.../ left and the lights had been turned off, and there was ***not a living soul*** *around/.../* (2005, NEWS, NYTimes), CCAE;

/.../ but you have nothing to worry about. I won't tell ***a living soul****. I promise you, your secret is safe with me. " The little/.../* (1995, FIC, BkJuv:ofTwoMinds), CCAE.

/.../ with weapons of sexual mortification that she knew he would never describe to ***a living soul****, least of all to Fred, because she was Fred's loved wife/.../* (W_fict_prose), BNC.

У CCAE спостерігається плавне падіння з 1901 р по 1982, стабільний рівень по 1996 з наступним підвищенням. У BNC стабільне вживання до 1931 року, поступове зниження по найнижчу точку у 1999 р. та наступне невелике підвищення після цього року.

Зазначимо, що біблійні фразеологізми як вербалізатори концепту ЖИТТЯ також можна віднести до домену «ЛЮДИНА».

Аналіз біблійних фразеологізмів домену «САКРАЛЬНЕ» дозволив виявити їх порівняно високу частоту вживання у Корпусі сучасної американської мови. Майже усі фразеологізми демонструють падіння частотності з початку XX століття та невелике підвищення після 2000 років. Для багатьох фразеологізмів зазначеного домену характерні такі трансформації як буквалізація, заміна одного з компонентів та онімізація.

Обробка інформації вимагає ментальних зусиль для досягнення когнітивного впливу. Цей вплив відбувається шляхом зміни особистих переконань, додавання контекстуальних рестрикторів, нівелювання наявних припущень або їх закріплення. Мовці автоматично націлюються на максимальну релевантність. Це передбачає максимальний контекстуальний вплив за мінімальних зусиль обробки даних. Люди не будуть звертати увагу на інформацію, якщо вона не є для них релевантною. Тож, потрібен стимул для привертання уваги аудиторії. Будь-яке висловлювання передає ймовірність власної релевантності. Такий феномен називають принципом релевантності.

Принцип релевантності не зводиться до максим і правил, прийнятих у прагматиці. Це не інструмент, яким люди повинні опанувати з метою ефективної реалізації повідомлення, а узагальнення комунікативної поведінки людини. Релевантність – це питання контекстуального впливу та зусиль обробки інформації. Мовці мають власні цілі та можуть репрезентувати менш релевантне повідомлення.

Отже, ми доходимо висновку, що корпусне зіставлення системи основних доменів фразеологічного масиву американського та британського варіантів англійської мови дозволило виявити такі основні особливості мовної репрезентації морально-ціннісної системи, втіленої у фразеологічній системі в які включена широка парадигма засобів, яка охоплює різні мовні рівні. Їх вибір залежить від інтенцій адресанта та контексту спілкування.

Висновки до розділу 4

Проведене у розділі корпусне зіставлення системи основних доменів фразеологічного масиву американського та британського варіантів англійської мови дозволило виявити основні особливості мовної репрезентації морально-ціннісної системи, втіленої у фразеологічній системі.

1. Абсолютна більшість зафіксованих у кодифікованих джерелах біблійних фразеологізмів характеризуються вищою частотністю у корпусі

американського варіанту англійської мови, хоча наявні фразеологізми, які представлені виключно у Британському національному корпусі.

2. Домен «СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ» становить одну з ключових складових в структурі когнітивної матриці відображених у корпусі англійських БФ системи морально-етичних цінностей християнства. Він представлений 14 одиницями, вирізняється істотною асиметрією на користь субдомену «*НЕГАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*». Основними типами трансформаційних змін БФ, що входять до цього концептуального домену, виявилися буквалізація та заміна одного з компонентів. Більшість біблійних фразеологізмів є більш частотними у корпусі американської мови, але виявлено БФ, які відсутні у корпусі американської мови, проте трапляються у корпусі британської мови.

3. Домен «ДОБРОБУТ» (17 БФ) представлений в обох варіантах англійської мови як дихотомія субдоменів «*БАГАТСТВО*»-«*БІДНІСТЬ*», із значноюасиметрією у бік субдомену «*БАГАТСТВО*». Частотність фразеологічних одиниць обох субдоменів є порівняно низькою, за виключенням фразеологічних одиниць *filthy lucre* (13/5 у ССАЕ та BNC відповідно) та *thirty pieces of silver* (19 у ССАЕ та 5 у BNC відповідно), які є досить частотним. У даному домені також наявні фразеологізми, які не представлені в жодному корпусі. В проаналізованих БФ не виявлено трансформацій, приклади з обох корпусів свідчать про використання фразеологізмів у прямому значенні.

4. БФ домену «САКРАЛЬНЕ» (6 од.) є найбільш частотними в обох корпусах, порівняно з іншими доменами. Уживання біблійних фразеологізмів як онімів відбувається переважно внаслідок прецедентизації і повторної номінації географічних об’єктів, витворів мистецтва, літературних творів, музичних альбомів, тощо, може пояснити зростання та основні піки їх частотності, Зростання частотності вживання конкретного бібліїзму в певний проміжок часу може бути зумовлене високою популярністю творів літератури, музики, інших видів мистецтва, в назвах яких використано БФ.

5. Концепти *ЖИТТЯ* (12 БФ) та *СМЕРТЬ* (5 БФ) представлені найчастотнішими БФ порівняно з іншими фразеологічними одиницями інших концептів у обох корпусах, з явною асиметрією на користь концепту *СМЕРТЬ*, що пов'язане з асиметричним розподілом уваги людини між позитивним та негативним.

6. Буквалізація компонентів фразеологізму з наступною онімізацією також може бути причиною коливань його частотності. Спостерігається також істотна різниця у частотності фразеологізмів в британському та американському варіанті англійської мови. Актуалізація окремих компонентів ФО та зниження частоти використання певних фразеологізмів у їх основному фразеологічному значенні свідчить про еволюцію морально-ціннісної системи, утіленої у системі фразеологізмів. Окрім того є відмінності у морально-ціннісних пріоритетах між носіями британського варіанту англійської мови та американського.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

В умовах утвердження антропоцентричної парадигми в гуманітаристиці кінця XX – початку XXI століть та розвитку культуроцентричних лінгвістичних студій особливого значення набуває вивчення фразеосистем національних мов як сукупності сталих полілексемних утворень, що найповніше відображають культурно-історичний досвід народу (етносу) у розмаїтті його специфічних рис. Значна увага на сучасному етапі розвитку гуманітарного знання приділяється вивченню Біблії як одному з основоположних текстів європейської християнської культури, який став прецедентним і справив неоціненний вплив на розвиток цілої низки національних фразеосистем.

Комплекс питань, пов’язаних із вивченням біблійної фразеології та її особливостей в різних лінгвокультурах, посідає помітне місце в сучасних теоретичних і прикладних дослідженнях. Це, однак, не виключає існування в проблемному полі ділянок, що потребують уточнення, деталізації, більш широкого охоплення й системного опрацювання емпіричного матеріалу, у тому числі й шляхом застосування різних підходів до вивчення цього складного явища.

У пропонованій кандидатській дисертації було здійснено спробу розглянути англійські фразеологічні одиниці біблійного походження у площині сучасних наукових парадигм, зокрема, лексико-семантичної та когнітивно-лінгвістичної. Акцент було зроблено на біблійних фразеологізмах у британському та американському варіантах англійської мови. Опанування теоретичної літератури з проблеми та проведене практичне дослідження особливостей функціонування БФ в лінгвокультурах США та Великобританії дозволяє зробити низку посутніх висновків щодо задекларованої проблеми.

1. Бібіліїзми є особливим типом лінгвальних одиниць, що виформовують окрему підсистему у фразеологічній системі англійської мови. Зважаючи на вплив, який Біблія справляє на християнську культуру і світову культуру, загалом вона виходить за межі власне лінгвальні і

перетворюється на прецедентний феномен, тобто таку когнітивну структуру, яка вербалізується у тексті. Використання бібліїзмів у різних соціомовленнєвих практиках зумовлено прецедентністю Біблії, що виявляється на референційному, когнітивному та вербальному рівнях.

2. Враховуючи невідповідність трактувань терміну «бібліїзм» у вітчизняній та зарубіжній лінгвістиці, оскільки у вітчизняній лінгвістиці «біблеїзмом» вважаються слова або вислови, що походять зі Біблії, в тому числі й опосередковано, а західні мовознавці у тлумаченні поняття «biblicism» акцентують увагу на дослівному відтворенні біблійного фрагмента, зазначаємо, що в нашій роботі у визначенні поняття «фразеологічні одиниці біблійного походження» ми дотримуємося вітчизняної мовознавчої традиції, тобто під терміном «бібліїзм», («фразеологічні одиниці біблійного походження», «біблійні фразеологізми», «фразеологізми біблійного походження») розуміємо окремі слова та фразеологічні одиниці, прямо чи опосередковано пов’язані з текстом Біблії, яким властива формальна нарізнооформленість при семантичній єдності компонентів, що, поєднавшись, утворюють нове значення, яке не може бути виведене із суми значень його компонентів. Біблійні фразеологізми характеризуються також узагальним значенням й атрибутивно-номінативною природою та наявністю емоційно-оцінного конотативного компоненту.

3. У роботі із використанням комплексної методики дослідження особливостей динаміки функціонування біблійних фразеологічних одиниць в сучасній англійській мові здійснено структурну, граматико-семантичну і семантичну класифікації біблійних фразеологізмів на основі одиниць, дібраних шляхом суцільної вибірки з лексикографічних та наукових лінгвістичних джерел. Структурна класифікація бібліїзмів базується на моделі організації вихідної одиниці, яка зазнала фразеологізації. Відповідно до цього критерію біблійні фразеологічні одиниці поділено на репрезентовані словом або зорганізовані за зразком словосполучення або речення. Виявлено, що найбільший численними є біблійні фразеологічні одиниці, організовані за

моделлю словосполучень (48 %). З погляду граматико-семантичного переважають одиниці субстантивного і дієслівного типу (відповідно 28 та 12 % від загальної кількості БФ).

4. Семантичну класифікацію мовного матеріалу здійснено двома способами:1) на основі аналізу фразеологічної семантики біблійного фразеологізму загалом із поділом масиву біблійних фразеологізмів на лексико-фразеологічні поля і лексико-фразеологічні групи; найбільшим за кількістю БФ виявилося лексико-фразеологічне поле «ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОНЯТТЯ» (78 БФ); 2) на основі аналізу семантики лексичних одиниць, які належать до семантичного ядра фразеологізму біблійного походження стрижневих компонентів БФ із виокремленням фразеологічних (фразеосемантичних) полів і фразеологічних (фразеосемантичних) груп, оскільки класифікація поширена тільки на біблійні ідіоми.

Зіставлення цих семантичних класифікацій засвідчило, що більшість біблійних фразеологізмів позначають абстрактні поняття, характеристики й відношення.

5. У ході дослідження виявлено, що в процесі культурно-історичного розвитку виникають усічені варіанти біблійних фразеологізмів, що уможливлюється їх прецедентністю та загальною тенденцією до економії мовленнєвих зусиль. Продуктивними щодо семантики виявилися такі тенденції трансформації БФ: а) незмінність; б) скорочення; в) розширення – як за рахунок додавання нових змістових чи конотативних сем, так і внаслідок виходу зі сфери традиційного слововжитку в інші галузі знання і суспільної комунікації. Структура фразеологізму при цьому зберігається.

Аналіз фразеографічного матеріалу засвідчує, що найбільш характерними трансформаціями біблійних фразеологізмів в англійській мові є буквалізація фразеологізму, супроводжувана а) збереженням зв’язку з першоджерелом(елемент мовної гри), та б) втратою зв'язку з біблійним текстом. Також досить поширеним типом трансформації фразеологізму виявилася онімізація, де біблійний фразеологізм функціонує як власна назва,

набуваючи нового змісту та конотацій. Такі зрушення у значенні свідчать про зміни у ціннісно-моральних уявленнях носіїв британської та американської англійської мов. Буквалізація фразеологізму свідчить про зниження актуальності серед носіїв ідіоматичного значення.

6. Застосування принципів когнітивно-лінгвістичного підходу до аналізу БФ дозволило експлікувати на них елементи когнітивної семантики і розглядати окремі фразеологічні одиниці, організовані у поле/групу навколо лексеми, що виражає певне поняття, як засоби вираження ментальних конструктів, що відображають християнські уявлення людини про світ, суспільство і своє місце в ньому. При цьому поля/групи розглядаються як система різнорівневих концептів, приналежних до однієї концептуальної області (домену), сукупність яких, своєю чергою, входить до когнітивної матриці як поліконцептної сутності.

7. Проведений у роботі аналіз частоти вживання у Google Books NGram Viewer засвідчив поступове зниження вживання фразеологізмів біблійного походження як в британському, так і в американському варіантах англійської мови протягом XX століття. Невелике підвищення спостерігається в обох варіантах англійської мови, в британському варіанті близько 2000-х років, а в американському переважно у 1995-1998 роках, з наступним падінням частотності як у британській, так і у американській англійській в середньому після 2005 року, що, на наш погляд, свідчить про процеси секуляризації у британському та американському суспільстві та особливості його протікання: відповідно отриманих даних протягом XX століття секуляризація відобразилася на частотності вживання усіх біблійних фразеологічних одиниць (меншою мірою це стосується біблійних фразеологічних одиниць, які зазнали істотних трансформацій, на кшталт онімізація, буквалізація тощо, з наступною втратою первинного фразеологічного значення). Невелике підвищення частотності з кінця XX століття у американському варіанті англійської мови та початку XXI століття у британському свідчить, на наш погляд, про тимчасове призупинення цих процесів, зростання значущості

християнської системи цінностей, пов'язаних, ймовірно, з апокаліптичними настроями, які є типовими для зламу століть і тисячоліть, то вже приблизно з 2005 року знову змінилося падінням частотності біблійних фразеологізмів. Результати спостережень показують, що найменше падіння частотності стосується фразеологічних одиниць, що репрезентують домени «СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ» та «ЛЮДИНА», досить високочастотними залишаються біблійні фразеологічні одиниці домену «САКРАЛЬНЕ», що, на погляд дисертанта, обумовлене, насамперед, їх загальнолюдським значенням. Частотність фразеологізмів домену «САКРАЛЬНЕ», з нашої точки зору, свідчить про важливість цього архетипового пласту у морально-ціннісній системі людини та про те, що процеси секуляризації слабко впливають на сферу сакрального.

Актуалізація окремих компонентів та зниження частотності використання фразеологізмів у основному фразеологічному значенні свідчить про еволюцію морально-ціннісної системи, втіленої у системі англійських біблійних фразеологізмів.

8. На підставі отриманих в процесі дослідження даних щодо семантичної структури одиниць біблійного фразеофонду англійської мови в роботі змодельовано матрицю ціннісно-моральних уявлень, вербалізованих у біблійних фразеологічних одиницях. Когнітивна матриця біблійних фразеологізмів включає в себе основні домени «ЛЮДИНА» (субдомени «*ЧОЛОВІК*», «*ЖІНКА*», «*ДІТИ*»), «СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ» (субдомени «*НЕГАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*» та «*ПОЗИТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*»), «САКРАЛЬНЕ» (субдомени «*БОГ*», «*ІМ'Я БОГА*»), «ДОБРОБУТ» (дихотомія субдоменів «*БАГАТСТВО*»-«*БІДНІСТЬ*»).

Також виявлено, що фразеологічним одиницям домену «СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ» властива суттєва асиметрія між субдоменами «*НЕГАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*» та «*ПОЗИТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*» на користь субдомену «*НЕГАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ*». Домен «ДОБРОБУТ» представлений в обох варіантах англійської мови як дихотомія

субдоменів «*БАГАТСТВО*»-«*БІДНІСТЬ*» з кількісною перевагою субдомену «*БАГАТСТВО*». Частотність фразеологічних одиниць обох субдоменів є порівняно низькою, є також фразеологічні одиниці відсутні в обох корпусах. В аналізованих фразеологізмах не виявлено трансформацій, приклади з корпусу свідчать про вживання фразеологізмів у незміненому фразеологічному значенні. В обох корпусах відносно частотними виявилися біблійні фразеологізми домену «САКРАЛЬНЕ».

У плані подальших наукових студій *перспективним* видається більш глобальне вивчення когнітивно-матричної структури масиву біблійних фразеологізмів англійської мови, що враховувало б не лише систему християнських моральних цінностей, а також послідовний комплексний порівняльний і зіставний аналіз біблійного фразеофонду і особливостей функціонування БФ у лінгвокультурах різних країн англомовного ареалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ажнюк Б. М. Англійська фразеологія у культурно-етнічному висвітленні. Київ: Наук. думка, 1989. 136 с.
2. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики. Москва : Гнозис, 2005. 326 с.
3. Алефиренко Н. Ф. Фразеология в свете современных лингвистических парадигм. Москва: ООО Изд-во «Элпис», 2008. 271 с.
4. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. Харків: Вид-во при Харківському державному університеті видавничого об'єднання «Вища школа», 1987. 136 с.
5. Алефіренко М. Ф. Лінгвокреативні процеси формування фразеологічної семантики. *Мовознавство*. 1988. № 5. С. 35–41.
6. Амосова Н. Н. Основы английской фразеологии. 3-тє вид. Москва : URSS, 2013. 216 с.
7. Андрейчук Н., Карамишева І. Біблеїзми з точки зору когнітивної семантики. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/9294/1/17.pdf (дата звернення: 01.03.2021)
8. Анисимова Е. Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) : учеб. пособие для студ. фак. иностр. яз. вузов. Москва: Издательский центр «Академия», 2003. 128 с.
9. Антропова Л. И. Лексико-фразеологическое поле с общим значением «порицать» в современном немецком языке : автореф. дис. канд. филол. наук : 10.02.04; Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. Мориса Тореза. Москва : б. и., 1978. 25 с.
10. Архангельский В. Л. Устойчивые фразы в современном русском языке. Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского университета, 1964. 315 с.
11. Баженова Е. А. Интертекстуальность. *Стилистический энциклопедический словарь русского языка*. Москва : Флинта : Наука, 2006. С. 104–108.

12. Балакова Д., Ковачова В., Мокиенко В. М. Наследие Библии во фразеологии. Грайфсвальд: Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald, 2013. 307 с.
13. Балли Ш. Французская стилистика. 2-е изд., стереотип. Москва : Эдиториал УРСС, 2001. 392 с.
14. Баран Я. А, Зимоморя М. І. Теоретичні основи фразеології. Ужгород: Ужгородський держ. ун-т, 1999. 176 с.
15. Белоглазова Е. В. Фразеологизмы как носители потенциальной интердискурсности. Вестник Ленинградского государственного университета имени А.С. Пушкина. Филология. Ленинград, 2012. № 1(6). Т. 7. С. 127-137.
16. Березович Е. Л. Прецедентный топоним в русской языковой традиции: механизмы формирования и функционирования. *Ономастика Поволжья* : тез. докл. IX междунар. конф., (г. Волгоград, 9-12 сент. 2002 г.). Волгоград : Перемена, 2002. С. 147–149.
17. Бирих А. К. Мокиенко В. М., Степанова Л. И Словарь русской фразеологии : ист.-этимол. справ. ; С.-Петерб. гос. ун-т. Санкт-Петербург : Фолио-пресс, 1998. 700 с.
18. Білоноженко В. Про особливості фразеологічного значення. URL: http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine21-15.pdf (дата звернення: 01.03.2021)
19. Болдырев Н. Н. Когнитивно-матричный анализ английских христианских топонимов. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2008. № 4. С. 5–14.
20. Болдырев Н. Н. Концептуальная основа языка. Когнитивные исследования языка : Cognitive studies of language : сборник научных трудов / Федеральное агентство по образованию, Российская акад. наук, Ин-т языкознания, и др.; редкол.: Кубрякова Е. С. и др. Москва : Ин-т языкознания; Тамбов : Тамбовский гос. ун-т им. Г. Р. Державина,: коллективная монография. Москва, 2009. Вып. 4. С. 25–78.

21. Болдырев Н. Н. Репрезентация знаний в системе языка. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2007. № 4. С. 17–27.
22. Боллигер Е. И. Сопоставление использования библеизмов в институциональном дискурсе разных культур : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.20 / Твер. гос. ун-т. Тверь, 2005. 141 с.
23. Бондаренко С. В., Шевченко І. С. Матричне моделювання як метод лінгвокогнітивного дослідження. *Вісник Київського нац. лінгв. ун-ту. Серія «Філологія».* Київ, 2012. Т.15. № 2. С. 9–17.
24. Бушуй А. М. Лексикографическая и библиографическая репрезентация фразеологии : дисс. ... док. филол.. наук : 10.02.19. Самарканд, 1982. 455 с.
25. Бытева Т. И. Очерки по русской перифрастике. Москва: Элипс, 2008. 303 с.
26. Вацковская И. С. Прецедентное имя в политическом дискурсе. *Studia Linguistica XVII. Язык и текст в проблемном поле гуманитарных наук*. СПб. : Политехника-сервис, 2008. С. 338–342.
27. Визначення, особливості та функції біблеїзмів. URL: http://www.rusnauka.com/10_DN_2012/Philologia/6_106851.doc.htm (дата звернення: 01.03.2021)
28. Виноградов В. В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке. *Виноградов В. В. Избранные труды. Лексикология и лексикография*. Москва: Наука, 1977. С. 140–161.
29. Волков Ю. Біблеїзм. *Лексикон загального та порівняльного літературознавства.* Чернівці : Золоті литаври, 2001. С. 67–68.
30. Воробйова Т. В. Семантика прецедентних імен: національно-культурний компонент. *Мова і культура*. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2003. Вип. 6. С. 119–127.
31. Гак В. Г., Ройзенблит Е. Б. Особенности библейских фразеологизмов в русском языке (в сопоставлении с французскими библейскими фразеологизмами). *Очерки по сопоставительному изучению*

французского и русского языков. Москва : Высшая школа, 1965. С. 55–56.

32. Гак В. Г. Фразеология, образность и культура. Москва: Рус. яз., 2000. 210 с.
33. Гартман Н. Этика; пер. А. Б. Глаголева. СПб.: Владимир Даль, 2002. 708 с.
34. Гвоздарев Ю. А. О семантической классификации ФЕ русского языка. *Вопросы семантики фразеологических единиц. На материале русского языка : тезисы докладов и сообщений* / отв. ред. В. П. Жуков. Новгород: Ленинградский гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена, 1971. Ч. 1. С. 12–20.
35. Гвоздарев Ю. А. Основы русского фразообразования. Ростов-на-Дону : Изд-во Ростовского ун-та, 1977. 184 с.
36. Гвоздарев Ю. А. Строки библейской мудрости. *Русская речь*. 1996. № 3. 192 с.
37. Гільмутдінова Л. М. Специфіка структурно-граматичних типів українських фразеологічних одиниць біблійного походження. *Культура народов Причерноморья*. 2012. № 228. С. 161–163.
38. Гудков Д. Б. Прецедентное имя и проблемы прецедентности. Москва: Изд-во МГУ, 1999.152 с.
39. Гудков Д. Б. Теория и практика межкультурной коммуникации. Москва: ИТДГК «Гнозис», 2003. 288 с.
40. Гузак А. Біблія як прецедентний феномен та її роль у формуванні позитивного іміджу сучасного політичного лідера (на матеріалі промов американських президентів). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Одеса, 2014. Вип. 8(1). С. 72–76.
41. Данилевська А. С. Фразеосемантичне поле «мова, мовна діяльність» у картині світу діалектоносіїв Приамур’я. URL: http://philology.knu.ua/files/library/movni_i_konceptualni/50-1/34.pdf (дата звернення: 01.03.2021)

42. Дзера О. В. Індивідуально-авторське трактування біблійних мотивів як перекладознавча проблема (на матеріалі українських перекладів творів Дж. Г. Байрона) : автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.02.16; Національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 1999. 26 с.
43. Українська мова: енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: В. М. Русанівський, та ін. вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.
44. Євсєєва Г. П. Перифрази в мові сучасних газет (на матеріалі українських газет 80–90 років XX століття) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01; Дніпропетровський національний ун-т. Дніпропетровськ, 2002. 219 с.
45. Жаботинская С. А. Концепт / домен: матричная и сетевая модели. *Культура Причерноморья*. 2009. №168. Т. 1. С. 254–259.
46. Жайворонок В. Біблеїзми. *Українська мова* : енциклопедія / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні, Ін-т укр. мови; редкол.: В. М. Русанівський, та ін. вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С.48.
47. Забіяка В. А., Забіяка І. М. Світ фразеологізмів. Етимологія, тлумачення, застосування : практ. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 304 с.
48. Загот М. А. Ищите и найдете, или Англо-русский словарь библеизмов для всех и каждого. Москва: Издательство «Р. Валент», 2004. 280 с.
49. Задорожна І. Оцінний потенціал німецькомовних фразеологічних одиниць компонентами – іменниками лексико-семантичного підкласу «емоції, почуття». *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2015. Вип. 740–741. С. 59–62.
50. Заполовський М. В. Структурно-семантичні зміни Біблійних інакомовлень у сучасній німецькій мові (на матеріалі лексикографічних джерел). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Філологічна.* Острог, 2012. Вип. 24.С. 87–89.

51. Заполовський М. В. Смислова структура німецькомовних біблійних параболізмів. *Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання.* Донецьк : ДонНУ, 2014. Т. 11. № 1 (31). С. 5–14.
52. Заполовський М. В. Структурно-семантичні зміни Біблійних інакомовлень у сучасній німецькій мові (на матеріалі лексикографічних джерел). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер. : Філологічна*. 2012. Вип. 24. С. 87–89.
53. Захаренко И. В., Красных В. В., Гудков Д. Б., Багаева Д. В. Прецедентное имя и прецедентное высказывание как символы прецедентных феноменов. *Язык. Сознание. Коммуниция*. Москва: «Филология», 1997. Вып. 1. С. 82–103.
54. Захаров В. П., Богданова С. Ю. Корпусная лингвистика: учебник для студентов направления «Лингвистика». 2-е изд, перераб. и дополн. С. – Петербург.: СПбГУ. РИО. Филологический факультет, 2013. 148 с.
55. Заяць В. М., Заяць М. М. Методи зіставлення статистичних характеристик при формуванні вибірок у лінгвістиці. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Львів, 2010. № 673. С. 296-305.
56. Зорівчак Р. П. Перекладацькі роздуми. *Іноземна філологія*. 2015. №128. С. 294-294.
57. Зорівчак Р. П. Біблеїзми у нашому мовленні. *Кримська світлиця*. 2006. №38. С. 103.
58. Иванова Н. Е. Библейские фразеологизмы и их лексикографическая разработка в словарях современного английского языка различных типов : автореферат дис. ... канд. филол. наук :10.02.04 ; Иван. гос. ун-т. - Иваново, 2007. 21 с.
59. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность; Отв. ред. Д. Н. Шмелев; АН СССР, Отд-ние лит. и яз. Москва : Наука, 1987. 261 с.

60. Караулов Ю. Н. Структура лексико-семантического поля. *Филологические науки*. 1972. № 1. С. 57–68.

61. Караулов Ю. Н. Язык средств массовой информации как объект междисциплинарного исследования. Москва, 2001. 186 с.

62. Климович Н. В. Особенности перевода интертекстуальных элементов библейского происхождения в художественном тексте. *Вестник Томского государственного педагогического университета*. Томск, 2013. № 10 (38). С. 141–147.

63. Ковалів Ю. Біблеїзм. *Літературознавча енциклопедія* : у 2 т. / авт.-уклад. Ковалів Ю. І. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. С. 126−127.

64. Козачук Г. О., Макарець Ю. С. Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія : навчальний посібник. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. 192 с.

65. Козлова Н. В. Лингвистические корпуса: определение основних понятий и типология. *Вестник Новосибирского государственного университета: Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация*. Новосибирск, 2013. №1. Т.11. С. 79–88.

66. Колеснікова І. Є. Фразеологічна мікросистема «риси характеру людини» в українській та англійський мовах (ідеографічний аспект): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.17 ; Тавр. нац. ун-т ім. В.І.Вернадського. Сімферополь, 2010. 20 с.

67. Комар Л. Фразеологія як наука та її предмет дослідження. *Молодь і ринок*. - 2011. № 3. С. 128–132.

68. Комаров Е. Н. Ценностные ориентиры в заголовках французских и российских средств массовой информации : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.20.; Волгогр. гос. пед. ун-т. Волгоград, 2003. 210 с.

69. Корнеева А. П. Английские фразеологические единицы библейского происхождения в языке и речи : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04; Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Москва, 2009. 19 с.

70. Костомаров В. Г., Бурвикова Н. Д. Как тексты становятся прецедентными. *Русский язык за рубежом*. 1994. №1. С. 73–76.

71. Кочан І. М. Українська наукова лексика : міжнародні компоненти в термінології : навч. посіб. Київ : Знання, 2013. 294 с.

72. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підручник. Київ : Вид. центр «Академія», 1999. 284 с.

73. Краснобаєва-Чорна Ж. Терміносистема фразеології: структура та складники термінологічної мікросистеми «фразеокласифікація». *Лінгвістичні студії.* 2013. Вип. 26. С. 156–163.

74. Красных В. В. Виртуальная реальность или реальная виртуальность? (Человек. Сознание. Коммуникация). Москва: Диалог-МГУ, 1998. 352 с.

75. Красных В. В. Этнопсихолингвистика и лингвокультурология: курс лекций. Москва: ИТГДК «Гнозис», 2002. 284 с.

76. Кречетова О. В. Когнитивно-матричный анализ в исследовании обряда. *Балтийский гуманитарный журнал*. 2015. № 4(13). С. 30–32.

77. Кубрякова Е. С., Шахнарович А. М., Сахарный Л. В. Человеческий фактор в языке*:* Язык и порождение. Москва : Наука, 1991. 239 с.

78. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка. Москва : Высшая школа, 1989. 215 с.

79. Куклина И. Н. Явления фразеологизации и дефразеологизации в языке современной прессы : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01; Моск. гос. обл. ун-т. Москва, 2006. 251 с.

80. Кунин А. В. Курс фразеологии современного английского языка: уч. пос. для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва: Высшая школа, Дубна: Феникс, 1996. 381 с.

81. Кунин А. В. Большой англо-русский фразеологический словарь = English-Russian phraseological dictionary : ок. 20000 фразеол. единиц. 6-е изд., испр. Москва : Живой язык, 2005 (ОАО Тип. Новости). 942 с.

82. Купіна І. О. Фразеосемантична група як структурна одиниця фразеосемантичного поля. *Наукові записки Бердянського державного*

педагогічного університету. Сер. : Філологічні науки. Бердянськ, 2016. Вип. 10. С. 57–63.

83. Курбакова Ю. В. Национально-прецедентные феномены и единицы с метафорическим значением в СМИ : на материале современных американских журналов : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04; Моск. пед. гос. ун-т. Москва, 2006. 145 с.
84. Лаврентьев А. М. Корпусная лингвистика: идеология, методы, технологии. *Сибирский филологический журнал*. 2004. № 3–4. С.121–134.
85. Ларін Б. Про народну фразеологію. *Укр. мова в школі*. 1959. №5. С. 30–36.
86. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике. Винница: Нова книга, 2007. 264 с.
87. Лесная М. И. Обзор основных лингвистических корпусов английского языка II. *Інтелектуальні системи та прикладна лінгвістика*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 28 березня 2013 р.). Харків, 2013. С. 51–53.
88. Лингвистический энциклопедический словарь; гл. ред. В.Н. Ярцева. 2-е изд., допол. Москва: Большая Российская Энциклопедия, 2002. 709 с.
89. Лялюк Я. Діахронічне дослідження лексики біблійних текстів в сучасній англійській мові. Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови в контексті міжкультурної комунікації. 2016. URL: http://eprints.zu.edu.ua/21309/1/%D0%9B%D1%8F%D0%BB%D1%8E%D0%BA.pdf (дата звернення: 01.03.2021)
90. Макарець Ю. Функционально-семантическое соотношение перифразов и фразеологизмов (на материале украинской публицистики начала XXI века). *Труды Международного института языков государств - участников СНГ и Института регионоведения Консорциума гуманитарных университетов государств-членов ШОС. Серия Языкознание.* Москва: ФГБОУ ВПО МГЛУ, 2012. С. 95–106.

91. Матвеева Н. П. Библеизмы в русской словесности. *Русская словесность*. 1993. Т. 2. С. 15–22.

92. Мойсеєнко Л. А. Теоретико-методологічні засади досліджень фразеологічних одиниць. *Наукові записки. Серія «Філологічна».* Вип.34. 2013. С. 159–162.

93. Мойсієнко А. К., Бас-Кононенко О. В., Бондаренко В. В. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія. Фонетика: підручник. Київ: Знання, 2010. 270 с.

94. Мягкова Л. Г. Номинативные особенности фразеологических библеизмов, называющих лицо. *Сб. науч. тр. Моск. пед. ин-т иностр. яз*. 1988. Вып. 311. С. 123–133.

95. Мягкова Л. Г. Фразеологические библеизмы и их реализации в контексте (На материале публицистических и газетных текстов современного языка). *Сб. науч. тр. Моск. пед. ин-т иностр. яз*. 1987. Вып. 287. С. 56–65.

96. Назарова И. П. Современные тенденции в употреблении библеизмов на страницах СМИ. *Физическая культура, спорт-наука и практика*. 2010. №. 4. С. 61–64.

97. Назарова И. П. Функционирование библеизмов в русском и немецком языках и лингвопрагматические особенности вариантов перевода : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19; Кубан. гос. ун-т. Краснодар, 2001. 177 с.

98. Никитин М. В. Лексическое значение в слове и словосочетании : Спецкурс по общей и англ. лексикологи; М-во просвещения РСФСР. Владимир. гос. пед. ин-т им. П. И. Лебедева-Полянского. Владимир : Владимир. пед. ин-т, 1974. 222 с.

99. Ньюзнер Дж. Смерть и жизнь после смерти в мировых религиях Москва: ББИ, 2003. 123 с.

100. Осыка Я. М., Мишенин В. Ю. Сакральное в современной культуре. *Научные ведомости. Серия Философия. Социология. Право*. 2013. № 16 (159). Вып. 25. С. 262–267.

101. Полубиченко Л. В. Филологическая топология в английской классической поэзии. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 1988. 148 с.
102. Попова З. Д., Стернин И. А. Лексическая система языка (внутренняя организация, категориальный аппарат и приемы описания): учебное пособие. изд. 3, стереотипное, Москва : URSS, Книжный дом «Либроком», 2011. 172 с.
103. Потебня А. А. Мысль и язык. Москва: Лабиринт, 2007. 248 с.
104. Проскурина А. А. Прецедентные тексты в англоязычном юмористическом дискурсе : автореферат дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Сам. гос. пед. ун- т. Самара, 2004. 18 с.
105. Прохоров Ю. Е. Действительность. Текст. Дискурс. Москва : Флинта : Наука, 2004. 222 с.
106. Ратушная Е. Р. Фразеологизмы библейского происхождения как объект современной русской фразеографии. *Проблемы истории, филологии, культуры.* 2011. № 3 (33), С. 454–458.
107. Ростова Н. Н. Сакральное как концепт. *Вестник ВГУ. Серия: Философия*. 2016. №3. С. 112–120.
108. Рыбалова М. И. Евангелизмы русского языка в лексикографическом и ассоциативном аспектах : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01; Нац. исслед. Том. гос. ун-т. Томск, 2014. 272 с.
109. Саввинов А. С. Наиболее известные этические системы в истории европейской культуры и современность. *Вестник СВФУ. Серия «Педагогика. Психология. Философия».* 2017. № 2 (06). С. 109–115.
110. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля–К., 2006. 716 с.
111. Синельникова И. И., Андросова С. А. Состав фразеосемантического поля «Эмоциональные состояния человека» (на материале французского языка). *Вопросы журналистики, педагогики, языкознания.* 2014. №6(177). Вып. 21. С. 122–127.

112. Скрипник Л .Г. Фразеологія української мови. Київ: Наукова думка, 1973. 280 с.
113. Слышкин Г. Г. Лингвокультурные концепты прецедентных текстов. Москва: Academia, 2000. 141 с.
114. Слышкин Г. Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе. Москва: Академия, 2000. 128 с.
115. Смит Л. П. Фразеология английского язика; пер. А. С. Игнатьева. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР, 1959. 208 с.
116. Сорокин Ю. А., Михалева И. М. Прецедентный текст как способ фиксации языкового сознания. *Язык и сознание : парадоксальная рациональность* : коллект. моногр.; отв. ред. Е.Ф. Тарасов. М. : РАН, 1993. С. 98–117.
117. Стернин И. А. Лексическое значение слова в речи. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1985. 138 с.
118. Стернин И. А. Разграничение прямого и переносного употребления слова. *Семантика и системность языковых единиц*. Новосибирск 1985. С. 47–56
119. Супрун А. Е. Текстовые реминисценции как языковое явление. *Вопросы языкознания*. 1995. № 6. С. 17–29.
120. Сучасна українська літературна мова. Лексика і фразеологія; за заг. ред. І.К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1973. 438 с.
121. Тяжлова О. И. Фразеосемантическое поле деятельности органов чувств человека : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19.; Моск. гос. обл. ун-т. Москва, 2004. 143 с.
122. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови: посібник для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів. Луганськ: Альма-матер, 2005. 400 с

123. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологія сучасної української мови. Київ: Знання, 2007. 494 с.
124. Українська мова. Енциклопедія; ред. колегія: Русанівський В. М. та ін. Київ: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.
125. Федіна О. В. Фразеосемантичне поле концепту людина в російській мові: функційно-прагматичний аспект : дис…. канд. філол. наук: 10.02.02.; Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпро, 2020. 235 с.
126. Федорюк Л. В.Концепт смерть в українській когнітивно-мовній картині світу: структура, статика і динаміка : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 ; Донец. нац. ун-т ім. Василя Стуса. Вінниця, 2018. 20 с.
127. Федуленкова Т. Н. Формирование профессиональных компетенций специалиста посредством фразеологии библейской этимологии. *Язык и культура*. 2017. №40. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-professionalnyh-kompetentsiy-spetsialista-posredstvom-frazeologii-bibleyskoy-etimologii (дата обращения: 25.03.2020).
128. Федуленкова Т. Н. Библейская фразеология и культура речи (на материале английского, немецкого, шведского и русского языков). *Международное сотрудничество в образовании*: материалы III Международной конф. СПб, 2002. Ч. 1. С. 257–259.
129. Харазиньска И. Библеизмы в русской фразеологии : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Ростов-на-Дону, 1987. 199 с.
130. Хостай И. С. Системно-функциональные характеристики фразеологических единиц библейского происхождения в английском языке : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1997. 255 с.
131. Черкас Н. В. Мовно-стилістичні засоби відображення біблійних мотивів у повоєнному американському романі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2004. 20 с.

132. Шаклеин В. М., Лу Юйся, Микова С. С. Библейский фразеологизм «блудный сын» в аспекте китайской лингвокультуры. *МНКО.* 2017. №3 (64). URL: https://cyberleninka.ru/article/n/bibleyskiy-frazeologizm-bludnyy-syn-v-aspekte-kitayskoy-lingvokultury (дата звертання: 25.03.2020).
133. Яницкий М. С. Ценностные ориентации личности как динамическая система. Кемерово: Кузбассвузиздат, 2000. 98 с.
134. Янковский Ф. М. Белорусская фразеология. Минск : Нар. асвета, 1981. 79 с.
135. Altenberg B. On the Phraseology of Spoken English: The Evidence of Recurrent Word-Combinations. *Phraseology*; ed. A.P. Cowie. Oxford: Clarendon Press, 1998. P. 101–122.
136. Anand A. Biblical phraseological units in Russian and Hindi: Peculiarities of translation. *Vestnik of Saint Petersburg University. Asian and African Studies*. 2019. Vol. 11. Iss. 3. P. 286–297.
137. Andrews E. D. History of English versions of the Bible. Christian Publishing House. 2019. URL: https://christianpublishinghouse.co/2019/10/23/history-of-english-bible-the-bishops-bible-1568/(Last accessed: 20.03.2020).
138. Ayupova R. A., Sahibullina K. A. Estimated component of value of phraseological and paremiological units with a component ornithonym (on the material of English, Tatar and Russian languages). *Philological sciences. Questions of Theory and Practice*, 2014. No. 4 (34). P. 28–31.
139. Besserman L. Chaucer and the Bible: A critical review of research, indexes, and bibliography. Routledge, 2019. 450 p.
140. British National Corpus. URL : https://www.english-corpora.org/bnc/
141. Burger H. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. Berlin: Erich Schmidt Verlag,1988. 240 p.
142. Byiyk I., Arsenteva E., Gilazetdinova G., Zelenicka E. Phraseological units with biblical, mythical and classical names in the english and russian languages. *National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts Herald*. 2018. Vol. 3. P. 366 – 369.

143. Cao J. Chinese Biblical Anthropology: Persons and Ideas in the Old Testament and in Modern Chinese Literature. Wipf and Stock Publishers, 2019. Vol. 3. 206 p.
144. Clausner T. Domains and Image Schemas. *Cognitive Linguistics*. 1999. V. 10–1. P. 1–31.
145. Coinnigh M. Structural Aspects of Proverbs. Introduction to Paremiology: A Comprehensive Guide to Proverb Studies. Warsaw, 2015. P. 112 – 132.
146. Cowie A. P. Phraseology: Theory, Analysis, and Applications. Oxford: Oxford University Press,1988. 258 p.
147. Croft W., Cruse D. A. Cognitive Linguistics. Cambridge : Cambridge University Press, 2004. 356 p.
148. Crystal D. Begat: The King James Bible and the English language. N. Y.: Oxford University Press, 2011. 320 p.
149. Dabaghi A., Pishbin E., Niknasab L. Proverbs from the Viewpoint of Translation. Journal of Language Teaching and Research. 2010. Vol. 1. No. 6. P. 807–814.
150. Debak M. Semantics and Pragmatics of Anti-proverbs: graduation thesis. Zagreb, 2017. 36 p.
151. Diener E., Harter J, Arora R. Wealth and Happiness Across the World: Material Prosperity Predicts Life Evaluation. Whereas Psychosocial Prosperity Predicts Positive Feeling. *Journal of personality and social psychology*. 2010. No. 99. P. 52–61.
152. Docplayer. Google Books NGram Viewer. URL: https://.ru/29577162-Google-books-ngram-viewer.html.
153. Dominick J. R. The dynamics of mass communication: Media in transition. New York : McGraw Hill, 2018. 596 p.
154. Dong Xu, Keller J. M., Popescu M. Applications of fuzzy logic in bioinformatics. London : Imperial College Press, 2008. Vol. 9. 225 p.
155. Dzera O. The Typology Of Biblical Idioms: English−Ukrainian Binary Opposition. URL: http://www.linguisticstudies.org/home/linguistics-

studies/volume-30/current-problems-of-comparative-typological-study-of-languages/typology-of-biblical-idioms-english-ukrainian-binary-opposition

156. Explanation in Action Theory and Historiography. Causal and Teleological Approaches; ed. G. Schumann. New York : Routledge, 2019. 282 p.
157. Fedulenkova T. N. English verbal phraseological units of biblical origin: frequent structural models. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2012. № 30. С. 324–327.
158. Fedulenkova T., Adamia Z. Seven frequent models in biblical phraseology of modern english. *WEST-EAST*. 2016. Vol 2/1. No. 1. URL: http://ispop.ge/jour/7/02%20tatiana%20fedulenkova,%20zoia%20adamia.pdf. doi: 10.33739/2587-5434-2019-2-17-23
159. Fiedler S. Phraseological Units of Biblical Origin in English and German. Research on Phraseology Across Continents. Bialystok: University of Bialystok Publishing House, 2013. 407 p.
160. Gläser R. The Stylistic Potential of Phraselological Units in the Light of Genre Analysis. A.P. Cowie (ed.). Phraseology. Oxford: Clarendon Press, 1988. P. 125–143.
161. Granbom-Herranen L. Proverbs in sms Messages: Archaic and Modern Communication. Turku, Finland, 2018. 114 p.
162. Guryanov I. O., Rakhimova A. E., Rudnick A. Socio-cultural aspect of coloristic components of idioms in German. *Quid-investigacion ciencia y tecnologia*. 2017. Is.28. P.800–805.
163. Handbuch der Phraseologie. Berlin, New York: de Gruyter, 1982. URL: https://www.worldcat.org/title/handbuch-der-phraseologie/oclc/9280394
164. Häusermann J. Hauptprobleme der deutschen Phraseologie auf der Basis sowjetischer Forschungsergebnisse. Tübingen: Niemeyer, 1977. URL: https://onlinefreetrial.xyz/phraseologie-hauptprobleme-der-deutschen-phraseologie-auf-der-basis-sowjetischer-forschungsergebnisse.pdf

165. Henson R. K. Fostering Self-efficacy for Biblical Learning and Doctrinal Awareness with Micro-teaching in a Brief Course on Bible Study. Doctoral Dissertations and Projects. 2020. 2322. URL: https://digitalcommons.liberty.edu/doctoral/2322
166. Hobbes T. Leviathan : Revised student edition. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1996. 624 p.
167. Hovhannisyan A. Structural-semantic peculiarities of biblicisms in modern english. *Bulletin of Yerevan Brusov State University of Languages and Social Sciences, Linguistics and Philology*. Yerevan, Lingva, 2016. No. 1(38). URL: https://brusov.am/website/documentation/files/30784aa1.pdf#page=340(Last accessed: 20.03.2020)
168. Jeffrey D. L. A Dictionary of Biblical Tradition in English Literature. Michigan, 1996. 960 p.
169. Karpova O. Modern English Dictionaries. A Foreign User's View. *Respectus Philologicus*. 2019. Vol. 36 (41). P. 11–18.
170. Khukhuni G. T., Valuitseva I. I., Osipova A. A. The Temporal and Chroonological Distance in Translations of Holy Writ: to Preserve or to Eliminate?. *RUDN Journal of Language Studies, Semiotics and Semantics*. 2020. Vol. 11(1). P. 22–35. URL: http://journals.rudn.ru/semiotics-semantics/article/view/23040
171. Kochemasova D. R., Nazarova M. V. Reflection of National and Cultural Values of Paremiological Fund in Russian and English Languages. *The Journal of Organizational Culture, Communications and Conflict*. 2016. Vol. 20. p. 147–153.
172. Lloyd S. A. Morality in the Philosophy of Thomas Hobbes: Cases in the Law of Nature. Cambridge University Press, 2009. 437 p.
173. López E. S. On the importance of a diachronic approach to phraseology. *Changes in Meaning and Function: Studies in historical linguistics with a focus on Spanish*. 2020. Vol. 25. P. 299.

174. Lu Y., Shaklein V. M., Mikova S. S. Russian Biblical Phraseological Units with the Component “God” in the Aspect of Chinese Linguistic Tradition. *2019 International Conference on Pedagogy, Communication and Sociology (ICPCS 2019)*. Atlantis Press. 2019. doi : https://doi.org/10.2991/icpcs-19.2019.56
175. Maslow A. Religions, Values, and Peak-Experiences. New York: Penguin, 1970. 118 p.
176. Minugh D. Studies in corpora and idioms: getting the cat out of the bag , 2014. Stockholm University, Faculty of Humanities, Department of English. 2014. 217 p.
177. Morărașu N. N. A Crosslinguistic Perspective on Romanian Anthroponymic Phrasemes as Carriers of Cultural Connotations. *Cultural Perspectives-Journal for Literary and British Cultural Studies in Romania*. 2019. Vol. 24. P. 143–166.
178. Morris C. W. Varieties of Human Value. Chicago, 1956. 236 p.
179. MyCobuild.com. URL: http://www.mycobuild.com/about-collins-corpus.aspx.
180. Nietzsche: Human, All Too Human: A Book for Free Spirits; ed. J Hollingdale, Intr. Richard Schacht : Cambridge University Press, 1996. URL: https://issuu.com/bouvard6/docs/nietzsche__friedrich_-_human__all_t
181. Nietzsche-Kommentar. Band 5/1. Sommer Andreas Urs. Kommentar zu Nietzsches 'Jenseits von Gut und Böse'. Heidelberger: Walter de Gruyter GmbH, 2016. 939 p.
182. Omodunbi O. A. The King and the Two Prostitutes (1 Kgs 3: 16–27): A Case for the Relevance of Narratorial Comment in Biblical Narratives. *The Downside Review*. 2020. No.138(1). P. 19–29.
183. Oxford Dictionaries. URL: http://oxforddictionaries.com/words/the-oxford-english-corpus.
184. Phraseology in Multilingual society; ed. by Arsenteva E. Cambridge Scholars Publishing; Unabridged edition edition, 2014. 404 p.

185. Phrases from the Bible. 2020. URL: http://www.phrases.org.uk/meanings/bible-phrases-sayings.html (Last accessed: 20.03.2020).
186. Porter S. E., Land C. D., Pang F. G. *Linguistics and the Bible: Retrospects and Prospects*. Wipf and Stock Publishers, 2019. 272 p.
187. Pye L. W., Verba S. Political culture and political development. Princeton, 1965. 574 p. URL: https://press.princeton.edu/books/hardcover/9780691648880/political-culture-and-political-development
188. Ramazonova Z. Y. Linguocultural significance of anthroponyms in literary text. *Проблемы педагогики*. 2020. No. 1 (46). P. 18–19. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/linguocultural-significance-of-anthroponyms-in-literary-text (Last accessed: 20.03.2020)
189. Rokeach M. The Nature of Human Values. NewYork: Hie Free Press, 1973. 438 p.
190. Rokeach M. Understanding Human Values: Individual and Societal. New York: The Free Press, 1979. 322 p.
191. Savelyeva M., Khomutnikova E., Borovykh Y. Semantic classification of object phraseological units with zoonymic component in English. *SHS Web of Conferences*. *EDP Sciences*. 2019. Vol. 69. P. 00099.
192. Schwartz S. H. Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 contries. *Advances in Experimental Social Psychology*. Vol. 25. Academic. N.Y., 1992. P. 1–65.
193. Schwartz S. H., Boehnke K. Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis. *Journal of Research in Personality*. 2004. No. 38. P. 230–255.
194. Shakespeare W. Henry IV. Part 2. New York: Washington Square Press, 2006. 339 p.
195. Shevchenko B. Functioning of biblicisms in modern English. *Мир в XXI веке: экономические, политические и социокультурные аспекты* : материалы VII и VIII Междунар. студ. науч.-практ. конф. на иностр. яз.

(г. Минск, 30 нояб. 2017 г., 30 нояб. 2018 г.). Минск : БГЭУ, 2019. С. 394–396.

196. Smolyanskaya N. The problem of linguopragmatic research of biblical phraseological units in russian and english languages. *Norwegian Journal of Development of the International Science*. 2019. No. 30-2. P. 67–67 URL: https://cyberleninka.ru/article/n/the-problem-of-linguopragmatic-research-of-biblical-phraseological-units-in-russian-and-english-languages
197. Soule K. E., Freeman M. So you want to do post-intentional phenomenological research? *The Qualitative Report*. 2019. Vol. 24(4). P. 857–872.
198. Stein D. E. Assessing the Extent of Relational Meaning of the Noun שִׁיא (’îš) in Biblical Hebrew. 2020. doi: 10.13140/rg.2.2.31913.39520
199. Sullivan M. She heard the first words : Lesbian Subjectivity and Prophetic Discourse in Virginia Woolf’s The Waves and Between the Acts. *Religion, Secularism, and the Spiritual Paths of Virginia Woolf*. Palgrave Macmillan, Cham. 2019. P. 167–188.
200. The American National Corpus. URL: http:// http://americannationalcorpus.org/.
201. The Corpus of Contemporary American English. URL: http://corpus.byu.edu/coca/.
202. The Holy Bible: New King James Version. N. Y.: Oxford University Press, 2005. 1392 p.
203. Tislenkova I., Tikhaeva V., Bgantseva I., Ionkina E. Psycholinguistic and Sociolinguistic Parameters of Upper-Class Ageing Women’s Speech. *Journal of Psycholinguistic Research*. 2020. P. 1–16.
204. Vrbinc A. A. Cross-linguistic and Cross-cultural Analysis of English and Slovene Onomastic Phraseological Units. Cambridge Scholars Publishing, 2019. 325 p.
205. Wahedi N. Thematic Classification of Religiously-Marked Phraseological Units. *Philology Matters*. 2019. No. (1). P. 81–90.

206. Wishart I. S. Schleiermacher's Interpretation of the Bible: The Doctrine and Use of the Scriptures in the Light of Schleiermacher's Hermeneutical Principles. *Analecta Hermeneutica*, 2019.Vol. 11. 135 p.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

207. Адамчик Н. В. Великий англо-український словник: 120000 слів. Київ: Вид-во «ЗАТ «НКП», 2006. 1152 с.
208. Кунин А. В. Англо-русский фразеологический словарь. Москва: Рус. яз., 1984. 944 с.
209. British National Corpus. URL: https://www.english-corpora.org/bnc/.
210. Cambridge Dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/
211. Collins English Dictionary. URL: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/biblicism
212. Cowie A. P., Mackin R., McCaig I. R. Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. Vol. 2: Phrase, Clause and Sentence Idioms. Oxford : Oxford University Press, 2000. 685 p.
213. Definitions. URL: https://www.definitions.net/
214. Dictionary of English Idioms & Phrases. URL: https://www.usingenglish.com/reference/idioms/
215. Longman American Idioms Dictionary. Harlow, Essex, England : Longman, Pearson Education Ltd, 1999. 402 p.
216. Mackin R., Cowie A. P. (Eds.). Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. Oxford University Press, 1979. 396 p.
217. Oxford English Dictionary. URL: http://www.oed.com/
218. Oxford learners dictionaries. URL: www.oxfordlearnersdictionaries.com
219. ReversoContext. URL: https://context.reverso.net/
220. The Corpus of Contemporary American English. URL: https://www.english-corpora.org/coca/.
221. The free dictionary by Farlex. URL: https://www.thefreedictionary.com/

222. Your Dictionary: Dictionary definitions you can understand. URL: https://www.yourdictionary.com/
223. Urban dictionary. URL: https://www.urbandictionary.com/
224. Webster N. An American dictionary of the English language. URL: https://www.rulon.com/Catpages/online/recent_acq_sept_2009.html
225. Collins Online English Dictionary. URL: https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english
226. Webster’s New World College Dictionary. Webster's New World; 4th edition. 2004, 1728 p.
227. Your Dictionary. URL: https://www.yourdictionary.com
228. Longman Dictionary of Contemporary English.Third Edition. Oxford; Barcelona: Longman, 2000. 1668 p. URL: https://www.ldoceonline.com/

ДОДАТКИ

Додаток А

Розподіл фразеологічних одиниць біблійного походження за лексико-фразеологічними полями і лексико-фразеологічними групами (за даними словникової вибірки)

Додаток А.1

Лексико-фразеологічні групи БФ лексико-фразеологічного поля «ЛЮДИНА»

Додаток А.1.1

Таблиця. А.1.1.

ЛФГ «Людина як жива істота»

A man born of woman	Народжений жінкою, смертний. *(Job XIV, 1)* Mr. Syme, this evening you succeeded in doing something rather remarkable. You did something to my that no man born of woman has ever succeeded in doing before. *(G. K. Chesterton, 'The Man Who Was Thursday', ch. I)*				
	____	Є, *бібл.* С. 481	_____	_____	Born[1], 1 С. 155

Додаток А.1.2

Лексико-фразеологічна група «Людина як розумна істота»

Табл. А.1.2.1.

Лексико-тематична мікрогрупа «Інтелектуальні здібності»

Serpentine wisdom (тж. the wisdom of the serpent)	Мудрість змії. *(Matthew X,16)* It would probably be wised to get an unobtrusive car of the cheaper sort, and then bay another when that broke down. This was the wisdom of the serpent. It brought tears akin to oaths from his sons, but he followed it out. *(W. Du Bois, 'Mansart Builds a School', ch.IX)*				
	_____	Є,*бібл.* С. 827	_____	_____	_____
Solomon's wisdom (тж. the wisdom of Solomon)	Мудрість Соломона. *(2 Chronicles IX,3-4; 1 Kings X,4-5)*				
The prodigal son	Блудний син. *(Luke XV, 11-12)* His attitude towards his prodigal son was that of stern, unrelenting resentment. *(Fr. Norris, 'The Octopus', book II, ch. V)*				
	1) і 3)*bibl.* С. 760	Є,*бібл.* С. 702	1. *bibl.* С. 525	_____	1. С. 1215

Табл. А.1.2.2.

Лексико-тематична мікрогрупа «Характер, поведінка людини»

A reed shaken by (in *або* with) **the wind**	„Тростина, яку колише вітер", людина, якалегко піддається різним впливам, „флюгер". [A reed shaken with the wind] *(Matthew XI, 7)* Personal should not be like a reed shaken in the wind. It should be stable and erect, standing four-square to all the winds that blow. *(A. G. Gardiner, 'Many Furrows', 'Ourselves and Others', Kenk)*				
	____	Є,*бібл.* С. 625	____	____	____
A broken reed	Ненадійна людина; щось, що не викликає довіри. *(Isaiah XXXVI, 6)* They had lost faith, the Church had become a broken reed. *(A. Saxton, 'The Great Midland', part V, ch. 15)* To Caroline's extreme annoyance she has not been able to find out anything about him, except that he is a foreigner. The Intelligence Corps has proved a broken reed. *(A. Christie, 'The Murder of Roger Ackroyd', ch. III)* Success would depend largely on the effectiveness of his nephew Pongo's performance of the part assigned to him, and he feared lest Pongo, when it came to the pinch, might prove a broken reed. *(P. G. Wodehouse, 'Uncle Fred in the Springtime', ch. XIX)*				
	1, ^) a) С. 803	Є,*бібл.* С. 624	I. 1. С. 551	1, 11), ^ a) С. 228	____

Табл. А.1.2.3.

Лексико-тематична мікрогрупа «Людина як суспільна істота»

A wolf in sheep's clothing	Вовки в овечій шкурі. *(Matthew VII,15) с.830/1* And today, the very few people who... preach to the workers a Socialism soaring high above their class interests and class struggles... these people are either neophytes, who have still to learn a great deal, or they are the worst enemies of the workers – wolves in sheep's clothing. *(F. Engels, Preface to 'The Condition of the Working Class in England in 1844')* '...no matter what fascist regimes call themselves,' Bill said, 'they will always be recognized by their deeds. The wolf wears sheep's clothing to harry the flock*'. *(K. S. Prichard, 'Winged Seeds', ch. III)*				
A good Samaritan	Добрий самарянин, співчутлива, добросердечна людина. (Luke X. 30-37) 'We have been stranded for half an hour,' Jusef said. 'The cars have gone by, and I have thought when will a good Samaritan appear.' (Gr. Greene, 'The Heart of the Matter', book I, part I, ch. I)				
	____	Є,*бібл.* С. 656	_____	*Bibl.* 1. 2), ^ С. 289	Є С. 1355
Job's post	Людина, яка приносить дурні вісті. *(Job I, 13-19)*				
	Post II 1, 6), ^ С. 744	Є,*бібл.* С. 597	2. *бібл.* ^ 381	1. 21), ^ С. 147	____
	Сильні світу цього, ті, хто мають владу. *(Romans XIII, 1)*				

The powers that be	It is a law of the powers that be that the homeless shall not sleep by night. *(J. London, 'The People of the Abyss', ch. VI)* The dialectics of history are not kind to the reactionary powers that be. *('Marxism Today', Nov., 1960)* Clyde Mercer was a careerist of a very special king, a man of altogether priceless value to the powers that be in Canada. *(D. Carter, 'Fatherless Sons', part I, ch. 7)*				
The salt of the earth	Сіль землі *(Matthew V. 13)* So has closed the life of a working-class woman and mother typical of millions, their names never heard of, save in their own homes, but they are in truth the salt of the earth. *(H. Pollitt, 'Serving My Time', 'Introduction')*				
	1,5), ^ *bibl.* С. 847	Є,*бібл.* С. 655	____	bibl. 1. 8), ^ С. 288	Salt[1], 2 С. 1355
A whited sepulchre	1) Побілений гріб, ханжа, лицемір. *(Matthew XXIII, 27)с.668/3* You, whited sepulchre! The door clicked before he could answer the odd insult... *(J. Galsworthy, 'Caravan', 'Virtue')* Could the public be induced to vote for him with all the churches fulminating against private immorality, hypocrites, and whited sepulchres? *(Th. Dreiser, 'The Titan', ch. XLIV)* ...we... can never forget the petty annoyances, the humiliating treatment, the rank injustices, the frustrations, the avoidable human suffering, and the evil atmosphere of this whited sepulchre of a place. *(E. Flynn, 'The Alderson Story', ch. XXV)* What most failed to realize was that Lincoln international, like a surprising number of other major airports, was close to becoming a whited sepulchre. Mel Bakersfield pondered the phrase whited sepulchre while riding in darkness down runway one seven, left. It was an apt definition, he thought. The airport's deficiencies were serious and basic, yet, since they were mostly out of public view, only insiders were aware of them. *(A. Hailey, 'Airport', part I, ch. 8)*				
A stranger within smb.'s gates	Чужий у чиїйсь оселі; чужинець; стороння людина, людина-зайда. *(Exodus XX, 10)* Ravini? A foreign gentleman? Of course he is a stranger within our gate, as you would say. *(E. Wallace, 'Terror Keep', ch. 5)*				
	____	Є,*бібл.* С. 728	____	____	1 С. 1527

Табл. А.1.2.4.

Лексико-тематична група «Людина як вірянин»

The Prince of Peace	Князь світу, Христос. *(Isaiah IX, 6)* Down with war! Never again war! War is the bottomless depth to which human beings have fallen in this 20th century of the miscalled Prince of Peace! *(W. Du Bois, 'World of Color', ch. XX)*				
	____	Є,*бібл.* С. 605	один з перекладів С. 523	4), ^ С. 64	3 С. 1208
Spiritual father	Духовний батько. (І Коринтян IV. 15) At one time Arnold even user to refer to me as his "spiritual father". *(I. Murdoch, "The Black Prince", part I)*				
	окремо father = духовний батько 1, 4) С. 359	Є,*бібл.*	окремо father = духовний батько	____	2 С.

		С. 265	I, 6		545
The Man of Sorrows	Чоловік скорботи (Ісус Христос). *(Isaiah LII, 3)*				
	____	Є,*бібл.* С. 483	I, 3. *bibl.* С.619	1. 3) *bibl/* С. 397	____
The Rock of Ages (тж. the rock of ages)	„Вічна твердиня", Христос. *(Isaiah XXVI, 4)* She had never more positively felt the utter and complete absence of God... There was no rock of ages. *(I. Murdoch, 'The Time of the Angels', ch. 22)*				
	____	Є,*бібл.* С. 638	____	Рел. 1. 13, С. 265	____

Додаток А. 2

Лексико-фразеологічні групи БФ лексико-фразеологічного поля «АБСТРАКТНІ ВІДНОШЕННЯ Й ПОНЯТТЯ»

Табл. А.2.1.

ЛФГ «Абстрактні поняття»

A forbidden fruit	Заборонений плід. (*Буття III. 6*) It is somewhat ironic that many places which need water most critically have huge reserves in their front yard – California and Texas for example. Yet the salt in sea water make it a forbidden fruit.				
	___	Є,*бібл.* С. 300	є С. 293	____	3 С. 593
Garden of Eden	Земний рай. Райський куточок. (*Буття II. 13*) 'Mark you. I'm not saying that just one brief night in the Piccadilly neigh-bourhood would come amiss. Bat to dwell in, give me Blandings Castle. What a spot, Beach!' 'Yes sir.' 'A garden of Eden, shall I call it?' 'Certainly sir, if you wish' (*P. G. Wodehouse, 'Summer Lightning', ch. 1*)				
	___	Є, *бібл.* С. 306	I, 1 С. 305	____	Є С. 471
A fly in the ointment	Ложка дьогтю в бочці з медом. (*Еклезіаст X. 1*) The only fly in the ointment of my peaceful days was Mrs. Cavendish's extraordinary… prefrence for the society cf Dr. Bauerstein. (*A. Christine, 'The Mysterious Affair at Styles', ch. II*)				
	fly I, 2), ^ С. 383	Є, *бібл.* С. 288	Fly[1] ,4, ^ С. 290	1, 16), ^ С. 432	5 С. 584
All flesh	Усе живе (*Лука III. 16*)				
	1, 2) С. 379	Є, *бібл.* С. 284	I, 4, ^ С. 286	1. 3) С. 426	7 С. 577

The flesh-pots (*або* fleshpots) **of Egypt***книжн.*	Матеріальні гаразди, благоденствіє. *(Exodus XVI*) Jeanie did not chose to offend her friendly landlady by speaking her mind on the probable origin of this complaint; but she thought one the flesh-pots of Egypt, and, in spite of all entreaties to vegetables, with a glass of fair water. (*W. Scott. 'The Heart of Mid-Lothian', ch. XXVIII*) There's no reason way you should continue to by a doctor if it irks you, but for Heaven's sake don't on that account despise the fleshpots of Egypt. (*W. S. Maugham, 'The Merry-Go-Round', part II*)				
	^, a) *bibl.* С. 379	Є, *бібл.* С. 285	3. *бібл.* С. 287 переклад - . казани з м'ясом в Єгипті	^, a) 426	____
Fire and brimstone	Пекельні муки (*Буття XIX. 24; Второзаконня XIX. 20*) 'My Gosh! And you ain't scared? 'Scared of what?' 'Why, hell fire and brimstone. Of losing your soul.' 'No, I never Thought about it'. (*U. Sinclair, 'Oil!,' ch. 2*)				
	___	Є, *бібл.* С. 277	____	____	Fire[1], 11 С. 565
Eat (live on, *реже* Live off) **the fat of the land**	Жити в розкоші; жити приспівуючи; кататися як сир у маслі. (*Буття XLV, 18*) We went to the theatre of the opera every night, and lived on the land in the best hotel in Europe… (*A. Bennett, 'A. Great Man', ch. XXVI*) He's not starving now. He's living off the fat of Australia*, probably doing much better then we are. *(M. Dickens, The Happy Prisoner', ch. 6*)				
	359 1, 3), *bibl.*	Є. *бібл.* С. 264	fat II, 7 С. 272	1. 3) С. 399	5 С. 544
The fat of the land	Різноманіття (Походить від біблійного виразу eat the fat of the land). As he groaned 'Can't look at 'am – poison to me!'. He did not seem to be refusing a little mutton and tart, bat a gigantic host of dishes, waving away the very fat of the land. (*J. B. Priestly, 'The Good Companions', Book II, ch. I*)				
The root of the mater	Суть справи. *(Job XIX, 28)* Grasp that and you have the root of the matter. *(E. Waugh, 'Brideshead Revisited', book I, ch.1)с. 642/2*				
	1, 3) С. 834	Є,*бібл.* С. 642	I, 3 С. 570	_____	2 С. 1334
A Judas kiss	Поцілунок Юди, зрадницький поцілунок *(Мт. XXVI, 48-50).* He bent and kissed her forehead – a Judas kiss, he had thought up to now, but not so tonight. *(Th. Dreiser, 'Free and Other Stories', 'Free') с. 426*				
	____	Є,*бібл.* С. 426	2. С. 383	2), ^ С. 629	____

A labour of love```	Безкорисна праця *(Hebrews VI, 7; Thessalonians I, 3)* This hall was one of the most beautiful workers' meeting places in the country. It was built by the members themselves, and the present generation can have no idea of the labour of love that went into the making of it. *(H. Pillitt, 'Serving My Time', ch. 1)* *Stanley*. ... I'm not going to make a nickel on this play, Frank. With me it's a labor of love. *(J. O'Hara, 'The Champagne Pool', act I, sc. 4) с. 431*				
	1, 7), ^ С. 543	Є,*бібл.* С. 431	I, 2, ^ С. 391	1, 5), ^, a) С. 646	Labour[1], 4 С. 848
One's ewe lamb	Безцінний скарб, єдине дитя *(Samuel XII, 3)* 'What is this mysterious discovery you're making, Arrowsmith?.. I must know about it...' Martin felt that his one ewe lamb was snatched from him but he could see no way to refuse. *(S. Lewis, 'Arrow-smith', ch. XXIX)* Let Mamma keep her Matt, ay, and Mary too – Nessie was his. He would make something of her, his ewe lamb. *(A. J. Cronin, 'Hatter's Castle', book I, ch. 1) с. 433*				
	^ С. 341	Є,*бібл.* С. 433	^ С. 259	____	____
The lusts of the flesh	Плотське бажання, хіть. *(I. John II. 16)* Machiavelli was not only the diligent and conscientious servant of the Republic, he was also a men consumed with the lusts of the flesh. *(W. S. Maugham, 'Then and Now', ch. XVI)*				
	окремо Lust = бажання, хіть 1) - Lust of = пристрасть до... 2) є, С. 582	Є, *бібл.* С. 474	Lust = пристрасть до чогось 2. С. 414	____	____
The mammon of unrighteousness	Мамона, гроші, багатство. *(Luke XVI, 9)* So Rebecca, during her stay at Queen's Crawley, made as many fliends of the mammon of unrighteousness as she could possible bring under control. *(W. Thackeray, 'Vanity Fair', ch. XLI)*				
	____	Є. бібл. С. 478	mammon = мамона, багатство є, С. 418 unrighteousness=нечестивість С. 708	____	Є. С. 926
The inner man	1) Внутрішнє „я", розум, душа. *(Ephesians III, 16)* Nor was this appearance only; the odd shape reflected something in the inner man. Mr. Giddon, it was noticed, was always slightly over-dressed... *(L. Sitrachey, 'Portraits in Miniature', 'Gibbon')* *2) жарт.* шлунок He had refused lunch, having "satisfied the inner man" – his actual phrase - in the Puliman dining car which was always attached to the noon express... *(A.*				

	J. Cronin, 'A Thing of Beauty', part I, ch. XI)				
Manna from heaven	Манна небесна. *(Exodus XVI)* On the surface it appears that independence has come like "manna from heaven" – a generous gift from the British Government... This is rewriting history with a vengeancel *('Daily Worker', Sept. 28, 1960)*				
	1) *бібл.* Manna = манна небесна С. 591	Є,*бібл.* С. 485	Manna = манна небесна 1. бібл С. 419	____	1 С. 929
Tender mercies	*Ірон.* Милосердя, співчуття. *(Proverbs XII, 10)* с. 498/3 Oliver cried lustily. If he could have known that he was an orphan, left to the tender mercies of churchwardens and overseers, perhaps he would have cried the louder. *(Ch. Dickens, 'Oliver Twist', ch. I)* 'Alluvial mining would be absolutely doomed,' Vosper continued, 'If the alluvial miner is to be at the tender mercies, of the leaseholder and the capitalist.' *(K. S. Prihard, 'The Roaring Nineties', ch. 50)*				
	___	Є,*бібл.* С. 498	_____	*Bibl.* 2. 1) С. 501	____
Job's news	Сумні новини, звістка про нещастя. *(Job I, 14-19)* This, we think, is but Job's nebs to the humane reader. *(Th. Carlyle, 'Sartor Resartus', book III, ch. V) c. 533/2*				
	2), ^ С. 526	Є, *бібл.* С. 533	2. ^ *bibl.* С. 381	3), ^ С. 625	____
The (straight and) **narrow path**	Шлях доброчесності. *(Matthew VII, 14) c. 567/1* What sort of influence would enter his life, who would be at hand to aid and council and guide him in the straight and narrow path, as they had done? *(Th. Dreiser, 'An American Tragedy', book I, ch. LV)* In his younger gallivantings about places of ill repute, and his subsequent occasional variations from the straight and narrow path, he had learned much of the curious resources of immorality. *(Th. Dreiser, 'The Financier', ch. XX)* Women are subject to two defects, curiosity and vanity. They lead these fair creatures to abandon the narrow path of virtue more often than passion. *(W. S. Maugham, 'The and Now', ch. XVIII)* You are, and always will be, a no good heel. It suits you, and you're dead out of character when you try to tread the straight and narrow path. *(A. J. Cronin, 'A Pocketful of Rye', ch. XVII)*				
	_____	Є, *бібл.* С. 567	_____	____	____
The power(s) of	Сили темряви; темні сили. *(Colossian I, 13)*				

darkness	He was to live and die a fighter in the ranks of progress, a champion in the mighty struggle which was now beginning against the powers of darkness in France. *(L. Strachey, 'Biographical Essays', 'Voltaire and England')*				
	_____	Є,*бібл.* С. 599	____	____	19) С. 1190
The golden rule	„Золоте правило", мудре правило, що допомагає завжди й усім. *(Matthew VII. 12)* Throughout the ages the central principle of all great systems of morals has been "Do unto other as you would have them do unto you". Under slavery, feudalism, and capitalism, although the ruling classes have constantly preached this maxim to their slaves as a way by which to regulate their lives, they themselves have cynically ignored it in practice... It is only with the introduction of socialism, and later of communism, that the Golden Rule, without benefit of religion, becomes a matter of practical politics and of general acceptance by society as a whole. *(W. Foster, 'The Twilight of World Capitalism', ch. XI)* Mr. Bernard Shaw has put the view in a perfect epigram: 'The golden rule is that there is no golden rule'. *(G. K. Chesterion, 'Heretics', ch. I)*				
	_____	Є, *бібл.* С. 647	_____	_____	Golden = 10 С. 1343 Golden rule = є С. 657
	____	Є, *бібл.* С. 648	_____	____	____
The king of terrors	„Цар жахів", смерть *(Job XVIII, 14).* He rival was face to face with that king of terrors before whom all earthly love, hate, hope and ambition must fall down and cease from troubling. (EI)				
	1, 2) Смерть С. 538	Є, *бібл.* С. 425	_____	5), ^ С. 505	____
Light shining in the darkness	„Світло в темряві", проблиск надії. *(John I, 5)* Occasionally he saw somebody that he knew, and in the strangeness of it all they seemed to him like lights shining in the darkness... *(Th. Wolfe, 'You Can't Go Home Again', ch. VII)*				
	____	Є. *бібл.* С. 457	____	_____	_____

Табл. 1.2.2.

ЛФГ «Символізовані предмети або зовнішні ознаки»

A millstone about (або round, амер. around) **smb.'s neck**	Важка відповідальність; камінь на шиї у кого-небудь. *(Mathew XVIII, 6) с 502. 2-3* The failure of the revolution in Latin America to solve the land question was its most fundamental weakness. Consequently, latifundism still hangs like a millstone about the necks of the Latin American people and it constitutes one of the basic obstacles to economic and political progress in their countries. *(W. Foster, 'Outline Political History of the Americas', book I, ch. X)* Disraeli, in 1852, described "these wretched colonies" as a "millstone round our necks"... *(R. P. Dutt, 'Britain's Crisis of Empire', ch. II)* I was supposed to be the millstone around the President's neck. *(R. E. Cherwood, 'Roosevelt and Hopkins', ch.IV)*				
A grain of mustard seed *книжн.*	Насіння, яке упало на благодатний грунт, запорука успіху. (*Матвій XIII, 31-32*) This fevered hope had grown up again like a grain of mustard seed during the quiet which followed the hasty conjecture that Troy was Drowned. (*Th. Hardy, 'Far from the Madding Crowd', ch. XLIX*) 'I knew him.' 'only a week.' 'and ten years.' 'Бh! don't tell me that a glimpse and three words at a wedding –' 'The grain of mustard seed, dear.' (*J. Galsworthy, 'Flowering Wilderness', ch. XI*)				
	—	Є. *бібл.* С. 329	—	—	—
Clean hands	"Чисті руки", чесність, незаплямованість. (*Псалми XXII. 4*) *Lady Wanley*. Are you ready still for any adventure that comes your way? *Jack Straw*. So long as I can do it with clean hands. (*W. S. Maugham, 'Jack Straw'*) I always fought fair! I've always fought wi' clean hands. (*A. J. Cronin, 'Hatter's Cartle' book II, ch. 4*) …some of those who have condemned him most vigorously haven't done so with entirely clean hands. (*E. O'Connor, 'The Last Hurrah', part I, ch. V*)				
	—	Є,*бібл.* С. 347	Clean-handed = Чесність, незаплямованість. С. 134	1, 25), ^ С. 514	10 С. 255
A dead letter	Мертва буква; що-небудь, що втратило своє значення. *(Romans VII, 6)* Even the mild New Laws were bitterly resisted by the encomenderos and they soon became dead letters. *(W. Foster, 'Outline Political History of the Americas', book I, ch. V)*				

	____	1)є, бібл С. 449	_____	= недоставлени. адресований лист 2, 16), ^ С. 265	1 377 + Див. letter[1], 6 С. 874
Loaves and fishes	Земні блага. *(John VI, 9-27)* Who can wonder that a gentleman with fourteen living children and a bare income of £400 a year should look after the loaves and fishes even When they are under the thumb of a Mr. Slope. *(A. Trollope, 'Barchester Towers', ch. VII) c. 466*				
	Loaf I, 4, ^. Бібл.. С. 571	Є, *бібл.* С. 466	Loaf [1] ,1 С. 407	*Див.* loaf and … *Bibl.,* 1. 6), С. 681	_____
Thirty pieces of silver	Тридцять срібняків, ціна зради. *(Matthew XXVI, 15)* He had thrown his humanity into the gutter, he had betrayed the trust that men place in one another, and with his thirty places in one another, and with his thirty pieces of silver he had bought... what had he bought? *(J. Wain, 'Hurry On Down', ch. VI)*				
	____	Є, *бібл.* С. 579	____	bibl. 19) С. 119	____
A mote in one's (або the) **eye**	скалка в чужому оці, чужа вада. *(Matthew VII, 3)* But I refuse to condemn others for the ёmote in their eye when there is a beam in my own. *(Th. Dreiser, 'America Is Worth Saving', ch. X)*				
	Mote I, 2), ^ bibl С. 684	Є, *бібл.* С. 515	Mote [1] бібл.	1. 2), *bibl.* = to see the mote in thy brothers eye = бачити сучок в оці брата свого С.743	____
Jacob's ladder	1) „драбина Якова", драбина, що веде у небо, догори *(Genesis XXVIII, 12).* Senator departs dreaming his own dream of Jacob's Ladder which ascends not to heaven but to the White House. *(G. Vidal, 'Rocking the Boat', 'Politics as Sport')*				
	1) *бібл..* С.521	1) Є, *бібл.* С. 432	= дуже круті сходи 1. С.378	*bibl.* 2, ^, a) С.619	____
Strong meat	Щось, важке для розуміння; міцний горішок. *(Hebrews V, 12).* It was strong meat for lads who had been brought up on a simple diet. *(A. J. Cronin, 'Adventures in Two Worlds', ch. 40)*				
	1, 16), ^ Горішок не по зубах С.954	Є, *бібл.* С. 496	_____	____	____

Табл. А.2.3.

ЛФГ «Виміри та характеристики»

With both hands	Посилено, безперестанно. (*Micah VII. 3*) You couldn't deny that, if you tried with both hands. (*L. Carroll, 'Through the Looking-Glass,' ch. IX*) To do her justice, I can't see that she could have anything nastier to say if she'd thought it out with both hands for a fortnight. (*D. L. Sayer, 'Bustmam's Honeymoon', 'Prothalamio'*) He spent all his money with both hands.				
	——	Є;*бібл.* С. 357	——	——	——
(As) **hard as flint** (as (a) stone або as the nether millstone)	черствий (про серце); твердий як камінь, дуже жорсткий [as hard as the nether millstone] (*Job XXXXI. 24*) She must be hard as stone, I side to myself, to see my misery and not take pity on me. (*W. S. Maugham, 'The Making of a Saint', ch. XIII*) She was completely unmoved. Blore said, 'Hearts as hard as flints, these righteous spinsters!' (*A. Christie, 'And Then There Were None'*)				
	Hard as a nether millstone – твердий як камінь 1) С. 641 Hard of stone – кам'яне серце 2) С. 380	Є;*бібл.* С. 359	^ С. 452 Hard as the nether millstone Твердий як камінь	——	——
Harden one's heart	Ставати жорстоким, безсердечним *(Exodus VII. 3)* The Sergeant looked at her shaking shoulders and hardened hits heart. *(D. D. Sayers, "Five Red Herrings", "Mrs. Smith-Lemesurier")* It was difficult for him to forget that his wife had quarreled with him, bat he hardened his heart and did his best to forget. *(J. B. Priestley, "Angel Pavement", ch. IX)* с. 374				
(as)**Old as the hills**	Дуже старий, давній; старий як світ. *(Job XV, 7)* 'There's very little to be had out of that,' he said; 'regular country little place, old as the hells;' *(J. Galsworthy, 'The Man of Property', part I, ch. 1).* That little affair of your father-in-law and your Aunt Irene. Val – it's old as the hills, of course. Fleur need know nothing about it… *(J. Galsworthy, 'To Let', part I, ch. V)* …she saw that he was practically toothless. As old as hills. While Rhett was stealing a horse, why couldn't he have stolen a good one? *(Vr. Mitchel, 'Gone with the Wind', ch. XXIV)* The reader will notice that many of my stories are written in the first person singular. That is the literary – convention which is as old as the hills. *(W. S. Maugham, 'Cjmplete Sort Stories', 'preface')* Fifty-five must seem as old the hills to a girl like you. *(A. Wilson, 'Anglo-Saxon Attitudes', part I, ch. I)*				
By (або with) **a** (або the) **strong arm** (або hand)	Твердою рукою, рішуче. [with a strong hand] *(Exodus VI, 1) с. 733/1* My dear chap, what is the good of telling me not fuss? I'm always in a fuss. Of course, I can be kept under. By a strong hand. *(A. Wilson, 'Anglo-Saxon Attitudes', part I, ch. 1)*				
	Ледве, ледь-ледь, дивом. *(Job XIX, 20)с.694/2*				

By (або with) **the skin of one's teeth**	He had dragged himself from its enchantment only by the skin of his teeth, Bill told himself... *(K. S. Prichard, 'Winged Seeds', ch. XVII)* They felt like men who with the skin of their teeth have escaped a sudden and violent death... *(W. S. Maugham, 'Complete Short Stories', 'The Judgement Seat')* ...she came tearing up in a taxicab and barely caught the bus by the skin of her teeth at Bakersfield. *(E. S. Gardner, 'The Case of the One-Eyed Witness', ch. 14)*				
As an ox goes to the slaughter	„Як віл на забій", покірно, без спротиву. *(Proverbs VII, 22)* On the day of my departure I was up a little after five; by six we began to load the donkey; and ten minutes after, my hopes were in the dust. The pad would not stay on Modestine's back for half a moment... and I went forth from the stable-door as an ox goeth to the slaughter. *(R. L. Stevenson, 'Travels with a Donkey', 'The Donkey, the Pack, and the Pack-Saddle') с. 558/2*				
	———	Є;*бібл.* С. 558	——	——	———
(as) **old as Methuselah**	Старий як Мафусаїл, поважного віку. *(Genesis V. 27)*				
	——	Є;*бібл.* С. 499	Є; *бібл..* С. 429	2, 10), ^ С. 45	Є С. 961
The nakedness of the land	1) вразливість для нападу, беззахисність, незахищеність. *(Genesis XLII, 9)* 2) надзвичайна вбогість, убога обстановка. Being conscious I was a true man, and not come to spy the nakedness of the land. I scarce thought I laid at their mercy. *(L. Sterne, 'A Sentimental Journey', 'The Passport Versailles')* They sent spies to discover the nakedness of the land. *(DEI)* ...Isuppose when he saw the nakedness of the land, he felt he ought to send me something. *(SPI)*				
	——	1). перекл Є. *бібл.* С. 524	———	——	——

ЛФГ «Відношення»

Табл. А.3.1.1.

Лексико-тематична мікрогрупа «*Темпоральні відношення»*

At the eleventh hour	У останню хвилину, в самий останній момент (звідси eleventh-hour: eleventh-hour agreement – угода, укладена в останній момент) (Матвія XX. 6) And early in October came the great drive of the Germans towards Antwerp... Mr. Wan der Pant had escaped from Antwerp at the eleventh hour... *(H. G. Wells, 'Mr. Britling Sees It Throught', book II, ch. II)*				
	2), ^ С. 470	Є, *бібл.* С. 400	I, ^ С. 246	3. ^, С. 345	eleventh[1], 2 С.480
When the sea	„Коли море поверне всіх, хто загинув у ньому", тобто ніколи; коли рак				

gives up its dead	свисне. *(Revelation XX, 13) c.664/1* ‘They’re making up the account for the raffle...’ ‘What is it this time?’ ‘You go and ask ‘em. I don’t want to give no state secrets away. All in due time!’ ‘When the sea gives up its dead,’ said Old Ben... *(J. Lindsay, ‘Betrayed Spring’, ch. 6)*				
	5), ^ 863	Є, *бібл.* 664	____	____	____
In season and out of season	Завжди, постійно, весь час; не рахуючись ні з чим, до речі й не до речі. *(Timothy IV, 2)* ‘Now, Bert, what’s the idea of this eloping?’ demanded Mr. Bunting, whose weakness was for striking the moral note in and out of season. *(R. Greenwood, ‘Mr, Bunting in the Promised Land’, ch. 21)*				
	До речі і не до речі 1, 5) С. 864	Є, *бібл.* С. 665	До речі і не до речі I, 5 С. 588	1) і 8) С. 313	____

Табл. А.3.1.2.

Лексико-тематична мікрогрупа «*Просторові відношення*»

(through) **the length and breadth of...**	Уздовж і впоперек, з краю в край, по всій країні. *(Genesis XIII, 7)* And this was but one instance, an isolate case... How many others were there, the length and breadth of the State? *(Fr. Norris, ‘The Octopus’, book II, ch. II)* These company-owned towns exist in industry the length and breadth of the of America. *(Th. Dreiser, ‘Tragic America’, ch. II)* ‘We are victorious –‘ the words echoed the length and breadth of the vast Soviet land. *(R. Parker, ‘Conspiracy against Peace’, ‘Foreword’)* His jokes travelled the length and breadth of the fields and made him a welcome visitor in any camp. *(K. S. Prychard, ‘The Roaring Nineties’, ch 24). c. 447|3*				
	5), ^ С. 559	Є. *бібл.* С. 447	5.^ С. 400	7. -в С. 665	8. С. 872
On the face of the earth	На землі, на світі, в цілім світі, на цьому світі. (*Буття VII. 3*) I take you to witness That I am the most persecuted hound on the phase of the earth. (*Ch. Dickens Marthin Chuzzlewit’, ch. VII*)				
	On the earth 1, 1). С. 315	Є. *бібл.* С. 258	____	1. 21). ^ С. 390	19. С. 528
In the land of the living	Серед живих, на цьому світі, *(Job XXVIII, 13)* ‘So there you are, Mr. Chuff,’ said Jonas carelessly, as he dusted his boots, ‘still in the land of the living, eh?’ ‘Still in the land of the living, sir,’ retorted Mrs. Gamp. *(Ch. Dickens, ‘Martin Chuzzlewit’, ch. XXVI)* ...we’re glad to see you’re still in the land of the living, Rod. We was [=were] beginning to think, up at our place, you’d kicked the bucket, left the district or something. *(K. S. Prichard, ‘Working Bullocks’, ch. XVI)*				
	____	Є. бібл. 434	_____	_____ _	Land[1], 7. 851

Табл. А.3.1.3.

Лексико-тематична мікрогрупа «*Відношення міри й ступеня, умови тощо»*

Before smb.'s face	Під носом у кого-небудь. (*Марк 1. 2*) The wretch! the apostate! the false, mean, odious villain, has before my very face proposed to Mercy! Was his eldest daugter's answer. (*Ch. Dickens, Marthin Chuzzlewit', ch. XX*)				
	Адамчик	**Кунін**	**Мюллер**	**Балла**	**Longman**
	___	Є. *бібл.* С. 256	____	____	____
With a high hand	Жорстоко, тиранічно; владно, рішуче. (*Exodus XIV, 8*) It seems to me you're trying to run things with a pretty high hand f late. You talk as thought you settled my affairs. (*Th. Dreiser, 'Sister Carrie', ch. XX*) Effie made a last desperate attempt to carry of the situation with a high hand. 'Here,' she cried, 'who told you to come in here? What do you wont?' (*J. W. Priestley, 'The Good Companions', book , ch V*) Although he had determined to carry things off with a high hand, he had known quite well that the arrival of Nofret would provoke a storm at least in the women's part of the house. (*A. Christie, 'Death Comes as the End', ch. 3*)				
Rule with a heavy (high або an iron) **hand** (тж. rule with a rod of iron)	Деспотично правити, правити залізною рукою. [rule with a rod of iron] *(Revelation II, 27; XII, 5; XIX, 15)с. 647/3* Determined to ride the fore-horse herself, Meg would admit no helpmate... with the despotism of Queen Bees herself, she ruled all matters with a high hand... *(W. Scott, 'St. Ronan's Well', ch. 1)* Trinidad become English; and Picton ruled it, rod a while with a rod of iron. *(Ch. Kingsley, 'At Last', ch. III)* He did not know what sickness was, never had an ache or pain, ate his food with gusto, and ruled his brother with a rod of iron. *(Th. Dreiser, 'The Financier', ch. 1)* *Teddy*. Talk about henpecking – Doris rules her old count with a rod of iron. *(T. Rattigan, 'Flare Path', act I)*				
Their name is legion	Їх ім'я легіон, їм нема числа. *(Mark V, 9)* 'Ay, right.' answered Front-de-Boeuf, 'and canst thou tell me, holy father, the number of those banditti?' 'Gallant sir,' answered the Jester, 'nomen illis legio – their name is legion.' *(W. Scott, 'Ivanhoe', ch. XXVI) с. 525/2*				
	____	Є. *бібл.* С. 526	_____	bibl. 1, 7), ^ С. 5	____
Not a jot (також not one jot or tittle)	Ні на йоту, ні на краплю *(Mm. V. 18).* Julie had character, she had beauty, shy had charm, and while not losing one jot or tittle of her purity and idealism, had a firm hold on realities, understood things. *(R. Aidington, 'Very Heaven', part I, ch.2)*				
	1. С. 528	Є.*бібл.* С. 419	I С. 382	1. С. 628	Jot [2] С. 824

Додаток А.3

Лексико-фразеологічні групи БФО лексико-фразеологічного поля «ПРИРОДА»

А.3.1. Лексико-фразеологічна група «Природні явища, флора і фауна»

Табл. А.3.1.1.

Лексико-тематична мікрогрупа «Флора»

Flourish like a (*або* the) (green) **bay tree**	*Книжн.* Процвітати; успішно розвиватися. *(Psalms XXXVII,35)* Wilson was no strict moralist. He was not too nice in his scruples. He recognized that this was a world where dishonesty the righteous man usually had the chance to "flourish like the green bay tree". *(W. Du Bois, 'Worlds of Color', ch. X)* Monopoly also flourished like a bay tree in these years. *(W. Foster, 'Outline Political History of the Americas', book III, ch. 22)*				
	——	Є. *бібл.* С. 777	Flourish I, 2.	——	Flourish[1], 1 С. 581
The tree is known by its fruit	*Присл.* Дерево пізнається за плодом. *(Mattew XII, 33)*				
	——	Є. *бібл.* С. 777	——	——	——
The tree of life	*Книжн.* Дерево, дерево життя. *(Genesis II,9)* Birds and mammals, in fact, represent two quite distinct branches of the tree of life, which developed quite independently from reptiles. *(J.Huxley, 'The Birds', 'Place in Nature', Kenk)*				
	——	Є. *бібл.* С. 777	I, 3 С. 689	——	——
The tree of the knowledge (of good and evil)	*Книжн.* Дерево пізнання (добра і зла). *(Genesis III, 1-19)* Many of them are still practically in the tribal state... they've non yet eaten of the tree of the knowledge of good and evil. *(A. Huxley, 'Those Barren Leaves', part V, ch. IV)*				
	1, 3) С. 1024	Є. *бібл.* С. 777	———	——	——
Naboth's vineyard	*Книжн.* „Виноградник Навота", предмет заздрощів. *(III Kings XXI,2)* ...periods of brought... made the fens a Naboth's vineyard... even to the men of the oases. *(Kenk)*				
Under one's vine and fig-tree	„Під своєю виноградною лозою і під своєю смоківницею", тобто в рідному домі. *(I Kings IV,25; Micah IV,4)* When I retire from work, I'm going to buy a cottage in the country and live under my own vine and fig tree. *(A. Johnson, 'Common English Quotations')*				
The root of the mater	Суть справи. *(Job XIX, 28)* Grasp that and you have the root of the matter. *(E. Waugh, 'Brideshead*				

	Revisited', book I, ch.1)с. 642/2				
	1, 3) С. 834	Є. *бібл.* С. 642	I, 3 С. 570	_____	2 С. 1334
Root and branch	Грунтовно, радикально, докорінно; досконало, зовсім. *(Malachi IV, 1)* 'Our religion is cut up, root and branch,' said the pimple-nosed pastor... *(W. Scott, 'The Black Dwarf', ch, XIII)* For the rest, so little do they conceal the reactionary character of their criticism, that their chief accusation against the bourgeoisie amounts to this, that under the bourgeois regime a class is being developed, which is destined to cup up root and branch the old order of society. *(K. Marx and F Engels, 'Manifesto of the Communist Party', transl. by S. Moore, edited and annotated by F. Engels, 1888)* He had wasted his life, he had wrecked himself, with his accursed weakness; and now he was done with it – he would tear it out of him root and branch! *(U. Sinclair, 'The Jungle', ch. XXII)* The whole network of the Nazi spi and propaganda organizations must be cleared out root and branch. The Mosley organization and similar bodies should be treated as enemy organization and dissolved. *(H. Pollitt, 'Selected Articles and Speeches', 'Will It Be War', 'Suppress the Fifth Column')*				
	1,6), ^ 834	Є. *бібл.* 642	Абсолютно, в корені I, 2, ^ 87	_____	_____
The root of all evil	Корінь зла. *(I Timothy VI, 10)* ...I thought that he was about to mention the root of all evil... But it was not of money that he wished to speak. *(G. Vidal, 'A Tirsty Evil', 'Erlinda and Mr. Coffin')* 'Look at that money – my, what a lot!' 'The root of all evil'* said Angelo... *(E. Wallace, 'On the Spot', ch. XXII)*				
	____	Є. бібл. 642	_____	____	Root[1], 2 1334

Табл. А.3.1.2.

Лексико-тематична мікрогрупа «Фауна»

Sheep that have no shepherd	„Вівці без пастуха", паства без пастиря, безпомічний, безладний натовп. *(Mark VI,34; Numbers XXVII,17; I Kings XXII,17)* The result of this was that his guests were as sheep without a shepherd. *(H. Walpole, 'Jeremy and Hamlet', ch. VI)*				
Like a lamb (або sheep) (led) to the slaughter	Як вівця, яку ведуть на заклання. (Acts VIII, 32)с.696/1 'That's a good one!' Bolton said. 'Perry Mason, the famous attorney – a lamb being led to the slaughter!' (E. S. Gardner, 'The Case of the Careless Cupid', ch. 5)				
1.	= покірливо 1, 1) С. 546	Є. бібл. С. 696	= покірливо I, 4, ^ С. 392	_____	_____
Divide (або separate)	Відділити овець від козлів, відділити шкідливе від корисного, погане				

the sheep from the goats	від хорошого. *(Matthew XXV, 32-33) c.674/3* 'I wish I had a brain like yours,' said Lord Ickenham. 'What an amazing thing. I suppose you could walk down a line of people, giving each of them a quick glance, and separate the sheep from the goats...' *(P. G. Wodehouse, 'Uncle Fred in the Springtime', ch. VIII)*				
	____	Є. *бібл.* С. 674	3. церк. С. 599	_____	3 С. 1410
A lost sheep	Заблукала вівця, людина, що збилася з правильного шляху. *(Jeremiah I, 6)* It was plain that she had erred and strayed like a lost sheep, and had been duly if severely punished. *(R. Aldington, 'The Colonel's Daughter', part IV, ch. 2)*				
	____	Є. *бібл.* С. 675	3 церк С. 599	1, 3) С. 690	____
	____	Є. *бібл.* С. 675	_____	_____	____
Poor as a church mouse (as a rat *або* as Job, *амер. розь.* as a bandicoot, as a fowl, as wood)	Бідний як церковна миша, бідний як Іов *(The Book of Job)c. 595\3* Having entered his first ministry under Louis Philippe poor as Job, Thiers left it a millionaire. *(K. Marx, 'The Civil War in France', ch. I)* 'They haven't anything, have they?' 'No,' returned Jessica, 'they're poor as church mice.' *(Th. Dreiser, 'Sister Carrie', ch. IX)* The Dalmatians... were miserable immigrants – poorer than Job's turkey. *(J. London, 'The Valley of the Moon', book III, ch. V)*				
	____	Є. *бібл.* С. 595	2 С. 129	2. 14), ^ С. 144	____
Cast pearls before swine	Розкидати бісер перед свинями. *(Matthew VII, 6) c. 570/1* *Blanshe.* How strange that I should be called a destitute woman! When I have all of these treasury locked in my heart. I think of myself as a very, very rich woman! But I have been foolish – casting my pearis before swine. *(T. Williams, 'A Streetcar Named Desire', sc. X)*				
	1, 6), ^ С. 706	Є. *бібл.* С. 570	I, 1, ^ С. 492	____	4 С. 1125
As an ox goes to the slaughter	„Як віл на забій", покірно, без спротиву. *(Proverbs VII, 22)* On the day of my departure I was up a little after five; by six we began to load the donkey; and ten minutes after, my hopes were in the dust. The pad would not stay on Modestine's back for half a moment... and I went forth from the stable-door as an ox goeth to the slaughter. *(R. L. Stevenson, 'Travels with a Donkey', 'The Donkey, the Pack, and the Pack-Saddle') c. 558/2*				
	_____	Є. *бібл.* С.	____	____	_____

		558			
Strain at a gnat and wallow a camel	“Відціджувати комаря і ковтати верблюда”, звертати увагу на дрібниці і пропускати основне, піклуватися про невартісні речі при неувазі до важливого. (*Матвія XIII. 24*) *Miss Montmorensy*. I think I ought to tell you at once that I shouldn’t like to misconduct myself – I use the technical expressions – with doth these gentlemen. *Mr. Raham*. Oh, Miss Montmorensy, a woman of your experience isn’t going to strain at a gnat. *Miss Montmorensy*. No. But I shouldn’t like to swallow a camel. (*W. S. Maugham, ‘Home and Beauty’, act. III*)				
	strain at a gnat – бути дріб’язковим 2), ^ С. 420	Є. *бібл.* С. 317	____	____	____
One’s ewe lamb	Безцінний скарб, єдине дитя *(Samuel XII, 3)* ‘What is this mysterious discovery you’re making, Arrowsmith?.. I must know about it...’ Martin felt that his one ewe lamb was snatched from him but he could see no way to refuse. *(S. Lewis, ‘Arrow-smith’, ch. XXIX)* Let Mamma keep her Matt, ay, and Mary too – Nessie was his. He would make something of her, his ewe lamb. *(A. J. Cronin, ‘Hatter’s Castle’, book I, ch. 1) c. 433*				
	^ 341	Є. *бібл.* 433	^ 259	_____	____

Табл. А.3.1.3.

Лексико-тематична мікрогрупа «*Речовини і харчові продукти*»

Filthy lucre	Нікчемна нажива(гроші). *(Titus 1, 7)* *c. 474/1* ‘There is no doubt in my mint,’ he went on, ‘that you have a very distinguished and almost unique position in the world of letters... You never prostituted your genius for filthy lucre...’ *(W. S. Maugham, ‘Complete Shot Stories’, ‘The Creative Impulse’)*

Табл. А.3.1.4.

Лексико-тематична мікрогрупа «*Топоніми і простір*»

A land flowing with milk and honey (також a land of milk and honey)	Країна достатку, країна, що тече молоком та медом; молочні ріки та кісельні береги. (Exodus III, 8, XIII, 5; Jochua V,6) It is a land flowing with milk and honey, a land of the heart’s desire... (R. Hichens, ‘Bella Donna’, ch. XXII) ‘Look,’ he said, ‘this ain’t no lan’ of milk an’ honey like the preachers say. They’s [=there is] a mean thing here. (J. Steinbeck, ‘The Grapes of Wrath’, ch. XX)				
2.	1, 4), ^ С. 609	Є. *бібл.* С.434	I, 3, ^ С. 431	_____	Land[1], 8 Р. 851
The land of promise (також the promised land)	Земля обітованна, бажаний край. *(Hebrews XI, 9)* *Horndy (with a little smile).* Well are you enjoying the land of promise as mach as said I should?				

	Norah. We've both made our bed and we must lie on it. *(W. S. Maugham, 'The Land of Promise', act II)* There is not half enoudh of this type of propaganda to-day. We have all become so hard and practical that we are ashamed of painting the vision splendid – of showing glimpses of the promised land. *(H. Pollitt, 'Serving My Time', ch. 2)*				
	1, 8), ^ *бібл.* 547 1, 2), ^, *бібл.*С.763	Є. *бібл.* С.434	Є. *бібл.* С 526	*Bibl.* 1, 3), ^ С. 171	Land[1] ,9 С. 1220 (в)
Howling wilderness	Дика, пустинна місцевість, глухий, пустинний район. *(Deuteronomy XXXII,10)* If we are to be peering into everybody's private life, speculating upon their income, and cutting them if we don't approve of their expenditure – why, what a howling wilderness and intolerable dwelling Vanity Far would be. *(W. Thackeray, 'Vanity Fair', ch.LI)* In the old war, when I was out under Sir William. I travelled seventy miles alone in the howling wilderness, with a rifle bullet in my thigh... *(J. F. Cooper, 'The Pioneers', ch. I)*				
The valley of the shadow (of death; *тж.* the valley of the shadows)	*Книжн.* „долина смертної тіні", загибель, смерть; грань між життям і смертю. [The valley of the shadow of death] *(Psalms XX, 4)с.787/2* ...disasters came thick on me: I was America forced to pass through the valley of the shadow of death. *(Ch. Bronte, 'Jane Eyre', ch. XXXVII)* In 1930, the United States of America went down into the Valley of the Shadows and looked Hell in the face. *(W. Du Bois, 'Mansart Builds a School', ch. XIX)* ...they thought I was dying... Lying in the "valley of the shadow" it seemed a dark apathy encompassed me. *(R. Throssell, 'Wild Weeds and Wind Flowers. Life and Letters of Katharine Susannah Prichard', ch. 20)* When one has walked in the valley of the shadow of death, and come out of it into the sunshine – then, mon cher, it is a new life that begins... *(A. Christie, 'Sad Cypress', part III, ch VI)*				
	———	Є. *бібл.* С. 787	——	——	——
Sodom and Gomorrah	Содом і Гоморра, гріховне місце. *(Genesis XVIII, 19) с. 700/3* London was described as "a modern Sodom and Gomorra" at the Scottish Christian Youth Assembly here today. *('The Observer', Febr. 11,1962)*				
	—	Є. *бібл.* С. 700	———	———	———

Додаток Б

Розподіл фразеологічних одиниць біблійного походження за фразеологічними полями і фразеологічними групами (за даними словникової вибірки)

Додаток Б.1.
Розподіл ФО біблійного походження за фразеологічними групами в межах фразеологічного поля людина «ЛЮДИНА»

Табл. Б.1.1.

Фразеологічна група, організована навколо ЛО ***man/woman, person, child***

The weaker vessel	Гончарська посудина, слабка стать *(про жінку)*. *(I Peter III,7)* She knew herself stronger... in character, yet it diverted her to fall in with his fancy that she was the weaker vessel. *(W. S. Maugham, 'The Merry-Go-Round', part II, ch.3)*				
	bibl. 3), ^ С. 1071	Є,*бібл.* С. 789	1, *бібл.* С. 719	7) ^ *bibl.* С. 632	____
Scarlet whore (або woman)	1) блудниця. *(Revelation XVII, 1-6)* ...now and then, in conspiracy with Miss Graves, she ventured a white feather or a pink rose in her bonnet, but the Vicar insisted that it should disappear; he said he would not go to church with the scarlet woman; Mrs. Carey sighed as a woman but obeyed as a wife. *(W. S. Maugham, 'Of Human Bondage', ch. 7)* 2) „вавилонська блудниця" *(звичайно про римо-католицьку церкву, папізм)* *The Bishop*. ... His father was an eminent Nonconformist divine who habitually spoke of the Church of England as the Scarlet Woman. *(B. Shaw, 'Getting Married')* They would go to the stake if that were the alternative to paying Peter's Pence to the Scarlet Woman. *(B. Shaw. 'The Intelligent Woman's Guide to Socialism and Capitalism', ch. 74)*				
	1) *bibl* С. 855	Є,*бібл.* С. 659	Whore = блудниця 2. бібл.. С. 738	2. 4), ^ С. 300	Є, С. 1365
The widow's mite	Лепта вдови, посильне подаяння, скромна доля. *(Mark VII, 42)* We will dispose of this financial tribute as soon as we decidedly can. I will call out your names from the register. Each lad will stand up to answer his name, announce his widow's mite, and bring the cash up here for me to receive. *(C. P. Snow, 'Time of Hope', part I, ch. V)*				
	1, 1), ^ С. 1100	Є, *бібл.* С. 510	____	*Bibl.* 1., 6), ^ С. 682	____
	Невіруючий Фома, людина, яку важко прмусити повірити у що-небудь,				

A doubting Thomas	скептик. *(John XX, 24-29)* He was neither very happy nor very unhappy – a doubting Thomas without faith or hope in humanity, and without any particular affection for anybody. *(Th. Dreiser, 'The Titan', ch. VIII)*				
	———	Є,*бібл.* С. 736	3. *бібл.* С. 672	3), *бібл.* С. 515	Є С. 442
	Thought I 1) С. 998	Є. *бібл.* С. 756	I, 1	1, 8), ^ С. 516	1 С. 1611
Spare the rod and spoil the child	„Пожалієш різку, зіпсуєш дитину". *(Proverbs XIII, 24)* Remained George Augustus, dear Mamma's darling chick, who... was flogged regularly once a month by dear Papa, because the scripture says: Spate the rod, spoil the child. *(R. Aldington, 'Death of a Hero', art I, ch. 1)*				
	8), ^ С. 832	Є. *бібл.* С. 639	Пустощами псувати дитину 3 С. 568	____	2 С. 1490
A quiver full (або quiverful) **of children**	*Жарт.* Багато дітей. *(Psalms CXXVII, 4-5)* It seems pretty certain that prehistoric... man obeyed the edict "Be fruitful and multiply"; to have a quiverful of children was to be blessed. *(K. Longdale, 'Is Pease Possible', Kenk)* With him entered Mr. and Mrs. Boyce... with Dick Boyce... and two girl Boyce, who were fourteen and fifteen years of age. Mrs. Dale... asked reproachfully why Jane, and Charles and Florence, and Bessy did not come, - Boyce being a man who had his quiver full of them, - and Mrs. Boyce, giving the usual answer, declsred that she already felt that they had come as an avalanche. *(A. Trollope, 'The Small House at Allington', ch. IX)*				

Б.1.2. Фразеологічна група, організована навколо ЛО на позначення тіла і його частин

Табл. Б.1.2.1.

Фразеологічна мікрогрупа, організована навколо ЛО ***flesh***

A thorn in smb.'s flesh (*або* side; *тж.* a thorn in the flesh *або* side of smb.)	Джерело постійної турботи, неприємностей; більмо на оці. [a thorn in the flesh] *(2 Corinthians XII,7) c.756/1* The Cranstons and Fichleys were in the main a thorn in the flesh of the remainder of the elite of Lycurgus – too showy and too aggressive. *(Th. Dreiser, 'An American Tragedy', book II, ch. 1)* Come on in, Sam. I want you to meet my own particular thorn in the flesh*. Sam, this is Perry Mason, the noted lawyer, the man who has upset my apple cart several times. *(E. S. Gardner, 'The Case of the Drowsy Mosquito', ch. 9)*				
	2), ^ С. 997	Є. *бібл.*	Більмо на оці 1, ^ С. 672	____	3 С. 1610

		С. 756			
The spirit is willing, but the flesh is weak	„Дух бадьорий, а тіло немічне”. (Matthew XXVI, 41) Since then I have written many other books; and thought ceasing my methodical study of the old masters (for thought the spirit is willing, the flesh is weak), I have continued with increasing assiduity to thy to write better. (W. S. Maugham, ‘The Summing Up’, ch. 10)				
3.	____	Є. *бібл.* С. 707	_____	1, 12), ^ С. 424	16 1488
All flesh	Усе живе (*Лука III. 16*)				
	С. 379 1, 2)	Є,*бібл.* С. 284	I, 4, ^ С. 286	1. 3) С. 426	7 С. 577
All flesh is grass *книжн.*	Усяка плоть – трава; життя тлінне (*Ісайї XL. 6*) …it had popped out to remind him, as he lay sleepless, that all flesh was grass and that he was not getting any younger. (*P. G. Wodehouse, “Uneasy Money”, ch. 10*)				
	___	Є,*бібл.* С. 284	____	____	7 С. 578
Be one flesh	Бути одним тілом. (*Буття II. 24; I Коринтян VI. 16*) …however oddly they were behaving they were still so to speak one flesh. (*Kenk*).				
	___	Є, *бібл.* С. 284	____	____	____
In the flesh	У плоті, сам, власною персоною. (*Филипян I. 22*) ‘Your father here?’ ‘He’s here, all right in the flesh…’ *(J. O’Hara, ‘Hope of Heaven’, ch. 5*) In the meantime, mach joyous anticipation centred on the opening of the Golden Springs Hotel when, in the flesh, would appear the fabulous characters usually seen only in the newspapers… (*D. Cusack, ‘Picnic Races’, ch. 26*)				
	1, 2) С. 379	Є, *бібл.* С. 285	I, 4, ^ С. 286	____	flesh[1], 4 С.577
The flesh-pots (*або* fleshpots) **of Egypt***книжн.*	Матеріальні гаразди, благоденствіє. *(Exodus XVI*) Jeanie did not chose to offend her friendly landlady by speaking her mind on the probable origin of this complaint; but she thought one the flesh-pots of Egypt, and, in spite of all entreaties to vegetables, with a glass of fair water. (*W. Scott. ‘The Heart of Mid-Lothian’, ch. XXVIII*) There’s no reason way you should continue to by a doctor if it irks you, but for Heaven’s sake don’t on that account despise the fleshpots of Egypt. (*W. S. Maugham, ‘The Merry-Go-Round’, part II*)				
	a) *bibl* С. 379	Є,*бібл.* С. 285	3. *бібл.* 2 С. 87 переклад:*казани з м’ясом з Єгипту*	^, a) С. 426	____

Табл. Б.1.2.2

Фразеологічна мікрогрупа, організована навколо ЛО ***heart***

Searchings of heart	Докори сумління. *(Romans VIII,27)* Civil war was certain, and men began to choose their side, some with enthusiasm, many with dubious sighs and searchings of heart, while the majority manifested a strong desire to remain neutral if they possible could. *(G. M. Trevelyan, 'History of England', book IV, ch. I)*				
	3. С. 864	Є. *бібл.* С. 662	2. С. 588	1. С. 313	____
Harden one's heart	Ставати жорстоким, безсердечним *(Exodus VII. 3)* The Sergeant looked at her shaking shoulders and hardened hits heart. *(D. D. Sayers, "Five Red Herrings", "Mrs. Smith-Lemesurier")* It was difficult for him to forget that his wife had quarreled with him, bat he hardened his heart and did his best to forget. *(J. B. Priestley, "Angel Pavement", ch. IX)* с. 374				
	Harden – ставати жорстоким, безсердечним. 3. С. 446	Є, *бібл.* С. 374	____	____	4 С. 698
Search one's heart *(Книжн)*	Заглянути собі в душу, перевіряти свої почуття, аналізувати свої вчинки. *(Римлян VIII. 27)* The teacher searched his heart trying to decide if he had been unfair in failing Tom. *(DAI)*				
	____	Є, *бібл.* С. 376	____	____	____
Take heart*(тж. Книжн. life up one's heart, take heart of grace)*	Не занепадати духом, посміливішати; не впадати у відчай. *(2 Хронік XVII, 6)* The peasant who at first shrunk from him in horror… took hesrt of grace as he got to s distance. *(W. Skott, "qentin durward", ch. VI)* I am better her then at Castello. Here I am at the centre of things, and I will take heart. *(W. S. Maugham, ' The Making of Saint', ch. XXXVIII)* 'You're perfect. Couldn't be nicer. Splendid!' She took heart. ' I wish your friends would think so.' *(Th. Dreiser, 'The Titan', ch. VI).*				
	1. С. 452	Є,*бібл.* С. 376	11, є Не занепадати духом С. 334	4)+ С. 525	____
Take (редк. lay) **smth. to heart**	1) поставитися серйозно, прислухатися до чогось; 2) брати щось близько до серця. *(Еклезіаст VII. 2)* He took to heart his father's advice. *(RHD)* And I admit it was stupid of me to take things so much to heart and quarrel with you. (A. J. Chronin, 'Shannon's Way', book II, ch. 3)				
	Lay 1. С. 452	1) *бібл.* 2) *не бібл.* С. 376	Take to heart 1. брати щось близько до серця	____	16. С. 710

With all one's heart (and soul)	1) Усією душею, всім серцем, від усієї душі, від всього серця; іскренно; *2)* Усердно, вкладаючи душу. *(Второзаконня IV, 29)* 'At the same time I am bound to say, and I do say with all my heart,' observed the hostess earnestly, 'that her looks and manner almost disarm suspicion.' *(Ch. Dickens, 'Martin Chuzzlewit'. ch. III)* 'You are a funny feller. I can't make you out.' 'It's very simple. I'm such a blasted fool as to love you with all my heart and soul, and I know that you don't care twopence for me.' *(W. S. Maugham, 'Of Human Bondage', ch. 59)* I am convinced that when he sat down at his desk to turn out another of his innumerable books, he wrote as one inspired, with all his heart and soul. *(W. S. Maugham, 'A Writer's Notebook', '1941')*				
	1) С. 452	Є, *бібл.* С. 377	2. від щирого серця С. 334	2), б) С. 525	___ __

Табл. Б.1.2.3

Фразеологічна мікрогрупа, організована навколо ЛО ***neck***

A stiff neck	Впертість, затятість *(у помилках, судженнях; звідси stiff-necked) (Psalms LXXV, 5) с. 529/3*				
	Є також stiff – necked С. 944	Є,*бібл.* С. 529	____	_____	Stiff[1], 1 С. 1518
A millstone about (або round, амер. around) **smb.'s neck**	Важка відповідальність; камінь на шиї у кого-небудь. *(Mathew XVIII, 6) с 502. 2-3* The failure of the revolution in Latin America to solve the land question was its most fundamental weakness. Consequently, latifundism still hangs like a millstone about the necks of the Latin American people and it constitutes one of the basic obstacles to economic and political progress in their countries. *(W. Foster, 'Outline Political History of the Americas', book I, ch. X)* Disraeli, in 1852, described "these wretched colonies" as a "millstone round our necks"... *(R. P. Dutt, 'Britain's Crisis of Empire', ch. II)* I was supposed to be the millstone around the President's neck. *(R. E. Cherwood, 'Roosevelt and Hopkins', ch. IV)*				
	^ 610 To have millstone about ones neck – повісити собі камінь на шию	Є,*бібл.* С. 502	____	_____	2 С. 968
Have (put *або* set) **one's foot one smb.'s neck** (*або* on the neck of smb.)	Гнобити, поневолювати, цілковито підпорядковувати собі кого-небудь. (*Joshua X. 24*) Without a tremor in her voice… and passing onward with a foot that set itself upon the heck of every soft emotion*, she bade her mother good-night and repaired to her own room. (*Ch. Dickens, 'Dombey and Son', ch. XXX*)				
	___	Є. *бібл.* С. 292	I, 1. С. 292 To set ones foot on the neck - поневолювати	_____	____

Табл. Б.1.2.4

Фразеологічна мікрогрупа, організована навколо ЛО ***hair***

Bring smb.'s gray hairs (with sorrow) **to the grave**	Звести кого-небудь в могилу (опозоривши сивину). (*Буття XLII, 38*) His father had been unwell lately. This would have to be kept from him! Never till that moment had he realised how mach the dread of bringing James's gray hairs down with sorrow to the grave had counted with him… (*J. Galsworthy, 'In Chancery', part III, ch. VIII*)				
	___	Є, *бібл.* С. 342	____	_____	_____

Табл. Б.1.2.5

Фразеологічна мікрогрупа, організована навколо ЛО ***mouth***

One's tongue cleaved (clove *або* glued itself) **to the roof of one's mouth**	У нього (неї) язик колом у роті став. *(Job. XXIX,10; Psalms CXXXVII,6)* But glancing up suddenly, the found her eyes fixed on him, suspicious and hostile, in silence they stared at each other. His throat turned dry and his tongue glued itself to the roof of his mouth. *(A. Saxton, 'The Great Midland', ch. 24)*				
Condemn oneself out of one's own mouth	(Примусити кого-небудь) давати свідчення проти самого себе, (примусити кого-небудь) засудити свої позиції, (примусити кого-небудь) самому винести собі вирок. (Luke XIX, 22) These declarations become the means of condemning the accused, as it were, out of their own mouths. (W. Scott, 'The Heart of Mid-Lothian', ch. XXIII) They'd all done fine articles really. Lovely idea those facts without comment. Let them condemn themselves out of their own mouths, these imperialists. (P. Abrahams, "A Wreath for Udomo", part I, ch. IV) Cauchon. Out of your own mouth you have condemned yourself. (B. Shaw, 'Saint Joan', sc. VI)				
	——	Є,*бібл.* С. 517	——	——	——
Keep your mouth shut and your ears open	„Паща лева", небезпечне місце. *(Psalms XXII, 2)* She had an ally in the lion's mouth: a spy in the friend's camp; a faithful traitor! Thus mixing her metaphors she scurried back to her aunt's house. *(J. Galsworthy, 'Flowering Wilderness', ch. XV)*				
	——	Є, *бібл.* С. 517	——	——	Mouth[1], 2 С. 998
Out of the mouth(s) of babes and sucklings	Вустами дитини промовляє істина. *(Psalms VIII, 2)* 'You are a spoilsport, Mut.' 'Out of the mouths of babes and suckling,' said George, who sometimes quoted the abhorred Bible without realizing it. *(M. Dickens, 'Joy and Josephine', part I, ch. IV)*				
	——	Є. *бібл.* С. 518	С. 648	——	13, С. 998

Табл. Б.1.2.6.

Фразеологічна мікрогрупа, організована навколо ЛО ***nostrils***

Stink in smb.'s nostrils (*або* in the nostrils of smb.)	Викликати відразу. *(Amos IV, 10)* Her name stank in the nostrils of decent people . She was a gambler, a spendthrift and a wanton. *(W. S. Maugham, 'Complete Short Stories', 'The Promise')* And I wouldn't know the truth this minute ... if that fine woman right there hadn't been honest enough and decent enough to tell the foul truth which stinks in the nostrils of the Most High! *(R. P. Warren, 'All the King's Men', ch. II)*				
	2, 1) С. 944-945	Є,*бібл.* С. 540	І. 1 С. 638	2, 3), ^ С.439	——

Табл. Б.1.2.7

Фразеологічна мікрогрупа, організована навколо ЛО ***eye/brow***

By (або in) **the sweat of one's brow**	У поті лиця (свого). *(Genesis III, 19) с 738/3* ...the people of all countries are not the rich and the aristocratic – they are the common people, those who earn their bread by the sweat of their brows. *(G. Green, 'The Enemy Forgotten', ch. XIV)*				
	1, 1) С. 971	Є,*бібл.* С. 738	I, 1. С. 655	1, 8), ^ С. 475	8 1563
The scales fell from smb.'s eyes	Пелена спала з його очей. *(Acts IX, 18).* Margaret realised that, thought an odious attraction bound her to the man, she loathed and feared him. The scales fell from her eyes. *(W. S. Maugham, 'The Magician', ch. IX) с.659/1*				
	Scales I 1, 2) С. 854	Є, *бібл.* С. 659	Scale [1] I, 2, ^ С. 582	1. 25) 297	Scale[1], 11 1364
A mote in one's (або the) **eye**	Скалка в чужому оці, чужа вада. *(Matthew VII, 3)* But I refuse to condemn others for the ёmote in their eye when there is a beam in my own. *(Th. Dreiser, 'America Is Worth Saving', ch. X)*				
	Mote I, 2), ^ С. 684	Є, *бібл.* С. 515	Mote [1] *бібл.*	1. 2), ^ bibl = to see the mote in thy brothers eye = бачити скалку в оці брата свого С. 743	____
Find favour in smb.'s eyes (*рідше* sight; *тж.* find favor in the eyes *или* sight of smb., find favor with smb.)	Заслужити чию-небудь прихильність, заслужити любов кого небудь; сподобатися, догодити кому небудь. (*Естер V. 8; Лука I, 30*) He found favor in the eyes of Miss Sally Brass. (*Ch. Dickens, 'The Old Curiosily Shop', ch. XXXVI*) The kneeling little Fanny found favor in his sight. There must have been somesing attractive about her, in spate of Laura's opinion. (*W. Thackeray, 'Pendennis', vol. II, ch. XXXVI*) Spenser made use of words from Lancahire and the North, bat it does not seem that his dialect introductions found mush favour with his contemporaries. (*L. P. Smith, 'World and Idioms', 'Popular Speech'*)				
	1, 1) С. 360	Є, *бібл.* . С. 266	I, 7, ^ С. 280	____	2 С. 546

Табл. Б.1.2.8

Фразеологічна мікрогрупа, організована навколо ЛО ***arm/hand/shoulders***

By (або with) **a** (або the) **strong arm** (або hand)	Твердою рукою, рішуче. [with a strong hand] *(Exodus VI, 1) с. 733/1* My dear chap, what is the good of telling me not fuss? I'm always in a fuss. Of course, I can be kept under. By a strong hand. *(A. Wilson, 'Anglo-Saxon Attitudes', part I, ch. 1)*				
	= силою 1, 16), ^ С. 954	Є, *бібл.* С. 733	____	____	____
Take on (або upon) **one's own shoulders**	Узяти на себе (*відповідальність і т.п.*). *(Isaiah IX, 6)* Checco had taken on his own shoulders all preparation, so that Mateo and I had nothing to do... *(W. S. Maugham, 'The Making of a Saint', ch. XXI)* Her injustice appalled her, and she took upon her own shoulders the blame of all their unhappiness. *(W. S. Maugham, 'Mrs. Craddock', ch. XX)*				
	____	Є, *бібл.* С. 682	Take upon oneself-брати на себе I, 10 С. 660	_____	7 С. 1421
Shorten the arm (або the hand) **of smb.**	Обмежити будь-чию владу. *(Numbers XI. 23)*				
	____	Є, *бібл.* С. 680	____	6), ^ С. 349	_____
Rule with a heavy (high або an iron) **hand** (тж. rule with a rod of iron)	Деспотично правити, правити залізною рукою. [rule with a rod of iron] *(Revelation II, 27; XII, 5; XIX, 15)с. 647/3* Determined to ride the fore-horse herself, Meg would admit no helpmate... with the despotism of Queen Bees herself, she ruled all matters with a high hand... *(W. Scott, 'St. Ronan's Well', ch. 1)* Trinidad become English; and Picton ruled it, rod a while with a rod of iron. *(Ch. Kingsley, 'At Last', ch. III)* He did not know what sickness was, never had an ache or pain, ate his food with gusto, and ruled his brother with a rod of iron. *(Th. Dreiser, 'The Financier', ch. 1)* *Teddy.* Talk about henpecking – Doris rules her old count with a rod of iron. *(T. Rattigan, 'Flare Path', act I)*				
	8), ^ С. 832	Є, *бібл.* С. 647	I, 3, ^ С. 375	1, 20), ^ С. 527	Rule[2], 5 С. 1343
Bind (*або* tie) **smb. hand and foot**	Зв'язати кого-небудь по руках і ногах. (*Івана XI. 44*) White criminals could not be adequately punished without insulting some white man or encroaching upon his preferred status. The judges sat therefore bound hand and foot, and those were most successful who were callous in sentencing Negroes to forty years, death or life				

	imprisonment. (*W. Du Obis, 'The Ordeal of Mansart', ch. XII*)				
	1, 17),^ С. 443	Є, *бібл.* С. 346	4. С. 72	____	44 С. 691
Every man's hand against one	Усі проти кого небудь одного. (*Буття XVI. 12*) They are all against me. The police – every one – all against me. Everyone's hand had been against me – always. (*A. Christie, 'The ABC Murders', ch. XXXIII*)				
	___	Є, *бібл.* С. 348	____	____	_____
Not to let one's left hand know whot one's right hand does	Не знати, що творити; нехай ліва рука не знає, що робить права; *першопочатково*. Творити добро потай, не розраховуючи на подяку, похвалу (*Матвія VI. 3*). 'Allow me to intreduse: Herr Schmidt – Mf Bradshow. Herr Schmidt is my secretary and my right hand. Only in this case,' Mr Norris tittered nervously, 'I can assure you thet the right hand knows perfectly well what the left hand doeth*'. (*C. Isherwood, 'Mr Norris Chenges Trains', ch. II*) 'She's the type who's been in many a tight fix before,' Ethel West said. 'There's a woman who doesn't let her left hand know whot her rite hand does.' (*E. S. Gardner, 'The Clue of the Forgotten Murder', ch. VI*)				
	___	Є, *бібл.* С. 353	____	____	38 691
Put (*або* set) **one's hand to the plough**	Розпочинати роботу, приймати справу, приступати до чого-небудь, братися за що небудь, прикласти руку до чого-небудь. (*Лука IX. 62*) Feel a fellow ought to do his bit. Once we set our hand to the plough, we got to keep on till we make a safe harbour. (*S. Lewis, 'Ann Vickers', ch XIX*) What was he to do? One thing and one thing only – go forward. He had put his hand to the plough, and he wasn't the one to look beck. He would start a new play that very night. (*S. O'Casey, 'Inishfalen, Rare Thee Well', 'The Temple Entered'*)				
	1, 6), ^ С. 734	Є, *бібл.* С. 355	Put [1] 1. Put ones hand = братися до роботи	Без - to the plough II, 1) С. 331	_____
Wash one's hands of smb.	Умити руки, зняти з себе відповідальність за кого небудь. (*Матвія XXVII. 24*) *Higgins*. Mrs. Pearce, this is Eliza's father. He has come to take her away. Give her to him. (He goes back to the piano, with an air of washing hit hands of the whole affair.) (*B. Shaw, 'Pygmalion', act II*)				
	___	Є, *бібл.* С. 357	_____	____	_____
With a high hand	Жорстоко, тиранічно; владно, рішуче. (*Exodus XIV, 8*) It seems to me you're trying to run things with a pretty high hand f late. You talk as thought you settled my affairs. (*Th. Dreiser, 'Sister Carrie', ch. XX*) Effie made a last desperate attempt to carry of the situation with a high				

	hand. ‘Here,’ she cried, ‘who told you to come in here? What do you wont?’ (*J. W. Priestley, ‘The Good Companions’, book , ch V*) Although he had determined to carry things off with a high hand, he had known quite well that the arrival of Nofret would provoke a storm at least in the women’s part of the house. (*A. Christie, ‘Death Comes as the End’, ch. 3*)				
	___	Є, *бібл.* С. 357	____	____	_____
With both hands	Посилено, безперестанно. (*Micah VII. 3*) You couldn’t deny that, if you tried with both hands. (*L. Carroll, ‘Through the Looking-Glass,’ ch. IX*) To do her justice, I can’t see that she could have anything nastier to say if she’d thought it out with both hands for a fortnight. (*D. L. Sayer, ‘Bustmam’s Honeymoon’, ‘Prothalamio’*) He spent all his money with both hands.				
	____	1. Є, *бібл.* С. 357	____	____	_____

Табл. Б.1.2.9.

Фразеологічна мікрогрупа, організована навколо ЛО ***teeth***

By (або with) **the skin of one’s teeth**	Ледве, ледь-ледь, дивом. *(Job XIX, 20)с.694/2* He had dragged himself from its enchantment only by the skin of his teeth, Bill told himself... *(K. S. Prichard, ‘Winged Seeds’, ch. XVII)* They felt like men who with the skin of their teeth have escaped a sudden and violent death... *(W. S. Maugham, ‘Complete Short Stories’, ‘The Judgement Seat’)* ...she came tearing up in a taxicab and barely caught the bus by the skin of her teeth at Bakersfield. *(E. S. Gardner, ‘The Case of the One-Eyed Witness’, ch. 14)*

Табл. Б.1.3.

Фразеологічна група, організована навколо ЛО ***soul*** і ***mind***

A living soul	Жива душа, жива істота. *(Genesis II,7)* *Sir Robert*. I must ask you never to divulge it to another living soul, and even to forget it yourself. *(T. Rattigan, ‘The Winslow Boy’, act IV)*				
	____	Є. *бібл.* С. 704	____	____	2 С. 1475
Possess one’s soul in patience	Запасатися терпінням. *(Luke XXI, 19)* ...if you could only know what my life has been! And yet I would not die! I have endured it all, and have possessed my soul in patience, because I would come back and fight that God of yours. *(E. L. Voynich, ‘The Gadfly’, part III, ch. VI)* *Laura*. What is it, Mother? *Amanda*. Possess your soul in patience – you will see! *(T. Williams, ‘The Glass Menagerie’, sc. VI)*				
	1) С. 744	Є, *бібл.* С. 704	_____	_____	_____

Табл. Б.1.4.

Фразеологічна група, організована навколо ЛО, що позначають людей за родинними зв’язками або суспільним статусом

Old wives’ tale(s)	Бабині казки, бабині плітки, небилиці. *(I Timothy IV, 7)c.744/2* ‘Another of your old wives’ tales, Matteo! Nature intended you for a begging friar.’ ‘I have often thought I have missed my vocation. With my brilliant gift for telling lies in a truthful manner, I should have my way in the Church to the highest dignities.’ *(W. S. Maugham, ‘The Making of a Saint’, ch. XII)*				
	Wife 2) С. 1100	Є, *бібл.* С. 744	Див. wife (2.) С. 739	Сон рябої кобили 1,6), ^ С. 488	Old = 24 С. 1062 Tale= 4 С. 1576
The prodigal son	Блудний син. *(Luke XV, 11-12)* His attitude towards his prodigal son was that of stern, unrelenting resentment. *(Fr. Norris, ‘The Octopus’, book II, ch. V)*				
	1,3. *bibl.* С. 760	Є,*бібл.* С. 702	1. *Bibl.* С. 525	_____	1 С. 1215

Додаток В

Кількісна презентація результатів дослідження

Додаток В.1

Табл. В.3.1

Кількісна представленість біблійних фразеологічних одиниць у межах ЛФП «ЛЮДИНА»

№ п / п	Лексико-фразеологічна група	Кількість ФО	Відсоток
1.	Людина як жива істота	4	11%
2.	Людина як розумна істота	10	29%
3.	Людина як суспільна істота	13	37%
4.	Людина як вірянин	8	23%

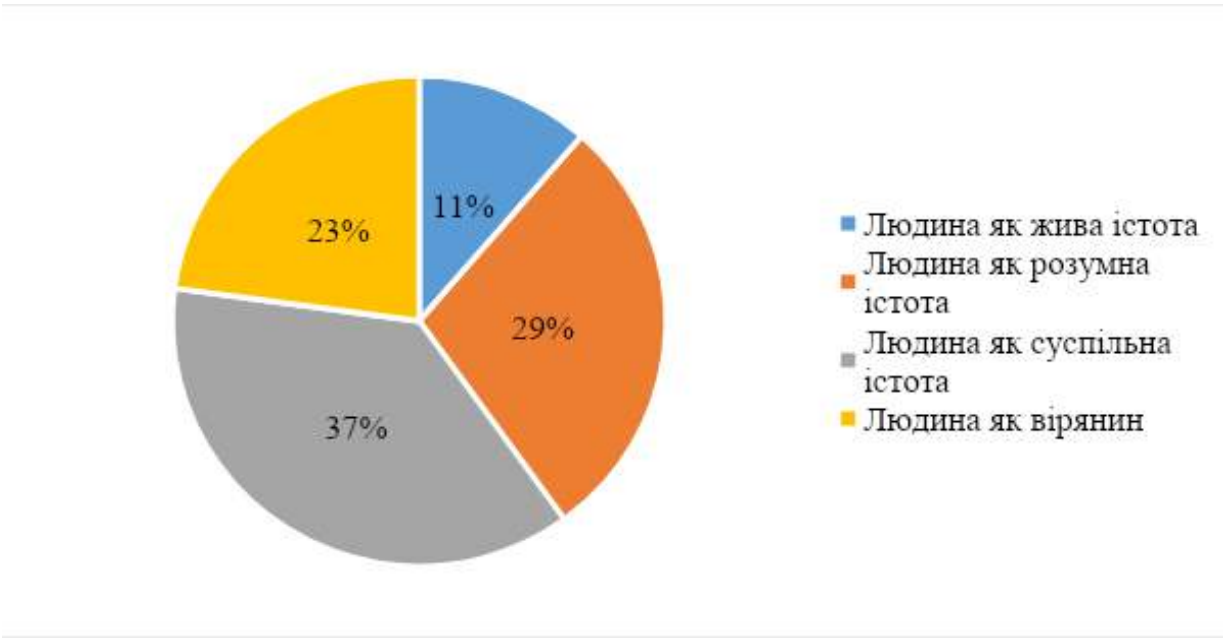

Діаграма В.1. Співвідношення біблійних фразеологічних одиниць ЛФГ лексико-фразеологічного поля «ЛЮДИНА»

Додаток В.2

Табл. В.3.2

Кількісна представленість біблійних фразеологічних одиниць у межах ЛФП «АБСТРАКТНІ ВІДНОШЕННЯ І ПОНЯТТЯ»

№ п / п	Лексико-фразеологічна група	Кількість ФО	Відсоток
1.	Абстрактні поняття	38	43%
2.	Символізовані предмети або зовнішні ознаки	18	21%
3.	Виміри та характеристики	16	18%
4.	Відношення (темпоральні, просторові, міри й ступеня, умови тощо)	16	18%

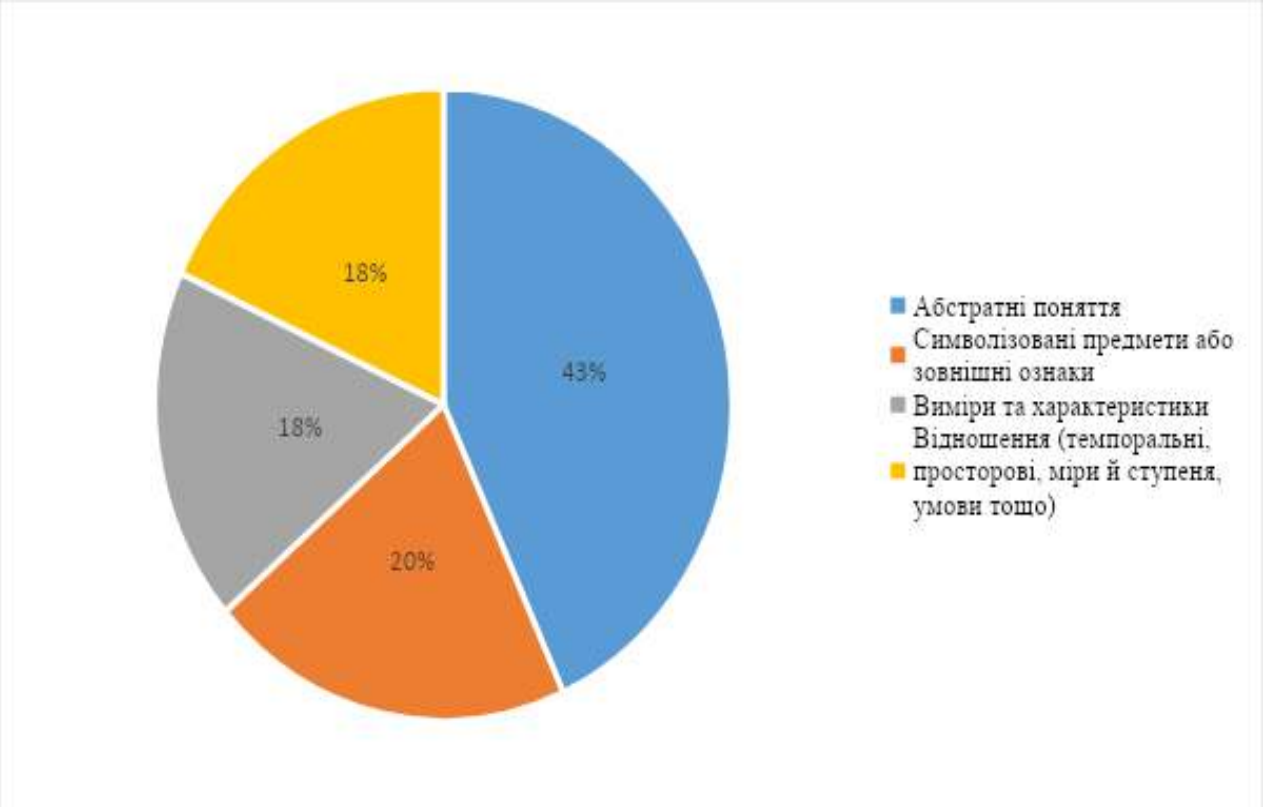

Діаграма В. 2. Співвідношення біблійних фразеологічних одиниць ЛФГ лексико-фразеологічного поля «АБСТРАКТНІ ВІДНОШЕННЯ І ПОНЯТТЯ»

Додаток В. 3

Табл. В.3.3

Кількісна представленість біблійних фразеологічних одиниць у межах ЛФП«ПРИРОДА»

№ п / п	**Лексико-фразеологічна група**	**Кількість ФО**	**Відсоток**
1.	Природні явища, флора і фауна	6	32%
2.	Речовини й харчові продукти	2	10%
3.	Топоніми	8	42%
4.	Фізичні об’єкти техногенного походження	3	16%

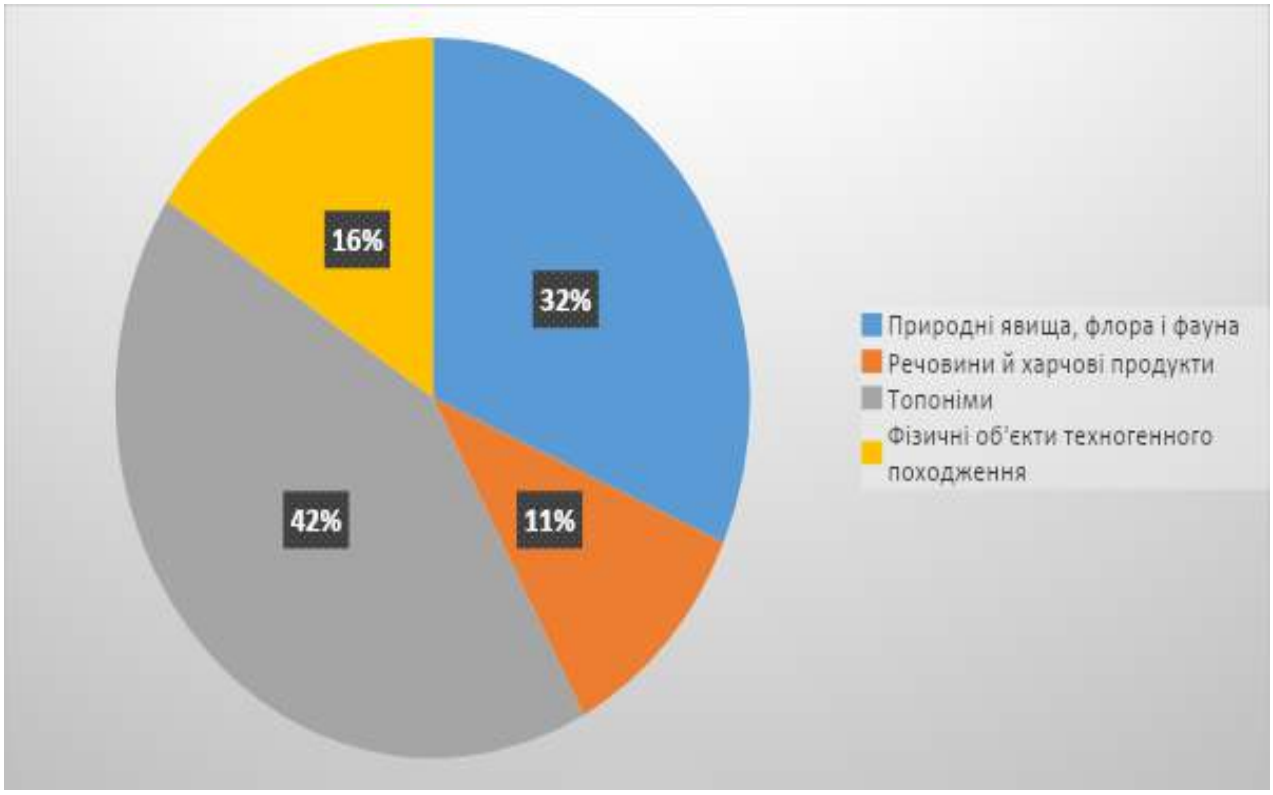

Діаграма В. 3. Співвідношення біблійних фразеологічних одиниць ЛФГ лексико-фразеологічного поля «ПРИРОДА»

Додаток В. 4

Табл. В.3.4

Кількісна представленість біблійних фразеологічних одиниць у межах фразеологічного поля «ЛЮДИНА»

№ п / п	**Фразеологічна група**	**Кількість ФО**	**Відсоток**
1.	організована навколо ЛО ***man/woman, person, child***	19	21%
2.	організована навколо ЛО ***face, cheek***	5	3%
3.	організована навколо ЛО ***eye(s)***	5	3%
4.	організована навколо ЛО ***hand, arm, shoulder***	12	13%
5.	організована навколо ЛО ***body/flesh***	11	12%
6.	організована навколо ЛО ***heart***	7	3%
7.	організована навколо ЛО ***hair***	1	1%
8.	організована навколо ЛО ***neck***	3	3%
9.	організована навколо ЛО ***loins***	3	3%
10.	організована навколо ЛО ***head***	1	1%
11.	організована навколо ЛО ***ear***	4	4%
12.	організована навколо ЛО ***mouth***	3	3%
13.	організована навколо ЛО ***nostrils***	2	2%
14.	організована навколо ЛО ***rib***	1	1%
15.	організована навколо ЛО ***soul***	5	7%
16..	організована навколо ЛО ***mind***	1	1%
17.	організована навколо ЛО, що позначають людей за родинними зв’язками або суспільним статусом	7	8%

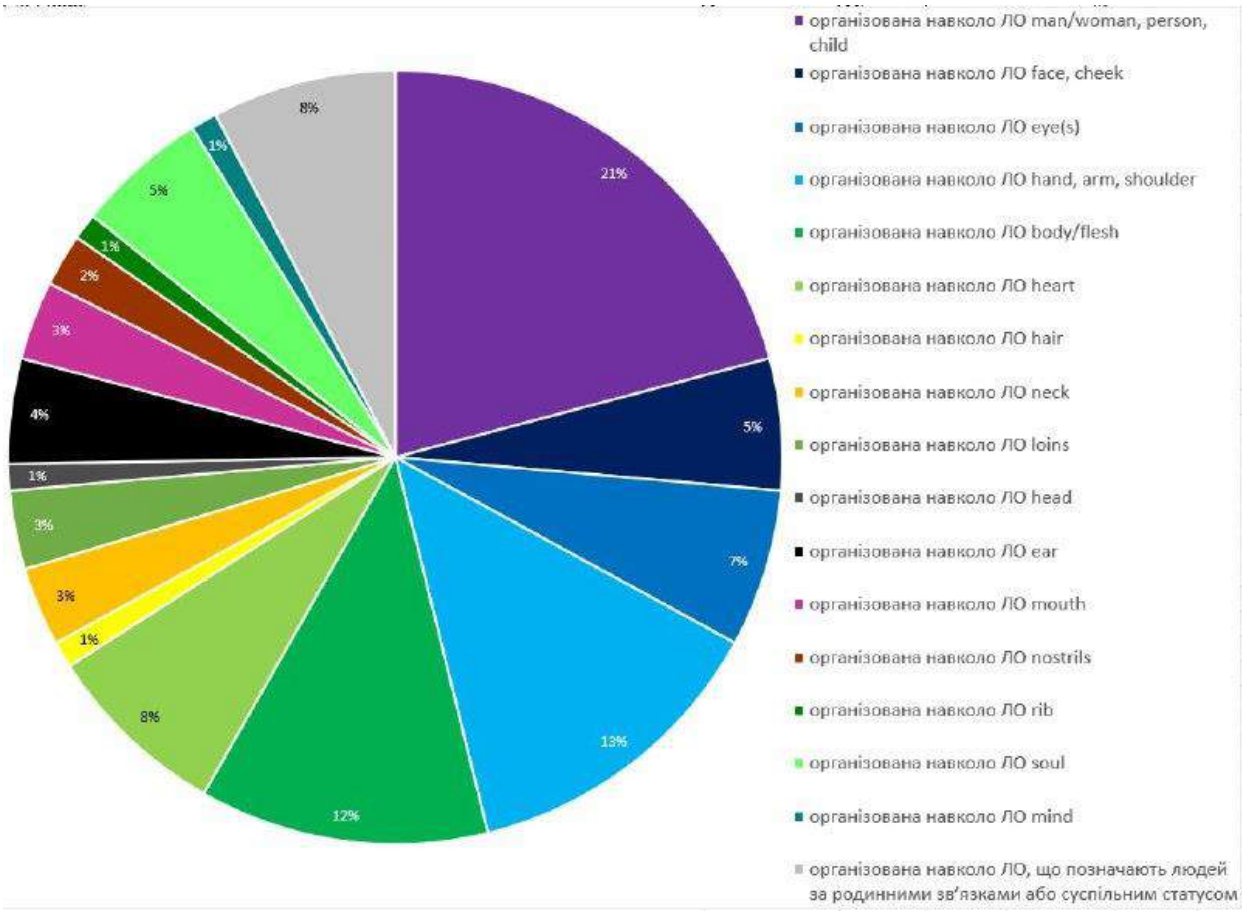

Діаграма В. 4. Співвідношення біблійних фразеологічних одиниць фразеологічного поля «ЛЮДИНА».

Табл. В.3.5

Кількісна представленість біблійних фразеологічних одиниць у межах лексико-фразеологічного поля «ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОНЯТТЯ»

1.	Взаємодія з іншими людьми чи істотами	46	54,0 %
2.	Символізовані обрядові дії	2	2,0%
3.	Психофізичні стани, інтелектуальні дії	25	29,0%
4 .	Релігійно зумовлені дії	4	5,0%
5.	Вчинки та поведінка безвідносно до інших осіб	6	3,0%
6 .	Процесуальні ознаки неантропоморфного суб'єкта	3	5,6 %

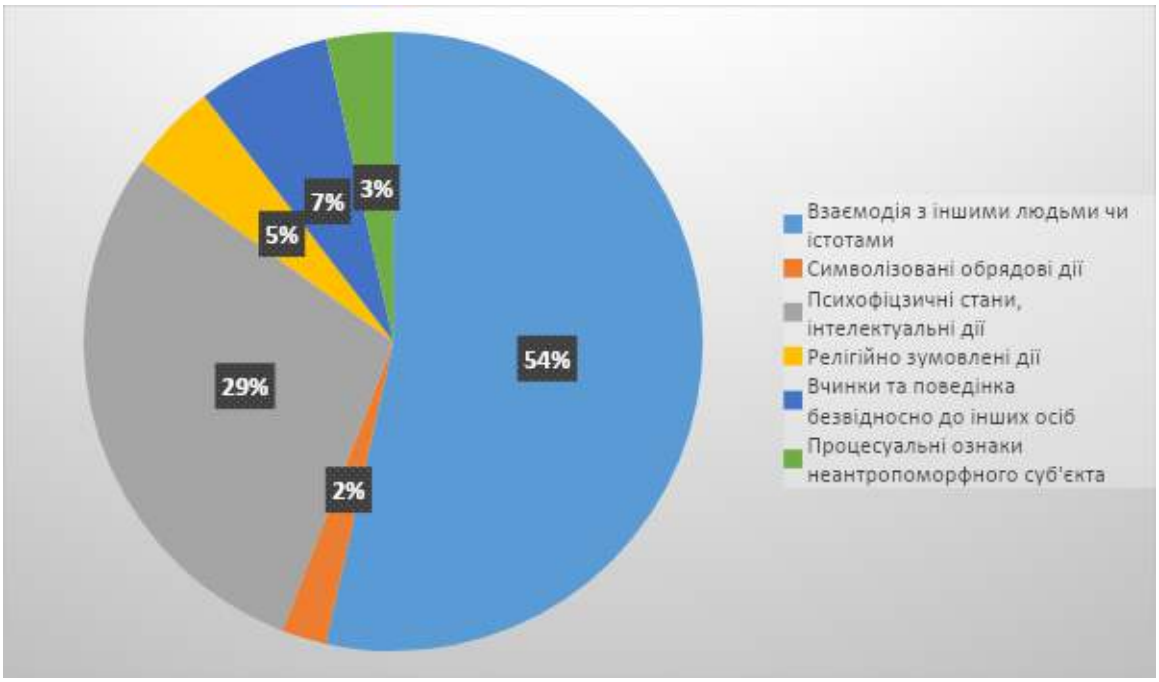

Діаграма В. 5. Співвідношення біблійних фразеологічних одиниць ЛФГ лексико-фразеологічного поля «ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПОНЯТТЯ»

Табл. В. 3.6

Кількісна представленість біблійних фразеологічних одиниць у межах лексико-фразеологічного поля «РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ»

№ п / п	**Фразеологічна група**	**Кількість ФО**	**Відсоток**
1.	Предмети побуту, гроші, знаряддя, музичні інструменти тощо	24	33%
2.	Продукти харчування і напої	9	12%
3.	Архітектурні форми (їх елементи) й насадження	19	26%
4.	Одяг, взуття, головні убори, релігійні й військові атрибути та ін.	7	10%
5.	Країни, міста й населені пункти, зокрема їх власні назви	5	7%
6.	Результати інтелектуальної та творчої діяльності	9	12%

Діаграма В.6. Співвідношення біблійних фразеологічних одиниць ЛФГ лексико-фразеологічного поля «РЕЗУЛЬТАТИ ДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ»

Табл. В.3.7

Кількісна представленість біблійних фразеологічних одиниць у межах лексико-фразеологічного поля «АБСТРАКТНІ ПОНЯТТЯ»

№ п / п	**Фразеологічна група**	**Кількість ФО**	**Відсоток**
1.	Екзистенційна та суспільна сфери	15	33%
2.	Інтелектуальна, розумова сфера	5	15%
3.	Емоції, почуття, бажання	4	14%
4.	Поняття простору й часу	8	25%
5.	Діяльність і поведінка	3	1%
6.	Метафізичні поняття, у т.ч. й назви надприродних істот	9	27%
7.	Стани	2	1%

Діаграма В. 7. Співвідношення біблійних фразеологічних одиниць ЛФГ лексико-фразеологічного поля «АБСТРАКТНІ ПОНЯТТЯ»

Табл. В .3.8

Кількісна представленість біблійних фразеологічних одиниць фразеологічного поля «СТАТИЧНІ ОЗНАКИ»

№ п / п	**Фразеологічна група**	**Кількість ФО**	**Відсоток**
1.	Зовнішні та внутрішні характеристики предмета	9	41%
2.	Інтелектуальні, духовні та соціальні характеристики людини	6	27%
3.	Ознака за функцією	2	9%
4.	Соціальні характеристики особи	3	10%
5.	Ознаки явищ і предметів з погляду їх моральної оцінки	3	14%

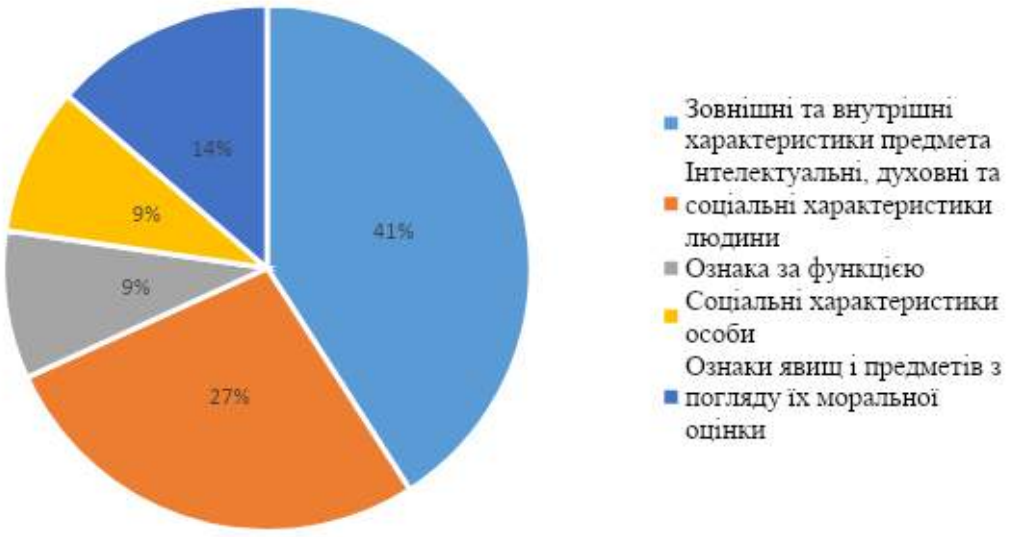

Діаграма В. 8.Співвідношення біблійних фразеологічних одиниць фразеологічного поля «СТАТИЧНІ ОЗНАКИ»

Додаток Г

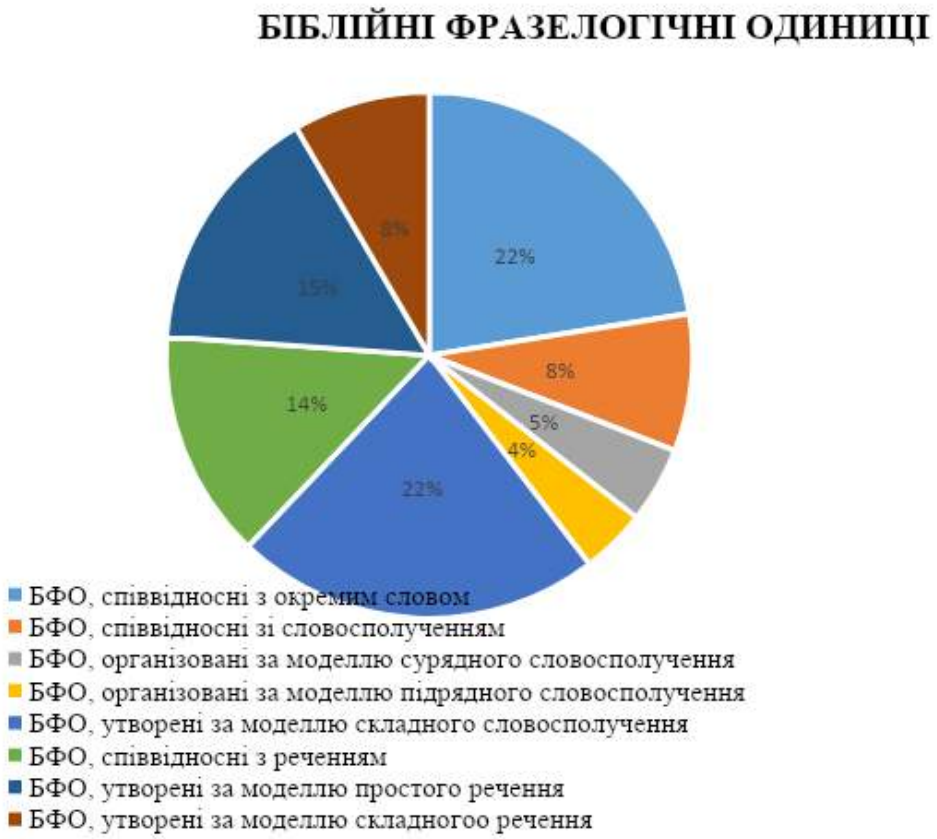

Діаграма Г. 1. Структурна класифікація БФ у відсотках

Додаток Ґ

Додаток Ґ. 1

Табл. Ґ.4.1

Кількісна представленість структурних типів БФ

№ п / п	Структурний тип	Кількість ФО	Відсоток
1.	Співвідносні зі словом	16	38
2.	Співвідносні зі словосполученням	20	48
3.	Співвідносні з реченням	6	14

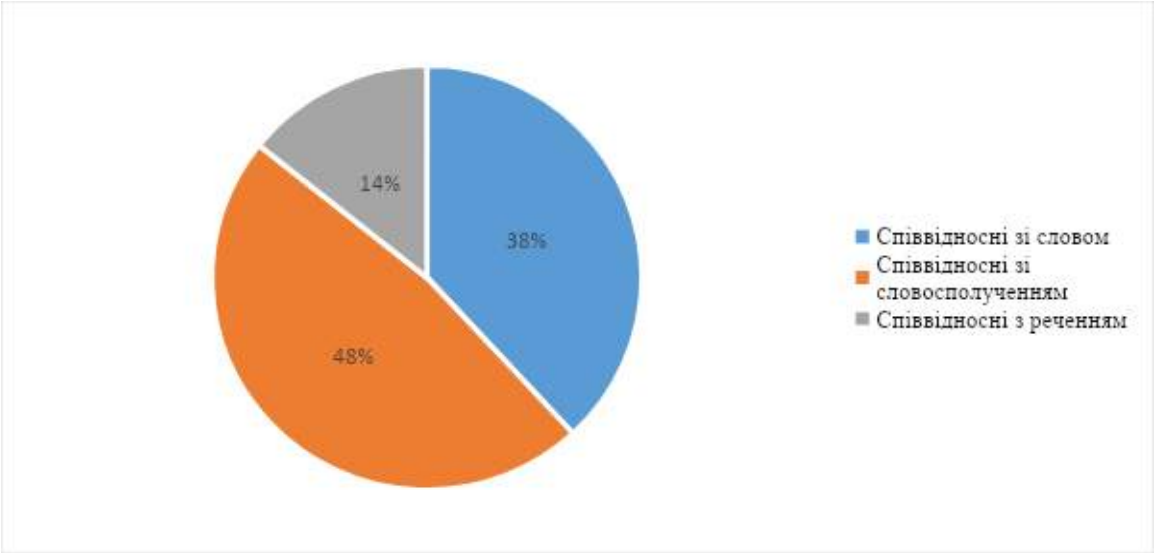

Діаграма Ґ.1. Відсоткове співвідношення структурних типів БФ

Додаток Ґ. 2

Табл. Ґ. 2.1.

№	Структурний тип словосполучення	Кількість ФО	Відсоток
1.	Організовані за моделлю сурядного словосполучення	7	30%
2.	Організовані за моделлю підрядного словосполучення	16	70%

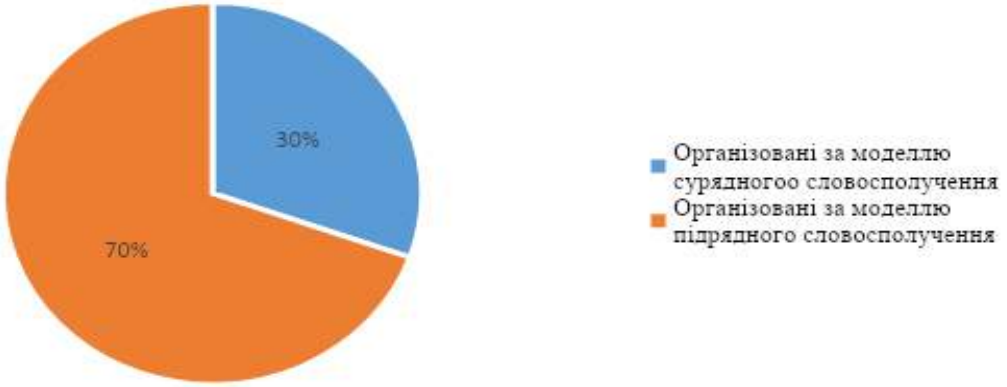

Діаграма Ґ. 2

Табл. Ґ.2.2.

№ п / п	**Структурний тип словосполучення**	**Кількість ФО**	**Відсоток**
1.	За моделлю простого словосполучення	16	52%
2.	За моделлю складного словосполучення	15	48%

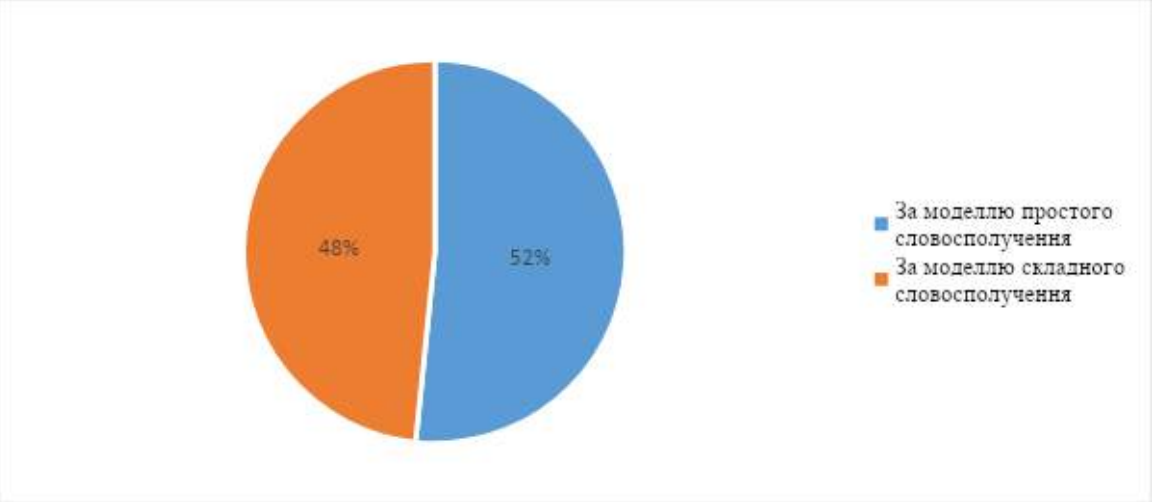

Діаграма Ґ. 3

Додаток Д

Відсоткове співвідношення граматико-семантичних груп біблеїзмів

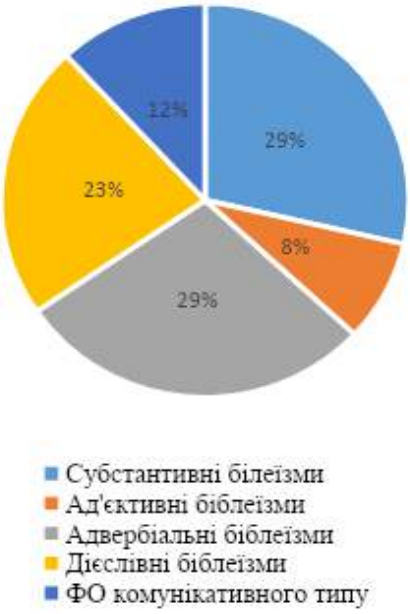

Діаграма Д. 1

Діаграма Д. 2

Додаток Е

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці у фахових виданнях України

1. Вакарюк Р. В. Фразеологічні трансформації у структурі біблеїзмів. *Актуальні проблеми романо-германської філології та прикладної лінгвістики*. Чернівці, 2015. Вип. 10. Т. 2. С. 11–20.

2. Вакарюк Р. В. Когнітивно-матрична фразеологічна репрезентація домену «соціальна взаємодія» англомовними біблійними фразеологізмами. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих учених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич, 2020. Вип. 29. Т.1. С. 43–47.

3. Вакарюк Р. В. Біблеїзми в українській та англійській мовах: термінологічний і функціонально-семантичний виміри. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич, 2020. Вип. 34. С. 44–49.

4. Вакарюк Р. Концепт КАЯТТЯ у структурі когнітивної матриці “християнські моральні цінності” та його вербалізатори. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини: спільний українсько-румунський науковий журнал.* Чернівці, 2021. Вип. 1(29). С.49-53.

Наукові праці в періодичних виданнях інших держав

5. Vakariuk R. Comparative analysis of the biblicals correlation in the English and the Ukrainian languages. *Znanstvena misel*. Ljubljana, 2020. Issue 48. Vol. 2. C. 45-49. ISSN 3124-1123.

Наукові праці апробаційного характеру

6. Вакарюк Р. В. Роль фразеологічних трансформацій у структурі біблеїзмів. *Нова філологія* : матеріали V Всеукр. конф. "Нові підходи до

філології у вищ. шк.", м. Запоріжжя, 9-13 верес. 2002 р. Запоріжжя, 2002. С. 238–239.

7. Вакарюк Р. В. Фразеологічні трансформації у структурі біблеїзмів (на матеріалі англійської мови). *Лінгводидактика та лінгвостилістика на зламі століть: питання теорії та практики :* зб. матеріалів учасн. Міжнар. наукової конференції. Львів : 2004, С.47–48.

8. Вакарюк Р. В. Семантична структура онімічних біблеїзмів (на матеріалі української та англійської мов). *Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес* : матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Чернівці, 24-25 листоп. 2004 р.). Чернівці, 2004. С. 24–25.

9. Вакарюк Р. В. Лексико-семантичні типи біблеїзмів англійської мови (у порівняльному аспекті). *Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур* : матеріали III Міжвузівської конф. молодих учених, м. Донецьк, 15 лют. 2005 р. Донецьк, 2005. С. 56–57.

10. Вакарюк Р. В. Мовно-функціональна та структурно-семантична модифікації біблеїзмів. *Актуальні проблеми германської філології в Україні та Болонський процес:* матеріали II Міжнар. науково. конф., м. Чернівці, 20 квіт. 2007 р. Чернівці, 2007. С. 76–80.